

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЛІ ХАЙІН

УДК: 81.25: 811.581

ДИСЕРТАЦІЯ
ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ КУЛЬТУРНО-
ПОБУТОВИХ РЕАЛІЙ У ПЕРЕКЛАДАХ М.В. ГОГОЛЯ КИТАЙСКОЮ
МОВОЮ

(на прикладі творів «Вечори на хуторі поблизу Диканьки» і «Миргород»)

03 – Гуманітарні науки

035 – Філологія

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Лі Хайїн

Науковий керівник:

Кірносова Надія Анатоліївна,
Кандидат філологічних наук, доцент

Київ-2025

АНОТАЦІЯ

Лі Хайїн. Особливості лексики на позначення культурно-побутових реалій у перекладах М.В. Гоголя китайською мовою (на прикладі творів «Вчори на хуторі поблизу Диканьки» і «Миргород». – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2025.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню реалії в повістях М. В. Гоголя «Вечори на хуторі поблизу Диканьки» та «Миргород», а також їхній переклад у різних китайських перекладах. Ґрунтуючись на визначеннях та критеріях класифікації реалій, запропонованих С. Влаховим і С. Флоріним, у дослідженні систематизуються та класифікуються реалії, виявлені в цих повістях. у цій роботі зроблено спробу проаналізувати вплив соціальних зрушень, мовної еволюції, а також зміни дослідницької парадигми у лінгвістиці на переклад реалії у збірках «Вечори на хуторі поблизу Диканьки» та «Миргород». На прикладах аналізуються особливості перекладу та існуючі проблеми, а також пропонуються основні принципи, яких повинні дотримуватися перекладачі.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету та конкретні завдання роботи, окреслено предмет, об'єкт і методи наукового дослідження, визначено практичну значущість та наукову новизну роботи, а також описано її структуру та кількість публікацій за темою дослідження із вказівкою на апробацію отриманих результатів на міжнародних та всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях.

У першому розділі «Контекст виникнення та огляд літератури з проблеми слів-реалій у Китаї» висвітлено історичний контекст виникнення проблеми слів-реалій у Китаї з перспективи соціальної модернізації. У контексті соціальної модернізації китайська мова зазнала знатних змін. Масштабний переклад іноземних літературних творів китайською мовою призвів до появи значної кількості нових лексичних одиниць, серед яких і так звані **реалії** – проблема, що досліджується в

даній роботі. Науковий аналіз цієї проблеми розпочався у 50-ті роки ХХ століття, і в ході його розвитку відбувся методологічний перехід від лінгвістичного підходу до культурного повороту.

У цьому розділі детально висвітлюється сучасний стан досліджень проблеми реалій у західній, китайській та українській науковій традиції. Також представлено генезу та еволюцію термінів, що описують це явище: *безеквівалентна лексика (БЕЛ), лакуна та реалія*. На цій основі проводиться аналіз їхніх семантичних схожостей та відмінностей, а також порушується питання про застосовність концепту *реалія* в китайському академічному контексті.

На думку авторки, відмінності в обсязі термінів та дослідницьких підходах зумовлені глибинними розбіжностями між базовою методологією перекладацьких парадигм. У контексті культурного повороту в сучасному перекладознавстві концепція реалій набуває нової актуальності, зміщуючи акценти з «відмінностей» на «суб'єктність» і «екзистенційність» культури. Ця концепція підкреслює матеріальність, екзистенційність та суб'єктність культури, демонструючи, що національна мова й культура виявляють свою сутність не лише у процесі зіставлення та порівняння. Історичні трансформації, соціальні зрушення, процеси модернізації суспільства можуть бути відображені і в межах однієї мови – зокрема, через еволюцію перекладу реалій.

У другому розділі «Дослідження творчості Гоголя в Китаї» авторка систематизувала переклад та вивчення творчості Гоголя, зокрема повістей «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород» у Кита. Гоголь присутній у китайському літературному просторі доволі давно – його твори почали перекладатися китайською мовою на початку ХХ ст., коли Китай ступив на шлях модернізації. Гоголезнавство в Китаї виділяє два основних напрями: 1) перекладознавчий та 2) літературознавчий.

Що стосується поточного стану перекладів збірок «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород», то наразі існує вже багато версій їх перекладів китайською мовою, що охоплюють часовий проміжок майже в 90 років. Збірки «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород» містять чимало українських

реалій. Переклад цих реалій зазнавав змін у різних історичних періодах. Аналіз способів передачі реалій у різних версіях перекладу дозволить простежити еволюцію сприйняття китайським суспільством зовнішнього світу в контексті модернізаційних процесів, а також розробити практичні рекомендації щодо вдосконалення перекладацьких стратегій.

У третьому розділі «Реалії в повістях «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород»» коротко викладаються методи статистичного аналізу та критерії класифікації реалій у «Вечорах на хуторі біля Диканьки» та «Миргороді». Представлено визначення та класифікаційну систему реалій, запропоновані С. Влаховим і С. Флоріним. На основі предметного принципу здійснено систематизацію лексичних одиниць-реалій у оригінальних текстах збірників.

У четвертому розділі «Слова-реалії в повістях «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород»: перекладознавчий аспект» проведено порівняльний аналіз передачі реалій у китайських перекладах, розглядаються стратегії перекладу, які були застосовані різними перекладачами у різні періоди у «Вечорах на хуторі біля Диканьки» та «Миргороді». Основну увагу приділено трьом аспектам: стратегіям перекладу реалій, характеристикам та проблемам, виявленим у перекладах, а також базовим принципам, якими слід керуватися під час передачі реалій перекладачами. Кожен аспект проілюстровано конкретними прикладами.

Китайські перекладачі, працюючи над реаліями в творах Гоголя «Вечори на хуторі біля Диканьки» й «Миргород» спираються на підходи – транскрипцію й переклад, однак через значні структурні й культурні відмінності між мовами, їхні стратегії набувають унікальних рис.

У випадку використання транскрипції для відтворення реалій в повістях Гоголя перекладачі використовують китайські ієрогліфи суто з фонетичною метою – на позначення схожих за вимовою складів, а не букв, як у західних мовах. Транскрипція поділяється на 3 типи: 1) повна транскрипція; 2) часткова транскрипція + пояснення; 3) фонетико-семантичний каламбур, де ієрогліфи, підібрані за звучанням, також здатні викликати асоціації з вихідним значенням.

- 1) метод транскрипції використовується нечасто, перевага віддається власне перекладу;
- 2) реалії часто супроводжуються коментарями з поясненнями, причому чим менше знайома ця реалія китайським читачам, тим докладніше пояснення;
- 3) прагнення мінімізувати примітки поза текстом, завдяки додаванням пояснень в середині тексту.

Різні китайські переклади також мають низку проблем. Оскільки видання відбувалися з розбіжностями (іноді великими) в часі, то підходи до перекладу одних і тих самих реалій змінювалися, і це було тісно пов'язане з соціальними змінами в Китаї – китайське суспільство швидко модернізувалося і це безпосередньо впливало на форму текстів. Ці зміни проявилися в наступному: 1) поступове скорочення помилок у перекладі; 2) підвищення стандартизації у відтворенні реалій; 3) встановлення норм транскрипції власних імен і формування усталених відповідників; 4) спроби використання «дослівного перекладу» й, зрештою, відмова від нього; 5) явище спрощення (інформації) в перекладах.

Загалом, стратегії перекладу реалій в цих повістях еволюціонували паралельно з розвитком китайського суспільства, радикальними мовними змінами й прогресом теорії перекладу. Сучасні переклади демонструють тенденцію до стандартизації й підвищення точності, а в останніх версіях спостерігається спрощення лексики, пов'язане з розширенням знань китайських читачів.

Однак, незалежно від обраної перекладачем стратегії, необхідно дотримуватися таких базових принципів, як глибоке розуміння соціально-історичного й культурного контексту твору; дотримання принципу «відповідності» оригіналу для точного відтворення смислу реалії; врахування впливу соціальних змін на мовні норми. Ці принципи безпосередньо визначають якість і стиль перекладу, а також відображають відповідальність перекладача. Якісний переклад можна створити тільки якщо дотримуватися цих принципів і підбирати адекватні стратегії, що відповідають запитам суспільства. У такому перекладі максимально буде збережено смисл і цінність реалій оригіналу.

Аналіз перекладу з точки зору соціально-історичної еволюції, спрямований на

виявлення позамовних факторів, що впливають на вибір перекладацьких стратегій, дозволяє розкрити фундаментальні причини перекладацьких рішень, розширити епістемологічні горизонти і забезпечити наукову спадкоємність.

Більше того, у контексті «культурного повороту» та навіть «соціального повороту» у сучасному перекладознавстві потребує переосмислення значущість поняття «реалія». Воно актуалізує «матеріальність» культурних об'єктів і утворює «суб'єктність» культури, на противагу поняття «лакуна», яке зосереджено на «відмінностях». Комунікація, заснована на принципах цього поняття, має потенціал мінімізувати культурну ексклюзивність та посилити суб'єктну самосвідомість у культурі.

Ключові слова: реалії, переклад, перекладознавство, Гоголь, гоголезнавство, китайська мова, китайська література, модернізація, культурний поворот, перекладна трансформація, лексика, тактика, стратегія, лінгвокультура, еволюція мови, Китай, китайське літературознавство, концепт, стандартизація мови, лінгвістика, китайське речення

ABSTRACT

Li Haiying. Features of Vocabulary Denoting Cultural and Everyday Realia in Chinese Translations of Mykola V. Gogol's Works (Based on the Collections «Evenings on a Farm Near Dikanka» and «Mirgorod»). Aqualifying scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for Doctor of Philosophy in the specialty 035 Philology – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Educational and Scientific Institute of Philology. – Kyiv, 2025.

The dissertation is dedicated to the study of realia in Mykola V. Gogol's stories «Evenings on a Farm Near Dikanka» and «Mirgorod», as well as their translation in various Chinese versions. Based on the definitions and classification criteria for realia proposed by S. Vlahov and S. Florin, the research systematizes and classifies the realia identified in these works. The study attempts to analyze the influence of social shifts, language evolution, and changes in the research paradigm in linguistics on the translation of realia in the specified collections. Using specific examples, the features of translation and existing problems are analyzed, and basic principles that translators should follow are proposed.

The introduction substantiates the relevance of the research topic, formulates the purpose and specific tasks of the work, outlines the subject, object, and methods of scientific research, defines the practical significance and scientific novelty of the work, and describes its structure and the number of publications on the research topic, indicating the approbation of the obtained results at international and all-Ukrainian scientific and scientific-practical conferences.

The first chapter, «The Context of Emergence and Literature Review on the Problem of Realia Words in China», highlights the historical context of the emergence of the problem of realia words in China from the perspective of social modernization. In the context of social modernization, the Chinese language underwent significant changes. The large-scale translation of foreign literary works into Chinese led to the emergence of a significant number of new lexical units, among which were so-called realia – the problem investigated in this work. Scientific analysis of this problem began in the 1950s,

and during its development, a methodological shift occurred from a linguistic approach to a cultural turn.

This chapter details the current state of research on the problem of realia in Western, Chinese, and Ukrainian scholarly traditions. The genesis and evolution of terms describing this phenomenon are also presented: non-equivalent vocabulary (NEV), lacuna, and realia. Based on this, an analysis of their semantic similarities and differences is conducted, and the question of the applicability of the realia concept in the Chinese academic context is raised.

According to the author, the differences in the scope of the terms and research approaches are due to fundamental discrepancies between the basic methodologies of translation paradigms. In the context of the cultural turn in modern translation studies, the concept of realia gains new relevance, shifting the focus from *differences* to the *subjectivity* and *existentiality* of culture. This concept emphasizes the *materiality*, *existentiality*, and *subjectivity* of culture, demonstrating that a national language and culture manifest their essence not only through comparison. Historical transformations, social shifts, and processes of societal modernization can also be reflected within a single language – particularly through the evolution of realia translation.

The second chapter, «Research on Gogol's Work in China», systematizes the translation and study of Gogol's work, particularly the stories «Evenings on a Farm Near Dikanka» and «Mirgorod» in China. Gogol has been present in the Chinese literary space for quite some time – his works began to be translated into Chinese at the beginning of the 20th century, when China embarked on the path of modernization. Gogol studies in China distinguishes two main directions: 1) translation studies and 2) literary studies.

Regarding the current state of translations of the collections «Evenings on a Farm Near Dikanka» and «Mirgorod», there are now many versions of their Chinese translations, covering a time span of almost 90 years. The collections «Evenings on a Farm Near Dikanka» and «Mirgorod» contain many Ukrainian realia. The translation of these realia underwent changes in different historical periods. Analyzing the methods of conveying realia in different translation versions will allow for tracing the evolution of Chinese society's perception of the external world in the context of modernization

processes, as well as developing practical recommendations for improving translation strategies.

The third chapter, «Realia in the Stories «Evenings on a Farm Near Dikanka» and «Mirgorod»», briefly outlines the methods of statistical analysis and criteria for classifying realia in «Evenings on a Farm Near Dikanka» and «Mirgorod». The definition and classification system of realia proposed by S. Vlahov and S. Florin are presented. Based on the subject principle, a systematization of lexical units-realialia in the original texts of the collections is carried out.

The fourth chapter, «Realia Words in the Stories«Evenings on a Farm Near Dikanka» and «Mirgorod»: Translation Aspect», conducts a comparative analysis of the rendering of realia in Chinese translations, examines the translation strategies applied by different translators in different periods in «Evenings on a Farm Near Dikanka» and «Mirgorod». Primary attention is paid to three aspects: strategies for translating realia, characteristics and problems identified in the translations, and the basic principles that should guide translators when conveying realia. Each aspect is illustrated with specific examples.

Chinese translators, working on realia in Gogol's works «Evenings on a Farm Near Dikanka» and «Mirgorod», rely on the approaches of transcription and translation; however, due to significant structural and cultural differences between the languages, their strategies acquire unique features.

When using transcription to render realia in Gogol's stories, translators use Chinese characters purely for phonetic purposes – to denote similarly sounding syllables, not letters as in Western languages. Transcription is divided into 3 types: 1) full transcription; 2) partial transcription + explanation; 3) phono-semantic calque, where characters selected for their sound can also evoke associations with the original meaning.

- 1) The transcription method is used infrequently, preference is given to actual translation;
- 2) Realialia are often accompanied by explanatory comments, and the less familiar the realialia is to Chinese readers, the more detailed the explanation;
- 3) An aspiration to minimize extratextual notes by incorporating explanations within the text itself.

The various Chinese translations also have a number of problems. Since the publications were issued with significant temporal discrepancies, the approaches to translating the same realia changed, and this was closely linked to social changes in China – Chinese society was rapidly modernizing, and this directly influenced the form of the texts. These changes manifested in the following: 1) gradual reduction of translation errors; 2) increased standardization in the reproduction of realia; 3) establishment of norms for transcribing proper names and the formation of established equivalents; 4) attempts to use "literal translation" and, ultimately, its abandonment; 5) the phenomenon of simplification (of information) in translations.

Overall, the strategies for translating realia in these stories evolved in parallel with the development of Chinese society, radical language changes, and progress in translation theory. Modern translations demonstrate a tendency towards standardization and increased accuracy, and in the latest versions, a simplification of lexicon is observed, related to the expanded knowledge of Chinese readers.

However, regardless of the strategy chosen by the translator, it is necessary to adhere to such basic principles as a deep understanding of the socio-historical and cultural context of the work; adherence to the principle of "correspondence" to the original for the accurate reproduction of the realia's meaning; and consideration of the influence of social changes on language norms. These principles directly determine the quality and style of the translation and reflect the translator's responsibility. A quality translation can only be created if these principles are followed and adequate strategies that meet societal demands are selected. In such a translation, the meaning and value of the original realia will be maximally preserved.

Analyzing translation from the perspective of socio-historical evolution, aimed at identifying extralinguistic factors influencing the choice of translation strategies, allows for uncovering the fundamental reasons behind translation decisions, broadening epistemological horizons, and ensuring scientific continuity.

Furthermore, in the context of the cultural turn and even the social turn in modern translation studies, the significance of the concept of realia requires rethinking. It actualizes the *materiality* of cultural objects and affirms the *subjectivity* of culture, as

opposed to the concept of *lacuna*, which focuses on differences. Communication based on the principles of this concept has the potential to minimize cultural exclusivity and strengthen the subject's self-awareness in culture.

Keywords: realities, translation, translation studies, Gogol, Gogol studies, Chinese language, Chinese literature, modernization, cultural turn, translation transformation, vocabulary, tactics, strategy, linguistic culture, language evolution, China, Chinese literary studies, concept, language standardization, linguistics, Chinese sentence.

Список публікацій здобувачки за темою дисертації

Статті наукових фахових виданнях України:

1. Li Haiying. (2025). The Applicability of the Concept of “Realia” in China from the Perspective of Cultural Turn in Translation Studies. *Нова філологія*. Видавничий дім «Гельветика», (97), 75-83.

DOI: [10.26661/2414-1135-2025-97-10](https://doi.org/10.26661/2414-1135-2025-97-10)

URL: <http://novafilolohiia.zp.ua/index.php/new-philology/article/view/993/935>

2. Li Haiying. (2024). On the necessity of the concept of “realia” from the perspective of the modernization of chinese translation studies. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. Видавничий дім «Гельветика», 67, 247-252.

DOI: [10.32782/2409-1154.2024.67.55](https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.67.55)

URL: <http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v67/57.pdf>

3. Li Haiying. (2024). “Kobzar” in Ge Baoquan's translation: features of rendering nationally specific realities. *Китаєзнавчі дослідження*. Видавничий дім «Гельветика», 03, 5-16.

DOI: [10.51198/chinesest2024.03.005](https://doi.org/10.51198/chinesest2024.03.005)

URL: <https://chinese-studies.com.ua/index.php/journal/article/view/278/257>

4. Li Haiying. (2023). Historical development of “Gogol Studies” in China. *Закарпатські філологічні студії*. Видавничий дім «Гельветика», 32(2), 140–148.

DOI: [10.32782/tps2663-4880/2023.32.2.24](https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.32.2.24)

URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/32/part_2/26.pdf

Додаткові публікації:

5. Лі Хайїн. (2021). Сопоставительное исследование творчества Н. В. Гоголя и Лу Синя в Китайском литературоведении: проблемы периодизации. *Вісник Запорізького національного університету, Філологічні науки*. Видавничий дім «Гельветика», 1, 244-252.

DOI: [10.26661/2414-9594-2021-1-34](https://doi.org/10.26661/2414-9594-2021-1-34)

URL: <https://journalsofznu.zp.ua/index.php/philology/article/view/2426>

ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1. СЛОВА-РЕАЛІЇ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ.....	25
1.1. Виникнення проблеми «реалій» у контексті модернізації в Китаї.....	27
1.1.1. Модель «Удар-відповідь» (Impact-response model) та старт модернізації Китаю	29
1.1.2. Вплив перекладацької діяльності на трансформацію китайської мови.....	32
1.1.3. Зародження та розвиток китайського перекладознавства та формулювання проблеми «реалій».....	36
1.2. Літературний контекст і перекладацька термінологія.....	43
1.2.1. Визначення понять «мова» та «культура»	43
1.2.2. Стан дослідження проблеми «реалій» у західній науковій традиції	47
1.2.3. Питання <i>слів-реалій</i> у дослідженнях у китайських учених	62
1.2.4. Поняття «реалії» в перекладознавчих дослідженнях у Китаї: проблема термінології.....	68
Висновки до розділу 1.....	73
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧОСТІ ГОГОЛЯ В КИТАЇ.....	78
2.1. Історія перекладів творів Гоголя в Китаї	78
2.2. Історія досліджень творів Гоголя в Китаї	86
2.2.1. 1910–1920-ті роки: перше знайомство Китаю з творчістю Гоголя	87
2.2.2. 1930 – 1940-ві рр.: подальший розвиток перекладів і досліджень творчості Гоголя.....	89
2.2.3. 1950 – 1970-ті рр.: перший розквіт і стрімкий занепад «гоголезнавства»	91
2.2.4. Від 1980-х рр. і дотепер: ренесанс «гоголезнавства».	94
2.2.5. Еволюція та нові тенденції в сучасному китайському «гоголезнавстві»	98
2.3 «Вечори на хуторі біля Диканьки» й «Миргород» у перекладах і дослідженнях у Китаї.....	101
2.3.1. Стан перекладів «Вечорів на хуторі біля Диканьки» й «Миргорода» в Китаї	101

2.3.2. «Вечори на хуторі біля Диканьки» й «Миргород» у світлі літературної критики в Китаї.....	103
Висновки до розділу 2.....	107
РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЇ В ПОВІСТЯХ М. ГОГОЛЯ «ВЕЧОРИ НА ХУТОРІ БІЛЯ ДИКАНЬКИ» ТА «МИРГОРОД»	110
3.1. Методи та труднощі статистичного аналізу реалій у «Вечорах на хуторі біля Диканьки» та «Миргороді»	111
3.2. Класифікація реалій у «Вечорах на хуторі біля Диканьки» та «Миргороді». 114	
3.2.1. Місцевий принцип розподілу.....	116
3.2.2. Часовий принцип розподілу.....	118
3.2.3. Предметний принцип розподілу	120
3.3. Реалії у «Вечорах на хуторі біля Диканьки» та «Миргороді» у контексті предметного принципу класифікації.....	124
3.3.1. Географічні реалії.....	124
3.3.2. Етнографічні реалії	125
3.3.3. Суспільно-політичні реалії.....	129
Висновки до розділу 3.....	139
РОЗДІЛ 4. СЛОВА-РЕАЛІЇ В ПОВІСТЯХ «ВЕЧОРИ НА ХУТОРІ БІЛЯ ДИКАНЬКИ» ТА «МИРГОРОД»: ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ	141
4.1. Стратегії перекладу слів-реалій у збірках «Вечори на хуторі біля Диканьки» й «Миргород».....	145
4.1.1. Транскрипція.....	145
4.1.2. Переклад реалій (або заміна, субституція).....	149
4.1.3. Особливості перекладацьких стратегій у китайських перекладах «Вечорів на хуторі біля Диканьки» й «Миргорода»	158
4.2. Особливості й проблеми перекладу реалій у «Вечорах на хуторі біля Диканьки» й «Миргорода».....	160
4.2.1. Загальні характеристики китайських перекладів «Вечорів» і «Миргорода».	161
4.2.2. Скорочення помилок у перекладах.....	164

4.2.3. Поступова стандартизація відповідників для українських реалій.....	166
4.2.4. Встановлення стандартів транскрипції та формування конвенцій	170
4.2.5. «Жорсткий переклад» - особливості застосування.....	174
4.2.6. Спрощення в перекладі.....	177
4.3. Основні принципи відтворення реалій у перекладах Гоголя китайською мовою	182
4.3.1. Вимога до перекладача щодо глибокого розуміння соціально-історичного та культурного контексту оригіналу.....	182
4.3.2. Вимога дотримуватися принципу відповідності для відтворення смислу реалій	186
4.3.3. Вимога враховувати вплив соціальних змін на мовні норми	190
Висновки до розділу 4.....	194
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	197
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	209
ДОДАТОК 1.	220

ВСТУП

У цій роботі досліджуються реалії в повістях М. В. Гоголя «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород», а також їхнє відтворення у різних китайських перекладах. З опертям на визначення та критерії класифікації реалій, запропонованої С. Влаховим і С. Флоріним, у дослідженні систематизуються та класифікуються реалії, виявлені в цих повістях. У рамках міждисциплінарного підходу, що поєднує теорію модернізації, а також методи аналізу літератури, кількісного аналізу, текстуального аналізу, порівняльного аналізу, у цій роботі зроблено спробу проаналізувати вплив соціальних зрушень, мовної еволюції, а також зміни дослідницької парадигми у лінгвістиці на перекладацьку діяльність.

Переклад є найважливішим компонентом мовленнєвої діяльності, будучи одночасно процесом і результатом відтворення мовного вмісту. Він виступає ключовим каналом комунікації між різними мовами та культурами. Через відмінності в географічному середовищі, історичному розвитку, соціальних звичаях, моделях поведінки та комунікативних практиках кожна мова несе в собі унікальний національно-культурний зміст й історичну пам'ять, що створює значні труднощі в перекладі. На лексичному рівні це проявляється в словах, що відображають національно-історичні та культурні особливості, тобто в тому, що в даній роботі визначається як **реалії**.

Від моменту становлення сучасного перекладознавства у 1950-х роках дослідницька думка в цій галузі пройшла три ключові етапи розвитку: від емпіричного етапу через лінгвістичні підходи до культурного повороту. Еволюція дослідницького фокусу послідовно зміщувалася від питань «як перекладати» та «чи є це перекладним» до застосування мовознавчих теорій і, нарешті, до інтерпретації перекладу через культурологічну оптику. У цьому контексті значно зростає увага до лексики, що відображає національно-культурну специфіку, що сприяє формуванню самостійного напрямку в рамках лінгвістичних і перекладознавчих досліджень.

Менше з тим, через відмінності в дослідницьких пріоритетах між

дисциплінами, істотні розбіжності між мовними системами різних родин та культурними особливостями регіонів, а також через брак міжнародних дослідницьких колаборацій, теоретичний аспект цієї проблеми зберігає свою актуальність і донині. До них належать: термінологічна непослідовність, розмитість меж об'єктів дослідження (від лексичних одиниць до синтаксичних структур і дискурсу), методологічний плюралізм (лінгвістичний, культурологічний чи соціологічний підходи), питання адаптованості теоретичних моделей у різних лінгвокультурних контекстах (іншими словами, інтернаціоналізація теорії). Таким чином, ця проблематика зберігає значний дослідницький потенціал і наукову релевантність.

У контексті сучасного культурного повороту в перекладознавстві, аналіз перекладацької діяльності виключно крізь призму культурології демонструє методологічну обмеженість. Враховуючи, що культура є органічною складовою соціальної системи, її сприйняття, адаптація та транслявання безпосередньо залежать від соціальних факторів. Зміщення дослідницької перспективи з іманентних лінгвістичних аспектів перекладу на екстралінгвістичні виміри – культурні та соціальні – здатне істотно розширити горизонти перекладознавства як наукової дисципліни.

При встановленні взаємозв'язку між культурним перекладом та соціальними детермінантами виникає нова методологічна проблема: суспільство не є статичною системою. Спільноти різних країн і регіонів перебувають у стані безперервної динамічної трансформації, причому на різних історичних етапах соціуми, що знаходяться на різних стадіях розвитку, демонструють дивергентні моделі сприйняття, адаптації та поширення зовнішніх культурних елементів. Отже, дослідження культурно заангажованого перекладу крізь призму макросоціальних та історичних змін має вищу евристичну цінність, забезпечуючи комплексний аналіз і потужну пояснювальну силу.

Ще одним важливим фактором у перекладознавчих дослідженнях є вибір тексту. У період інформаційного вибуху з'являється дедалі більше різних видів текстів. Зараз, коли у перекладознавстві відбувається глобальний культурний

поворот, літературні твори особливо важливі у контексті соціокультурного перекладу, оскільки вони часто передають саму суть культури того чи іншого народу.

У даній дисертації вибір повістей Гоголя «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород» як матеріалу дослідження зумовлений такими причинами. По-перше, українське походження Гоголя та орієнтація на український культурний контекст у цих збірках забезпечують унікальний матеріал для аналізу: більшість сюжетів походять з українського фольклору, а мова творів наповнена лексикою з національно-культурним колоритом, що робить їх цінним джерелом для вивчення української культурної ідентичності. По-друге, біографія та культурне тло Гоголя надають дослідженню додаткову глибину та комплексність.

Крім того, оскільки Гоголь був одним із перших іноземних письменників, представлених у Китаї, переклади його творів, виконані в різні періоди протягом понад ста років, відображають еволюцію підходів до перекладу в контексті модернізації китайського суспільства. Порівняльний аналіз відтворення реалій у цих перекладах дозволяє простежити взаємозв'язок між соціокультурними змінами, стратегіями перекладачів та сприйняттям текстів читачами.

Актуальність.

Мова є не лише частиною культури, а й її носієм, тому вчені різних галузей все частіше використовують мову як інструмент для дослідження соціальних і культурних явищ. Реалії як лексичні одиниці з яскраво вираженим національно-культурним забарвленням у цьому контексті становлять особливу актуальність для вивчення. Історично подібні спроби в основному зустрічалися в перекладах художніх творів. Останнім часом, у зв'язку зі зростанням інтересу до української культури в Китаї, спостерігається посилення уваги китайських учених до перекладів творів Гоголя з українською тематикою. Однак виявилось, що якість цих перекладів китайською мовою нерівномірна і потребує перегляду, особливо це стосується перекладу українських культурно-побутових реалій. Саме тому дослідження ранніх перекладів повістей «Вечори на хуторі поблизу Диканьки» та «Миргород» набуває особливої актуальності. аке дослідження дасть змогу не лише

узагальнити накопичений досвід, але й закласти основи для створення нових, якісніших перекладів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 4 за 28 листопада 2017 року).

Об'єктом дослідження даної роботи є українські культурно-побутові реалії.

Предмет цього дослідження є особливості цих реалій у повістях М. В. Гоголя «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород» та їхнє відтворення в китайських перекладах у контексті парадигми модернізації.

До фактичного матеріалу дослідження належать повісті М. В. Гоголя «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород», а також їхні китайські переклади, зокрема:

Мен Шихвань (孟十还) 《密尔格拉得》(1936); **Ман Тао** (满涛) 《果戈理选集一》(1983, включені: «Вечорни на хуторі біля Диканьки», «Миргород»); **Янь Янсон** (杨衍松) 《果戈理短篇小说选》(1994, включені: «Сорочинський ярмарок», «Майська ніч, або Утоплена», «Ніч перед Різдвом», «Іван Федорович Шпонька та його тітонька», «Старосвітські поміщики», «Повість про те, як посварився Іван Іванович з Іваном Никифоровичем»); **Янь Дзішвень** (杨继舜), **У Дзенхе** (吴增和) 《果戈理中短篇小说精选》(1996, включені: «Старосвітські поміщики», «Повість про те, як посварився Іван Іванович з Іваном Никифоровичем», «Тарас Бульба»); **Ван Дзясін** (王家兴) 《果戈理幽默作品选》(1999, включені: «Ніч перед Різдвом», «Іван Федорович Шпонька та його тітонька», «Старосвітські поміщики», «Повість про те, як посварився Іван Іванович з Іваном Никифоровичем»); **Бай Чвеньжень** (白春仁), **Чень Дзяньхва** (陈建华) 《果戈理精品集》(1999, включені: «Вечори на хуторі біля Диканьки», «Миргород»); **Чень Еньдон** (陈恩东), **Фэн Юлю** (冯玉律) 《果戈理全集：世界文豪书系》(2002, включені: «Вечори на хуторі біля Диканьки», «Миргород»); **Льов Шумей** (刘淑梅) 《世界文学名著：果戈理中短篇小说集(精选本)》(2012, включені: «Сорочинський ярмарок», «Ніч перед Різдвом»,

«Старосвітські поміщики», «Повість про те, як посварився Іван Іванович з Іваном Никифоровичем»); *Цяо Дженсю* (乔振绪) 《乡村夜话》 (2014); *Ван Дзвеньсянь* (王尊贤) 《果戈理短篇小说精选》 (2016, включені: «Майська ніч, або Утоплена», «Ніч перед Різдвом»); *Хов Дань* (侯丹) 《果戈理短篇小说选》 (2020, включені: «Страшна помста», «Старосвітські поміщики»)

Мета цього дослідження полягає у виявленні впливу соціоісторичних змін на переклад слів-реалій, включаючи вплив на вибір стратегій перекладачів та когнітивне сприйняття читачів. Крім того, робота покликана продемонструвати соціокультурну значущість впровадження поняття «реалія» в китайське перекладознавство в контексті того «культурного повороту», який у наразі відбувається.

Для реалізації поставленої мети передбачено виконання таких дослідницьких **завдань**:

1) виявити взаємозв'язок між виникненням проблеми реалій у контексті модернізації китайського суспільства, історичною еволюцією перекладацької практики, трансформацією китайської мови та соціокультурними змінами.

2) систематизувати сучасний стан дослідження проблеми реалій у світовому перекладознавстві, здійснити порівняльний аналіз термінологічних відмінностей між поняттями «реалія», «лакуна», «безеквівалентна лексика» тощо, а також обґрунтувати термінологічний вибір на користь «реалії» для позначення лексичних одиниць з культурно-історичною маркованістю.

3) проаналізувати актуальний стан вивчення реалій у китайському перекладознавстві та, зважаючи на сучасні виклики, аргументувати необхідність інтеграції поняття «реалія» у китайське перекладознавство.

4) провести комплексний аналіз стану вивчення перекладної спадщини Гоголя в китайському академічному дискурсі, виявити лакуни в дослідженні проблеми реалій у повістях «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород» у китайському літературознавстві.

5) стисло представити дефініцію та класифікацію реалій згідно з теоретичною

моделлю С. Влахова і С. Флоріна, провести інвентаризацію реалій у творах «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород» та їхніх перекладах.

6) проаналізувати та узагальнити основні стратегії передачі реалій у китайських перекладах творів «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород».

7) провести порівняльний аналіз відтворення реалій у різних перекладах, виявити характерні особливості та проблеми відтворення реалій, а також вказати на їхній тісний зв'язок із соціально-історичними змінами.

8) сформулювати основні принципи, яких слід дотримуватися перекладачам під час передачі реалій.

Теоретико-методологічною основою роботи є праці провідних українських та закордонних мовознавців, так і істориків Китаю та США. (Влахов С., Флорин С, О. Л. Кундзіч, В. В. Коптілов, Р. Зорівчак, О. І. Чередниченко, Роман Якобсон (Roman Jakobson), Ю. Найда (Eugene Albert Nida), Дж. К. Кетфорд (J. C. Catford), Пітер Ньюмарк (Peter Newmark), Ч. Ф. Хоккет (C. F. Hockett), К. Хейл (K. Hale), К. Норд (Christiane Nord), Хав'єр Айксела (Javier Aixelà), С. Баснет, А. Лефевр, Ван Лі (王力), Лу Сюнь (鲁迅), Се Тяньджен (谢天振), Ван Нін (王宁), Ляо Ціі (廖七一), Бао Хвейнань (包慧南), Тань Дзайсі (谭载喜), Лі Сяндон (李向东), Ван Дечвень (王德春). та ін. з мовознавців; Су-ю Тен & Джон Кінг Фербенк (Ssu-yu Teng & John K. Fairbank), Макс Вебер (Max Weber), С. Плохій (Serhii Plochy), Лво Жонцю (罗荣渠). та ін. з історичної науки.

Методологія дослідження поєднує загальнонаукові (спостереження, узагальнення, опису, індукції, дедукції, статистика), лінгвістичні методи та міждисциплінарний підхід.

На основі сформованого репрезентативного корпусу текстів (включно з автентичними творами, перекладами та науковою літературою) було застосовано низку підходів:

- якісний аналіз (індукція, дедукція, текстуальний аналіз) для глибинної інтерпретації матеріалу. (Цей метод застосовується переважно для: аналізу соціального контексту, у якому виникають реалії; огляду поточного

стану досліджень творчості Гоголя в Китаї; визначення меж використання споріднених термінів, таких як реалія, лакуна та безеквівалентна лексика; а також дослідження поняття реалії, зокрема його визначення та класифікації, запропонованих С. Влаховим та С. Флоріном.)

- порівняльний аналіз для зіставлення оригіналу та перекладів. (Цей метод застосовується насамперед для аналізу та порівняння способів перекладу **реалій** у повістях «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород» і їхніх китайських перекладах).

- кількісний аналіз (Цей метод застосовується переважно для: 1) статистичного аналізу частотності вживання таких термінів у китайській перекладознавчій науці, як 文化负载词 (лексика з культурним компонентом), 文化专有项 (англ. culture-specific items), 文化词语 (культурні слова), 空缺 (лакуна), 文化特色词 (культурно-специфічні слова), 国俗词语 (національно забарвлена лексика).; 2) збору та класифікації реалій у повістях М. В. Гоголя «Вечори на хуторі біля Диканьки» і «Миргород».)

Інтеграція цих методів у межах міждисциплінарної парадигми (перекладознавство, історія, соціологія) забезпечила системний аналіз та комплексну інтерпретацію результатів.

Протягом тривалого часу перекладацькі дослідження переважно концентрувалися на інтерпретації процесу створення перекладних текстів, включаючи організацію мови та застосування перекладацьких стратегій з метою аналізу структурних особливостей тексту. Цей підхід обмежувався суто лінгвістичним аналізом перекладу. В умовах сучасного «культурного повороту» у перекладознавстві зберігається методологічна обмеженість подібних досліджень, що фокусуються виключно на обговоренні конкретних перекладацьких стратегій.

У цьому дисертаційному дослідженні, окрім того, що було здійснено оцінку перекладацьких стратегій щодо відтворення культурно-побутових реалій у повістях М. В. Гоголя «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород», ще також було визначено ступінь відтворення культурної інформації в перекладах і встановлено

зв'язок між підходами до перекладу реалій та соціально-історичним контекстом створення таких перекладів. Саме цей комплексний підхід становить найбільшу **наукову новизну цього дослідження**.

Таким чином, у цій роботі переклади були проаналізовані в соціокультурній та історичній площині, було також враховано взаємодію лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників.

Теоретична значущість дослідження полягає в наступному:

- Упорядкуванні й систематизації інформації про стан досліджень проблеми реалій у західній та китайській науковій традиції.
- Уніфікації наукової термінології, пов'язаної з реаліями (такі як culture-loaded terms, culture-specific items, лакуна, реалія, безеквівалентна лексика).
- Розробці культурологічної класифікації лексики, що належить до реалій.
- Аналізі особливостей та проблем перекладу художніх творів на прикладі збірок повістей Гоголя та їхніх китайських перекладів, у контексті соціальної модернізації, трансформації китайської мови та змін у лінгвістичній парадигмі.
- Формулюванні базових принципів, яких має дотримуватися перекладач під час роботи з реаліями.

Практична значущість даного дослідження полягає в наступному:

- Результати дослідження можуть бути інтегровані у навчальні матеріали з перекладу для подальшого розвитку наукових студій, присвячених проблемі реалій, зокрема в аспекті культурного повороту у перекладознавстві.
- Отримані висновки можна використовувати у викладанні українознавства та культурології, а також при підготовці науково-популярних видань, що сприятиме культурній взаємодії та взаєморозумінню між Китаєм та Україною.
- Матеріали та результати роботи можуть бути застосовані для укладання словників української культури або слугувати довідковою базою для створення відповідного лінгвокультурного корпусу.
- Дослідження закладає основу для подальшої, поглибленої наукової роботи над аналізованими художніми творами, що відкриває перспективи для підвищення рівня їхнього вивчення.

Апробацію результатів дисертаційного дослідження здійснено на 4 наукових конференціях: XXVII Міжнародна наукова конференція «Мова і культура» імені Сергія Бураго (м. Київ, 25-27 червня 2018 года року); VI Всеукраїнские научные чтения с участием молодых ученых: «Філологія ХХІ століття: нові дослідження і перспективи» (м. Київ, 7-8 квітня 2021 року); XVII Міжнародна наукова конференція «Китайська цивілізація: традиції та сучасність» (м. Київ, 14 грудня 2023 року); VIII Міжнародна наукова конференція «Теоретична перекладознавство та методологія перекладу» із спеціальною темою «Перекладацькі помилки» (м. Чженчжоу, Китай, 13-14 червня 2024 року) (第八届“理论翻译学及译学方法论”高层论坛——暨“误译”专题研讨会, 郑州, 中国, 2024年7月13-14日)

Дисертація була обговорена на фаховому семінарі кафедри мов та літератур Далекого Сходу та Південно Східної Азії Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 3 від 14 жовтня 2025 року). Головні аспекти дослідження викладені у формі доповідей на наукових конференціях, читаннях, семінарах:

Публікації. За результатами проведених досліджень опубліковано **6** наукових праць, серед них: **4** статей (категорія «Б») в наукових фахових виданнях України; **2** праці апробаційного характеру (тези доповідей).

Обсяг та структура роботи. зумовлені метою і завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, 4 розділів, висновків і списку теоретичних джерел (187 позицій). Загальний обсяг роботи – 240 сторінок, із яких – 194 стор. основного тексту.

РОЗДІЛ 1. СЛОВА-РЕАЛІЇ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ

Переклад є невіддільним складником мовної діяльності – як процесом, так і результатом передавання змісту іншою мовою. Він виконує функцію ключового каналу міжкультурної комунікації. Через відмінності в географічному середовищі, історичному розвитку, соціальних звичаях, моделях поведінки та мовленнєвих традиціях кожна мова відображає унікальну національну культуру й історичну пам'ять. Ці чинники ускладнюють процес перекладу, зокрема на лексичному рівні, де виникає необхідність передавання слів, насичених національно-культурними особливостями (мовним колоритом). Саме такі одиниці в цій роботі позначено терміном «реалія».

У межах перекладознавчих досліджень заслуговує на особливу увагу переклад художньої літератури, оскільки вона містить велику кількість елементів «чужої» культури (культурних відмінностей), що створює додаткові складнощі для перекладача. Питання про те, як інтерпретувати та передавати культурні елементи в літературних творах, залишається ключовою проблемою. На мовному рівні ці елементи здебільшого реалізуються через лексичні одиниці або стійкі словосполучення – саме ті одиниці, які в цій праці визначаються як «реалії».

На нашу думку, при відтворенні реалій необхідно враховувати не лише роботу власне з мовними одиницями, а й брати до уваги той факт, що діяльність перекладача зазнає впливу численних позамовних чинників, що теж по-своєму визначають кінцевий результат. Такі елементи, як здатність і стиль перекладача, когнітивні здібності читача, кліматичні та природні умови, історична епоха, релігійно-міфологічні уявлення, естетичні стандарти та ідеологія, стають ключовими детермінантами у питаннях «навіщо перекладати його» та «чому перекладати саме так». Щодо перекладацької практики в Китаї протягом останнього століття, то, окрім універсальних чинників, особливий вплив на переклад іноземної літератури, на думку автора, мали такі аспекти: **1) соціально-історичні трансформації; 2) модернізація китайської мови; 3) еволюція китайської теорії перекладу під впливом зарубіжного перекладознавства.**

Починаючи з середини XIX століття, нові іноземні реалії та ідеї почали проникати до Китаю через переклади, стимулюючи масштабні соціальні перетворення та кидаючи виклик традиційній китайській мовній системі. Зі зростанням кількості перекладених творів дедалі активніше обговорювалися проблеми, пов'язані з новими термінами. Приблизно в цей самий час почало формуватися китайське перекладознавство як окрема наукова школа. Варто зазначити, що питання, пов'язані з передачею «реалій», виникли синхронно з початком модернізації Китаю. Отже, дослідження перекладу реалій у контексті модернізації, а також відстеження історичної еволюції розуміння цього явища на різних етапах дозволяє глибше усвідомити взаємозв'язок цієї проблеми із соціальними змінами в макроісторичній перспективі.

Водночас дослідження в галузі перекладу стикаються з новими викликами та питаннями для роздумів. В епоху інформаційного вибуху, загострення двоїстих тенденцій глобалізації та антиглобалізації, а також зростання потреби слабких держав і народів в утвердженні власної ідентичності, ключове питання, що розділяє різні культурні суб'єкти, еволюціонувало від «хто ми є» столітньої давності до сучасного «чим ми відрізняємося від інших». **Поняття «реалій» (realia) обрано як теоретичну основу для вивчення перекладу лексики з унікальним національно-культурним і історичним колоритом, оскільки він акцентує на «матеріальності», «існуванні» та «суб'єктності» (materiality, existence, subjectivity), спираючись на матеріальну основу конкретної культури.**

У безперервно змінюваному світі «реалії-предмети» залишаються відносно стійкими до змін у часі. Незалежно від того, чи йдеться про аналіз еволюції їхнього сприйняття в історичній перспективі, чи про «горизонтальне» дослідження впливу конкретного історичного контексту в певний момент, «реалії» зберігають свою матеріальну природу. **Можна стверджувати, що поняття «реалія» дає змогу глибше осмислити культурну специфіку народу як національного суб'єкта. Усвідомлення суб'єктності власної «реалії» допомагає знаходити баланс у взаєминах із зовнішнім світом і визначати раціональні способи поширення власної культури з урахуванням її унікальності.**

Проблематика «реалій» у Китаї виникла в історичному контексті модернізаційної трансформації суспільства, що розпочалася після 1840 року (саме тоді вибухнула Англо-китайська війна), а також на тлі змін у китайській мові. Вона формувалася паралельно з перекладом зарубіжної літератури. Згодом, унаслідок значних соціальних змін у китайському суспільстві та відповідних трансформацій у перекладі іноземних художніх творів, переклад «реалій» набув специфічних рис у різні історичні періоди. Як наслідок, дослідження перекладу «реалій» у художніх текстах становить унікальний ракурс для аналізу столітнього шляху модернізації китайського суспільства.

У цій роботі автор, спираючись на перспективу модернізації та зважаючи на еволюцію перекладознавства в Китаї після 1840 року, аналізує особливості перекладу «реалій» китайською мовою в повістях Миколи Гоголя *«Вечори на хуторі біля Диканьки»* та *«Миргород»* у різні історичні періоди. Дослідження пов'язує специфіку перекладу «реалій» з етапами соціального розвитку Китаю та змінами глобального контексту, розкриваючи їхній взаємозв'язок. Метою роботи є допомога перекладачам у кращій орієнтації в сучасних теоретичних підходах до перекладу, глибше осмислення сутності перекладацької діяльності та застосування більш адекватних методів перекладу для створення текстів, що відповідають потребам своєї епохи.

1.1. Виникнення проблеми «реалій» у контексті модернізації в Китаї

Насамперед слід зазначити, що «реалії», які розглядаються в цій роботі, стосуються перекладів, виконаних сучасною китайською мовою (байхуа). Тексти, написані класичною китайською (веньянь) або давньокитайською мовами, не входять до матеріалів дослідження. Це обмеження зумовлене чіткою періодизацією розвитку китайської мови, запропонованою відомим ученим Ван Лі (王力), який у своїй праці *«Нарис історії китайської мови»* (《汉语史稿》) виокремив чотири етапи: *давній, середньовічний, новий і сучасний*. Причому «сучасний період розпочинається з XX століття (після Руху «4 травня»)¹» (王力, 1957, с. 35). Вибір

¹ У китайській історичній періодизації термін «сучасний» належить до періоду після руху «4 травня», а сучасна китайська мова почала формуватися приблизно в цей же час.

саме цього історичного етапу як об'єкта вивчення зумовлений орієнтацією дослідження на процес модернізації. Автор аналізує переклади, створені після початку модернізації китайського суспільства, у період формування сучасної китайської мови.

В історії розвитку китайської мови неодноразово виникали труднощі, пов'язані з перекладом запозиченої лексики, зумовлені культурно-мовною взаємодією. Наприклад, через переклад буддійських сутр у китайську мову проникла велика кількість нових слів, таких як *нірвана* (涅槃), *досконалість* (圓滿), *істина* (眞實). Однак, попри тисячолітню традицію буддійських перекладів, складність проблем, пов'язаних із відтворення іноземної лексики в давньокитайській мові, не може зрівнятися з викликами сучасного етапу.

По-перше, спостерігається колосальна різниця в **обсягах появи нової лексики**. Після Англо-китайської війни (Першої опіумної війни, 1840–1842 рр.) китайські інтелектуали почали активно використовувати переклад як засіб збагачення та реформування мови. Як зазначено в дослідженнях: «Сучасна китайська мова породила у рази більше неологізмів, ніж будь-яка попередня епоха. Навіть введення буддійської лексики, що є історично значущою подією, не можна порівняти з проникненням західних термінів» (王力, 1990, с. 69).

По-друге, нова лексика викликала безпрецедентний **культурно-ідеологічний конфлікт**. Переклад буддійських текстів, хоч і тривав століттями, здійснювався в умовах аграрного суспільства і рідко торкався питань соціального устрою чи економіки. Натомість у другій половині XIX століття Європа, що вступила в період індустріалізації та глобальної експансії, під тиском колоніалізму змусила імперію Цін відкрити свої ринки. Стрімке проникнення **передових технологій (західної науки) та культури (західних ідей)** різко загострило суперечність із традиційними китайськими цінностями, що спричинило соціальні кризи, революційні рухи та запустило процес модернізації Китаю.

В умовах історичної модернізації **китайська мова, література та суспільство** загалом неминуче вступили на шлях глибоких трансформацій. Під

впливом ідей **вестернізації** (西化), які часто ототожнюються з модернізацією, Китай почав активно запозичувати іноземний досвід. Одним із ключових інструментів цього процесу стали переклади зарубіжних праць, зокрема художньої літератури. У підсумку це призвело до масового впровадження в китайську мову лексики, що відображала чужі культурні реалії. Колосальні відмінності між китайською та західною культурами зробили переклад слів із яскраво вираженим культурно-історичним контекстом (проблема «реалій», що є предметом дослідження в цій роботі) однією з центральних тем перекладознавства, стимулюючи активний науковий пошук у цій галузі.

Виникнення проблеми «реалій» у Китаї та її академічне осмислення тісно пов'язані з реформою китайської мови та процесом соціальної модернізації, які, своєю чергою, були безпосередньо зумовлені перекладацькою діяльністю. Починаючи з XIX–XX століть, у межах модернізаційних зрушень нові поняття та вирази, запозичені через переклади іноземних текстів, стали невіддільною частиною мовного середовища. **Паралельно з цим у повсякденне життя китайців активно впроваджувалися технологічні та культурні інновації, що поглиблювало досвід модернізації й прискорювало соціальні трансформації.** Отже, **переклад, мовна реформа та модернізація суспільства утворюють тісно взаємопов'язану тріаду процесів, у межах якої виникла й набула усвідомленого значення проблема «реалій».**

Перед початком аналізу цієї проблеми необхідно чітко визначити ключовий зв'язок між модернізацією Китаю та перекладом. Саме через призму цієї взаємодії розкривається роль «реалій» як культурних маркерів, що відображають зіткнення традиційного та сучасного.

1.1.1. Модель «Удар-відповідь» (Impact-response model) та старт модернізації Китаю

Китайська модернізація почалася не спонтанно, а як відповідь на зовнішні «удари». Як зазначав Лу Сюнь (鲁迅): «Нові речі завжди приходять ззовні» (鲁迅, 2005, с. 136).

Як зазначає Лво Жонцю (罗荣渠): «Середина XIX століття стала поворотним

моментом в історії Східної Азії. Цей перелом був викликаний не внутрішніми, а зовнішніми факторами – перемогою промислової революції в Англії та новою хвилею колоніальної експансії капіталістичного Заходу, що прагнув до захоплення світових ринків» (罗荣渠, 2023, с. 258). Конкретизуючи китайський контекст, Джон Фейрбенк (John K. Fairbank) у праці «Китайська відповідь Заходу: документальний огляд, 1839-1923» («China's Response To The West: A Documentary Survey, 1839-1923») наголошує: «Контакт із Заходом, посилений промисловою революцією, катастрофічно вплинув на традиційне китайське суспільство: у всіх сферах життя старий порядок зазнав викликів, критики, ерозії або повної руйнації. Це стало результатом проникнення чужорідного і більш могутнього суспільства, яке запустило комплекс процесів – політичних, економічних, соціальних, ідеологічних та культурних». (Ssu-yu Teng & John K. Fairbank, 1963, с. 1).

Після Першої опіумної війни (1840-1842) під потужним «ударом» Заходу, Китай «з безпрецедентним масштабом та швидкістю завершив розпад старого порядку та будівництво нового суспільства» (Ssu-yu Teng & John K. Fairbank, 1963, с. 2).

Західний вплив на Китай виявився у двох ключових аспектах: *передових технологіях та культурі*. Захід спочатку підкорив китайську керівну еліту та інтелектуалів своєю «технічною потужністю» – військовою силою та промисловою перевагою. Після того як цинський уряд сформував первинне, хоч і невиразне, розуміння сучасного світу, у нього виникла ідея «вчитися у Заходу, щоб стати сильнішим» (师夷长技以制夷). Цей процес призвів до запуску *Рух за західні технології* (洋务运动)² та ознаменував початок «верхівкової» модернізації – активного навчання «згори донизу», що сприяло початковому старту китайської модернізації.

Як зазначає Лво Жонцю: «Китайські інтелектуальні та академічні рухи здавна були нерозривно пов'язані з політичними процесами» (罗荣渠, 2023, с. 363). У стародавньому Китаї сформувався інтелектуально-бюрократичний клас — «учені-

² «Рух за західні технології» (1861–1895 рр.), який тривав понад 30 років, виступав за запозичення передових західних військових та промислових технологій. Також відомий як «рух за само зміцнення» (自强运动).

чиновники» (士大夫), а пізніше було засновано систему 科举 (державні іспити), завдяки якій літератори могли ставати чиновниками через складання іспитів. Це інституціоналізувало традицію підпорядкування академічної галузі політиці в Китаї. Навіть на етапі початку модернізації Китай зберіг принцип «політика первинна, вторинна культура» (鲁迅, 2005, с. 137).

Після *Руху за західні технології* в Китаї відбулися *Сто днів реформ* (维新运动)³, ініційована цинським урядом, та *Рух за нову культуру* (新文化运动)⁴, очолений інтелігенцією. Від середини XIX століття до 1920-х років відбулися суттєві зрушення: провідна сила перетворень поступово перейшла від уряду до інтелектуальних кіл, а цілі трансформувалися від принципу «Вивчення китайської мови як змісту, західне навчання для застосування» (中学为体, 西学为用) до «повної заміни китайської традиційної культури західною моделлю модернізації» (费孝通, 2003, с. 6). Цей перехід від пасивного реагування цинського уряду на зовнішні «удари» (проникнення західних технологій та культури) до активної відповіді інтелектуалів ілюструє класичну модель «удар-відповідь». Увесь процес зайняв понад півстоліття: від перших боязких спроб реформ до усвідомленого прагнення перебудувати суспільство на нових засадах.

Загалом, хоча з середини XIX століття китайське суспільство вже почало набувати початкового досвіду модернізації та прагнуло зміцнювати себе шляхом запозичення передових іноземних соціальних інститутів і технологій, реформи «згори донизу», що проводилися в межах збереження старої політико-етичної системи, були приречені на провал. Рух Нової культури початку XX століття радикально відрізнявся: старий порядок було скинуто, а інтелектуали поставили за мету викорінити традицію і свідомо прийняти демократію та науку, що спричинило безпрецедентне розширення масштабів соціальних перетворень і залучення населення. Враховуючи зміну суб'єкта та цілей рухів, **автор поділяє думку, що**

3 Також відомих як «Реформи року У-суй», що відбулися у Китаї у 1898 році. Це був період спроб імператора Гуансюя провести масштабні реформи в Цинській імперії, але вони були зірвані консервативними силами та вдовою імператрицею Цзісі.

4 Це прогресивний суспільно-політичний рух, що виник у Китаї у 1910-1920-х роках. Він був спрямований на радикальну реформу китайської культури, мови та суспільства, критикуючи традиційні конфуціанські цінності та ідеали та просуваючи західні ліберальні та наукові ідеї.

справжня модернізація Китаю почалася саме в період Руху Нової культури.

Попри те, що проблема початку китайської модернізації під зовнішнім впливом уже достатньо розроблена, у наступному розділі ми зосередимося на ролі перекладів у трансформації китайської мови, на зародженні та розвитку сучасного китайського перекладознавства, а також на формулюванні проблеми «реалій» у контексті моделі «удар-відповідь» та модернізаційному процесі. Далі ми детально розглянемо, як саме перекладацька діяльність сприяла мовним змінам.

1.1.2. Вплив перекладацької діяльності на трансформацію китайської мови.

Історично переклади завжди стимулювали розвиток китайської мови. **У період пізньої династії** Цін перекладацька діяльність додала безліч нових лексичних одиниць, проте стара мовна система залишилася незмінною, лише накопичивши ресурси для майбутньої модернізації. **Впродовж Руху за нову культуру** китайські інтелектуали, активно звертаючись до перекладів, ініціювали радикальні зміни у суспільній свідомості та сприяли системній трансформації мови. Нова хвиля перекладацького буму після впровадження *політики реформ і відкритості* (改革开放)⁵ значно активізувала академічний, особливо гуманітарно-соціальний, та культурний обмін Китаю зі світовою спільнотою. **Сьогодні**, попри те, що перекладацька активність перейшла у стабільну фазу, переклади продовжують поступово впливати на еволюцію китайської мови, відіграючи ключову роль у міжнародному співробітництві.

З початком модернізації Китаю переклади справили багатогранний вплив на розвиток мови. Як показало дослідження Цянь Цвеньсюня (Tsien Tsuen-Hsueh, 钱存训), який проаналізував понад 10 000 перекладів західних праць з XVI століття до кінця 1940-х років, «найбільша частка перекладів припадала на соціальні науки, за якими йшли література, природничі та прикладні науки» (Tsien, Tsuen-Hsueh, 1952, с. 210). Це засвідчує масштабний вплив перекладів на китайське суспільство.

Вплив перекладу виявився у двох вимірах: лексиці та граматиці. Поява

⁵ Програма соціально-економічних реформ в Китайській Народній Республіці, націлена на створення соціалізму з китайською специфікою, соціалістичної ринкової економіки, а також на відкритість до зовнішнього економічного ринку та світу.

нових термінів суттєво збагатила мову як інструмент комунікації, тоді як нові синтаксичні структури (особливо в літературній мові) забезпечили можливість вираження нових змістів і сучасних ідей. Поступово ці зміни трансформували традиційні форми мислення й висловлювання, що, зрештою, призвело до системної перебудови китайської мови — одного з ключових внесків перекладацької діяльності в її модернізацію.

У лексичному аспекті після Першої опіумної війни кількість нових слів, які проникали в китайську мову через переклади, неухильно зростала, а після *Руху «Сто днів реформ»* їхній приплив значно прискорився. З різким збільшенням обсягу нової лексики питання методів її перекладу стало предметом активних дискусій серед перекладачів і науковців. **Такий широкий інтерес до цієї проблеми був зумовлений кількома чинниками.**

- 1) Масштаби запозичень були безпрецедентними. Як зазначав Ван Лі, один із засновників сучасної китайської лінгвістики: «З погляду лексики розвиток китайської мови за останні 60 років перевершив прогрес попередніх кількох тисячоліть» (王力, 1990, с. 690).
- 2) Лексика як базовий шар мови є найбільш чутливою до зовнішніх впливів — саме з неї зазвичай починаються мовні зміни за умов міжкультурних контактів.
- 3) Нові слова виконували не лише номінативну функцію, дозволяючи позначати сучасні явища та концепти, але й ставали важливим будівельним матеріалом для формування сучасного китайського мовного стандарту. Безперечно, ця лексична революція заклала фундамент китайської мовної модерності.

Нові терміни, запозичені через переклади, справили глибокий вплив на культуру й мислення. **Як вербальні репрезентації інновацій, вони формували когнітивні рамки сприйняття сучасності.** Наприклад, слова на кшталт 铁路 (залізниця), 电灯 (електрична лампа), 火车 (потяг) дозволили мовно оформити технологічні досягнення індустріальної епохи. Інші поняття, такі як 社会

(суспільство), 文化 (культура), 革命 (революція), набули нових семантичних відтінків, що відображали ідеї модернізації.

Уведення лексем, пов'язаних із передовими науковими технологіями та концепціями, надало мовний інструментарій для репрезентації, осмислення та опису сучасного соціального буття. **Становлення модерної мови** зробило розвиток сучасної науки та формування нових академічних дисциплін у Китаї органічною частиною загального процесу. **Отже**, вплив перекладів на трансформацію китайської мови та, ширше, на модернізацію суспільства був глибоким і багатограним.

У граматичному аспекті (зокрема в письмовій мові) перекладацька діяльність стала серйозним викликом для традиційної веньянь (класичної китайської мови) як літературного засобу вираження. На початку модернізаційного періоду літературні твори в Китаї ще створювалися виключно на веньянь. Однак в умовах радикальних ідеологічних перетворень, спричинених модернізацією, китайська літературна мова неминуче вступила в процес трансформації. Переклади відіграли ключову роль у цьому процесі.

«Мова – продукт історико-культурного розвитку. Традиції, виражені китайською мовою, фундаментально відрізняються від тих, що закладені в європейських мовах. Використання веньянь для перекладу західної культури й технологій породжувало семантичні викривлення через культурні відмінності та лакуни у передачі нових концепцій, зумовлені розривом у рівні розвитку продуктивних сил» (Li Haiying, 2024, с. 249). Для ефективного засвоєння західних технологій і понять реформа мови стала нагальною потребою. Крім масового впровадження неологізмів, переклад іноземних праць ініціював також глибокі зміни в синтаксисі. Ці структурні нововведення поступово вийшли за межі перекладених текстів, проникли в оригінальну літературу і стали каталізатором масштабних змін у письмовій мові.

Насамперед це проявилось в галузі літератури, де відхід від веньянь та утвердження байхуа сприяли жанровій і стильовій трансформації – багато в чому під впливом західних літературних форм. Ху Ши (胡适) наголошував «Терміново

перекладати шедеври західної літератури, щоб вони стали нашим зразком» (胡适, 1998, с. 57). Лу Сюнь бачив у перекладах не лише «імпорт нового змісту, а й нових способів вираження» (鲁迅, 2005, сс. 391-392). Завдяки зусиллям цих піонерів у сучасній китайській літературі сформувалися нові жанри: вільний вірш, драма, есе, реалістична проза.

Масове впровадження нової лексики, зміна синтаксичних структур і трансформація письмової мови свідчать про провідну роль перекладацької діяльності в інноваціях мовної форми. Як зазначає Сю Дзюнь (许钧): «Переклад, за своєю суттю, є перетворенням мовних знаків. Ця якісна визначеність вказує на те, що мова є основою існування перекладу, його змістом і водночас обмежувальним чинником» (许钧, 2023, с. 1). Переклад – це не просто механічна заміна символів між двома мовами, а й діалог між народами, культурами та соціальними реаліями. Він вимагає не лише передачі інформації, а й урахування культурного контексту *мови-джерела* (source language) через *мову перекладу* (target language), включаючи нові явища, концепти та історико-культурні парадигми. Це, своєю чергою, формує гетерогенність (diversity) у лінгвістичному середовищі.

Для мови перекладу ці гетерогенні елементи (насамперед лексичні) створюють не лише бар'єри, а й виступають зовнішньою силою, що стимулює подолання усталених мовних норм, розширення семантичного простору та еволюційний розвиток мови. Як соціальна практика, переклад впливає не лише на тексти, а й на саму мову й суспільство, опосередковуючи їхній взаємовплив. Він не просто використовує наявні мовні форми для передачі змісту оригіналу, а й спонукає мову до створення нових структур для інтерпретації й поширення чужоземних знань та культурних концептів. У цьому процесі переклад сприяє як прогресу думки, так і міжцивілізаційному синтезу, водночас стимулюючи інновації у самій мовній формі.

Отже, з огляду на визначальну роль перекладів у стимулюванні мовних інновацій, активізація перекладацької діяльності, що розпочалася наприкінці епохи Цін і досягла апогею під час *Руху за нову культуру*, суттєво прискорила радикальні трансформації та оновлення китайської мови. Вона не лише розширила її

внутрішній семантичний простір, а й забезпечила мовні ресурси для відображення нових соціокультурних реалій. Подальші переклади безперервно постачали зовнішні імпульси для поступового завершення модернізації китайської мови. За цей час функціональна роль нової лексики, запозиченої через переклади, зазнала змін: якщо спочатку її основним завданням було заповнення лакун у китайській лексиці, то після модернізації суспільства вона перетворилася на медіум міжкультурної комунікації в умовах глобалізації.

Аналізуючи вплив перекладів на думку, слід наголосити, що їхній вплив у Китаї не обмежувався виключно мовною сферою. **Мова, як зазначав Мішель Фуко, будучи інструментом комунікації та мислення має величезну владу, що формує людську свідомість і поведінку.** Тому переклади відіграли ключову роль у розвитку суспільства та ідеології. *Рух за нову культуру* реформував мову та літературу, тим самим подолав освітні бар'єри: якщо раніше література була долею інтелектуалів, то з переходом на байхуа навіть прості китайці з базовою освітою отримали доступ до текстів. Це поклало початок ідеологічній революції та модернізації суспільства, а також створило «модерний» мовно-мисленнєвий інструментарій. Такі процеси стали фундаментом для розвитку науки, інституціоналізації академічних дисциплін (зокрема перекладознавства) та формування сучасного інтелектуального ландшафту Китаю.

1.1.3. Зародження та розвиток китайського перекладознавства та формулювання проблеми «реалій»

«Перекладознавство як емпірична наука ґрунтується на перекладацькому досвіді» (刘宓庆, 2005, с. 15). Як у Китаї, так і в інших країнах світу переклад пройшов шлях від «ремесла» до «науки». У процесі багатовікової практики поступово кристалізувалися наукові теорії перекладу, зокрема концепції, пов'язані з передачею культурно специфічної лексики.

Розвиток китайського перекладознавства як наукової дисципліни нерозривно пов'язаний із перекладацькою практикою. **З одного боку**, хвилі перекладацької активності в історії Китаю надали багатий матеріал для досліджень: від міжмовних і міжкультурних контактів до узагальнення практичного досвіду перекладачів. **З**

іншого боку, мовна модернізація, спровокована перекладами, створила сучасний лінгвістичний фундамент для інституціалізації перекладознавства. *Сучасна мова, по суті, стала розумово-мовною базою для розвитку всіх модерних ідей та дисциплін.*

Періодизація китайського перекладознавства у перспективі модернізації.

Дослідження в галузі перекладу нерозривно пов'язані з перекладацькою практикою. Відтоді як людство почало займатися перекладами, воно неминуче замислювалося над його природою, процесами та результатами. Як зазначає Чень Фукан (陈福康): «Розвиток перекладацької теорії у нашій країні переважно відповідає історії перекладу» (陈福康, 1992, с. 4). Спираючись на методологічний підхід і розглядаючи розвиток перекладу в контексті соціальної модернізації, **авторка даної дисертації** пропонує поділ дослідження перекладу в Китаї на три етапи:

- 1) премодерністський період (до 1840 року);
- 2) період підготовки сучасного перекладознавства (1840–1979 рр.);
- 3) період розвитку та формування сучасного перекладознавства (після 1979 року).

1) Премодерністський період (до 1840 року). На цьому етапі основна увага в перекладацькій діяльності зосереджувалася на релігійних канонах, зокрема у двох напрямках: перекладі буддійських сутр та католицьких текстів. **З точки зору впливу перекладацької діяльності**, як буддійські, так і католицькі тексти почали перекладатися ще в давній період історії Китаю. Їхній зміст був переважно релігійним і майже не торкався питань сучасних технологій чи передових на той час ідей. Оскільки китайське суспільство перебувало тоді на аграрній стадії розвитку, такі переклади не спричиняли радикальних ідеологічних зіткнень, характерних для періодів соціальних трансформацій, і, відповідно, не провокували широких суспільних дискусій. Щодо **методології перекладацьких досліджень**, то перекладачі-ченці здебільшого зосереджувалися на практичному питанні «як перекладати». Їхні міркування були фрагментарними, несистематизованими і не оформленими в межах цілісної перекладацької теорії.

2) Період підготовки сучасного перекладознавства (1840-1979). Цей історичний період відзначився переходом перекладацької діяльності від «пасивного» до «активного» етапу, причому погляди вчених значно різнилися. Вагомий внесок у розвиток китайської перекладацької думки на цьому етапі зробили Янь Фу (严复), Ху Ши (胡适), Лу Сюнь (鲁迅), Дон Цювси (董秋斯), Фу Лей (傅雷), Цянь Джоншу (钱钟书) й інші.

Заслуговують на увагу праці **Янь Фу**, який, перекладаючи твір «Еволюція і етика» (《天演论》, 1896) уперше сформулював три принципи перекладу: *вірність* (信), *зрозумілість* (达), *витонченість* (雅). Він детально проаналізував послідовність цих критеріїв і їхній взаємозв'язок. Теорія «вірність, ясність, витонченість» відіграла поворотну роль в історії китайського перекладознавства та стала предметом тривалих дискусій у наступні роки.

У період Руху за нову культуру **Ху Ши** у своїй роботі «Про творчу революцію в літературі» (《建设的文学革命论》, 1918) висунув два принципи: «перекладати лише твори відомих авторів» та «використовувати виключно *байхуа*» (胡适, 1998, с. 57). Саме в цій праці вперше було чітко сформульовано мету реформування китайської мови через перекладацьку діяльність.

Лу Сюнь, один із найпродуктивніших перекладачів того часу, також зробив значний внесок у теорію перекладу. Найбільш відомими стали його дискусії про стандарти «прямого перекладу» (直译) та «буквального перекладу» (硬译, тобто так званого «жорсткого перекладу»), а також його міркування про мовне вираження та синтаксис у перекладі.

Ці дискусії ініціювали подальші дебати серед перекладачів щодо цілей та функцій перекладу: чи слід використовувати методи «прямого/буквального перекладу» (тобто «очуження»), чи віддавати перевагу **адаптованому** або **«м'якому перекладу»** (тобто **одомашненню**) при передачі західних реалій і культурних феноменів. Окремо обговорювалося питання мовного оформлення перекладеного тексту — чи варто використовувати веньянь або байхуа як основний мовний стандарт. Усі ці дебати заклали теоретичні основи для подальшого

розвитку сучасного перекладознавства в Китаї.

Після заснування КНР **Дон Цювси** першим порушив питання про систематизацію перекладацької теорії, оскільки, попри значну кількість досліджень у період *Руху за нову культуру*, цілісна теоретична система так і не сформувалася. Він поділяв думку, що «переклад – це наука» (张经浩, 1999, с. 47), і запропонував створити видання «Історія перекладу в Китаї» (《中国翻译史》) та «Китайське перекладознавство» (《中国翻译学》). Проте ці ініціативи залишилися нереалізованими через соціально-політичні обмеження того часу.

У 1950–1960-х роках значний внесок у розвиток перекладознавства зробили Фу Лей та Цянь Чжуншу. **Фу Лей** неодноразово наголошував на важливості «адаптаційної здатності» перекладача, яка, на його думку, залежить від індивідуальних якостей і темпераменту. Він підкреслював відмінності у способах мислення та естетичних уподобаннях Китаю та Заходу, стверджуючи, що переклад повинен зберігати дух та естетику оригіналу, а не сліпо дотримуватися букви тексту. На цій основі Фу Лей сформулював концепцію «духовної подоби» (神似论, Approximation in spirit, 1951).

Цянь Джоншу висунув теорію «перетворення» (化境论, Transformation, 1964), зазначаючи: «Перетворити твір з тексту однією мовою на текст іншою – так, щоб відмінності мовних звичок не залишали слідів неприродності, але при цьому повністю зберігався оригінальний колорит, – ось що означає досягти «стану перетворення»» (钱钟书, 1985, с. 2).

Обидві теорії – «духовна подоба» та «перетворення» – за своєю суттю ґрунтувалися на принципах китайської естетики та поетичної традиції, проте так і не сформувалися у цілісну теоретичну систему.

3) Період розвитку та формування сучасного перекладознавства в Китаї. Починаючи з 1980-х років, китайські вчені почали інтенсивно розвивати перекладацькі дослідження, орієнтуючись на світові наукові тенденції. Цей етап включав створення перекладацьких дисциплін у вищих навчальних закладах, використання західних теорій перекладу, написання власних теоретичних праць і

монографій з історії перекладу, а також активну участь у міжнародних академічних дослідженнях.

а) Створення перекладацьких дисциплін. Під впливом державних ініціатив вищі навчальні заклади почали відкривати спеціальність «переклад».

«У 1979 році Пекінський університет іноземних мов започаткував «Курси підготовки перекладачів для ООН», що стали першим у Китаї досвідом професійної підготовки перекладачів. Того ж року Університет міжнародного бізнесу та економіки та Шанхайський морський університет розпочали набір магістрантів за напрямом «Теорія та практика перекладу», що ознаменувало початок підготовки висококваліфікованих перекладачів у нашій країні» (庄智象, 2007, с. 17). У наступні роки щорічно проводилися семінари з питань перекладу.

«У 1997 році Гуандунський університет іноземних мов та зовнішньої торгівлі першим у материковому Китаї створив факультет перекладу, започаткувавши викладання перекладу як окремої спеціальності» (穆雷, 1999, с. 22).

У 2011 році Міністерство освіти скорегувало перелік дисциплін, додавши «перекладознавство» як другорядну дисципліну до галузі «Іноземні мови та література».

Цей крок офіційно закріпив статус перекладознавства як самостійної наукової галузі у системі вищої освіти Китаю.

б) Упровадження перекладацьких теорій. Відновлення перекладацьких дисциплін у закладах вищої освіти створило підґрунтя для підготовки професійних дослідників у галузі перекладознавства. Відтоді велика кількість науковців почала приділяти значну увагу теоретичним розробкам, тоді як сам переклад знову набув вагомого значення в суспільстві.

«Із 1950-х років на Заході з'явилася група вчених, які вивчали переклад з лінгвістичних позицій, – це добре відомі в китайських перекладацьких колах Юджин Найда, Пітер Ньюмарк, Джон Катфорд та інші. Їхні ключові праці з теорії перекладу почали перекладатися та публікуватися в Китаї з 1980-х років» (谢天振, 2018, с. 2).

Під впливом сучасних західних теорій китайське перекладознавство «зазнало трансформації як у теоретичній базі, так і в методології, змістившись у бік лінгвістичного підходу» (李林波, 2005, с. 81).

в) Інновації у перекладацьких теоріях. У ХХ столітті, на тлі «культурологічного повороту» у світових перекладацьких дослідженнях, а також під впливом безперервної модернізації та глобалізації китайського суспільства, перекладацькі дослідження в Китаї зазнали помітних змін. Ідеї та теорії представників культурологічного напрямку, таких як Евен-Зохар (Even-Zohar), Джеймс Холмс (James Holmes), Гідеон Тури (Gideon Toury), Андре Лефевр (André Alphons Lefevere) та Сьюзан Басснетт (Susan Bassnett) поступово проникали в китайське академічне середовище. У відповідь китайські вчені почали формувати власні підходи на основі локального досвіду та культурної специфіки.

Науковці в галузі перекладознавства активно публікували праці з теорії перекладу, поєднуючи міжнародні концепції з національним контекстом. Наприклад, **Се Тяньдзень** (谢天振) у своїй монографії «Вступ до медіації перекладу» (《译介学导论》) досліджує переклад передусім із позицій порівняльного літературознавства (谢天振, 2018).

Ван Нін (王宁) у своїй праці «Культурологічний поворот у перекладознавстві» (《翻译研究的文化转向》) (王宁, 2022) аналізує переклад через призму культурології. Він розвиває ідеї Сьюзан Басснетт та Андре Лефевера, поглиблюючи аналіз «перекладацького повороту», запропонованого ними у 1998 році (Bassnett, & Lefevere, 1998) у культурних дослідженнях, які вони запропонували у 1998 році. У своїх працях Ван Нін інтегрує теорії деконструкції, постколоніалізму, порівняльного літературознавства та міжсеміотичного перекладу. Крім того, спираючись на переваги свого культурного бекграунду, він порушує питання порівняльного аналізу культур Сходу та Заходу, а також досліджує роль перекладу на різних етапах розвитку китайського суспільства.

г) Зародження поняття «реалії» та теоретичні трансформації. У Китаї обговорення проблеми «реалій» простежується протягом усього розвитку

перекладознавства. Ще в період активного перекладу іноземних творів китайською мовою перекладачі звернули увагу на складність передачі реалій. Проте до моменту формування перекладознавства як наукової системи реалії зазвичай розглядалися як частина нової лексики й описувалися ширшими термінами: *нова лексика* (新词汇), *запозичення* (外来语), *іношомовні вкраплення* (借词) або *перекладні терміни* (译词).

Наприклад, у статті Чень Вандао (陈望道) «Про побудову загальнозрозумілої мови та писемності» (《关于大众语文建设》), опублікованій 19 червня 1934 року в додатку до газети «Шеньбао» (《申报》), використовувався термін *外来语* (*запозичення*). У праці Лво Чанпея (罗常培) «Мова і культура» (《语言与文化》) автор зазначав, що слова, які потрапили до китайської мови через транслітерацію, належать до «запозичених елементів» і є «іношомовними компонентами, включеними до структури мови» (罗常培, 1950, с. 18). Ці приклади свідчать про те, що ранні дискусії щодо адекватного відтворення реалій в іноземних текстах розгорталися переважно в межах ширшої лінгвістичної проблематики.

Після запровадження *політики реформ і відкритості*, а також із регулярним упровадженням зарубіжних перекладацьких теорій, китайське перекладознавство поступово сформувалося як самостійна наукова галузь, а його концептуальна база зазнала модернізації. Це, зокрема, проявляється у визнанні перекладознавства як окремої дисципліни та в переході від «*лінгвоцентризму*» до «*культурологічного підходу*». Крім того, у міру зростання рівня модернізації китайського суспільства багато «неологізмів», що виникли внаслідок соціальної модернізації, поступово втратили свою «новизну» і стали невіддільною частиною китайського соціального життя. До таких слів належать, наприклад, *хліб* (面包), *автомобіль* (汽车), *костюм* (西装) та інші.

Під впливом як методологічної спеціалізації перекладознавства, так і поступової соціальної модернізації країни дослідження лексики з національно-історичним забарвленням стали дедалі глибшими й різноманітнішими. У цьому контексті в китайському перекладознавстві послідовно з'являються такі терміни, як:

空缺 (лакуна), 不对等词 (безеквівалентна лексика), 文化负载词 (з англ. *culture-loaded words*), 文化专有项 (з англ. *culture-specific items*). Ці поняття використовуються для позначення лексичних та культурних лакун, що виникають у процесі перекладу. (Докладніше про вивчення цих термінів у китайському академічному середовищі див. розділ 1.2.3).

У сучасних умовах складного переплетення процесів глобалізації та деглобалізації, питання про те, як різні країни та народи усвідомлюють свою культурну ідентичність і вибудовують діалог та співпрацю з іншими культурними суб'єктами, стало одним із актуальних у перекладознавстві в період його культурологічного повороту. Для формування точнішої термінології та ґрунтовної теоретичної бази необхідно здійснити системний аналіз і узагальнення наявних у китайській та зарубіжній науці підходів та термінологічних означень, пов'язаних із дослідженням лексики з виразним національно-історичним забарвленням. Саме цій проблематиці присвячено розділ 1.2 цієї роботи.

1.2. Літературний контекст і перекладацька термінологія

Мова є частиною людської культури, а також інструментальним носієм та основною формою вираження думок, емоцій, комунікації та створення знань. «Реалії» – важливі складники мови, що мають яскраво виражену культурну атрибутику. Реалії втілюють та виражають найбільш характерні культурні явища та об'єкти конкретної мови. Враховуючи двоїсту природу таких термінів (мовну та культурну), їх дослідження потребує чіткого розуміння самих концепцій «мови» та «культури».

1.2.1. Визначення понять «мова» та «культура»

Визначення поняття «мови». Питання сутності мови трактується по-різному залежно від наукової дисципліни. Навіть у межах однієї галузі знань підходи та теоретичні методи впливають на акценти у його визначенні. Китайський учений Пань Веньґво (潘文国) у статті «Визначення мови» (《语言的定义》) (潘文国, 2001) систематизував понад 60 ключових концепцій, сформульованих із початку ХІХ століття до сьогодення. При визначенні феномена мови вчені акцентують увагу

на різних аспектах, серед яких:

- 1) комунікативна функція мови,
- 2) зв'язок із духовною діяльністю людини,
- 3) співвідношення мови та психолого-пізнавальних процесів,
- 4) особливості внутрішньої структури мовної системи,
- 5) взаємозв'язок мови та суспільства.

Ключовими об'єктами дослідження в різних дисциплінах є такі характеристики мови, як її структурні елементи, інструментальна природа, знаковий характер, сфера функціонування та особливості використання.

Фердинанд де Соссюр (Ferdinand de Saussure), спираючись на семіотичний підхід, визначав мову як «систему знаків, що виражають ідеї» (索绪尔, 2001, с. 15). **Мартін Хайдеггер** (Martin Heidegger) надав мові філософського виміру, стверджуючи: «Мова – не просто інструмент для обміну думками, але домівка буття» (葛 囡 囡, 2014, с. 33). Китайський лінгвіст **Сю Гводжан** (许 国 璋), розглядаючи мову через призму її функцій, писав: «Мова – унікальна знакова система людства. У міжособистісних відносинах вона виступає посередником взаємодії; у пізнанні об'єктивної реальності – інструментом осмислення дійсності; у культурі – носієм і скарбницею культурної інформації» (许国璋, 1986, с. 15).

Після *Другої світової війни* стрімкий розвиток глобалізації стимулював хвилю пробудження глобальної національної самосвідомості. У процесі побудови сучасних національних держав мова як інструмент мислення постає важливою культурною основою формування національно-державної ідентичності (“民族/国家” 认同). **Макс Вебер** (Max Weber) відзначав: «Серед тих культурних елементів, які становлять найважливішу позитивну основу для формування національної ідентичності повсюдно, перше місце займає спільна мова... Важливість мови неодмінно зростає разом із демократизацією держави, суспільства та культури.» (Weber, 1946, pp. 177-178).

Отже, підхід до вивчення мови є суб'єктивним і цілеспрямованим: її зміст та функції варіюються залежно від погляду та тісно пов'язані із соціальним контекстом.

У цій роботі мова сприймається як інструмент комунікації, носій культури та основа національної ідентичності.

Визначення поняття «культура». Культура – широке та складне поняття. Науковці, що спеціалізуються в різних галузях знання пропонують різні визначення культури. Зазвичай культуру визначають у рамках широкого і вузького розуміння. **Вузьке розуміння** охоплює літературу, науку, освіту, мистецтво та інші форми інтелектуальної діяльності. **Широке розуміння** культури містить сукупність матеріальних та духовних досягнень, створених та накопичених певною соціокультурною спільнотою.

У Китаї деякі вчені, які дотримуються широкого підходу, поділяють культуру на три рівні:

- 1) Поверхнева культура (культура артефактів) –матеріальні та духовні продукти: їжа, одяг, предмети побуту.
- 2) Середній рівень (інституційна культура) – норми поведінки, ритуали, звичаї, що регулюють міжособистісні відносини.
- 3) Глибинна культура (ідеологічна культура) – ціннісні установки, спосіб мислення, естетичні уподобання.

(冯玉律, 1993, с. 69).

Інші дослідники інтерпретують культуру через призму когнітивного підходу: «Культура нації – це її колективна довгострокова пам'ять, що зберігається у традиціях, звичаях, мистецтві, моралі та розподілена у свідомості кожного її представника» (钱敏汝, 1997, с. 45).

В англійській мові термін «culture» також важко піддається однозначному визначенню. Антропологи **Альфред Кребер** (Alfred Kroeber) та **Клайд К. Клакхон** (Clyde K. Kluckhohn) у своїй праці «Культура: критичний огляд концепцій та визначень» («Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions», 1952) зібрали 164 визначення культури, запропоновані представниками різних дисциплін (антропологія, соціологія, психологія, філософія та природничі науки), починаючи з 1871 року. Автори класифікували ці визначення за шістьма основними

категоріями:

- 1) *перелічувально-дескриптивні (Enumeratively descriptive);*
- 2) *історичні (Historical);*
- 3) *нормативні (Normative);*
- 4) *психологічні (Psychological);*
- 5) *структурні (Structural);*
- 6) *генетичні (Genetic).*

(Kroeber, & Kluckhohn, 1952, pp. 1-139).

Згодом **Клакхон** та **В. Келлі** (W.H.Kelly) під антропологічним кутом зору запропонували таке визначення: «Культура є історично сформованою системою моделей існування, що охоплює як явні, так і приховані патерни; вони поділяється або усім колективом, або певною його частиною у конкретний часовий період» (Kluckhohn, & Kelly, 1945, pp. 78-105).

Як видно з наведених визначень, запропонованих представниками різних наук, зміст поняття «культура» розуміють по-різному. Проте все-таки між дефініціями спостерігається значна спільність. Узагальнивши підходи до розуміння культури, притаманні китайським та зарубіжним дослідникам, авторка доходить висновку: **культура** – це комплексна система, створена людським суспільством у процесі тривалої практики, яка передається з покоління в покоління. Вона охоплює як нематеріальні елементи (вірування, ціннісні орієнтації, звичаї, знання), так і матеріальні об'єкти (артефакти, інструменти). Культура засвоюється у процесі соціалізації, а її ядро становить система цінностей. Вона формує когнітивні моделі членів соціальної групи та забезпечує свою наступність через колективну пам'ять та матеріальні носії.

Взаємозв'язок мови та культури. Як впливає з викладеного вище, мова є не лише складником культури, а й її носієм і засобом трансляції. Вона відіграє ключову роль у формуванні культурної та національної ідентичності. Протягом тривалого історичного розвитку такі чинники, як історія, географія, місцеві звичаї, традиції, спосіб життя, мистецтво, норми поведінки, мислення та цінності, мали істотний вплив на становлення та еволюцію мови. Відповідно, мова створює символічну

спільність, зміцнюючи впевненість соціальної групи у власній колективній ідентичності. Саме тому при вивченні культури мова виступає найважливішою відправною точкою.

Серед елементів мови **лексика** є найдинамічнішим та найактивнішим складником. «З усіх мовних елементів зв'язок із культурою найменше виражений у фонетиці, слабше – у граматиці, а найбільш тісний і прямий – у лексиці». (胡文仲, 1999, с. 64). Лінгвіст Ван Лі зазначав: «Мова розвивається разом із суспільством. Особливо яскраво це проявляється в лексиці» (王力, 1990, с. 491). Отже, саме лексика безпосередньо відображає соціальні зміни та розвиток національної культури.

В межах лексичної системи особливе місце займають слова, які найвиразніше передають унікальні риси історії та культури народу – так звані **реалії**, які й становлять предмет нашого дослідження. Саме тому чимало науковців, аналізуючи міжкультурні відмінності та проблеми перекладу, обирають реалії як один із ключових об'єктів вивчення.

1.2.2. Стан дослідження проблеми «реалій» у західній науковій традиції

До того, як перекладознавство оформилося як самостійна дисципліна, ранні теорії перекладу розроблялися переважно західними лінгвістами. Зі становленням та розвитком перекладознавства як окремої науки відбувся зсув від лінгвістичного до культурного підходу, що зумовило зростання інтересу до проблем культурної трансляції в мові. Одним з ключових об'єктів дослідження стали лексичні одиниці, що відбивають національно-історичну специфіку.

Починаючи з 1950-х років, на тлі активізації міжнародних контактів, зростання перекладацької практики та потреб, лінгвістичні дискусії з проблем перекладу набули особливої інтенсивності. Центральними стали питання *еквівалентності (equivalence)*, *перекладності (translatability)*, а також вибору між *буквальним та вільним перекладом (literal vs. free translation)*, обумовлені лінгвістичними й культурними розбіжностями.

У процесі осмислення й класифікації таких явищ було сформовано низку термінів, що описують елементи культурно зумовленої лексичної неперекладності.

Серед них: **безеквівалентна лексика (БЕЛ)** (Г. В. Чернов; Я. Й. Рецкер; О. Д. Швейцер; Є. М. Верещагін і В. Г. Костомаров; Л. С. Бархударов; В. М. Крупнов); **exoticisms** (A. Suprun, 1958), **lacuna** (Jean-Paul Vinay and Jean Darbelnet, 1958; A Malblanc; Yu. Sorockin, 1988); **realia** (А.В. Федоров, 1941; Л.Н. Соболев, 1952; Vlahov and Florin, 1960, 1980); **localisms** (Finkel, 1962); **nonequivalent lexemes** (I. Markovina, 1982); **cultural terms, cultural words** (Newmark, 1988); **culture-specific items** (Aixela, 1996, Baker 2011); **culturemes** (Vermeer, 1983; Nord, 1997; Katan, 2004); **culture-bound words** (Katan, 2004).

Хоча всі ці терміни позначають схожі явища культурно-мовної неперекладності, вони суттєво різняться у визначеннях, обсязі понять та функціональному навантаженні залежно від дослідницьких парадигм і методологій. Їх застосовують для опису феномену **лексичних та культурних лакун**, що виникають у процесі міжкультурного перекладу. Надалі – в межах короткого огляду розвитку західного перекладознавства – буде здійснено детальний аналіз і систематизацію кількох ключових термінів, згаданих вище.

1.2.2.1. Поняття *еквівалентності* у перекладознавстві та виникнення терміна *безеквівалентна лексика (БЕЛ)*

Термін **безеквівалентна лексика (БЕЛ)** виник у контексті дискусій навколо понять «еквівалентність» (equivalence) та «перекладність» (translatability) – ключових понять початкового етапу формування перекладознавства як науки. Західні лінгвісти, зосереджені насамперед на лінгвістичному підході, досліджували внутрішню структуру мови та механізми міжмовної трансформації і зробили вагомий внесок у становлення дисципліни.

Китайський дослідник **Ян Шичжан** (杨仕章) у статті «Еволюція концепції еквівалентності в радянській та російській перекладацькій теорії» (《苏、俄翻译理论中等值思想的演变》) детально проаналізував розвиток поняття еквівалентності у радянському науковому дискурсі. Він **виокремив А.В. Федорова, Л.С. Бархударова та З.Д. Львовську** як провідних представників радянської школи, котрі глибоко вивчали це питання.

А.В. Федоров у праці «Вступ до теорії перекладу» (1953) зазначав, що зі зростанням інтересу до художнього перекладу поживалися дискусії щодо понять «адекватний переклад» та «еквівалентний переклад». Сам Федоров віддавав перевагу поняття «повноцінність», яке, на його думку, краще показує сутність якісного перекладу в умовах мовної нееквівалентності. Він писав: «Еквівалентний переклад полягає у передачі специфічної взаємодії змісту та форми оригіналу шляхом відтворення його формальних особливостей (якщо мовні умови це дозволяють) або шляхом створення функціонально відповідних аналогів» (杨仕章, 2001, с. 48).

Після А.В. Федорова дослідження проблеми еквівалентності було поглиблено працями **Л. М. Бархударова** («Мова і переклад», 1975) та **З. Д. Львовської** («Теоретичні проблеми перекладу», 1985). Віддаючи перевагу терміну «еквівалентність». Л.С. Бархударов спростовував ідею абсолютної еквівалентності А.В. Федорова; він підкреслював, що повна відповідність між мовами неможлива через відмінності у культурних і лінгвістичних системах. **З. Д. Львовська**, виходячи з комунікативно-функціонального підходу, акцентувала на взаємозв'язку «мовного значення» та «мовного змісту» як центральних проблемах перекладу. **В.Н. Комісаров** вважав, що основна вимога до перекладу полягає лише у досягненні комунікативної еквівалентності між вихідним текстом та перекладом. (杨仕章, 2001, сс. 48-49).

Паралельно, у 1960–1980-х рр. європейські та американські лінгвісти активно розробляли теорії еквівалентності. У 1959 р. **Роман Якобсон** (Roman Jakobson) у своїй статті «Лінгвістичні аспекти перекладу» («On Linguistic Aspects of Translation», 1959) дав одне з перших докладних визначень концепції «еквівалентності». Застосовуючи семіотичний підхід до вивчення мови, він стверджував: «Переклад передбачає два еквівалентних повідомлення у двох різних кодах» (Jakobson, 1959, pp. 232-239). Водночас Якобсон визнавав: «На рівні міжмовного перекладу повна еквівалентність між одиницями коду зазвичай відсутня» (Jakobson, 1959). Попри це він вважав, що всі людські мови мають однакову виразну силу, а структурні відмінності й нееквівалентність – переборні.

Хоча Якобсон часто вживав терміни *equivalence* й *equivalent*, він не дав їм чіткого визначення. Його праця стала піонерською у сфері дослідження еквівалентності та перекладності, істотно вплинувши на подальший розвиток перекладознавчих теорій.

У 1960-х роках ідеї Романа Якобсона щодо мовного значення та еквівалентності були розвинуті американським лінгвістом і перекладачем **Юджином Найдю** (Eugene A. Nida). Він інтегрував також напрацювання **Ноама Хомського** (Noam Chomsky) з трансформаційно-генеративної граматики, намагаючись формалізувати та систематизувати процес перекладу. Найда зазначав: «Ми поділяємо погляди Ноама Хомського (1957). Ми не розглядаємо мову як фіксований корпус речень, а як динамічний механізм, здатний генерувати нескінченний ряд висловлювань» (Nida, 1964, р. 9) («До науки перекладати» Юджина Найдю, 1964). Праця Хомського «Синтаксичні структури» («Syntactic Structures») справила великий вплив на американських лінгвістів 1950-1960-х рр. і сприяла зростанню інтересу до трансформаційно-генеративної моделі граматики.

Найда, спираючись на ці ідеї, прагнув поєднати новітні лінгвістичні підходи з практикою перекладу. Ключовим аспектом його теорії стала функціональна орієнтація перекладу.

У межах аналізу лексичного значення Найда виокремив головну відмінність між референційним (денотативним) і конотативним (емотивним) значенням. На основі цієї диференціації він розробив концепції *формальної еквівалентності* (*formal equivalence*) та *динамічної еквівалентності* (*dynamic equivalence*). «Формальна еквівалентність» стосується, передусім, зовнішньої форми вираження вихідної мови, а не її змісту; «динамічна еквівалентність», яку згодом Найда називав «функціональною еквівалентністю» (*functional equivalence*), більше орієнтована на перекладацьку стратегію, що спрямована на відтворення змісту у мові перекладу.

Такий підхід ознаменував тривалі дебати про «буквальне» («word-for-word translation») та «сміслові» («sense-for-sense translation») у перекладі та вплинув на подальший розвиток перекладознавства. Наприклад, концепція «одомашнення» та

«**відчуження**» (domestication and foreignization) Лоуренса Венуті (1995) має чіткий перегук із науковими висновками Найди.

У той самий період **Дж. К. Кетфорд** (J. C. Catford) у праці «Лінгвістична теорія перекладу» («A Linguistic Theory of Translation», 1965) також поглиблено аналізує проблему еквівалентності. Під впливом структуралізму він визначив переклад як процес заміщення текстового матеріалу вихідної мови (**ВМ**) на еквівалентний текстовий матеріал мови перекладу (**МП**). Центральним завданням перекладача, на думку Кетфорда, є пошук еквівалентних елементів у мові перекладу, а основною метою теорії – виявлення природи та умов виникнення перекладної еквівалентності.

Він зазначав: «Значення – це властивість мови. Текст на **ВМ** має значення **ВМ**, а текст на **МП** – значення **МП**» (Catford, 1965, 35). З цього випливає, що, наприклад, український текст має українське значення, китайський – китайське, і повна ідентичність змісту між ними неможлива. Попри це, Кетфорд активно використовував концепцію «еквівалентності», запропонувавши такі поняття, як: «формальна відповідність» («Formal correspondence»), «текстова еквівалентність» («Textual equivalence») (Catford, 1965, 27) і «перекладацькі зрушення» (Translation shifts) (Catford, 1965, 73). Він приділив особливу увагу явищу **неперекладності**, вирізнивши **лінгвістичну** та **культурну** неперекладність (Catford, 1965, pp. 94-99).

Як і Найда, Кетфорд прагнув науково обґрунтувати переклад, спираючись на компонентний аналіз і теорію еквівалентності у перекладі. Проте він приділяв непропорційно велику увагу вихідному тексту, ігноруючи роль рецептора (адресата перекладу, receptor), і концентрувався переважно на лінгвістичних структурах. Його приклади здебільшого стосувалися мов німецької та слов'янської груп, і порівняння обмежувалося саме цими мовами, що зробило його теорію малопридатною для вивчення перекладу між мовами різного походження, наприклад, між англійською та китайською. Така обмеженість є характерною рисою лінгвістичного підходу в перекладознавстві.

У 1980 – 1990-х рр., з розвитком перекладознавства та формуванням культурного повороту, деякі вчені поставили під сумнів концепцію «еквівалентності», вважаючи, що бінарна модель гальмує розвиток теорії. **Пітер**

Ньюмарк (Peter Newmark) спростував запропоновану Найдю «динамічну еквівалентність», стверджуючи, що вона є лише ідеалізованим результатом, який практично недосяжний внаслідок двох причин:

- 1) якщо мета вихідного тексту – вплив, а мета перекладу – інформування (або навпаки);
- 2) якщо існує значний культурний розрив між вихідним та цільовим текстами (Newmark, 1988, p. 48).

Ньюмарк запровадив поняття «семантичного перекладу» («semantic translation») та «комунікативного перекладу» («communicative translation»), що стало подальшим розвитком ідей Найдю.

Ньюмарк також акцентував на важливості аналізу тексту. На його думку, вибір стратегії перекладу залежить від типу тексту. Він виділив чинники, що впливають на зміст і форму перекладу:

- 1) Індивідуальний стиль автора оригіналу;
- 2) Граматичні та лексичні норми, характерні для конкретного жанру, теми та контексту;
- 3) Культурно-специфічні елементи, що апелюють до культури вихідної мови або іншої, третьої культури.
- 4) Друкарські та структурні особливості тексту (книги, журналу, газети), зумовлені традиціями епохи;
- 5) Очікування цільової аудиторії, її попередні знання з теми, мовні уподобання (без спрощення або ускладнення);
- 6) 7), 8) Аналогічні чинники, пов'язані з мовою перекладу;
- 9) Інформативні повідомлення, які у вихідному тексті щось стверджують або підтверджують (референтна істина), мають по можливості бути перевіреними та незалежно й адекватно переданими – навіть всупереч формі оригіналу чи очікуванням аудиторії;
- 10) Погляди та упередження перекладача, як індивідуального, так і соціокультурного характеру – зокрема, пов'язані з національною,

політичною, релігійною, класовою чи гендерною приналежністю (фактор «групової лояльності») (Newmark, с. 5).

Попри високу значущість, «семантичний переклад» Ньюмарка, як і «перекладацькі зрушення» («translation shift») Кетфорда, мають один і той самий недолік: надмірний акцент на наближенні перекладу до лексико-граматичної структури оригіналу. Ця модель є відносно ефективною у межах мов індоєвропейської групи (англійська, французька, німецька) з близьким культурним тлом, де існує спільне історико-культурне підґрунтя, проте є проблематичною для мов із радикальними генетичними та типологічними відмінностями, таких як китайська (яка належить до китайсько-тибетської мовної родини) та індоєвропейські. Теорія «комунікативного перекладу» («communicative translation») акцентує на прагматиці мовлення, фокусується на практичному результаті, що неминуче веде до втрати культурних елементів у процесі перекладу.

Водночас слід зазначити, що Ньюмарк відіграв ключову роль у формуванні культурного повороту в перекладознавстві. Попри лінгвоцентричність, увага до семантики та текстуального змісту вийшла за межі суто мовного аналізу, охоплюючи соціокультурні аспекти. Це свідчить про те, що вже з 1980-х років навіть лінгвістично орієнтовані дослідники почали враховувати культурний контекст у своїх дослідженнях, всупереч загальному існуючому тренду.

З перетворенням культурного повороту в перекладознавстві на мейнстрим багато дослідників почали розглядати концепцію «еквівалентності» як «супермем у занепаді» (a supermeme in decline) (Chesterman, 1997, p. 10). Значна частина сучасних теоретиків перекладу, зокрема Снелл-Хорнбі (Snell-Hornby 1988); Гентцлер (Edwin Gentzler 1993/2001); Херві й Хіггінс (Hervey and Higgins 1992) взагалі відмовилися від цього поняття, вважаючи, що воно призводить до плутанини, змішує еквівалентність із тотожністю (sameness). У конкретному сенсі еквівалентність застосовна лише в логіці та математиці, де «еквівалентні співвідношення» мають об'єктивний і взаємний характер, що робить її малопридатною для перекладознавства (Hervey, & Higgins, 1992, p. 20).

Едвін Гентцлер (Edwin Gentzler) наголошував на тому, що такі критерії

аналізу тексту, як «еквівалентний / нееквівалентний», «правильний / неправильний», «добрий / поганий», «точний / неточний», «обмежують інші можливості перекладацької практики, маргіналізують неортодоксальні переклади та перешкоджають справжньому міжкультурному діалогу» (Gentzler, 1993, p. 4).

Водночас, перекладознавство завжди пов'язане з процесом трансформації між як мінімум двома мовами, що неминуче повертає до дискусії про поняття «еквівалентності». Такі явища, як «реалія», «lexical gaps», «culture words» або «culture-specific items», досі класифікуються в дослідницькій літературі як приклади лексичної нееквівалентності (Baker, 2011; Fedorov, 1983; Kostomarov & Vereshchagin, 1983; Vlahov & Florin, 1986). Завдяки інерції наукової традиції, а також практичній зручності поняття еквівалентності й далі широко використовуються.

Однак, з огляду на надто широке трактування понять «еквівалентність» і «безеквівалентна лексика», а також у зв'язку з культурним поворотом у перекладознавстві роль культурних чинників значно зросла. Як наслідок, терміни, що підкреслюють культурну природу лексики, стали більш уживаними дослідниками (Baker, 2011).

1.2.2.2. Поняття «лакуни» («gar», «пробіл»): виникнення та розвиток

Термін *лакуна* (від франц. *lacune* - пробіл, відсутність) широко використовується для позначення явищ мовної та культурної неперекладності, коли об'єкт, явище або ознака, притаманні одній культурі, не мають безпосереднього відповідника в іншій, утворюючи своєрідну «прогалину» у процесі перекладу. В англійській мові для опису цього феномену також вживається термін *gap*.

Починаючи з 1950-х років, поняття «лакуна» та «gar» активно застосовуються в порівняльних лінгвокультурологічних дослідженнях, зокрема для виявлення та класифікації національно-специфічних відмінностей між мовами не лише на рівні лексики, граматики та семантики, а й у ширшому культурному контексті. Серед дослідників, які зробили внесок у вивчення цього явища: К. Hall, Vinay J. P., Darbelnet J., Lyons J., Ю. О. Сорокін, І. Ю. Марковіна, Г. В. Бикова, Ю. С. Степанов, В. Л. Муравйов, Л. С. Бархударов та інші.

Піонером у вивченні культурно-мовних лакун вважається американський лінгвіст **Ч. Ф. Хоккет** (C. F. Hockett). У 1950-х роках, порівнюючи граматичні моделі англійської та китайської мов, він виявив наявність лакун, характеризуючи їх як «випадкові пробіли в мовних паттернах» (random holes in patterns). (Hockett, 1954, pp. 106–123).

Канадський лінгвіст **Жан-Поль Вине** (Jean-Paul Vinay) та французький лінгвіст **Жан Дарбельне** (Jean. Darbelnet) першими запровадили термін *лакуна* у науковій сфері, визначивши його як: «явище, у якому слово однієї мови не має еквівалента в іншій, утворюючи прогалину» (Vinay Jean-Paul, & Darbelnet, 1958, p. 10).

Американський культурний антрополог **К. Хейл** (K. Hale) у своїй праці «Прогалини в граматиці та культурі» («Gaps in grammar and culture») провів ґрунтовне дослідження мови та культури австралійського народу варлпірі (Warlpiri), зіставивши її з англomовною культурою. На основі цього порівняльного аналізу Хейл дійшов висновку: «Універсальною є сама концепція, а не її якийсь стилізований прояв. Останнє є специфічним для певних культур – деякі культури мають її, тоді як інші мають прогалину на її місці» (Hale, pp. 296-297).

Згодом **Дж. Лайонз** (Lyons, J), спираючись на принципи структуралізму, досліджував феномен лексичних лакун (lexical gaps), визначаючи їх як «порожні місця в патерні» (slots in a patterning) (Lyons, 1977, pp. 301-305).

У східноєвропейській академічній традиції феномен лакун на початковому етапі розглядався переважно в межах поняття «безеквівалентної лексики». Проте з поширенням терміна у науковому обігу та зростанням інтересу до міжкультурних студій, дослідники поступово почали застосовувати міждисциплінарні підходи. Унаслідок цього сформувалася характерна для регіону східноєвропейська школа *лакунології* (lacunology).

Проблема визначення та перекладу лакун досліджувалась у дисертації Лі Яньсюе (Лі Яньсюе. 2024), тому ми не будемо занурюватися у це питання в деталях.

1.2.2.3. Поняття «реалія»: виникнення та розвиток

У той час, як лінгвісти та перекладознавці традиційно досліджували феномен лакун переважно з погляду мовної структури, функціональних характеристик та

міжмовного зіставлення, інша група дослідників опрацьовувала це явище крізь призму лінгвокультурології та літературного перекладу. У межах цього підходу науковці стверджують, що семантична система будь-якої мови не лише зберігає унікальні риси національної культури, а й відображає універсальні закономірності людського мислення та сприйняття світу. Це пояснюється тим, що носії будь-якої мови, незалежно від їхньої культурної приналежності, змушені розрізняти такі фундаментальні категорії, як суб'єкт і об'єкт дії, ознаки суб'єкта, його просторово-часові координати. Саме ці спільні елементи формують універсальну когнітивну базу для всіх народів.

Однак у межах кожної культури, під впливом унікальних історичних, географічних, соціально-політичних та побутових умов, формуються специфічні ознаки. Їх мовне відображення отримало назву *реалії* (від лат. *realia*).

Радянський лінгвіст **О.С. Ахманова** так визначає це поняття: «РЕАЛІЇ — 1. У класичній граматиці різноманітні чинники, що вивчаються зовнішньою лінгвістикою, такі, як державний устрій даної країни, історія та культура даного народу, мовні контакти носіїв цієї мови і т.п., з точки зору їх відображення в даній мові. 2. Предмети матеріальної культури» (Кіяниця, 2017, с. 32).

У перекладознавстві термін *реалія* має багатозначний характер і охоплює широкий спектр явищ. У «Тлумачному перекладознавчому словнику» **Л. Л. Нелюбіна** термін *реалія* визначається як: «1) слова або вирази, що позначають предмети, події, ситуації, що не існують у практичному досвіді людей, які говорять іншою мовою; 2) різноманітні фактори, які вивчає лінгвістика і перекладознавство, такі, як державний устрій певної країни, історія і культура народу, мовні контакти носіїв певної мови та їх відображення в мові; 3) предмети матеріальної культури, які слугують основою для номінативного значення слова; 4) слова, які позначають національно-специфічні особливості життя і побуту» (Дячук, 2022, с. 72).

Уперше термін *реалія* вжив **А. Федоров** у праці «Про художній переклад» (1941, «О художественном переводе»), щоб позначити національно-специфічний об'єкт, а не саму лексему. При цьому «мова має йти саме про переклад назв реалій, а зовсім не про «переклад» самих реалій, оскільки реалія – поняття екстралінгвістичне й не

може «перекладатися» з однієї мови на іншу як будь-яка існуюча в природі річ» (Цит. За Удовіченко, 2016, с. 54).

Лексика, що позначає подібні предмети або явища, отримала назву «лексика-реалія» (*realia words*). Згодом А. В. Федоров уточнив зміст терміна *реалія*, запропонувавши його розширене трактування. Згідно з ним, реалії – це «слова, що позначають національно-специфічні особливості суспільного життя та матеріального побуту». (Зорівчак, 1989, с. 47).

У 1952 році **Л. М. Соболев** надав одне з перших системних визначень поняття «реалії» як на рівні лексичного значення, так і на рівні самого предмета. «У Л.М.Соболева терміном *реалія* позначаються побутові і специфічні національні слова і звороти, що не мають еквівалентів у побуті, а отже, і в мовах інших країн, та слова з національного побуту, яких немає в інших мовах, тому що немає цих предметів і явищ в інших країнах» (Іванілова, 2018, с. 75).

У перекладознавстві поняття «реалія» часто ототожнюється з категорією *безеквівалентної лексики*, тобто таких слів або виразів, що позначають об'єкти матеріальної чи духовної культури й тісно пов'язані з конкретною національною традицією.

М.Л. Вайсбруд розглядав *реалії* як важливий елемент країнознавства. На його думку, «до числа реалій відносяться події суспільного і культурного життя країни, назви громадських організацій та установ, звичаї та традиції, різноманітні витвори мистецтва, літературні твори, назви предметів побуту, найменування географічних пунктів, імена історичних або громадських діячів, вчених, письменників, композиторів, артистів, популярних спортсменів, персонажів художніх творів, явища природи (в останньому випадку реалії мають регіональний характер), а також безліч розрізнених факторів, що не піддаються класифікації» (Іванілова, 2017, с. 69).

Л. С. Бархударов також відносив реалії до категорії *безеквівалентної лексики*: «слова, які позначають предмети, поняття і ситуації, що не існують в практичному досвіді людей, котрі говорять іншою мовою». (Думчак, 2014, с. 237). Сюди належать слова, що позначають різного роду предмети матеріальної та духовної

культури, властиві лише даному народу, зокрема національна кухня, одяг, народні танці, усна народна творчість тощо.

Згодом цей термін став відомим європейським ученим і часто згадувався у дослідженнях з перекладу. Проте в академічних колах Східної Європи він отримав ширшу увагу і був підданий глибшому вивченню, сформувавши оперативну теоретичну структуру. Можна з упевненістю сказати, що найбільший внесок у дослідження *реалії* зробили болгарські вчені **С. Влахов та С. Флорін**.

У 1960 році вони вперше опублікували статтю «Неперекладне в перекладі. Реалії», присвячену зв'язку реалії з проблемою неперекладності. У цій праці автори дали початкове визначення *реалії*: «Реалії – це слова і словосполучення народної мови, які відображають найменування предметів, понять, явищ, характерних для географічного середовища, культури, матеріального побуту або суспільно-історичних особливостей народу, нації, країни, племені, і які, таким чином, постають носіями національного, місцевого або історичного колориту; точних відповідностей в інших мовах такі слова не мають, а отже, не можуть бути перекладені «на загальних основах», тому що вимагають особливого підходу» (Герцовська, 2014, с. 37).

Згодом С. Влахов і С. Флорін у своїй праці «Неперекладне у перекладі» (1980/2006/2012) дещо скоригували визначення «реалії». «Реалії – це «слова і/або словосполучення, що називають об'єкти, характерні для життя (побуту, культури, соціального та історичного розвитку) одного народу і чужі іншому; будучи носіями національного і/або історичного колориту, вони, як правило, не мають точних відповідників (еквівалентів) в інших мовах, а отже, не піддаються перекладу «на загальних підставах», вимагаючи особливого підходу» (Хавкіна, & Корінь, 2020, с. 108).

Визначення та класифікація реалій, розроблені С. Влаховим і С. Флорінім, зберігають значний вплив у сучасному перекладознавстві. Порівняльний аналіз демонструє, що їхнє тлумачення цього терміна багато в чому перегукується з концепціями західних дослідників, таких як *culture-specific items* та *culturemes*. Разом з тим, принципова відмінність підходу С. Влахова і С. Флоріна полягає в

цілеспрямованому вивченні культурних характеристик конкретних об'єктів із акцентом на їхньому національно-історичному колориті. Ця дослідницька позиція близька до розуміння **К. Норд** (Christiane Nord), яка описує культурну специфіку як феномен, «що існує у певній формі або функції лише в одній з двох порівнюваних культур» (Норд, 1997, р. 34).

І тут логічно припустити, що чим більше віддалені культури одна від одної, тим більшим буде коло лексики з культурною специфікою, з яким доведеться мати справу при перекладі.

Із настанням культурного повороту в перекладознавстві поняття «реалій» було прийняте західними дослідниками, проте так і не увійшло до мейнстріму академічної науки. Його вивчення як ключового поняття залишалося поширеним переважно в країнах Східної Європи.

Педерсен, Дж (Pedersen, J.) указує на те, що термін «реалії» є занадто нечітким і може вводити в оману через своє основне значення в побутовому вживанні (Pedersen, 2011, р. 44). У відповідь на цю критику Влахов та Флорін дали розгорнуте пояснення:

*Саме слово реалія — латинське, прикметник середнього роду множини (realis,-e, мн. realia — «речовий», «дійсний»), що перетворилося під впливом аналогічних лексичних категорій на іменник. Ним позначають (головним чином у філологічних текстах) «предмет, річ» (CIC), що матеріально існує або існувала, нерідко пов'язуючи за змістом з поняттям «життя»; наприклад, «реалії європейського життя». Відповідно до словникових визначень, реалії-це «предмет матеріальної культури» (СЛТ, С-СЛТ). У перекладознавстві терміном реалія переважно позначають слова, які називають предмети... тут же варто з'ясувати лише конкретне питання: **предмет** — **слово**. (Влахов, & Флорін, 1986, с. 15).*

У розумінні С. Влахова і С. Флоріна термін *реалії* має подвійний характер: він позначає як **сам предмет**, так і **лексичну одиницю, що називає цей предмет**. На основі предметного принципу С. Влахов і С. Флорін поділили реалії на три групи: географічні; етнографічні; суспільно-політичні реалії. С. Влахов і С. Флорін також розробили детальну систему перекладацьких стратегій, супроводивши її

численними прикладами «реалій» з різних мов та їх перекладацькими відповідниками. Детальніше див. у розділі 3 (главі 3.3).

1.2.2.4. Дослідження поняття «реалія» українськими вченими

В українському перекладознавстві багато вчених зробили значний внесок у вивчення «реалій», зокрема *Р. П. Зорівчак, В. В. Коптілов, Кіак Т. Р., Науменко О. М., Огуй О. Д., Шахова К. О. та інші.*

Термін *реалія* вперше було використано в українських перекладацьких дослідженнях **О. Л. Кундзічем** у праці «Перекладацька мисль і перекладацький недомисел» (1954), де він порушив проблему неперекладності реалій: «Я схильний вважати народні пісні аналогічними реаліям даного народу, які, як правило, не перекладаються» (Кундзіч, 1973, с. 109).

Вагомий внесок у вивчення реалій зробив **В. В. Коптілов**, який не лише дав визначення поняття «реалія», а й одним із перших дослідив пов'язані з ним питання крізь призму міжмовного порівняння.

У праці «Актуальні питання українського художнього перекладу» (1971) Коптілов визначає реалії як «слова, що позначають предмети та явища, невідомі мові перекладу» (Коптілов, 2003, с. 85). Наприклад, історико-культурна реалія *гетьман*, добре знайома українцям і полякам, не лише відсутня в китайській мові, а й є маловідомою в азійських культурах загалом.

Відома українська перекладачка **Р.П. Зорівчак** запропонувала більш розгорнуте визначення терміна. У праці «Реалія і переклад» (1989) вона формулює: «Реалії — це моно- і полілексемні одиниці, основне лексичне значення яких вміщає (в плані бінарного зіставлення) традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача» (Зорівчак, 1989, с. 58).

При цьому дослідниця також наголошувала, що «реалії» охоплюють не лише окремі слова, а й словосполучення та речення (Зорівчак, с. 71).

Згодом **О. І. Чередниченко** доповнив це визначення: «Реалія є носієм етнокультурної інформації, не властивої об'єктивній дійсності мови-сприймача в даний історичний момент» (Чередниченко, 2007, с. 188).

За класифікацією реалій, запропонованою Р. П. Зорівчак (на відміну від С. Влахова та С. Флоріна, які дотримувалися предметного принципу), поділ здійснюється на основі історико-семантичного та структурного аспектів. Під перекладознавчим кутом зору реалії поділяються саме за цими критеріями.

В історико-семантичному плані реалії класифікуються на:

- 1) власне реалії за чинних референтів (укр. *трембіта, кожух, майдан, щедрівка*; кит. 琵琶 [*Піпа*], 旗袍 [*Ціпао*], 天安門 [*Брама Небесного Спокою*].);
- 2) історичні реалії – семантичні архаїзми, що внаслідок зникнення відповідних референтів переходять до історично дистантної лексики, втративши життєздатність. (укр. *козаччина, паничина*; кит. 朝廷 [*Двір монарха*], 妃嬪 [*наложниці імператора*]) (Зорівчак, 1989, с. 70).

У структурному плані Р. П. Зорівчак поділяла реалії на:

- 1) реалії-одночлени: *вечорниці, кобзар, гетьман, гайдамаки*;
- 2) реалії-полічлени номінативного характеру: *троїста музика, Київська Русь*;
- 3) реалії-фразеологізми: *лоби забрити, стати під вінок, йти в найми*.

З погляду формальної структури Р. П. Зорівчак класифікує реалії таким чином:

- 1) реалії у формі простого слова (простий тип): *Direktorium, Hetman, Hajdamaken*;
- 2) реалії у формі похідного слова: *hetmanische*;
- 3) реалії у формі складного слова (композиції): *Kleinrussland, Neurussland, Hetmanland*;
- 4) реалії у формі аббревіатури / скорочення: *NkVD, OUN, RUP, UPA*;
- 5) реалії у формі стійкого словосполучення – фразеологічної одиниці: *Чорна пада, der Schwarze Rat*;
- 6) реалії у формі речення (приказки та прислів'я): *Halt aus, Kosake, so kannst du Ataman werden; терпи, козаче, – отаманом будеш* (Зорівчак, 1989, с. 70-71).

З усього вищевикладеного можна зробити висновок про те, що більшість

учених розглядають реалію як складну одиницю лексичної системи мови. Попри те, що реалії передаються мовою не лише у вигляді окремих слів, а й словосполучень чи навіть речень, дослідники здебільшого обмежують це поняття рівнем лексем, а іноді також охоплюють словосполучення: «слова» – «лексичні одиниці», і тільки іноді додають «словосполучення» (Зорівчак, 1989, с. 47).

1.2.3. Питання *слів-реалій* у дослідженнях у китайських учених

Дослідження феномену мовних і культурних лакун у перекладі традиційно посідає активне місце в китайському академічному середовищі. Це питання становить не лише поширену перекладацьку проблему, а й важливий культурний феномен, що потребує ґрунтовного вивчення.

Оскільки воно пов'язане з двома фундаментальними категоріями – мовою та культурою – і безпосередньо стосується питань перекладу й комунікації в реальних умовах, дослідницька діяльність у цій галузі в Китаї зосереджена переважно в межах таких дисциплін, як лінгвістика, перекладознавство, лінгвокультурологія, компаративне літературознавство, міжкультурна комунікація, лексикографія тощо. При цьому кожен із напрямів акцентує на різних теоретичних аспектах. Реалії як носії національного та/або історичного колориту уособлюють глибоку культурну специфіку певної мови й часто виявляються складними для перекладу.

Номінації поняття «реалія» в китайському перекладознавстві. Через відмінності в методологічних підходах, дослідницьких перспективах, а також під впливом західних теорій, у китайській мові функціонує кілька варіантів позначення поняття «реалія». Найпоширенішими з них є такі: 文化负载词 (з англ. *culture-loaded words*), 文化专有项 (з англ. *culture-specific items*), 文化特色词 (з англ. *culture-specific words*), 空缺 (лакуна, пробіл, *lacuna/gaps*).

Для аналізу частотності вживання цих термінів було проведено пошук у базі даних **China National Knowledge Infrastructure (CNKI)**⁶ з обмеженням за заголовками статей. Результати засвідчили такий розподіл: термін 文化负载词 трапляється у 2417 публікаціях (статтях, дисертаціях, матеріалах конференцій): 文

⁶ CNKI (China National Knowledge Infrastructure; кит. 中国知网) — китайська база даних академічних публікацій.

化专有项 – у 373 публікаціях; разом із варіантами 文化词语 (文化词 та 文化词) – у 310 публікаціях. З-поміж термінів, пов'язаних із лакунами: 词汇空缺 (лексичні лакуни), 空缺词汇 (лакуни в лексиці), 文化空缺词 (культурно-лексичні лакуни), 空缺现象 (феномен лакуни) загалом у 519 публікаціях; 文化特色词, 文化特色词汇, 特色文化词汇 (культурно-специфічні слова) – у 206 публікаціях; 国俗词语 (національно-специфічні слова) – у 71 публікації. Отже, 文化负载词 є найбільш вживаним терміном для позначення поняття «реалій» у китайському академічному дискурсі (Li Haiying, 2025, с. 77).

Аналіз даних бази CNKI також показує, що вже у 1978 році Сю Їводжан у статті «Соціальна лінгвістика та її застосування» (《社会语言学及其应用》) порушив питання впливу культурних чинників мови на комунікацію. У 1980 році в праці «Культурно-навантажені слова та викладання англійської мови» («Culturally loaded words and English language teaching») (许国璋, 1980) Сю Їводжан першим використав термін *Culturally loaded word*, що справило помітний вплив на формування китайського академічного дискурсу. Наразі цей англійський термін найчастіше перекладається китайською як 文化负载词. Серед інших подібних термінів, що трапляються в науковій літературі, – *culture-loaded terms*, *culture-loaded words*.

Китайські дослідники віддають перевагу саме терміну 文化负载词 (лексика з культурним компонентом). У 2000 році Ляо Цзі (廖七一), аналізуючи розвиток західних перекладацьких теорій, у межах вивчення проблем англо-китайського перекладу виокремив питання лексики з культурним компонентом. На його думку: «Лексики з культурним компонентом (文化负载词) – це слова, словосполучення та ідіоми, що позначають унікальні явища певної культури. Ця лексика зображає специфічні форми діяльності, які накопичувалися в конкретній нації протягом тривалого історичного процесу та відрізняють її від інших народів» (廖七一, 2000, с. 232).

Бао Хвейнань (包慧南) розвинув це визначення, наголосивши: «Лексика з

культурним компонентом (文化负载词) – це лексичні лакуни. Вони означають, що культурна інформація, закладена в одиницях вихідної мови, не має еквівалентів у мові перекладу» (包慧南, & 包昂, 2004, с. 10).

Ще одна група китайських дослідників розглядає це питання крізь призму поняття «лакуни» (空缺), причому в дискусіях про лакуни часто порушується тема *безеквівалентної лексики* (不等值词). Теоретичне підґрунтя цього підходу бере початок у радянській академічній традиції. З огляду на тісні літературно-культурні зв'язки між СРСР і Китаєм, що сформувалися ще в період становлення КНР, після початку *політики реформ і відкритості* багато китайських науковців під впливом сталого інтересу до так званого «*радянського тренду*» (苏联热 – моди на все радянське в Китаї) переклали та впровадили теорію лакун у китайський академічний дискурс через публікацію відповідних теоретичних праць.

Першим китайським вченим, який використав поняття «лакуни», став **Тань Дзайсі** (谭载喜). У його статті 1982 року вперше з'явився термін *词汇空缺* (лексична лакуна) (谭载喜, 1982, с. 7). Згодом, у 1993 році **Лі Сяндон** (李向东) ознайомив китайське академічне середовище з методом лакун Ю.О. Сорокіна та І.Ю. Марковіної, запропонувавши на основі концепції *когнітивна база* поняття «когнітивна карта» – інструмент для подолання обмежень у семантичному розумінні та усуненні лакун. (李向东, 1993, с. 3).

У 2015 році в лінгвістичному дослідженні під редакцією Лі Сяндона та його колег було здійснено детальний порівняльний аналіз теоретичних систем Ю.О. Сорокіна, І.Ю. Марковіної та Г.В. Бикової, що стало продовженням традиції адаптації східноєвропейських перекладознавчих підходів у Китаї (李向东, & 杨秀杰, & 陈戈, 2015). Започаткована Лі Сяндонем китайська школа дослідження лакун, яка базується на лінгвокультурологічному підході (успадкованому від лінгвокраїнознавства), системно інтегрувала східноєвропейські теорії лакун у китайську наукову традицію. Водночас недоліком цього напрямку стала надмірна залежність від західних теорій, що зумовило брак оригінальності в національних дослідженнях.

Наприкінці 1990-х років, із поглибленням процесів глобалізації та поширенням Інтернету, культурні обміни між країнами значно активізувалися. Унікальні культурні явища й поняття однієї країни почали легко та часто проникати в інші, що створило серйозні виклики для адаптації до мультикультурного впливу глобалізованого світу. Під впливом цих факторів перекладознавчий фокус поступово змістився в бік культурного виміру. Китайські дослідники також відзначили цю трансформацію, внаслідок чого почали активно розвивати напрями, пов'язані з культурологією та міжкультурною комунікацією. Водночас через глибоко вкорінений лінгвістичний підхід, подібні дослідження й надалі залишалися в межах лінгвістичної парадигми.

Деякі китайські дослідники описують прояви культурних відмінностей у мові як **«феномен безеквівалентності»**. Наприклад, **Фэн Юлю** (冯玉律) зазначає: «Якщо певний об'єкт є унікальним для однієї культури, а слово, що його позначає, не має відповідника в мові іншого народу, виникає явище лексичної безеквівалентності» (冯玉律, 1993, с. 1).

Льов Хон (刘宏) так само досліджував феномен лакун з позиції міжкультурної комунікації, зосереджуючи увагу на взаємозв'язку між лакунами, культурними концептами та концептосферою. Вона підкреслює: «Феномен лакуни та безеквівалентна одиниця взаємопов'язані: наявність безеквівалентних одиниць в одній мові підтверджує існування лакун в іншій» (刘宏, 2005, с. 7). Втім, як наголошують і деякі західні лінгвісти, обсяг понять «лакуна» та «безеквівалентна одиниця» не є тотожними.

Крім того, термін *文化局限词* (англ. culture-bound words, також перекладається як *文化限定词*) здобув особливе визнання серед китайських фахівців у галузі лексикографії. Найвідомішими представниками цього напрямку є вчені **Ван Хвань** (王还, 1987), **Пань Гвомінь** (潘国民, 1987) і **Ху Кайбао** (胡开宝, 2006). Під впливом їхніх ранніх досліджень цей термін переважно використовується у працях, присвячених складанню та аналізу двомовних словників. Аналіз пошуку в базі CNKI за терміном *文化局限词* (культурно-обумовлені слова) показує, що більшість

пов'язаних публікацій стосується проблем складання двомовних словників.

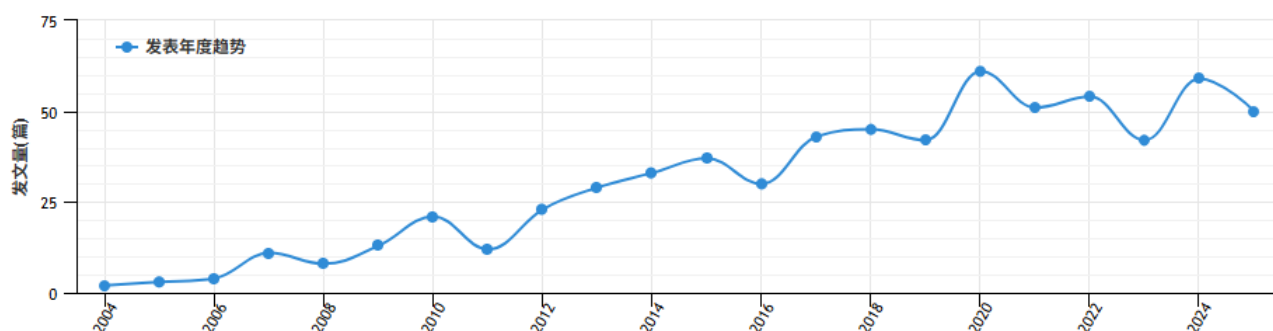
Термін 文化专有项 (англ. culture-specific items), запропонований іспанським дослідником **Хав'єром Аїкселой** (Javier Aixelà), також справив помітний вплив на китайську академічну спільноту. У статті **Джан Наньфена** (张南峰) «Критичний аналіз стратегій перекладу культурно-специфічних елементів Аїксели» (2004) вперше було системно представлено поняттю «culture-specific items» та одинадцять перекладацьких стратегій, розроблених іспанським ученим. Джан Наньфен обґрунтував необхідність адаптації теорії Аїксели в умовах Китаю, пояснюючи це так: «Із відкриттям китайської культури та поглибленням розуміння іноземних культур, а також у зв'язку зі зміною читацької аудиторії перекладної літератури від масової до нішевої, потреба в стратегії доместикації загалом знижується» (张南峰, 2004, с. 23).

З розширенням міжнародних обмінів Китаю теорія Аїксели набула дедалі більшої популярності. Особливо після 2010 року спостерігається стабільне зростання кількості наукових публікацій, у заголовках яких фігурує термін 文化专有项 (culture-specific items). Пошук у базі даних CNKI демонструє чітку тенденцію щорічного зростання кількості досліджень, пов'язаних із використанням терміна 文化专有项.

Діаграма 1. Зміни кількості статей, у назвах яких міститься 文化专有项 в базі CNKI (2004–2025 pp.)

数据来源: 文献总数: 641 篇; 检索条件: 主题: 文化专有项; 检索范围: 总库

总体趋势分析

Становлення терміна 国俗词语. Окрім прямого запозичення термінів із зарубіжної науки та імпорту іноземних теорій, деякі китайські вчені запропонували власну концепцію 国俗词语 (національно забарвлена лексика), спираючись на специфіку китайської мови та культури. Ключовими постатями в цьому напрямі стали **Ван Дечвень** (王德春, 1991), **Мей Лічон** (梅立崇, 1993) і **Чан Дзіню** (常敬宇, 1995). Дослідження, що використовують термін 国俗词语, переважно зосереджуються на китайському мовному та культурному контексті, не надаючи належної уваги проблемам перекладу, які виникають через культурні відмінності під час перекладу іноземних текстів китайською мовою. Це зумовлює методологічну обмеженість таких робіт і звужує їхню прикладну цінність у сфері перекладознавства.

Як уже зазначалося, з початку політики реформ та відкритості китайські дослідження лексики з культурно специфічною семантикою досягли значного поступу в різних галузях. Попри варіативність термінології (空缺词汇, 不对等词, 文化负载词, 文化专有项, 国俗词语), відмінності у теоретичних підходах (від лінгвістичних до культурологічних) та об'єктах дослідження (від окремих лексем і фразеологізмів до цілісних текстів), усі ці напрями, по суті, описують один і той самий культурно-мовний феномен і стикаються зі спільною проблемою його інтерпретації у процесі перекладу.

Наразі методологія дослідження цієї проблематики еволюціонує: від лінгвоцентризму до міждисциплінарного підходу, що відображає загальносвітову тенденцію так званого «культурного повороту» у перекладознавстві. Менше з тим, у китайському академічному середовищі зберігаються два ключові недоліки:

Однобічність фокусу дослідження – більшість праць зосереджена переважно на практичному аспекті, а саме на пошуку ефективних способів перекладу культурно специфічної лексики. Це пов'язано з традиційною орієнтацією китайської наукової думки на прикладну цінність теоретичних розробок.

Дефіцит оригінальних концепцій – значна частина термінів і теоретичних підходів запозичена з західної академічної традиції. Хоча концепція «国俗词语» (національно забарвлена лексика), є локальним нововведенням, вона залишається переважно в межах китайської лінгвістичної системи. Це обмежує її потенціал для інтеграції в ширший міжнародний науковий дискурс і заважає формуванню універсальних теоретичних рамок, придатних для міжкультурного аналізу.

1.2.4. Поняття «реалії» в перекладознавчих дослідженнях у Китаї: проблема термінології

На цей час у китайському академічному середовищі найбільш уживаними є такі терміни: 文化负载词 (лексика з культурним компонентом), 空缺 (лакуни), 不对等词 (безеквівалентна лексика), 文化专有项 (культурно специфічні елементи). Англійський еквівалент 文化负载词 – *culture-loaded words* (лексика з культурним компонентом) не є поширеним у західній науці, проте міцно закріпився у китайських дослідженнях як найуживаніший термін.

У китайській мові формулювання 文化负载词 трактує культуру як додатковий компонент лексики з акцентом на семантичному аспекті, що відображає популярність лінгвоцентричного підходу, в якому культурний чинник відіграє другорядну роль.

Дослідження з позиції теорії «лакун» також привернули значну увагу в китайському академічному середовищі, оскільки ця теорія акцентує на порівняльному аналізі та відмінностях між мовами й культурами. Між китайсько-тибетською мовною сім'єю (до якої належить китайська мова) та індоєвропейською, що охоплює західні мови, існують фундаментальні відмінності, які зумовлюють значні «лакуни» як на мовному, так і на культурному рівнях. Такий підхід відповідав реаліям початкового періоду *політики реформ та відкритості* у Китаї. Проте із розвитком міжнародних обмінів потреби Китаю еволюціонували: від простого розуміння й подолання «лакун» – до необхідності культурно-суб'єктного представлення власної ідентичності. Це робить теорію «лакун» менш релевантною в сучасних умовах.

У контексті культурного повороту в сучасних перекладознавчих дослідженнях, у період методологічного плюралізму та зростаючої потреби у гармонізації китайської та світової культур, концепція «реалій» демонструє виняткову релевантність для сучасного китайського академічного дискурсу. «Реалії» позначають як специфічні об'єкти життя народу (повсякденність, культуру, суспільство та історію), так і лексичні одиниці (словосполучення), що їх називають.

Вони поєднують у собі як мовні елементи, так і матеріальні об'єкти, що на філософському рівні підкреслює *«матеріальність»*, *«екзистенційність»* і *«суб'єктність»* культури. Такий підхід зумовлює фундаментальну зміну підходу у дослідників, які вивчають феномени лексики з культурним компонентом.

Поняття «реалії» акцентує на унікальності національної культури, виокремлюючи її особливості, що спонукає перекладачів орієнтуватися саме на реалії у процесі перекладу. Водночас ця концепція фіксує сферу дослідження в межах слів і словосполучень, ігноруючи елементи, що виходять за межі лексики, наприклад, речення, ідіоми чи навіть цілі тексти, а також позамовні аспекти – як-от національна психологія, мова тіла тощо. Це створює певні обмеження для дослідження, однак дозволяє зберігати його в контрольованих рамках, уникаючи надмірного розширення предмета, як це часто трапляється у випадку з «лакунами».

Термін *реалія* в китайському перекладі – 文化实在词. На цьому етапі китайська академічна спільнота мало обізнана з концепцією *реалії*. Тому при її впровадженні в китайський науковий дискурс першочерговим завданням стає пошук адекватного китайського еквівалента цього терміна. Враховуючи подвійну природу поняття «реалія» (культурну та предметну), авторка пропонує перекласти термін як 文化实在词.

Слово 实在 у китайській мові є багатозначним і має такі значення: «реальний, не хибний», «чесний», «дійсно/істинно» (у ролі прислівника) (汉语大词典, 1989, с. 1662).

Водночас 实在 є також філософським поняттям, пов'язаним із концепцією *реалізму* (realism). У філософському контексті «реалізм підкреслює, що світ існує в матеріальній формі та незалежно від свідомості. Це можна звести до позиції, згідно з якою «реальність» матеріальних об'єктів або навіть абстрактних понять існує у зовнішньому світі, незалежно від людського мислення та сприйняття» (丁子江, 2022, с. 3) «Об'єктивно існують певні сутності (предмети), незалежні від мислення, мови чи концептуальної структури... Ці сутності надають людському мисленню та мові об'єктивну, вірогідну основу» (卢汉阳, 2023, с. 121). Іншими словами, саме

існування людського мислення та мови зумовлюється реальністю.

Слово 文化 (культура) вказує на загальні характеристики цієї категорії лексики – слова з культурним компонентом. Філософське значення «实在» акцентує на матеріальності та екзистенційності, а також підкреслює взаємозв'язок між матерією, мовою та мисленням. Слово 詞 (лексика) вказує на те, що мовному рівні галузь дослідження обмежується лексичними одиницями (словами та словосполученнями).

Класифікація реалій і стратегії їх перекладу, засновані на предметному принципі, демонструють важливість, яку С. Влахов і С. Флорін надавали аспекту «матеріальності» у концепції *реалій*. Деталізована типологія «реалій» дозволяє читачеві краще зрозуміти природно-географічне середовище, особливості повсякденного життя народу, релігійні характеристики, а також відмінності у соціально-адміністративних системах, що стоять за мовою.

Крім того, концепція *реалії* підкреслює *матеріальність, екзистенційність і суб'єктність*, спираючись на предметні об'єкти конкретної національної культури. У світі, що постійно змінюється, предметні об'єкти не зазнають швидких трансформацій з плином часу. Чи то діахронічний аналіз еволюції їх сприйняття, чи синхронне вивчення впливу конкретного історичного контексту – «реальність» культурного об'єкта завжди зберігається через свою матеріальність.

Починаючи з Нового часу, зі зростанням відкритості Китаю до зовнішнього світу, китайсько-західні культурні обміни стали інтенсивнішими. Водночас китайська культура зберігає свою унікальність і суттєво відрізняється від західної. Порівняно з іншими мовами, китайська мова вирізняється надзвичайно багатим пластом лексики з яскраво вираженим національним та історичним забарвленням. Із поглибленням глобалізаційних процесів іноземні літературні твори дедалі частіше перекладаються китайською мовою, а екзотичні культурні явища стають ближчими для китайських читачів. Паралельно з цим зростає потреба у просуванні китайської культури на міжнародному рівні. Класичні твори китайської літератури активно перекладаються іноземними мовами. У цьому контексті питання про те, як

поглибити взаєморозуміння між культурами та як зробити Китай більш зрозумілим для світу, постають як одні з ключових викликів для китайської академічної спільноти.

(1) Китай прагне краще зрозуміти світ. Поглиблення співпраці з Європою вимагає детальнішого розуміння іноземних культур. Упродовж тривалого часу переклад відігравав важливу роль у формуванні сприйняття Китаю Заходом. Водночас у Китаї сформувалася традиція сприймати передові культури, представлені європейською, як єдине ціле. Через відмінності мовних сімей і глибоку розбіжність культурних пластів зіставлення китайської та західної культур виявило значну лексичну лакуну – одну з причин популярності теорії лакун у Китаї на ранньому етапі. Однак зі зростанням взаємних контактів традиційна концепція *євроцентризму* поступово втрачає актуальність у китайській академічній спільноті. Західна культура перестає розглядатися як монолітний блок «передової зовнішньої культури» та займає рівноправне місце поряд із культурами Латинської Америки, Близького Сходу, Південно-Східної Азії, Африки та інших регіонів.

У цьому контексті Китаю дедалі більше потрібне точне розрізнення культурних відмінностей між країнами, а також глибоке розуміння унікальних особливостей кожної культури. Візьмімо, до прикладу, Європу: попри наявність великої кількості європейських держав, їхні території та культури історично тісно перепліталися, формуючи спільну культурну пам'ять щодо одних і тих самих історичних періодів. Це призвело до значної подібності в національному одязі, кулінарних уподобаннях та інших аспектах. За умов глибокого вивчення культур окремих країн теорія «лакун» видається вже застарілою. Концепція «реалії», яка не ставить у центр уваги виявлення відмінностей, якраз і відповідає сучасній дослідницькій парадигмі в Китаї.

(2) Китай прагне до глибшої інтеграції у глобальну культуру. Теорія «лакун» наголошує на відмінностях і унікальності, проте для успішнішої інтеграції у світовий культурний простір сучасне китайське перекладознавство насамперед прагне уникати надмірного виокремлення відмінностей шляхом контрастивного аналізу. Натомість дослідження ведуться з позиції культурної суб'єктності, з

акцентом на власну культурну ідентичність.

Різні культури існують завдяки своїй суб'єктності, і концепція *реалії* якраз підкреслює унікальні національно-історичні характеристики мовної культури. Це не лише допомагає Китаю точніше розуміти національно-історичний контекст інших країн, а й сприяє ефективному представленню власної культури у світі. Такий підхід дозволяє перекладачам глибше усвідомити взаємозв'язок між внутрішньою та зовнішньою культурною реальністю, розуміти культурні особливості різних національних суб'єктів, і, на підставі усвідомлення «суб'єктності» реалій, формувати стратегії автентичного поширення китайської культури.

Для вирішення зазначених вище двох завдань необхідний принципово інший підхід. Окрім уточнення співвідношення цілого і частини, слід враховувати й аспект інтернаціоналізації. Під впливом глобалізаційних процесів чимало культурних термінів, які раніше мали суто регіональний або етноісторичний характер, набули міжнародного статусу, тобто стали зрозумілими широкому колу людей у всьому світі. Наприклад, слова *козак*, *春节* (*Китайський Новий рік*), *cowboy* (*ковбой*), *Maraş dondurması* (*турецьке морозиво*). Хоча такі терміни більше не потребують спеціальних перекладацьких стратегій, не можна ігнорувати їхню роль як культурних репрезентантів певних спільнот чи регіонів, зумовлену їхнім виразним етноісторичним забарвленням.

Як підсумок, з огляду на потребу у точному сприйнятті культурних особливостей інших країн та ефективному просуванні власної культури, наявні в китайській академічній традиції теорії перекладу поступово втрачають свою актуальність. Запровадження концепції реалій може стати ефективною відповіддю на ці виклики. Ми вважаємо, що поняття «реалій», засноване на матеріальності об'єктів, встановлює баланс між **семантикою, референтом і етноісторичним колоритом** лексем. Крім того, концепція акцентує на власній унікальності, виокремлюючи характерні риси, а не розбіжності, які породжують «лакуни». Саме тому в цій роботі поняття «реалій» обрано для позначення лексики, що несе національно-історичну специфіку.

Висновки до розділу 1

Після Англо-китайської війни 1840 року, в межах моделі «удар-відповідь» (англ. Impact-response model), китайське суспільство вступило в процес модернізації. Під впливом ідей вестернізації, на тлі масштабних соціальних трансформацій, китайська мова та література також розпочали шлях оновлення. Було перекладено велику кількість іноземних творів, причому реалії з різних культурних контекстів, які проникли до Китаю через переклади (особливо художніх текстів), не лише збагатили китайську мову новими лексичними одиницями, а й викликали потужний культурно-ідеологічний резонанс.

Поява нових слів і реалій у повсякденному житті та письмовій культурі Китаю, поряд із соціальним та інтелектуальним поступом, поглибила досвід модернізації китайського суспільства та стимулювала реформи, які, своєю чергою, прискорили розвиток перекладацької діяльності. Отже, **переклад іноземної літератури, трансформація китайської мови й формування китайської сучасної літератури були взаємопов'язаними й взаємозумовленими процесами**, які розгорталися в межах ширшого контексту національної модернізації. **Питання реалій у перекладі** постало саме в цьому історичному контексті й згодом стало предметом академічного осмислення. Його вивчення дає змогу **реконструювати хід модернізації Китаю** через призму мовних та культурних змін.

Крім того, переклад не лише сприяв оновленню китайської мови (особливо в лексичному та граматичному аспектах), а й збагатив сучасну китайську літературу новими жанрами та змістами. Глибинний вплив перекладу на мову проявляється насамперед у його здатності впливати на мислення. Мова, як інструмент комунікації та мислення, має значну «владу» у формуванні людської свідомості та поведінки. **З одного боку**, переклад розширив знання Китаю про зовнішній світ, створивши матеріальну основу для формування «сучасного» способу мислення. **З іншого** – стрімкий потік неологізмів, які проникали через переклад, породив лінгвістичну дилему: як досягти балансу між внутрішнім і зовнішнім культурним контекстом у мові.

Через глибокі відмінності між китайською та західною культурами питання передачі культурних елементів у перекладі іноземних творів (особливо класичної літератури) тривалий час залишалося ключовим для перекладознавства й лінгвістики. Як найбільш динамічний шар мови, лексика з культурно-історичною специфікою (тобто реалії) стала об'єктом пильної уваги дослідників.

З 1950-х років, у міру становлення й розвитку перекладознавства, вчені намагалися пояснити цю проблему крізь призму понять *еквівалентності (equivalence)* та *перекладності (translatability)*. Саме в цей період відбувся перехід від лінгвістичного до культурного підходу в перекладознавчих дослідженнях. У процесі визначення та класифікації даного явища в науковий обіг увійшли терміни *лакуна*, *безеквівалентна лексика* та *реалія* для позначення культурно-мовних пробілів у перекладі.

З огляду на різницю у дослідницьких підходах і методологіях, ці поняття відрізняються як за визначенням, так і за обсягом охоплених явищ. На основі аналізу західних і китайських джерел, присвячених поняттям «лакуна», «безеквівалентна лексика» та «реалія», можна зробити такі висновки:

Подібності:

- 1) **Зв'язок з мовою та культурою.** Усі три терміни тісно пов'язані з діалектикою між мовною системою та позамовними чинниками (поняттями й предметною реальністю). Дослідження, що розпочиналися в межах лінгвістичної парадигми, поступово перейшли до культурного повороту, який акцентує функціональну роль цих явищ у міжкультурній комунікації. Поглиблення культурного підходу в межах перекладознавства сприяло зростанню уваги науковців до екстралінгвістичних аспектів.
- 2) **Практичні труднощі перекладу.** Явища, які описуються цими термінами, створюють значні труднощі для перекладачів, зокрема: а) пошук «відповідних еквівалентів» як лексичних, так і референтних; б) вибір перекладацьких стратегій щодо різних типів перекладацьких завдань; в) дилема між «доместикацією» (адаптацією) та «форенізацією»

(збереженням оригінальної «іншомовності») у стилістичному оформленні перекладу.

- 3) **Міждисциплінарність у дослідженні перекладу.** У сучасних дослідженнях спостерігається відхід від суто лінгвістичного або культурологічного підходу. Натомість простежується тенденція до міждисциплінарного синтезу, що поєднує методи когнітивістики, психології, біології та навіть генетики з метою глибшого розуміння причин виникнення перекладознавчих проблем і пошуку ефективних рішень.

Відмінності:

- 1) **Терміни охоплюють різний обсяг понять.** Ці терміни охоплюють неоднакові за широтою явища, що зумовлено як регіональними та часовими особливостями їхнього виникнення, так і дослідницькими підходами. Для трьох загальновживаних термінів простежується така ієрархія: *лакуни* > *безеквівалентна лексика* > *реалії*. Реалії є підкатегорією безеквівалентної лексики – це слова або словосполучення, які найбільш яскраво відображають культурну специфіку певної мовної спільноти. Водночас до безеквівалентної лексики, крім реалій, належать також власні імена, терміни, вигуки, аббревіатури, ониматопеї тощо. Найширше поняття – «лакуна», яка може бути не лише мовною, а й культурною, когнітивною або ж комплексною, що постає на межі мови, культури та концептів.
- 2) **Різний дослідницький фокус.** Безеквівалентна лексика, що базується на перекладознавчій концепції еквівалентності, зосереджена на пошуку відповідників у перекладі. Концепція лакун наголошує на виявленні міжмовних і міжкультурних відмінностей та способах їх подолання. Деякі дослідники підкреслюють взаємозв'язок між лакунами та безеквівалентною лексикою: лакуна в одній культурі породжує безеквівалентність в іншій. Натомість реалії існують незалежно від перекладу чи контрастивного аналізу. Їх концептуалізація не потребує

обов'язкового зіставлення мов. Кожна мова має унікальну систему реалій, що відображає її культурно-історичну специфіку.

На думку авторки, відмінності в термінологіях та дослідницьких підходах зумовлені глибинними розбіжностями між академічними парадигмами. Вибір теоретичної рамки часто визначається мовно-культурною належністю дослідника, а також глобальним контекстом певної історичної епохи. Так, дослідники з західним лінгвокультурним бекграундом зазвичай зосереджуються на концепції *еквівалентності*, тоді як науковці слов'янської та китайської шкіл частіше віддають перевагу терміну *лакуна*.

У контексті культурного повороту в сучасному перекладознавстві концепція реалій набуває нової актуальності, зміщуючи акценти з «відмінностей» на «суб'єктність» і «екзистенційність» культури. Ця концепція підкреслює матеріальність, екзистенційність та суб'єктність культури, демонструючи, що мова й культура набувають сенсу не лише у процесі зіставлення та порівняння. Історичні трансформації, мовні зміни та процеси модернізації суспільства можуть бути відображені в межах однієї мови – через еволюцію перекладу реалій.

Незважаючи на дискусійність самої концепції, авторка обґрунтовано обирає термін *реалія* як робочий і як такий, що найбільше відповідає цілям цього дослідження з таких причин:

- 1) **Теоретична вкоріненість.** Термін *реалія* має широку підтримку в східноєвропейській академічній традиції, спирається на розвинену теоретичну базу і не є повністю чужим для західного наукового дискурсу. Як уже зазначалося, це усталене поняття у школі перекладознавства, що продовжує зберігати актуальність.
- 2) **Концептуальна конкретність.** На відміну від дещо розмитих термінів, як-от: *non-equivalent lexis*, *lacuna*, *lexical gap*, *culture-loaded word* чи *culture-specific items*, термін *реалія* чітко позначає конкретний клас лексичних одиниць (здебільшого словосполучень), які мають яскраво виражене етноісторичне та культурне забарвлення.

- 3) **Відсутність в академічному просторі Китаю.** У східноазійській академічній традиції, зокрема в Китаї, спостерігається відсутність системного впровадження цієї концепції. Автор прагне привернути увагу китайських дослідників до потенціалу поняття «реалії» як аналітичного інструменту для глибшого осмислення культурно-мовних феноменів.
- 4) **Сучасна релевантність.** Попри порівняно давнє походження, концепція реалій залишається науково релевантною в умовах культурного повороту. Особливо ефективною вона постає при аналізі культурно маркованої лексики у художньому перекладі.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧОСТІ ГОГОЛЯ В КИТАЇ

Твори М. Гоголя досліджуються й перекладаються в Китаї вже більше ста років. Від початку XX ст. й донині різні перекладачі бралися за них і так само багато вчених-філологів публікували критичні статті й монографії, присвячені творчості цього письменника, тож можна сказати, що в Китаї вже сформувалася окрема наука – *гоголезнавство*. Однак ці роботи існують доволі розпорошено, ще в очікуванні на узагальнення й систематизацію: наприклад, поки не виявлено, які дослідницькі підходи домінують у цій галузі досліджень, які взагалі існують теми і які риси «гоголезнавства» були найбільш помітними в той чи інший період історії. Відповідно, поки що важко визначити й аспекти, що лишаються найменш вивченими.

Зважаючи на таку ситуацію, спробуємо зробити деякі кроки для вирішення зазначених проблем і представимо в цьому розділі історію перекладів і досліджень творів Гоголя в Китаї, а також, спираючись на соціально-історичний контекст, виділимо ключові характеристики китайського «гоголезнавства» в різні періоди та чинники, що сприяли його розвитку. На цій основі можна буде сформулювати подальші шляхи розвитку цієї галузі досліджень.

Найбільш доречної для такого дослідження нам видається методологія модернізаційної історіографії, в рамках якої будемо поєднувати методи індукції й статистичного дослідження.

2.1. Історія перекладів творів Гоголя в Китаї

Перекладати твори Гоголя в Китаї почали в 1920-х рр., коли популярності набирали ідеї просвітництва, висунуті *Рухом за нову культуру* (新文化运动). Чи не найбільш актуальною в той час була ідея національного спасіння, що підштовхнула китайських інтелектуалів до усвідомлення необхідності соціальних та ідеологічних перетворень, а література, відповідно, особливо твори критичного реалізму, розглядалася як інструмент запровадження таких змін.

Перші переклади з Гоголя обмежувалися тими його творами, які відносять до критичного реалізму, адже на думку перекладачів, вони могли сприяти

пробудженню національної свідомості китайців і реформуванню суспільства. Першими діячами на цій ниві стали Цю Цювбай (瞿秋白) й Ген Дзіджи (耿济之), які вивчали російську мову в Пекінському інституті російської мови (俄文专修馆)⁷, а пізніше вирішили присвятити себе перекладу творів Гоголя.

Першим твором цього письменника, перекладеним китайською, була п'єса «Лакейська». Переклад виконав Цю Цювбо, а опублікував журнал «Світанок» (《曙光》) у лютому 1920 р. в Пекіні. У липні того ж року Ген Дзіджи переклав повість «Коляска» з циклу «Петербурзькі повісті» для збірки «Короткі оповідання російських класиків. Том 1» (《俄罗斯名家短篇小说(第一集)》), а в 1921 році в журналі «Щомісячник художньої літератури» (《小说月报》)⁸ з'явився його переклад «Нотаток божевільного», і цими двома перекладами було покладено початок його багаторічній роботі над Гоголем.

Обираючи твори для перекладу, китайські перекладачі надавали перевагу тим, які містили глибоку критику соціальної реальності, нещадно викривали тиранію правлячого класу й виражали глибоке співчуття простому народу. Через це, у перший час найбільш популярними були такі твори Гоголя, як «Ревізор» чи «Шинель». Остання, наприклад, тільки в 1920-х рр. була перекладена тричі й трьома різними перекладачами: Бі Джемінем (毕遮敏), Є Дзінфеном (叶劲风) та Веєм Суюанем (韦素园).

Переклади Бі Джеміня й Є Дзінфена були опубліковані в 1921 році. Цікаво зазначити, що в версії Бі Джеміня текст обривається на смерті Башмачкіна, що пояснюється вимогами контексту – просвітительський рух, який згадувався вище, був спрямований у Китаї на викорінення феодальних забобонів, а головною метою перекладача було пробудження народної свідомості через літературу, тому епізод із примарою Башмачкіна, який у такий спосіб мститься за свою смерть, перекладачем було видалено.

⁷ Заснований у 1899 році; після 1917 року фінансувався Міністерством закордонних справ Китаю й спеціалізувався на підготовці фахівців російської мови.

⁸ англ. The Short Story Magazine, 1910–1932 — китайський літературний журнал, що видавався в Шанхаї видавництвом «Комерційний друк» (商务印书馆).

Переклад Є Дзіньфена виконувався з англійського перекладу й містив пропуски та помилки.

Можливо, через незадоволення цими двома перекладами, Вей Суюань, який володів російською мовою, у 1926 році публікує повний переклад «Шинелі» в журналі «Невідомі імена» (《未名丛刊》). Його переклад неодноразово перевидавався в подальшому, що засвідчило і його якість, і зародження популярності творів Гоголя серед китайських читачів.

Так само популярною стала й п'єса «Ревізор» (кит. 《巡按》) після її перекладу Хе Цімінем (贺启明) у 1921 р. (田大畏, 2010).

Таким чином, можемо виділити три важливі моменти в ситуації з перекладами творів Гоголя в Китаї на початку ХХ ст.:

- 1) обмеження по обсягу – перекладалися здебільшого короткі оповідання чи фрагменти п'єс;
- 2) соціальна спрямованість – пріоритет надавався творам, що містили критику соціальної реальності;
- 3) проблема якості – багато перекладачів, хто не володів російською мовою, спиралися на англійські, німецькі та японські переклади, що збільшувало кількість помилок, пропусків та стилістичних розходжень з оригіналом.

Поступово, завдяки впливу Руху за нову культуру та Руху 4-го травня, література реалізму ставала все більш популярною в китайських інтелектуальних колах та й у суспільстві в цілому. Це сприяло залученню більшого числа творів Гоголя до перекладу, кількість перекладачів також зростала: Лу Сюнь (鲁迅), Мен Шихвань (孟十还), Лі Бінджи (李秉之), Сяо Хвацін (萧华清), Хань Шинен (韩侍桁), Льов Дадзе (刘大杰) та ін. Серед них особливий внесок у справу популяризації й перекладів Гоголя зробив великий китайський письменник Лу Сюнь.

Лу Сюнь високо цінував творчість Гоголя й активно долучався до перекладів його творів, хоча й не володів російською мовою. У вересні 1934 року він заснував журнал «Переклади» (《译文》) і в першому ж номері опублікував власний переклад повісті «Ніс» з німецької мови. Однак пізніше він виявив у цьому

перекладі численні помилки і, за збігом обставин, саме в той момент отримав рукопис перекладу «Майська ніч, або Утоплена» від Мена Шихваня, який тривалий час навчався в СРСР. Перекоаний у якості цього перекладу, він опублікував його в тому ж таки журналі «Переклади» (Том.1., № 5) за січень 1935 р.

Далі його співпраця з Менем Шихванем поглиблювалася, як і бажання перекладати твори Гоголя, і на початку 1935 року Лу Сюнь заявив: «Я хочу видати збірку творів Гоголя, потрібно обговорити це з паном Менем Шихванем, щоб працювати спільно» (鲁迅, 2005, с. 368). Невдовзі він об'єднав зусилля з Менем Шихванем, який володів російською, взяв за основу німецькі переклади Гоголя, а також залучив японську й англійську версії, і розпочав роботу над перекладами та виданням «Вибраних творів Гоголя» (《果戈理选集》) у 6 томах (周启付, 1981).

Лу Сюнь узяв на себе переклад «Мертвих душ», а Мен Шихвань – збірок «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород». У 1935 р. Лу Сюнь завершив переклад першого тому зазначеного твору, але в 1936 р. він помер, і проєкт на тому зупинився (鲁迅, 2008). Однак слід зазначити, що Лу Сюнь до останніх днів працював над фрагментами другого тому і, намагаючись покращити видання, самостійно зібрав ілюстрації до роману, опублікувавши їх у книзі «Сто ілюстрацій до «Мертвих душ»» (《死魂灵百图》). Мен Шихвань, зі свого боку, встиг видати переклад «Миргорода» в 1936 р., але переклад «Вечорів» лишився незавершеним, хоча в 1937 р. він видав збірку під назвою «Майська ніч, або Утоплена» (孟十还, 1937), куди увійшли однойменна повість, а також «Страшна помста» й «Коляска».

Однак зауважимо, що першими перекладачами творів із зазначених збірок були не Лу Сюнь і не Мен Шихвань, а Хань Шихен і Лю Дадзе. Перший – відомий китайський літературний критик і перекладач, у 1931 р. переклав «Тараса Бульбу», спираючись на дві англійських версії, але опублікував свій переклад тільки в 1934 р. (郭歌尔, 韩侍桁译, 1934, с. 序 4). Другий – у тому ж таки 1934 р. і так само з англійської мови переклав «Майську ніч».

Ще один ранній перекладач Гоголя – Лі Бінджи. У 1925р. в Пекіні він опублікував одноактну п'єсу «Гравці» в «Додатку до «Столичної газети»» (《京报

副刊》), однак ця робота пройшла непоміченою. Однак пізніше він став редактором шанхайської «Східної видавничої компанії» (亚东图书馆, Англ. The oriental book company) і в 1934 р. випустив збірку «Видатні твори російської літератури» (《俄罗斯名著》), другий том якої був повністю присвячений Гоголю – туди увійшли наступні повісті: «Ніс», «Вій», «Женитьба», «Повість про те, як посварилися Іван Іванович з Іваном Никифоровичем» та «Гравці» (郭歌里, 李秉之译, 1934).

У тому ж році Сяо Хвацін випустив «Збірку повістей Гоголя» (《郭果尔短篇小说集》) з перекладом. Туди увійшли другий розділ першого тому «Мертвих душ», «Нотатки божевільного», «Невський проспект», «Портрет», «Коляска» (郭果尔, 萧华清译, 1934).

У 1940-ві роки через війну літературна діяльність у Китаї майже завмерла, що торкнулося й перекладацької сфери. Однак класичні переклади творів Гоголя все ж перевидавалися, а деякі популярні твори отримали нові версії. У 1941 р. вийшла збірка п'єс «Ревізор та інші» (《巡按使及其他》) у перекладі Гена Дзіджи, яка містила «Ревізора», «Одруження», «Гравців», «Ранок ділової людини», «Позов», «Лакейську» й «Уривок», що раніше входили до збірки «Головні драматичні твори Гоголя» (《果戈理主要戏剧作品》) (果戈理, 耿济之译, 1941). «Ревізор» користувався особливим «попитом» – окрім версії Гена Дзіджи, у 1941 – 1942 рр. були опубліковані переклади Цая Фансіня (蔡芳信) й літературного відділу «Китайського театального товариства» (中华剧艺社).

1930-1940 рр. були «золотою добою» перекладів з Гоголя: окрім першого видання «Мертвих душ», китайською перекладалися його повісті, оповідання й п'єси (або фрагменти). Особлива увага приділялася творам, що містили соціальну критику, і вони існували навіть у кількох версіях. Натомість романтичні твори раннього періоду творчості Гоголя привертали менше уваги. Проте якість перекладів у цілому покращилася завдяки появі таких професіоналів як Мен Шихвань, хоча частина творів все ще перекладалася через мови-посередники.

1950-1960-ті рр. виявилися особливим періодом для перекладів і досліджень

Гоголя в Китаї, а також для розвитку національної літератури в цілому, адже на перший план вийшли політичні чинники, що спричинило хвилеподібну динаміку – від піднесення до спаду. У 1950-х та на початку 1960-х, на тлі дружніх відносин із Радянським Союзом, майже всі твори Гоголя були перевидані. Старі переклади низької якості замінили на нові, а класичні версії – перевидали. Наприклад, у 1952 р. видавництво «Народна література» (人民文学出版社) перевидало «Мертві душі» в перекладі Лу Сюня, у 1953 р. видавництво «Культура й життя» (文化生活出版社) запропонувало читачам допрацьований переклад «Миргорода» Мена Шихваня, а в 1955 р. Мань Тао (满涛) переклав з оригіналу «Вечори на хуторі біля Диканьки» і в 1963 р. опублікував «Вибрані повісті й комедії Гоголя» (《果戈理小说喜剧选》). Перевидання перекладів Лу Сюня, зроблених з німецької мови, пояснювалося його внеском у популяризацію Гоголя й соціальною значимістю «Мертвих душ», тоді як переклади Мена Шихваня й Маня Тао були визнані за професійну точність.

Дійсно, якість перекладів з інших мов, опублікованих у Китаї в 1950-х – на початку 1960-х рр., значно поліпшилась. Це пояснювалося трьома основними причинами:

- 1) стабільність після війни – завершення бойових дій і зміцнення держави створили сприятливі умови для роботи перекладачів;
- 2) розвиток міжнародного співробітництва – після заснування КНР, Китай встановив дружні відносини з багатьма країнами, а уряд підтримував навчання фахівців за кордоном, через що їхня кількість збільшилась, а це, в свою чергу, викликало бум перекладів закордонної літератури, зокрема й творів Гоголя;
- 3) ювілейні дати Гоголя – 100 років з дня смерті письменника у 1952 р. й 150 років з дня народження у 1959р. зробили перевидання його робіт політично й культурно важливими, особливо в умовах сприятливої політичної кон'юнктури.

Найбільший внесок у справу перекладів Гоголя в цей період зробив перекладач Мань Тао. Якщо ми говоримо, що Лу Сюнь заклав фундамент популяризації творів

Гоголя в Китаї, то Мань Тао – розпочав зводити на ньому будівлю.

Мань Тао почав вивчати російську мову з власної волі на курсах Японської асоціації російської мови під час навчання в Японії, а після повернення в 1938 р. до Китаю, присвятив себе літературній творчості й перекладам зарубіжної класики, чим займався аж до своєї смерті у 1978 р.

Після утворення КНР він став ключовою фігурою в перекладах Гоголя завдяки майстерному володінню кількома мовами. Його роботи вирізнялися не лише точністю, але й майстерним відтворенням гумору й стилістики автора. Серед перекладених ним творів – «Вечори на хуторі біля Диканьки», «Миргород», «Петербурзькі повісті», «Мертві душі», «Ревізор». У 1983 – 1984 рр. видавництво «Народна література» випустило «Вибрані твори Гоголя» (《果戈理选集》) в перекладах Маня Тао, які згодом багато разів перевидавалися.

Наприкінці 1960-х рр. китайсько-радянські відносини різко погіршились, а ще й додалася *культурна революція* (文化大革命) в Китаї, тож переклади, публікації й дослідження російської літератури у вільному доступі в Китаї поступово скоротилися, демонструючи тенденцію «стрімкого падіння».

Наприкінці 1970-х – на початку 1980-х, коли розпочалася *політика реформ і відкритості* (改革开放), політичний, економічний і культурний розвиток Китаю відновився, що знову викликало інтерес академічних кіл до перекладів зарубіжної літератури. Що стосується Гоголя, то більшість його творів на цей момент були вже перекладені, тому основна діяльність полягала в перегляді й перевиданні класичних перекладів. Проте, на додачу до цього, було перекладено листування письменника й деякі дослідницькі матеріали.

У 1999 р. у видавництві «Література й мистецтво Аньхвея» (安徽文艺出版社) одночасно вийшли «Вибране з листування з друзями» (《与友人书简选》) в перекладі Женья Гваньсюаня та «Збірка листів Гоголя до друзів» (任光宣) у перекладі Лі Юдженья (李毓榛).

Льов Дзісин (刘季星) перекладав есе Гоголя й опублікував у 2009 р. «Збірку есе Гоголя» (《果戈理散文选》) й «Колекцію шедеврів: вибране з Гоголя» (《生命

集：果戈理精品集》)。

У 2013 – 2014 рр. Цяо Дженсю (乔振绪) випустив «Шість класичних оповідань Гоголя» (《果戈理经典中短篇小说六篇》, «Невський проспект», «Ніс», «Портрет», «Шинель», «Коляска» й «Нотатки божевільного», 2016), «Вечори на хуторі біля Диканьки» (《乡村夜话, 2014) й «Мертві душі» (《死魂灵》, 2013), ставши таким чином ще одним, окрім Маня Тао, перекладачем, хто самостійно виконав таку масштабну роботу.

Також слід відзначити, що за всю історію перекладів Гоголя найбільш активно перекладався роман «Мертві душі» – з 1935 по 2008 рр. вийшло 11 версій його перекладу, причому більшість з них були опубліковані в 1990-х чи в першій декаді «нульових».

Таблиця 1. Хронологія перекладів «Мертвих душ» Гоголя китайською мовою.

№	Назва в перекладі	Перекладач	Рік
1	死魂灵	Лу Сюнь (鲁迅)	1935
3	死魂灵	Мань Тао, Сю Ціндао (满涛, 许庆道)	1983
4	死魂灵	Джен Хайлін (郑海凌)	1991
5	死农奴	Чень Дяньсін, Льов Гванці (陈殿兴、刘广琦)	1991
6	死魂灵	Фань Дзіньсін (樊锦鑫)	1997
7	死魂灵	Тянь Давей (田大畏)	1999
8	死魂灵	Ван Шисе (王士燮)	2000
9	死魂灵	Хвей Сін (慧欣)	2000
10	死农奴	Лов Дзилян (娄自良)	2004
11	死魂灵	Тянь Гобін (田国彬)	2008
12	死魂灵	Цяо Дженсю (乔振绪)	2013

Окрім окремих видань роману «Мертві душі», збірників оповідань, п'єс та листів, китайські видавництва почали публікувати збірки творів Гоголя. Першим

таким проєктом було тритомне видання «Збірки творів Гоголя» (《果戈理选集》三卷本, 果戈理. 满涛, & 许庆道译, 1983), до якого увійшли твори здебільшого в перекладах Маня Тао. Після того були ще опубліковані «Повне зібрання творів Гоголя» (《果戈理全集》) за редакцією Джова Цічао (周启超, 1999), «Микола Гоголь. Повне зібрання творів у VII томах» (《果戈理作品全集》) за редакцією Шеня Няньдзю (沈念驹, 2002), доповнене порівняно з попереднім драмами, листами й есеями. Окрім вищезгаданих збірок, публікувалися також численні антології творів Гоголя у форматі вибраних творів. Перерахувати їх усі тут немає змоги.

Таким чином, можемо констатувати, що на сьогодні переклади Гоголя в Китаї досягли надзвичайного різноманіття, проте слід зауважити, що більшість публікацій припадає на кінець 1990-х – початок 2000-х, а якість лишається неоднорідною. Стилїстика перекладів також еволюціонувала з часом, і докладніше про це буде сказано в Розділі IV цього дослідження.

2.2. Історія досліджень творів Гоголя в Китаї

Микола Гоголь – один з тих іноземних письменників, хто найбільш вплинув на розвиток сучасної китайської літератури. Від початку ХХ ст., коли його твори почали перекладати китайською, і до нині, історія досліджень його творчості нараховує вже більше 100 років; вона починалася з коротких критичних нотаток, але поступово досягла великої кількості академічних статей і монографій. Згідно даних Китайської національної інфраструктури знань (CNKI)⁹, за запитом «Гоголь» випадає більше 1000 наукових робіт китайською мовою, які охоплюють широкий спектр тем. Це й надає підстави говорити, що в Китаї сформувалася особлива галузь досліджень – *гоголезнавство*.

Однак систематичного огляду китайського «гоголезнавства» нами не було виявлено, проте окремі роботи, присвячені цьому питанню, все ж є. Наприклад, автор статті «Восьмидесятирічний шлях Гоголя в Китаї» (《果戈理在中国的八十

⁹ CNKI (China National Knowledge Infrastructure; кит. 中国知网) — китайська база даних академічних публікацій.

年历程》) аналізує особливості окремих перекладів і досліджень у різні періоди (王志耕, 1990, сс. 96-101), однак ця робота, опублікована в 1990 р., не охоплює останні три десятиліття й має недовіком обмежений обсяг. Інший приклад – Тянь Давей (田大畏) у статті «Ранні китайські переклади творів Гоголя (1920–1949)» (《果戈理作品的早期中文译本(一九二〇——一九四九)》) докладно описує перекладацьку діяльність того періоду, однак ігнорує післявоєнні роки (2010, сс. 267-279). Ще один автор – Хов Дань (侯丹) у роботі «Розвиток гоголезнавства у ХХІ ст.» (《二十一世纪果戈理学的发展》) фокусується на глобальних дослідницьких трендах, не залучаючи китайський контекст (2014, сс. 51-54).

Однак, попри наявність цих робіт, необхідно надалі докладно дослідити китайське «гоголезнавство» крізь призму історії перекладів, академічних досліджень та враховуючи соціально-історичне тло.

У цьому дослідженні, зважаючи на динаміку перекладів, пропонуємо виділяти 4 етапи розвитку китайського «гоголезнавства»:

- 1910 – 1920-ті рр.
- 1930 – 1940-ві рр.
- 1950 – 1970-ті рр.
- 1980-ті рр. й донині.

Загалом, дослідження творчості Гоголя в Китаї демонструють кумулятивне зростання, відображаючи вплив соціально-історичних реалій кожного періоду. *Ця особливість робить китайське «гоголезнавство» своєрідним «дзеркалом», що відображає століття літературних досліджень й соціальні трансформації самого Китаю.*

2.2.1. 1910–1920-ті роки: перше знайомство Китаю з творчістю Гоголя

Одним з перших китайських культурних діячів, хто популяризував Гоголя, був Лу Сюнь. У 1907 р. в есеї «Про чарівну силу поезії» (《摩罗诗力说》) він писав: «З'явився Гоголь, чиї невидимі сльози й жалі зворушили його народ... Гоголь прославився зображенням темних сторін суспільного життя» (鲁迅, 2005, с. 66, с.

89). Це – перша з поки відомих згадок про Гоголя в китайських джерелах. Сатира цього письменника на пригнічення низів правлячим класом і його співчуття простим людям резонували з соціальними реаліями Китаю, і викликало широкий відгук у читацької аудиторії. Лу Сюнь як письменник, глибоко стурбований соціальними перетвореннями в своїй країні, бачив у популяризації творів Гоголя інструмент для реформи літератури, пробудження народної свідомості й просування соціальних перетворень, тому високо цінував його творчість.

Перекладачі Гоголя також найчастіше ставали й ключовими фігурами в дослідженнях його творчості. У 1921 р. у спеціальному випуску «Щомісячника художньої літератури», який вийшов під назвою «Дослідження російської літератури» (《俄国文学研究》), Ген Дзіджи (耿济之) опублікував статтю «Коротка біографія Гоголя», назвавши його «родоначальником російського реалізму» і вперше застосувавши поняття «сміх крізь сльози» (笑中之泪) (1981). Це була перша систематизована стаття китайською мовою, що знайомила із біографією Гоголя й затверджувала його статус у літературі (王志耕, 1990).

У 1923 р. Джен Дженьдо (郑振铎) у статті «Нарис історії російської літератури» (《俄国文学史略》) зазначив про «Ревізора»: «Гоголь пише з таким гумором, що ніхто не може читати чи дивитися цю п'єсу без сміху, однак за сміхом ховається біль, що змушує читача ненавидіти темряву» (郑振铎, 1981). Окрім нього, ще Цю Цювбай у примітках перекладача до «Лакейской» (《<仆御室>译者志》) також запропонував розгорнутий аналіз творчості Гоголя. Проаналізувавши основні риси російського реалізму й реалістичних творів Гоголя, він зазначив, що «соціальне зло», зображене в цій п'єсі, існує також і в Китаї, тож країні необхідні такі письменники, як Гоголь, аби «змінити світогляд художніми методами, ламаючи соціальні звички» (瞿秋白, 1986, с. 392).

Хоча в цей період твори Гоголя почали публікуватися, однак їхня кількість лишалась невеликою – переважно короткі оповідання й п'єси. Обмежений репертуар і незначна кількість перекладів були головним чинником, що стримував дослідження творчості цього письменника. Окрім того, вивчення творів Гоголя

зосереджувалося серед перекладачів, які володіли іноземними мовами й мали перекладацький досвід. За винятком Дженя Дженьдо, всі решта вчених, які займалися Гоголем, самі перекладали його роботи.

Слід також відзначити, що аналіз того часу фокусувався на соціальній функції творів Гоголя, особливо на критиці «темних сторін суспільства». Після *Опіумних воєн* (Кит. 鴉片战争, починаючи з 1840 р.), Китай занурився у глибоку системну кризу, яка супроводжувалася низкою революційних рухів. Після *Руху за західні технології* (洋务运动) й *Руху за самозміцнення* (自强运动), виник вже згаданий вище *Рух за нову культуру* (新文化运动), прихильники якого – китайські інтелектуали – вбачали в перекладах зарубіжної літератури інструмент для просвіти народу й для соціальних перетворень.

Саме з такими настановами китайські вчені початку ХХ ст. представляли Гоголя читачам, однак це встановило обмеження на дослідницькі підходи – акцент робили на реалізмі (写实主义) й сатиричному методі (讽刺手法) письменника, тоді як глибокий аналіз художніх особливостей був відсутній. Справжньому літературознавству бракувало таких робіт.

2.2.2. 1930 – 1940-ві рр.: подальший розвиток перекладів і досліджень творчості Гоголя

Під впливом *Руху за нову культуру*¹⁰ й *Руху «4 травня»*¹¹, у цей період було перекладено більшість творів Гоголя. Паралельно з перекладами збільшилася й кількість критичних статей та дослідницьких робіт, присвячених його творчості. У 1934 р. Сяо Хвацін у передмові до свого перекладу «Збірки повістей Гоголя» (《郭果尔短篇小说集》) назвав письменника «батьком прози» (散文之父) (郭果尔. 萧华清译, 1934).

У тому ж році Лі Бінджи у вступі до другого тому «Видатних творів російської літератури» (《俄罗斯名著》) охарактеризував його як «засновника російського

¹⁰ *Рух за нову культуру* (кит. 新文化运动) — прогресивний рух у Китаї в 1910–1920-х рр., який критикував традиційні китайські ідеї й пропагував нову китайську культуру, засновану на сучасних прогресивних ідеалах, таких як виборність влади й науковий світогляд.

¹¹ *Рух «4 травня»* (кит. 五四运动) — китайський культурний та антиімперіалістичний рух, що виник зі студентських протестів у Пекіні 4 травня 1919 р.

реалізму й національної драматургії» (郭歌里. 李秉之译, 1934, с. 10).

Коли популярність Гоголя зростала, увагу китайських вчених привернув роман «Мертві душі». У 1935 р. Джов Ян (周扬) у статті «Мертві душі Гоголя» (《果戈理的死灵魂》) зазначив: «Внесок цього роману в становлення російського критичного реалізму колосальний» (1984, с. 151), а також підкреслив його соціальну сатиру: «Перша частина «Мертвих душ» – це галерея потвор феодальної Росії» (1984, с. 148). Мен Шихвань був одним з перших дослідників, хто вказав на межі творчості Гоголя. У статті «Про Гоголя» (《果戈理论》) він писав: «Суб'єктивно він тримався позиції аристократа, а об'єктивно – був голосом народу» (孟十还, 1935). Його післямова до «Майської ночі, або Утоплена» (《<五月的夜>后记》), есей Лу Сюня «Вступ до «Ста ілюстрацій» до «Мертвих душ»» (《<死魂灵百图>小引》), а також робота Хе Ціфана ««Одруження» Гоголя» (何其芳《果戈理的<婚事>》) та стаття Вея Донміна «Трагедія Гоголя» (魏东明《果戈理的悲剧》), як і аналіз Лі Ївантяня «Про «Шинель» Гоголя» (李广田《说果戈理的<外套>》) стали основою для подальших досліджень.

Радянська ідеологія й культурна думка активно проникали в Китай у цей час, формуючи тогочасну літературу й критику. Наприклад, Лу Сюнь переклав роботи радянського критика А. В. Луначарського й розмістив їх у «Збірці перекладів» (《壁下译丛》 из《鲁迅全集·10》), а Мен Шихвань переклав книгу В. Вересаєва «Як працював Гоголь» (《果戈理是怎样写作的》) (上海文化生活出版社, 1937), де було проаналізовано творчий метод і слабкі сторони письменника, що глибоко вплинуло на китайське «гоголезнавство».

Слід також зазначити, що великий вплив на китайське академічне середовище в ті роки здійснювало японське гоголезнавство. У Японії почали перекладати й вивчати Гоголя на 20 років раніше, ніж у Китаї, й досягли значної глибини досліджень. Однак перемога Японії в Японо-китайській (中日甲午战争) та Російсько-японській війнах справили шоковий ефект на китайське суспільство того часу, змусивши багатьох китайців вирушити на навчання в Японію у пошуках

шляхів соціальних перетворень. Унаслідок цього велика кількість наукових робіт японських літературознавців про Гоголя були перекладені й представлені в Китаї. Наприклад, «Мистецтво Гоголя» Хідетори Окадзави (перекладач – Хань Шинен) (冈泽秀虎, 韩侍桁译, 1937) або особистий погляд на Гоголя Нобуюкі Татено (перекладач – Лу Сюнь). Зокрема, останній дослідник зазначив, що «сучасна японська політика – чи не найкращий ґрунт для сатири, що робить вивчення Гоголя актуальним» (立野信之, 鲁迅译, 2014, сс. 61-68), і ця ідея була підтримана Лу Сюнем.

У цілому, на цьому етапі досліджень Гоголя в китайських літературних колах виявилася ситуація скорочення наукових статей китайських вчених і збільшення перекладів китайською мовою іноземних досліджень. Однак ці роботи стали «натхненням» для продовження досліджень у рамках китайського *гоголезнавства*, й дозволили наступним літературознавцям вийти за межі простих коментарів і біографічних вступів, та звернути увагу на стилістичні особливості письменника та його творчі методи. Однак китайське суспільство у першій половині XX ст. переживало глибоку кризу й потрясіння, що до певної міри обмежило подальший розвиток «гоголезнавства». Кількість дотичних до теми дослідницьких матеріалів у цілому все ще була малою, а обговорення зосереджувалися навколо лише кількох творів Гоголя, тож загалом досягнення на ниві літературної критики творів Гоголя не були надто значними.

2.2.3. 1950 – 1970-ті рр.: перший розквіт і стрімкий занепад «гоголезнавства»

Період 1950 – 1970-х років був особливим етапом, коли дослідження Гоголя, як і всієї зарубіжної літератури в Китаї, перебували під сильним впливом соціально-політичних чинників, виявляючи ознаки *революційної парадигми* (革命范式). Після утворення КНР у 1949 р., під впливом зовнішньополітичної кон'юнктури й ідеології, домінуючі позиції поступово зайняла *ліва література* (左翼文学). Взаємодія китайської літератури зі світовою скоротилася, а під впливом радянського соціалістичного реалізму сформувалася унікальна «революційна парадигма», що

розгорталася по траєкторії «високого старту й різкого спаду».

«Високим стартом» можна вважати 1950-ті роки, які збіглися з «медовим місяцем» китайсько-радянських відносин. У 1952 році святкували 100-річчя з дня смерті Гоголя, а в 1959 р. – 150-річчя з дня його народження. Ці події викликали сплеск публікацій: «згідно неповних даних, з'явилося близько 100 статей про Гоголя, більшість з яких були написані китайськими авторами» (王志耕, 1990, с. 97). Проводились тематичні виставки й вистави: у 1952 р. Пекінська бібліотека організувала «Виставку пам'яті чотирьох великих культурних діячів» (四大文化名人纪念展览会), де демонструвались переклади й дослідження творів Гоголя за останні 30 років (王克勤, 1952, с. 22), а п'єса «Ревізор» у 1952 – 1954 рр. була зіграна 330 разів по всій країні (戏剧报, 1954).

Окрім пам'ятних заходів, перекладалися також зарубіжні критичні роботи. У 1952 р. Мань Тао опублікував «Вибрані твори Бєлінського» (《别林斯基选集》), що містили численні статті про Гоголя, а в 1956 р. Сінь Вейай (辛未艾) переклав «Нариси гоголевського періоду російської літератури» (《俄国文学果戈理时期概观》) Чернишевського (the first part of the “Collected works of N. G. Chernyshevsky”), і ці твори стали ключовими джерелами для китайських дослідників.

Інтерес до Гоголя в 1950-ті рр. був зумовлений увагою до соціальної функції, що закріпилася ще в попередній період (1930 – 1940-і рр.): «Ядуча сатира Гоголя, наповнена соціальним змістом, зробилася потужною зброєю в боротьбі російського народу проти самодержавства й кріпацтва. Сьогодні, у відповідь на заклик мудрого голови Мао, наш народ веде запеклу боротьбу з корупцією, відбиваючи натиск буржуазії... Твори Гоголя, особливо «Ревізор» і «Мертві душі», вкрай корисні для нас» (曹靖华, 1952). Акцент на соціальну сатиру Гоголя, що відповідала завданням політичної пропаганди, спричинив домінування *революційної парадигми* - аналізу його творчості через призму класової боротьби й соціальної революції.

Однак наприкінці 1950-х рр. – на початку 1960-х рр., на тлі погіршення радянсько-китайських відносин, оцінки творчості Гоголя зазнали змін. Наприклад, з'явилися порівняльні дослідження творчості Лу Сюня й Гоголя, де в рамках

революційної парадигми недоліки творів Гоголя протиставлялися революційній послідовності Лу Сюня. Характерними прикладами таких досліджень стали: «Ідейне значення «Нотаток божевільного» Лу Сюня» Джень Фу (振甫, 1959, сс. 6-7), «Художні особливості збірок «Заклик» і «Блукання» Лу Яодона (陆耀东, 1962, с. 53) та роботи Ханя Чандзіна (韩长经) – «Лу Сюнь про російську критичну реалістичну літературу» (《鲁迅论俄国批判的现实主义文学》) та «Вплив російської класики на ранні погляди Лу Сюня» (《鲁迅早期思想所受俄国古典文学的影响》) (韩长经, 1963). Лу Яодон критикував «непослідовність критики» у Гоголя, а Хань Чаньдзін навіть заявляв, що «хоча Лу Сюнь і перебував під впливом Гоголя, його творчий метод, заснований на революційно-демократичних і комуністичних ідеях, безумовно перевищує гоголівський» (韩长经, 1961, с. 36). З сучасної перспективи такі оцінки виглядають, звісно, вкрай заангажованими.

Однак не всі роботи того часу наслідували *революційну парадигму*. У 1959 р., наприклад, вийшли 2 новаторських статті, присвячені його 150-річчю: зокрема вчений, що писав під псевдонімом «Цинь» (笔名“琴”) у роботі «150-річчя Гоголя: пам'ятні заходи в Пекіні» (《果戈里诞生一百五十周年——首都文艺界将举行纪念会》) відзначив, що творчість Гоголя «стала поживним ґрунтом для зростання нової китайської літератури після Руху «4 травня» ((琴, 1959, с. 13), і його підхід наближається до модерністського аналізу, а Ба Жень (巴人) у роботі «Гоголь – могильщик феодалізму» (《果戈理——封建制度的掘墓人》) докладно описав соціально-історичний контекст і біографію письменника, проаналізував еволюцію його творчості. Ці роботи збагатили сприйняття Гоголя в Китаї, маркувавши перехід до вивчення багатшаровості мотивів його творчості (巴人, 1959).

У середині 1960-х рр., після Радянсько-китайського розколу, вільні дослідження Гоголя практично зникли. З 1966 р. Китаї розпочалася *культурна революція* (文化大革命), переклади й вивчення зарубіжної літератури (зокрема й Гоголя) проводились «у шухляду», без публікацій. Це створило вакуум у «гоголезнавстві», що почне заповнюватися лише з початком запровадження

політики реформ і відкритості.

Загалом, дослідження творів Гоголя в цей період були насичені політичними міркуваннями: від піднесення творів Гоголя в період *радянсько-китайського медового місяця* до негативних оцінок після погіршення відносин і, нарешті, повного зникнення досліджень в часи *культурної революції*, при цьому акцент завжди падав на соціальну функцію його творів. Твори Гоголя використовувалися як «зброя критики»: в часи Руух за нову культуру – для боротьби з застарілими соціальними системами, після утворення КНР – для боротьби з корупцією й протистояння «американському імперіалізму». Власне, все, що суперечило розбудові соціалізму, могло підпадати під критику з використанням його творчості як інструмента. Така перебільшена зосередженість на соціальній функції літературних творів призвела до ігнорування їхньої художньої й естетичної цінності, що зробило ці дослідження однобокими й навіть заангажованими.

2.2.4. Від 1980-х рр. і дотепер: ренесанс «гоголезнавства».

Наприкінці 1970-х рр., із запровадженням *політики реформ і відкритості*, у Китаї розпочався період всебічної відкритості в економіці, технологіях, культурі й освіті, відновилась перекладацька й дослідницька діяльність, зокрема й стосовно творчості Гоголя, і це свідчило про новий етап у розвитку китайського «гоголезнавства».

Сигналом про зміни виявилася серія нарад з питань літератури й мистецтва. На відкритті *IV Всекитайського з'їзду працівників літератури й мистецтва* (中国文学艺术工作者第四次代表大会) у жовтні 1979 р. тодішній голова КНР Ден Сяопін (邓小平) заявив: «У теорії мистецтва слід заохочувати вільні дискусії між різними школами й точками зору» (邓小平, 1979). Це допомогло зняти ідеологічні обмеження *революційної парадигми* й створити більш вільне академічне середовище.

На цьому етапі знову активізувалась перекладацька діяльність, почали перекладати китайською важливі закордонні дослідження, що стосувалися творчості Гоголя. Наприклад, Джан Дасань (张达三) і Льов Дзяньмін (刘健鸣)

переклали роботу М. Степенова «Гоголь» (1961 р.) (《果戈理传》) (斯捷潘诺夫, 张达三, & 刘健鸣译, 1984), а Юань Ваньхе (袁晚禾) й Чень Дяньсін (陈殿兴) – збірку «Критичні статті про Гоголя» (《果戈理评论集》) (袁晚禾, & 陈殿兴. (eds.) 1993), куди увійшли дослідження й критичні статті теоретиків літератури й мистецтва радянського періода про Гоголя. Окрім того, Лань Їннянь (蓝英年) заново переклав книгу Вересаєва «Як працював Гоголь» (《果戈理是怎样写作的》) (魏列萨耶夫. 蓝英年译, 1980), а Льов Фенці (刘逢祺) й Джан Дзе (张捷) здійснили переклад роботи Храпченко «Микола Гоголь: літературний шлях, велич письменника» (《尼古拉·果戈理》) (М. Б. Храпченко, 1980 г., Москва) (米·赫拉普钦科. 刘逢祺, & 张捷译, 2021). Також з англійської мови була перекладена книга В. Набокова «Микола Гоголь» (Владимир Набоков, «Nikolai Gogol», 1961), над цим перекладом працювали декілька перекладачів (符拉基米尔·纳博科夫. 刘佳林译, 2010).

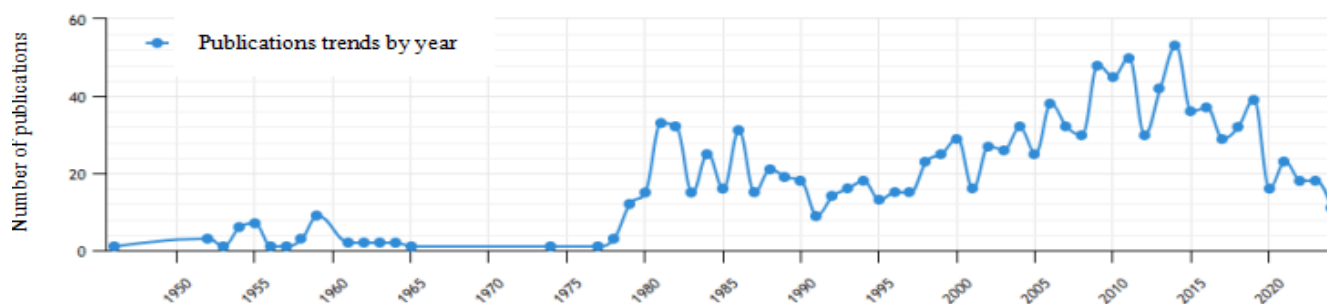
Окрім перекладів, китайські вчені почали диверсифікувати підходи до дослідження і фокус уваги перемістився з соціальної функції творів на їхні літературні й естетичні якості. Це маркувало перехід від «революційної парадигми» до *літературної парадигми* (文学范式).

Пошук за ключовим словом 果戈理 (Гоголь) у базі CNKI виявив 3 тенденції:

- 1) відновлення досліджень після 1979 р. й подальший сталий розвиток;
- 2) пік активності в 2010 р. – до 200-річчя з дня народження письменника;
- 3) новий сплеск активності у 2014 р. після Революції гідності в Україні.

Це свідчить про те, що китайські дослідники тепер реагують на міжнародні події й підтримують зв'язок із глобальною академічною спільнотою.

Діаграма 2. Аналіз публікацій китайських вчених про Гоголя в базі CNKI (1959–2024 рр.)

З Діаграми 1. Видно, що після 1980 р. кількість наукових статей про Гоголя тільки зростала. Враховуючи величезний обсяг публікацій, ми обмежимося тут лише класифікацією основних напрямків досліджень:

- 1) розвиток досліджень **сатиричного мистецтва** Гоголя. У цьому аспекті було написано монографії, статті та наукові роботи інших форматів, зокрема «Гоголь та його мистецтво сатири» Цяня Джонвєня (钱中文, 1980), «Про сатиричне мистецтво Гоголя» Вана Сяохвана (王小璜, 1998), «Сміх крізь сльози: короткий аналіз особливостей мистецтва сатири в епопеї Гоголя «Мертві душі»» Свеня Юхва (孙玉华, 1990), «Дослідження сатиричного стилю Гоголя у порівняльній перспективі» Чєня Хвєя (程慧, 2016)) та ін. Автори цих робіт знайшли в творах Гоголя багатющий і унікальний матеріал для вивчення гумору й мистецтва сатири, та й вивчали його з різних точок зору.
- 2) **порівняльні дослідження** творів Гоголя – розділилися на 2 аспекти: по-перше, порівняння з закордонними письменниками, по-друге – порівняння з китайськими письменниками. Найбільш плідними виявилися порівняння Гоголя з китайським письменником Лу Сюнем, наприклад: «Лу Сюнь і Гоголь» Гао Чаншу (高长舒, 1983), так само «Лу Сюнь і Гоголь», але вже авторства Кова Джиміна й Хвана Цяошена (寇志明, & 黄乔生, 2002), ««Врятуйте сина? Чи «Врятуйте дітей?» Порівняльні тези про «Нотатки божевільного» Гоголя й Лу Сюня» Джая Єдзюня (翟业军, 2014) та ін. У цих роботах знаходимо порівняння Гоголя й Лу Сюня на рівні творчих принципів, художніх прийомів та глибини думки. Робота Лі Хайїн (2021) «Зіставне дослідження творчості М. В. Гоголя та Лу Сюня в китайському літературознавстві: проблеми періодизації» систематизує академічні досягнення китайських вчених, присвячені порівнянню творчості Лу Сюня й Гоголя за останні 100 років, і пропонує власну періодизацію, зазначаючи, що порівняльні дослідження до 1980-х рр. проводились у рамках «революційної парадигми», а після запровадження політики «реформ і

відкритості» поступово вийшли за її межі в поле «літературної парадигми», де аналіз проводився з позицій включно літературної теорії;

- 3) критика й дослідження творів Гоголя на предмет **релігійної тематики** – найбільш репрезентативними тут є наступні роботи: «Про релігійні концепції в творчості Гоголя» Женья Гвансюаня (翟业军, 2014), докторська дисертація Вана Хайся «Нести свій хрест – пізні твори Гоголя та його інтелектуальні пошуки» (汪海霞, 2004), магістерська дисертація Ляня Лілі «Символічний світ Гоголя» (连丽丽, 2008) і стаття «Від релігійного комплексу до релігійно-моральних пошуків: бесіди про творчість Гоголя у контексті релігійної моралі» Льова Хонбо (刘洪波, 2003), а також «Особливий «реалізм» Гоголя і його причини» Дзінь Яна (金亚娜, 2009). Автори цих досліджень схильні вважати, що релігія суттєво вплинула на літературну творчість Гоголя, і він транслиував свої релігійні ідеї через свої твори, а деякі вчені (Дзінь Яна) взагалі пропонують відмовитись від вивчення Гоголя з позицій критичного реалізму.
- 4) Дослідження творів Гоголя на предмет **містики (тема диявола, гротеск, відчуження, магічний реалізм тощо)** – у цьому ключі можна відзначити «Гоголь і магічний реалізм» Ке Біна (克冰, 1994), «Гротескні елементи в творчості Гоголя» Свенья Їсюе (孙宜学, 2002) та «Дослідження гротеску в романах Гоголя» Наня Біна (南冰, 2011). У цих роботах творчість Гоголя проаналізовано з точки зору прийомів магічного реалізму, здійснено класифікації гротескних сюжетів і образів, а також здійснено спроби з'ясувати походження містичних елементів та виявити джерела гротеску.
- 5) Окрім того, деякі вчені почали вивчати твори Гоголя з точки зору наратології (narratology, 叙事学), у зв'язку з цим можна згадати «Аналіз наративної структури «Невського проспекту» Гоголя» Пена Дженя (彭甄, 2006), «Спроба аналізу наративних моделей комедій Гоголя» Ху Сюесін (胡学星, 2010), «Від села до міста: модерністська нарація оголя» Кона

Джаохвея (孔朝晖, 2015), а також «Дослідження наративного мистецтва Гоголя» Си Япін (司亚萍, 2014). У цих статтях здійснено аналіз унікальних наративних стратегій у творах Гоголя, простежено зміни наративу в творах різних періодів, а також особливостей наративної перспективи, просторового наративу, голосу наратора й мови оповіді.

- б) за останнє десятиріччя активізувалися дослідження творчості Гоголя з позицій семіотики, національної ідентичності й української тематики – зокрема, Тао Юе, використовуючи методи культурної семіотики, здійснює інтерпретацію імені, образу, чину, мундиру, ноові шинелі й примари головного героя в «Шинелі» (陶悦, & 王永祥, 2018); Лінь Дзінхва в роботі «Дилема Гоголя: «український письменник» чи «російська література»?» глибоко досліджує проблему української ідентичності Гоголя (林精华, 2019); Дін Сайлунь аналізує історичний контекст написання творів української тематики, досліджує українські елементи й низку образів українських персонажів, що надає змогу глибше зрозуміти український національний дух і характер у творах Гоголя (丁赛伦, 2021).

Тож підсумовуючи, слід сказати, що дослідження творчості Гоголя до 80-х рр. були доволі обмеженими, а їхній зміст і методи – доволі одноманітними. Після 1980-х рр. у цій галузі з'явилися нові досягнення, завдяки яким вдалося не лише заповнити «білі плями» 1970-х рр., але й відмовитись від застарілої «революційної парадигми», ступивши натомість на магістральний шлях «літературної парадигми». На початку ХХІ ст. на тлі «культурного повороту» у світових перекладацьких дослідженнях, в Китаї також вивчення творчості Гоголя набуває різноманітних перспектив і відбувається на основі широкого спектру методів.

2.2.5. Еволюція та нові тенденції в сучасному китайському «гоголезнавстві»

Здійснивши докладний аналіз наявних дослідницьких матеріалів, можна дійти висновку, що китайське «гоголезнавство» пройшло наступний шлях: *перше знайомство з творами Гоголя – запозичення іноземних методів дослідження –*

методи дослідження схилиються до крайнощів революційної парадигми – методи дослідження повертаються до літературної парадигми. На цьому шляху з ним сталися дві фундаментальні зміни:

- 1) змінилася мета досліджень – від акценту на соціально-політичну функцію творів до фокусу на їхню художню цінність;
- 2) зміна парадигми – перехід від *революційної парадигми* до *літературної парадигми*.

Водночас, дослідження творчості Гоголя в Китаї в кожен історичний період демонстрували свої окремі особливості:

На ранньому етапі особливості *гоголезнавства* визначалися тими обставинами, що після падіння династії Цін, Китай опинився в глибокій соціально-ідеологічній кризі. Жорсткий реалізм творів Гоголя та безжальна критика царського режиму в них були сприйняті в Китаї як інструмент зміни суспільної думки. Відтоді інструментальна функція літератури надовго посіла домінуючу позицію, хоча й переосмислювалась у різні історичні періоди. Це було головною причиною того, що китайські вчені десятиліттями вивчали Гоголя крізь призму критичного реалізму.

Ключову роль у подальших дослідженнях Гоголя відіграли дві хвилі перекладацької активності – у 1930 – 1940-ві рр. та після запровадження *політики реформ і відкритості*. Під час першої хвилі перекладів відбулося й формування сучасної китайської літератури, що сприяло розвитку сучасної мови й ідеології, а під час другої – радикальних змін зазнала літературознавча парадигма, коли в китайське академічне середовище хлинули роботи закордонної критики й відбулося знайомство з тамтешніми літературними теоріями та методами аналізу.

Також виявляється, що переклади й дослідження творів Гоголя на всіх етапах перебували під очевидним впливом політичного середовища – спочатку це був Рух за нову культуру, коли виник інтерес до зарубіжних творів, потім – заснування Нового Китаю, що викликало розквіт на початку 1950-х – у першій половині 1960-х рр., далі – *культурна революція*, яка призвела до занепаду досліджень, а після неї – *політика реформ і відкритості*, яка, навпаки, спричинила їх відродження. Тобто всі ці етапи були тісно пов'язані зі змінами внутрішньополітичної ситуації в Китаї

й динамікою радянсько-китайських відносин.

Нарешті, після запровадження політики реформ і відкритості, під впливом глобалізації, дослідження Гоголя в китайських академічних колах набули різноманіття й зазнали «деполітизації». У цей період були перекладені багато закордонних критичних робіт про Гоголя, змінилися підходи до вивчення зарубіжної літератури й китайські вчені вийшли за рамки «*класового аналізу*» та почали інтерпретувати його творчість з точки зору міждисциплінарних теорій, що свідчило про «культурний поворот».

Зміни в російсько-українських відносинах та в міжнародній політичній ситуації загалом в останні роки теж не пройшли повз увагу китайського *гоголезнавства*. У 2009 р., коли святкувалося 200-річчя з Дня народження Гоголя, китайська преса вперше почала висвітлювати суперечку між Росією й Україною щодо приналежності літературного спадку Гоголя (罗屿, 2009).

У 2014 р., після *Революції гідності* в Україні, китайські дослідники почали усвідомлювати проблему національної ідентичності в українській літературі, зокрема й питання приналежності Гоголя, і це призвело до відповідних змін у дослідженнях. Наприклад, Лінь Дзіхва в роботі «Дилема Гоголя: «український письменник» чи «російська література»?» (2019) зазначає: «для Гоголя Україна – не просто тема, але ідентичність, що ховається між рядків; це – не проста західна країна Російської імперії, але батьківщина з власною суб'єктністю» (林精华, 2019, с. 219). Однак наразі в Китаї, як зазначає автор, «його українська ідентичність, особливо пізніші прагнення, пов'язані з Україною, лишаються в тіні через цілеспрямовану русифікацію образу Гоголя в Росії» (林精华, 2019, с. 214).

Нові напрямки в китайському *гоголезнавстві* пропонують академічній спільноті й читачам багатоаспектний погляд на Гоголя, дозволяють глибше зрозуміти причини, через які українець за походженням Гоголь шукав натхнення саме в рідній землі. У такому контексті збірки його українських повістей «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород» набувають нового значення, тож необхідне глибоке вивчення цих творів задля подальшого розвитку китайського

2.3 «Вечори на хуторі біля Диканьки» й «Миргород» у перекладах і дослідженнях у Китаї

Отже, Микола Гоголь народився в селі Великі Сорочинці Миргородського повіту Полтавської губернії (нині – Україна), тож із дитинства всотував українську культуру та фольклор. У 1832 р. саме публікація «Вечорів на хуторі біля Диканьки» принесла йому літературну славу. Ця збірка оповідань насичена елементами усної української традиції – народними піснями, легендами, казками. Усе це в поєднанні з химерною фантазією самого Гоголя надало змогу йому створити яскравий, сповнений життя український світ. Українська тематика й чудернацький стиль продовжилися і в збірці «Миргород», що вийшла в 1835 р. Особливу увагу в цьому циклі привертає повість «Тарас Бульба», де описуються побут, звичаї й характер українських козаків, і яка стала епосом, що оспівує їхній дух.

У західному літературознавстві повісті «Вечори на хуторі біля Диканьки» й «Миргород» вважаються ключовими для становлення Гоголя, однак у Китаї вони привертають меншу увагу дослідників, порівняно з іншими його творами. Так склалося, з одного боку, через те, що до розпаду СРСР твори, написані російською мовою, автоматично відносили до «радянсько-російської літератури», й така інерція мислення зберігалася й пізніше, а з іншого боку, на фокус досліджень вплинули також і соціально-політичні трансформації в Китаї та зміна літературознавчих парадигм (наприклад, перехід від *революційної* до *літературної* парадигми).

Попри це, в останні роки інтерес до українського контексту творчості Гоголя зростає. Наприклад, переклади повістей з «Вечорів на хуторі біля Диканьки» й «Миргорода» почали частіше розглядатися крізь призму культурної ідентичності й постколоніального дискурсу, що розкриває нові перспективи для китайського гоголезнавства.

2.3.1. Стан перекладів «Вечорів на хуторі біля Диканьки» й «Миргорода» в Китаї

Вперше окремі твори з цих збірок були перекладені ще до утворення КНР –

Хань Шиджен і Льов Дадзе виконали переклади китайською, спираючись на англійські версії (докладніше про це йшлося в пп. 2.1.). У подальшому Мен Шихвань став першим перекладачем, який виконав повний переклад «Миргорода» і зробив це безпосередньо з оригіналу (1936 р.). У той же період інші перекладачі також працювали над окремими повістями з «Вечорів» і «Миргорода», однак їхня робота була фрагментарною й здебільшого виконувалась із японських чи англійських версій, тож у перекладах містилися помилки й пропуски. Після 1949 р., коли кількість перекладачів, які володіли іноземними мовами, стрімко збільшилась.

У цьому дослідженні ми спробували систематизувати дані про переклади відповідних творів у Таблиці 2.

Таблиця 2. Китайські переклади «Вечорів на хуторі біля Диканьки» й «Миргорода».

№	назва твору	перекладач	видавництво	рік видання
1	《塔拉斯·布尔巴》单行本	韩侍桁	商务印书馆	1934 年
2	《密尔格拉德》	孟十还	文化生活出版社	1936 年
3	《狄康卡近乡夜话》	满涛	人民文学出版社	1955 年
4	《果戈理小说戏剧选》 (包括: 《塔拉斯·布尔巴》)	满涛	人民文学出版社	1963 年
5	《果戈理小说选》 (包括: 《伊凡·伊凡诺维奇和伊凡·尼基福罗维奇吵架的故事》、《外套》、《塔拉斯·布尔巴》)	满涛	人民文学出版社	1979 年
6	《果戈理选集一》 (包括: 《狄康卡近乡夜话》、《密尔格拉德》)	满涛	人民文学出版社	1983 年
7	世界短篇小说精华 《果戈理短篇小说选》 (包括: 《索罗钦集市》《五月之夜(女落水鬼)》《圣诞节前夜》《伊凡·费多罗维奇·什邦卡和他的姨妈》《旧式地主》 《伊凡·伊凡诺维奇和伊凡·尼基福罗维奇吵架的故事...》)	杨衍松	湖南文艺出版社	1994 年
8	《果戈理中短篇小说精选》外国文学名著 全译本珍藏丛书 (包括: 《旧派地主》《伊万·伊万诺维奇和伊万·尼基福罗维奇吵架的故事》《塔拉斯·布利巴》)	杨继舜 吴增和	百花洲文艺出版社	1996 年
9	《果戈理幽默作品选》 (包括: 《圣诞节前夜》《伊凡·费多罗维奇·希帮卡和他的姨妈》《旧式地主》《伊凡·伊凡诺维奇和伊凡·尼基福罗维奇吵架的故事》)	王加兴	漓江出版社	1999 年

10	《果戈理精品集》 (包括: 《狄康卡近郊夜话》《米尔戈罗德》)	白春仁 陈建华	安徽文艺出版社	1999 年
11	《果戈理全集: 世界文豪书系》 (包括: 《狄康卡近郊夜话》《米尔戈罗德》)	陈恩东、冯 玉律	河北教育出版社	2002 年
12	《钦差大臣》 (包括: 《索罗钦采集市》《圣诞节前夜》 《塔拉斯·布利巴》)	臧仲伦 胡明霞	译林出版社	2005 年
13	《世界文学名著: 果戈理中短篇小说集(精 选本)》 (包括: 《索罗钦集市》《圣诞节前夜》 《旧式地主》《伊凡·伊万诺维奇和伊凡·尼 基福罗维奇》)	刘淑梅	北方文艺出版社	2012 年
14	《乡村夜话》	乔振绪	漓江出版社	2014 年
15	《果戈理短篇小说精选》 (包括: 《五月之夜》《圣诞节前夜》)	王尊贤	群众出版社	2016 年
16	果戈理短篇小说选 (包括: 《可怕的复仇》《旧式地主》)	侯丹	生活·读书·新知三 联书店	2020 年

З Таблиці 2. Бачимо, що тільки Мань Тао самотійно переклав обидві збірки, і ці його переклади й нині лишаються найбільш авторитетними. У контексті соціального розвитку Китаю й змін у глобальному порядку денному, китайські вчені почали переосмислювати значення цих творів й аналізувати їх через багатовимірні дослідницькі перспективи.

2.3.2. «Вечори на хуторі біля Диканьки» й «Миргород» у світлі літературної критики в Китаї

Як твори, написані в руслі романтизму, обидві збірки спочатку привертати незначну увагу дослідників. На перших етапах знайомства з творчістю Гоголя все обмежувалося лише короткими коментарями в перекладах, а їх не можна назвати повноцінними дослідженнями. Першою системною роботою стала стаття Ба Женья «Гоголь – могильщик феодалізму», де ці збірки аналізувалися крізь призму критичного реалізму й класової нарації (巴人, 1959). У тому ж році Пен Кесюань (彭克巽, 1959) у статті «До 150-річчя великого російського письменника Гоголя» розглянув теми національної боротьби й патріотизму, інтерпретуючи їх як вираження ідеї *служіння Батьківщині*. Нині, на тлі змін у міжнародних

відносинах, концепція батьківщин (祖国), зазначена в статті, зазнала суттєвих трансформацій.

Після 1959 р., на тлі погіршення радянсько-китайських відносин, почався період «академічного мовчання», який перервався лише після запровадження *політики реформ і відкритості*. Згідно даних CNKI, з 1980 р. й понині було опубліковано 27 статей, присвячених цим збіркам, які можна класифікувати за наступними напрямками:

- 1) **релігійні аспекти** – наприклад, Лі Юхвей у роботі «Вияви релігійного містицизму в «Вечорах на хуторі біля Диканьки»» показав взаємозв'язок містицизму Гоголя з його релігійною свідомістю (李宇辉, 2016).
- 2) **потойбічні сили, гротеск, одивнення й магічний реалізм** – ключові роботи в цьому напрямку наступні: Ю Мінцін «Містицизм у творчості Гоголя» (于明清, 2001); Лі Юхвей «Образи диявола в «Вечорах на хуторі біля Диканьки»» (李宇辉, 2005); Гу Донмей «Тема одивнення у Гоголя» (顾冬梅, 2008); Нань Бін «Гротеск у прозі Гоголя» (南冰, 2011). Ці дослідження підкреслюють вплив українського фольклору на формування фантастичних мотивів у автора.
- 3) **наратологія** – дослідник Лі Дзінътао застосував теорію морфології сказки В. Пропа для аналізу функцій персонажів (李金涛, 2009); Сю Хе досліджував наративні особливості повістей збірки «Вечори на хуторі біля Диканьки» через тріаду «персонаж – сюжет – середовище» (徐贺, 2015); Су Сінъсінъ вивчила тематику, типи сюжетів і стилістику повістей збірки «Вечори на хуторі біля Диканьки» (苏鑫鑫, 2018).
- 4) **національна ідентичність й українські елементи** – дослідниця Хов Дань запропонувала інтерпретацію концептів *народність* (人民性) і *національна своєрідність* (民族性) в обох зазначених збірках. На її думку, у «Вечорах» більшою мірою виявляється «національна своєрідність» письменника, тоді як «Миргород» долає рамки романтичного зображення українського сільського життя й акцентує увагу на історії національної боротьби в Україні, що

розкриває саму суть народності (侯丹, 2016). Дін Сайлвень (丁赛伦, 2021) проаналізував український культурний контекст створення «Вечорів» і «Миргорода», вказавши на вплив Й. Г. Гердера (1744-1803) на літературну творчість Гоголя. Він виділив 3 основні категорії українських елементів у творах цих збірок – це українська природа, народна культура й традиції, усна народна творчість. Окрім того, Дін Сайлвень докладно розглянув два характерних типи персонажів – українські козаки й українські пани.

- 5) **національна ідентичність** – українська докторантка Ганна Ніконенко, яка навчалась у Китаї, здійснила порівняльний аналіз «Нових оповідань Лу Сюня» й «Вечорів на хуторі біля Диканьки» Гоголя. У її роботі вперше в китайському академічному товаристві було поставлене *питання про національну приналежність Гоголя*. У статті відзначається дилема письменника у виборі мови для написання творів: «З одного боку, використання російської мови дозволило йому глибше засвоїти багаті традиції української історії й надихало на геніальні твори; з іншого боку – це викликало в нього кризу національної самосвідомості, розкол душі, що, можливо, було причиною ідейного зламу на пізнішому етапі його життя, а також і його передчасної смерті» (尼科年珂·安娜, 2005). Лінь Дзінхва у своїй статті приходить до схожих висновків. На його думку, використання російської мови для творчості було обумовлене суворою цензурою в пресі та мовною політикою Російської імперії того часу, через що письменник вимушений був притлумлювати свою ідентичність, тож вона у творах прихована. Як стверджує дослідник, подальша інтерпретація Гоголя як російського письменника російськими критиками була наслідком відповідного імперського наративу. Процес деукраїнізації, що його пережив Гоголь, відповідав офіційній історіографії Російської імперії, яка прагнула русифікувати Україну. Цей образ додатково ще був посилений у дискусіях Срібного віку (林精华, 2019).

- 6) **семіотика** – дослідник Ю Дзюньтао спробував здійснити аналіз збірки «Вечори на хуторі біля Диканьки» спираючись на теорію культурної семіосфери і виділив 3 складових семіосфери повістей збірки: романтична семіосфера; семіосфера народної сміхової культури; фольклорна семіосфера. Вчений демонструє, як Гоголь шляхом поєднання різних знаків створював нові знаки, перетворюючи їх на носії нових смислів, таким чином висловлюючи тривогу Гоголя щодо культурної ідентичності та відчуття індивіда в процесі європеїзації (тобто модернізації). (余均涛, 2023).

Отже, в сучасних китайських дослідженнях творчості Гоголя спостерігаються міждисциплінарні підходи, в рамках яких традиційний тематичний аналіз (релігія, гротеск) поєднується з новими методами, зокрема як от наратологія чи семіотика. Однак дефіцит текстуального аналізу оригіналів і перекладів все ще зберігається.

За більш ніж 90 років – з 1934 р. й до нині, багато китайських перекладачів бралися за переклади чи дослідження цих двох збірок. З одного боку, якість перекладів за цей час постійно покращувалась – завдяки тому, що китайські фахівці глибше й глибше усвідомлювали культурні реалії, а мова й стиль перекладів зазнавали значних змін під впливом модернізації китайської мови. З іншого боку, на тлі «культурного повороту» в перекладознавстві, елементи національної культури у «Вечорах на хуторі біля Диканьки» й у «Миргороді» почали привертати все більше уваги китайських дослідників.

Зважаючи на ці два чинники, а також враховуючи, що це дослідження стосується перекладу реалій у творах літератури з позицій модернізації, зауважимо, що «Вечори на хуторі біля Диканьки» й «Миргород» з кількома версіями їх перекладу китайською мовою, становлять надзвичайно цінний матеріал для досліджень. Окрім того, у літературознавчих дослідженнях цих двох збірок все ще існує багато білих плям, а на тлі цього наше дослідження виглядає актуальним.

Висновки до розділу 2

Як один із найбільш популярних закордонних письменників, Гоголь присутній у китайському літературному просторі доволі давно – його твори почали перекладатися китайською мовою на початку XX ст., коли Китай ступив на шлях модернізації. Відтоді почалися й дослідження його творчості, які пройшли шлях від поверхового знайомства до глибокого аналізу його спадщини. Постійні публікації перекладів, монографій, статей і дисертацій, присвячених творчості цього письменника, а також різноманіття підходів і методів у дослідженнях свідчать про формування в Китаї повноцінного *гоголезнавства*. Розглянемо досягнення у цій сфері, які ми намагалися узагальнити.

В аспекті перекладів:

- 1) на перекладах творів Гоголя в Китаї виросла ціла плеяда перекладачів, чия майстерність зростала разом із посиленням фахової підготовки в цій галузі й поглибленням розуміння Китаєм зовнішнього світу. Серед видатних перекладачів творів Гоголя назовемо насамперед Лу Сюня й Маня Тао;
- 2) кардинальна зміна цілей перекладу – якщо у 1920-ті рр. вибір творів для перекладу визначався соціально-політичним контекстом, тобто на порядку денному стояли просвітительські, антиімперіалістичні чи антикорупційні завдання, то після запровадження *політики реформ і відкритості* зростає увага до естетичної цінності: це реабілітувало ранні романтичні збірки Гоголя.

В аспекті досліджень:

Аналіз китайських літературознавчих досліджень за останнє століття допоміг виявити наступні етапи еволюції китайського гоголезнавства: «перше знайомство – навчання шляхом наслідування – дисиміляція – повернення літератури». Важливі зрушення на цих етапах були наступні:

- 1) зміщення акценту з соціально-політичних функцій до художньої цінності творів;

- 2) рух наукової парадигми від «революційних» засад до «літературних», що відбувався під впливом західних дослідницьких методів, які почали проникати в китайські академічні кола під впливом *політики реформ і відкритості*. Щодо змісту й методів досліджень, опублікованих у різні історичні періоди, можна простежити зміни в двох аспектах: по-перше, зміст посітньо урізноманітнювався і критичний реалізм, обраний на початку за орієнтир, зрештою перестав бути єдиною темою в дослідженнях Гоголя. По-друге, методи досліджень ставали більш науковими й міждисциплінарними, китайські вчені подолали обмеження «класового підходу» в аналізі, засвоїли багато зарубіжних теорій і методів, а це дало змогу урізноманітнити й збагатити результати досліджень;
- 3) окрім того, китайські вчені почали приділяти більше уваги відповідності академічних досліджень актуальному порядку денному на міжнародній арені. Зокрема, суперечка між Росією й Україною про національну приналежність Гоголя, а також Революція гідності, що відбулась в Україні в 2014 р., спричиняло нові хвилі інтересу до творчості Гоголя в академічних колах у Китаї.

Що стосується поточного стану перекладів і досліджень збірок «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород», то нині існує вже багато версій їх перекладів китайською мовою, що охоплюють часовий проміжок майже в 90 років, при цьому стиль викладу в кожному разі й лексичні формулювання мають свої особливості. Нині дослідження цих двох збірок розгортаються в основному за двома напрямками:

- 1) релігійні погляди Гоголя;
- 2) містицизм у його творах;
- 3) наративні структури збірок;
- 4) українські елементи в збірках;
- 5) національний характер творів й ідентичність автора;

У дослідженнях використовуються методи таких наук, як семіотика, політологія, соціологія тощо й залучається теорія Проппа про морфологію казки.

Як відомо, в обох збірках достатньо широко змальовуються українська природа, суспільне життя, народні легенди й історичні сюжети національної боротьби. Екзотичний колорит цих творів і незламний дух українського народу продовжують привертати увагу китайських перекладачів, а ті, хто вже перекладав ці твори китайською мовою, намагалися максимально показати китайським читачам яскравий світ, створений Гоголем.

Однак пам'ятаємо, що художні тексти цього автора відрізняються складністю й глибиною сенсів, тож окрім особистого стилю письменника, слід також приділяти особливу увагу етнокультурним елементам у мові, особливо лексичним одиницям із культурною специфікою. Перекладачі часто стикаються із труднощами під час пошуку еквівалентів для таких одиниць у рідній мові, і це явище привернуло увагу фахівців у контексті масових перекладів іноземної літератури й розвитку перекладознавства в Китаї.

«Вечори на хуторі біля Диканьки» й «Миргород» можна вважати класичними зразками творів, насичених етнокультурною специфікою. Гоголь використовував багато лексичних одиниць, які відображають культурно-історичні особливості життя українського народу, і це робить їх (твори) важливим джерелом інформації для вивчення соціокультурного життя й національної ідентичності українців. У зв'язку з цим, дослідження слів-реалій у перекладах цих творів китайською мовою набуває особливого значення. Варто зазначити, що поява різних версій перекладів цих збірок була синхронізована з процесами модернізації в китайському суспільстві й трансформації китайської мови. Очікуємо, що аналіз способів перекладу реалій у різних версіях надасть змогу простежити еволюцію китайського сприйняття зовнішнього світу й напрацювати рекомендації для вдосконалення перекладацьких стратегій.

РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЇ В ПОВІСТЯХ М. ГОГОЛЯ «ВЕЧОРИ НА ХУТОРІ БІЛЯ ДИКАНЬКИ» ТА «МИРГОРОД»

Сюжети «Вечорів на хуторі біля Диканьки» та «Миргорода» багато в чому ґрунтуються на українських народних переказах, пройняті життєрадісним настроєм і щирою, природною емоційністю. Живим, свіжим і сповненим гумору художнім стилем Гоголь оспівує мудрість, сміливість і волелюбний характер простого українського народу.

Під час написання цих повістей Гоголь широко використовував лексику й звороти, насичені **українською національно-культурною специфікою**, деякі з них подано безпосередньо українською мовою. Саме такі лексичні одиниці з яскраво вираженим національно-культурним забарвленням і належать до реалій, як було визначено вище, і є, на нашу думку, ключовим поняттям до осмислення національного й універсального в літературі, а також важливою відправною точкою у дослідженні унікальних особливостей української культури.

Переклади та дослідження творів Гоголя в Китаї розпочалися на початку ХХ століття. Романтичні повісті «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород» почали перекладатися й публікуватися з 1934 року. На сьогодні існує понад десять різних перекладів цих повістей.

Водночас, у китайських академічних колах з'являється дедалі більше наукових досліджень, присвячених саме цим повістям. Паралельно з перекладами та вивченням творів Гоголя Китай пережив глибокі соціально-ідеологічні перетворення, поступово здійснив модернізацію суспільства, китайська мова пройшла еволюцію від веньянь (класичної письмової мови) до байхуа (розмовна), сучасної китайської мови, а наука перекладознавство – шлях від становлення до безперервного розвитку. Ці глибинні зміни в суспільстві, мові, мисленні й науковій парадигмі неминуче позначилися і на літературознавчих, і на перекладознавчих студіях. І повісті Гоголя – не виняток із цього правила.

У процесі систематизації та аналізу перекладу реалій у різних версіях перекладів повістей «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород» було

виявлено, що **переклади реалій на китайську мову у виданнях різних історичних періодів зазнали глибокого впливу з боку соціально-історичного контексту.** Іншими словами, трансформації у перекладі реалій відображають як еволюцію китайської мови, так і процес модернізації китайського суспільства. Для глибшого аналізу цієї кореляції необхідно спочатку ідентифікувати реалії в оригінальних текстах повістей «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород», знайти відповідники в різних китайських перекладах, а потім – на основі цього переліку провести детальний порівняльний аналіз.

3.1. Методи та труднощі статистичного аналізу реалій у «Вечорах на хуторі біля Диканьки» та «Миргороді»

Критерії статистики. У цьому дослідженні проаналізовано переклад реалій в **оригінальних текстах** двох збірок та десяти китайських перекладах «Вечорів на хуторі біля Диканьки» та «Миргорода», опублікованих у період з 1936 по 2020 роки.

Серед китайських перекладачів дехто переклав обидві збірки повністю, інші – лише одну з них, а частина обмежилася вибором окремих оповідань із «Вечорів на хуторі біля Диканьки» або «Миргорода», включивши їх до антологій разом з іншими творами Гоголя.

Наприклад, Мен Шихвань переклав «Миргород» (1936), а Мань Тао – обидві збірки: «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород» (1955, 1983). У 1999 році Бай Чвеньжень (白春仁) і Чень Дзяньхва (陈建华) виконали спільний переклад обох збірок. Те саме зробили Чень Еньдон (陈恩冬) і Фэн Юлю у 2002. Цяо Дженьсю опублікував повний переклад «Вечорів на хуторі біля Диканьки» у 2014 році.

Визначення поняття «реалій». У цій роботі використано підхід С. Влахова та С. Флоріна, викладений у праці «Неперекладне в перекладі» (1986). Реалії розглядаються як лексичні одиниці (слова) або лексико-синтаксичні (словосполучення), що позначають матеріальні об'єкти. При класифікації «реалій» необхідно чітко розмежовувати їх з такими поняттями, як «безеквівалентна лексика», «терміни», «власні імена» та «звертання».

Хоча слова-реалії входять до складу безеквівалентної лексики (БЕЛ), сама БЕЛ

охоплює значно ширше коло одиниць – усі лексеми, що не мають «матеріального покриття» у мові перекладу. Сюди входять, зокрема, ботанічні назви без культурного контексту, технічні терміни, вигуки, звуконаслідування тощо.

Крім того, межі між поняттями «власні імена», «звертання» та «реалії» часто є розмитими, і між ними можливий перехід. С. Влахов та С. Флорін схильні розглядати «власні імена» як окрему підкатегорію БЕЛ. *Діалектизми, елементи зниженого стилю (просторіччя, жаргонна лексика)*, а також *іншомовні вкраплення* з локальним колоритом також можуть бути віднесені до реалій.

Складнощі, пов'язані з визначенням поняття «реалій». С. Влахов та С. Флорін наголошують, що реалії мають бути «носіями колориту країни чи народу ІМ» (Влахов, & Флорін, 1986, с. 40). На думку авторки цієї роботи, акцент на національно-історичному колориті як обов'язковій ознаці реалій є відображенням культурного та історичного контексту самих дослідників.

Європа, зокрема, складається з понад 50 суверенних держав – тобто близько чверті всіх країн світу, при цьому її населення становить лише приблизно десяту частину світового. Війни, часті зміни кордонів, культурні та мовні впливи між європейськими народами історично мали значний масштаб. У процесі формування сучасних національних держав збереження культурної ідентичності стало пріоритетом для багатьох країн, зокрема таких, як Україна, що протягом тривалого часу перебували в полі спільної історичної пам'яті із сусідами.

Складна історія та культурне розмаїття часто створюють труднощі для перекладачів і читачів у процесі ідентифікації реалій. Через відмінності в рівні культурної дистанції та географічної віддаленості між різними регіонами визначення належності тієї чи іншої реалії до конкретної країни або народу (чи кількох одночасно) потребує різного ступеня зусиль. Наприклад, у країнах Східної Європи розмежування польських і німецьких реалій є відносно простішим, ніж в азійському контексті.

Україна розташована в Східній Європі, і її культура формувалася під значним європейської культурної традиції. Для китайських читачів, що зростали в іншому культурному середовищі, китайська й європейська (західна) культури зазвичай

сприймаються як суттєво різні. Європейська культура для Китаю довгий час сприймалася як складне, але цілісне явище. Попри те, що європейська культура внутрішньо є багатошаровою – включає різноманіття регіонів, народів, релігій, традицій, звичаїв і матеріальної культури – у період модернізації Китаю вона тривалий час існувала в уяві китайців як єдина *«передова культура»*, яка була об'єктом вивчення та наслідування. Навіть із розвитком процесів модернізації, який поступово сприяв кращому розумінню європейського культурного контексту, розрізнення культурних особливостей окремих європейських країн (зокрема України) залишається складним завданням. **Для сучасного китайського читача розмежування подібностей і відмінностей між Україною та її сусідами часто виявляється особливо проблематичним.**

Історія будь-якої країни нерозривно пов'язана з її культурою. Як зазначає історик С. Плохій (Serhii Plokhy): «Розташована на західній околиці євразійського степу, Україна протягом багатьох століть служила воротами до Європи» (Plokhy, 2015). Україна, виступаючи мостом між Європою та Азією, упродовж століть сприяла обміну народами, товарами та ідеями. Тисячолітні трансформації територій, форм правління й релігій на її землях зумовили формування багатогранної культури, яка стала підґрунтям для становлення унікального українського національного характеру та ідентичності.

Попри суперечки, що тривають, щодо культурної спадщини Київської Русі серед східних слов'ян, як зазначає американський учений Пол Кубічек (Paul Kubicek), «Київська Русь – спільна мати східнослов'янських народів, що дозволяє росіянам та українцям (а також білорусам) однаково претендувати на її спадщину» (Kubicek, 2008, р. 28). Втім, повісті М. Гоголя «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород» залишаються цінним джерелом вивчення саме українських культурних реалій. **По-перше**, М. Гоголь народився в Україні. **По-друге**, сюжети обох творів базуються на українському фольклорі, а події відбуваються в українському культурному середовищі.

Хоча через мовну політику того часу Гоголь писав російською, він активно вживав українську лексику та образну систему, демонструючи яскравість і

багатогранність місцевої культури у своїх творах.

Варто зазначити, що реалії, присутні в цих повістях, охоплюють як унікально українські елементи, так і ті, що є спільними для сусідніх країн або для ширшого європейського культурного простору. **Через культурну дистанцію й географічну віддаленість між Європою та Азією, китайським перекладачам і читачам часто складно розрізнити тонкі культурні відтінки між окремими європейськими культурами. Це, зокрема, є однією з причин виникнення неточностей у передачі культурно специфічних елементів у перекладах.**

Якщо для перекладачів і читачів початку ХХ століття, які лише починали знайомитися з європейською літературою, сприйняття західної культури було досить ускладненим, то сьогодні, в умовах модернізації та глобалізації, європейський культурний простір став значно доступнішим для китайської аудиторії. Проте нові виклики пов'язані з потребою точного розмежування культурних особливостей України, з одного боку, та сусідніх країн, з другого – у контексті урахування історичного контексту, ментального колориту та регіональної специфіки.

З огляду на викладене, процес виявлення, систематизації та класифікації українських реалій у «Вечорах на хуторі біля Диканьки» та «Миргорода» розпочинається з фіксації всіх лексичних одиниць, які мають екзотичний характер для китайського читача. Серед них виокремлюються ті, що характеризуються виразною українською культурною специфікою. Подальший порівняльний аналіз дає змогу простежити, як соціально-історичні зміни – зокрема процеси модернізації – вплинули на перекладацькі стратегії в різні періоди. У результаті аналізу також з'ясовуються причини трансформації перекладацьких підходів. Крім того, аналіз лексики з вираженою українською культурною специфікою у поєднанні з порівнянням різних перекладів дозволяє відстежити, чи поглиблювалось з часом розуміння українських реалій перекладачами, що працювали у різні часові відтинки.

3.2. Класифікація реалій у «Вечорах на хуторі біля Диканьки» та «Миргороді».

«Реалії» як лінгвокультурний феномен характеризуються значною

різноманітністю, а принципи їхньої класифікації залежать від дослідницького підходу. Об'єктом цього дослідження є тексти повістей «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород», що зображують український побут і традиції, у роботі використовується поняття «реалії» в інтерпретації болгарських дослідників С. Влахова і С. Флоріна. Відповідно, застосовується **класифікація реалій за предметним принципом**.

Згідно з підходом Влахова і Флоріна, не всі реалії, наявні у творах Гоголя, є унікальними саме для української культури. Ті з них, що мають виразну українську національно-культурну специфіку, належать до категорії «**своїх реалій**». Саме ці одиниці становлять найбільші труднощі для перекладу китайською мовою – наприклад, традиційна українська вишита сорочка – *вишиванка*. До категорії «**регіональних реалій**» належать елементи, поширені в країнах Східної Європи завдяки спільному історичному та культурному досвіду. Такі слова, як борщ чи хоровод, відомі не лише в Україні, а й у Польщі, Болгарії та інших сусідніх країнах. Нарешті, лексеми, які зустрічаються у багатьох мовах і культурах, класифікуються як «**міжнародні реалії**». Завдяки широкому розповсюдженню вони зазвичай легко сприймаються сучасною аудиторією та рідко викликають перекладацькі труднощі. Прикладом може слугувати слово *козак*.

С. Влахов та С. Флорін наголошували, що жодна класифікаційна система не є універсальною. Під час побудови своєї класифікаційної системи автори спиралися насамперед на **предметний принцип**. «Стару класифікацію реалій ми будували майже винятково за предметним принципом, тобто на підставі змістового, семантичного значення одиниць, з урахуванням ознак їх референтів» (Влахов, & Флорін, 1986, с. 57). Класифікація Флоріна та Влахова виявляється особливо придатною для аналізу реалій у «Вечорах на хуторі біля Диканьки» та «Миргорода».

Згідно з цим підходом, із класифікації виключаються позалінгвістичні явища, як-от психологічні феномени, прислів'я, ідіоми чи великі текстові фрагменти з культурною специфікою. Це дозволяє уникнути надмірного розширення об'єкта дослідження та зберегти чіткість контурів аналізу. Акцент на матеріальній природі реалій полегшує їх систематизацію та засвоєння.

Окрім предметного розподілу, Влахов і Флорін розглядали й інші можливі критерії класифікації:

- 1) **Місцевий розподіл** – залежно від національної та мовної приналежності.
- 2) **Часовий розподіл** – в синхронічному і діяхронічному плані, за ознакою «знайомості».
- 3) **Перекладацький розподіл** – заснований на стратегіях передачі реалій у перекладі.

(Цит. Удовіченко, 2016. с. 58)

Як зазначають С. Влахов і С. Флорін, універсальної системи класифікації реалій не існує. Їхній огляд альтернативних підходів доповнює предметний принцип і дозволяє краще обґрунтувати вибір саме цієї класифікації у даній роботі. Перед докладним аналізом предметного принципу доцільно коротко схарактеризувати «місцевий розподіл» і «часовий розподіл» як допоміжні класифікаційні моделі.

3.2.1. Місцевий принцип розподілу

С. Влахов і С. Флорін зазначають, що «найменування класифікації «за місцем» дещо умовне» (Влахов, & Флорін, 1986, с. 64), оскільки реалії не можна завжди чітко визначити за географічним ареалом поширення. Важливо враховувати їхню етнічну приналежність, а також взаємодію вихідної та перекладної мов.

Наприклад, традиційна страва східних слов'ян **борщ** посідає важливе місце в українській кухні як основна перша страва. Місто борщів у Тернопільській області, де щороку проводяться фестивалі борщу, навіть отримало назву від цього слова. Отже, борщ є типовою українською кулінарною реалією, яка багаторазово згадується у творах М. Гоголя. Однак борщ популярний і в інших країнах. У мовах інших країн ця лексема має різні варіанти написання, що можна простежити в таблиці 3:

Таблиця 3. Назва *борщ* у різних мовах.

Україна	Росія	Білорусь	Польща	Литва	Румунія	Молдова
борщ	борщ	боршч	barszcz	barščiai	borș	borș

Історія борщу сягає глибокої давнини. За однією з поширених версій, ця страва з'явилася на територіях, що входили до складу Київської Русі, а згодом, унаслідок воєн і міграцій, поширилася серед народів Східної Європи [Вікіпедія]. Сьогодні борщ готують і споживають не лише в Україні, а й у Росії, Білорусі, Польщі, Литві, Румунії, Молдові та інших країнах, хоча рецептура і способи приготування варіюються залежно від регіону.

Автори документального проєкту «Борщ. Секретний інгредієнт» стверджують: «Борщ – наш, але він – спільний. Адже скільки людей – стільки й борщів. Буває борщ із селерою, і з грибами, і на карасях, і навіть із грушами!» (FILM.UA Group, 2020). У 2022 році ЮНЕСКО внесла українську культуру приготування борщу до списку нематеріальної культурної спадщини, що потребує термінового збереження, зазначивши, що «український борщ – національний різновид борщу, який споживають у кількох країнах регіону, – є невід'ємною частиною сімейного та громадського життя українців». (ЮНЕСКО, 2022). Це яскраво свідчить про виняткове значення борщу для української харчової культури. Не можна не згадати, що корінь слова *борщ* походить від назви овоча «буряк», яка є автентичною лексемою саме української мови.

Як видно з таблиці вище, слово *борщ* у різних мовах має подібне звучання. Будучи національною стравою, борщ має глибоке культурне значення для України. Водночас оскільки він є також повсякденною стравою в інших країнах Східної Європи, його культурна приналежність часто стає предметом суперечок при спробі класифікувати реалії виключно за географічним принципом.

При класифікації реалій за географічним принципом важливо враховувати не лише їх зв'язок з конкретним регіоном, а й взаємовідносини між реаліями всередині однієї мови, а також між реаліями двох мов. У межах однієї мови можуть одночасно співіснувати як «**свої реалії**» (що відображають національно-культурну специфіку свого народу), так і «**чужі реалії**» (запозичені з інших культур). Це означає, що в одній мові можуть бути присутні як реалії, що належать власній національній культурі, так і реалії, запозичені з інших країн і культур.

Як зазначають С. Влахов та С. Флорін, «свої реалії – це здебільшого

споконвічні слова цієї мови» (Влахов, & Флорін, 1986, с. 65). Наприклад, український народний музичний інструмент *бандура* та традиційний танець *гопак* неодноразово згадуються у повістях М. Гоголя; вони виникли разом із об'єктами, які вони позначають.

«Інколи бандуру називають кобзою, хоч це зовсім різні інструменти. Бандура і кобза схожі зовні за формою, та й існували вони в народі «до співу» паралельно. «Особливість же бандури складають власне оті короткі струни по корпусу, що називаються приструнками... Більше ніде приструнків немає... первісний інструмент під іменем кобзи в українців був, приструнки вигадали вони самі, отже, результат – бандура є суто український винахід. Нідей ні від кого українці цього інструмента не позичали, а вигадали для себе самі. Форма бандури була різна: кругла, грушоподібна, овальна й різних комбінацій цих форм. Але ручка завжди ставилася симетрично. Польські словники називають бандуру «козацькою лютнею», а слово «бандурист» перекладають як «козак»» (Кононенко, 2023, сс. 106-107).

Однак існують реалії, запозичені «з інших мов, що увійшли в мову в різний час і різними шляхами, які з огляду на їх сприйняття читачем оригіналу, нічим не відрізняються від споконвічних» (Влахов, & Флорін, 1986, с. 65). Згодом ці запозичення асимілюються, і для носіїв мови перестають відрізнятися від питомих реалій. В оповіданнях Гоголя також зустрічаються слова, запозичені з інших мов, наприклад, реалія з турецької мови: *гайдамака*, *ятаган* (弯刀); реалія з татарської мови: *аркан* (套马索), *баклага* (水壶).

У міжмовному просторі можна виділити «зовнішні реалії» і «внутрішні реалії». «Зовнішні реалії – елементи, чужі обом мовам». Наприклад, для української та китайської мов реалія *шалі* (波斯披肩) є зовнішньою. «Внутрішні реалії – слова, що належать одній із кількох мов і, отже, є чужими для іншої». Наприклад, українські реалії *кобза*, *Дніпро* є внутрішніми для української мови, але зовнішніми для китайської (Влахов, & Флорін, 1986, сс. 66-67).

3.2.2. Часовий принцип розподілу

«На основі часового критерію всі реалії можна умовно розділити в

найзагальніших рисах на: **1) сучасні; 2) історичні**». (Влахов, & Флорін, 1986, с. 73).

Властивості реалій не є статичними: вони змінюються з часом. Те, що сторіччя тому сприймалося як екзотична реалія для певної країни чи народу, згодом може стати загальноживаним поняттям завдяки культурному поширенню.

Так, наприклад, китайське слово 面包 (хліб) з'явилося в мові в ході модернізації суспільства. Склад 包 (бао) у слові 面包 був запозичений із португальської мови слова *pão* (хліб). Оскільки хліб виготовляється з борошна, під час створення терміна 面包 був доданий ієрогліф 面 (борошно) для позначення сировини виготовлення. У XIX столітті хліб, як і чимало інших елементів західної культури, проник у китайське суспільство й поступово став повсякденним продуктом завдяки соціальному розвитку та зростанню обізнаності населення. Сьогодні навряд чи знайдеться китаєць, який не знає чи ніколи не куштував хліб. Для молодого покоління хліб є невіддільною частиною повсякденного життя – такою ж звичною, як, наприклад, 馒头 (парові булочки). Отже, слово 面包 поступово втратив свій європейський культурний відтінок і перетворився на звичайне слово, що позначає харчовий продукт.

Ще один приклад – *алебарда*, згадана в повісті «Тарас Бульба». У XV–XIX століттях вона широко використовувалася в Європі як бойова холодна зброя. Проте з поступовим витісненням холодної зброї з військової практики, алебарда сьогодні існує лише як церемоніальний атрибут. Отже, термін алебарда перетворився на **історичну реалію**.

Підсумовуючи, треба зазначити, що класифікація реалій за географічним і часовим принципами породжує чимало неоднозначностей, а статус реалій залишається динамічним і схильним до змін під впливом різних факторів. Ця рухливість статусу реалій надає дослідникам багатовимірну перспективу для аналізу. Одна й та сама реалія може належати до кількох категорій залежно від обраних критеріїв, тобто її класифікаційний статус не є абсолютним.

Проте саме ця невизначеність підкреслює переваги предметного принципу класифікації. Спираючись на матеріальну природу об'єктів, він дозволяє

деталізувати великі категорії через підкласи та надає дослідникам чіткі та наочні орієнтири.

Виходячи з цього, у даній роботі класифікація реалій, що зустрічаються в повістях «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород», здійснюється за предметним принципом. Такий підхід полегшує читачеві конкретне розуміння й розмежування реалій, втілених в українській культурі та мові.

3.2.3. Предметний принцип розподілу

Відповідно до предметного принципу класифікації С. Влахова та С. Флоріна виділяються три основні категорії:

(1) Географічні реалії

вміщують:

1) Назви об'єктів фізичної географії, в тому числі й поняття метеорології: *степь, прерия, пампа, пушта; сопка, сырт; солончак; фиорд; вади, кобы, крики; самум, мистраль, горняк, южняк, развигор, торнадо.*

2) Назви географічних об'єктів, пов'язаних з людською діяльністю: *польдер, крига, язовир, грид, арык, чалтык.*

3) Назви ендеміків: *киви, снежный человек, йети, пицундская сосна, секвойя, корковый дуб.* (Цит. Удовіченко, 2016. с. 58)

Багато термінів із цих трьох таксонів близькі до наукових термінів, проте у специфічному художньому контексті набувають особливого культурного колориту.

Наприклад, слово **стен** – у повістях Гоголя «Сорочинський ярмарок» та «Майська ніч, або Утоплена» використовується для зображення безкраїх українських просторів.

В полі ні звуку. Все начебто вимерло; вгорі тільки в небесній глибині тремтить жайворонок, і срібні пісні летять повітряними сходами на закохану землю, та зрідка кигикання чайки чи дзвінкий голос перепела пролунає в стени (Гоголь, 2008, с. 37).

Увесь ландшафт спить. А вгорі все дише, все чудове, все урочисте. А на душі й безмежно, і дивно, і рої срібних видінь зграйно виникають у її глибині. Божественна ніч! Чарівлива ніч! І раптом усе ожило: і гаї, і стави, і стени.

(Гоголь, 2008, с. 80).

У своїх творах Гоголь неодноразово вдається до слова *степ* як засобу змалювання природи, особливо мальовничих українських краєвидів. Отже, ця лексема асоціюється зі степовими ландшафтами України та набуває статусу української реалії.

Ще один приклад – слово *верба*. Східнослов'янські віряни зазвичай приносять гілки верби до церкви на Вербну неділю. Цей ритуал тісно пов'язаний із православною культурою, а *верба* виступає релігійною географічною реалією для східнослов'янських народів.

Ані *степ*, ані *верба* не мають специфічного символічного значення для китайського читача. Кордони поширення географічних реалій є надзвичайно нестабільними. Перекладач має володіти глибокими знаннями й розуміти культурну значущість реалій для конкретних спільнот. До того ж, існує «необхідність суто індивідуального підходу до їх передачі під час перекладу». Важливо враховувати «ступінь освітленості» слова в оригінальному тексті (Цит. Удовіченко, 2016. с. 59).

(2) Етнографічні реалії.

За класифікацією Влахова і Флоріна, ця категорія має значний обсяг, адже: «оскільки цей термін ширший за семантичним об'ємом, тут ми вважали за можливе включити до групи етнографічних реалій більшість слів, що позначають ті поняття, які дійсно належать науці, що «вивчає побут та культуру народів», «форми матеріальної культури, звичаї, релігію», «духовну культуру», у тому числі мистецтво, фольклор тощо» (Влахов, & Флорін, 1986. с. 61).

У межах цієї класифікації етнографічні реалії поділяються на п'ять основних категорій:

- 1) побутові реалії;
- 2) праця;
- 3) мистецтво та культура;
- 4) етнічні об'єкти;
- 5) одиниці вимірювання та гроші.

Кожна підкатегорія має подальшу деталізацію.

1) Побут (побутові реалії):

- а) їжа, напої тощо: страви, напої; побутові заклади громадського харчування та ін.;
- б) одяг, включно із взуттям, головними уборами, зачісками, прикрасами;
- в) житло, меблі, посуд тощо;
- г) транспорт, засоби пересування та їхні «водії»;
- г) інші.

2) Праця:

- а) люди праці;
- б) знаряддя праці;
- в) організація праці (зокрема господарство, тощо).

3) Мистецтво та культура:

- а) музика, танці;
- б) музичні інструменти;
- в) фольклор;
- г) театр;
- г) інші мистецтва й предмети мистецтв;
- е) виконавці;
- ж) звичаї, ритуали;
- з) свята, ігри;
- і) міфологія;
- ї) культи – служителі та послідовники;
- й) календар.

4) Етнічні об'єкти (етнічні):

- а) етніоніми;
- б) прізвиська – здебільшого жартівливі або образливі;
- в) назви осіб за місцем проживання.

5) Міри і гроші:

- а) одиниці мір;

б) грошові одиниці.

в) Просторічні назви тих та інших.

Оскільки це дослідження фокусується на лексиці, що позначає **українські культурно-побутові реалії**, під час аналізу творів «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород» як приклади переважно розглядаються саме реалії цієї категорії (докладніше див. розділ IV).

Третя категорія предметного принципу класифікації охоплює суспільно-політичні реалії. Вона поділяється на чотири основні підгрупи:

(3) Суспільно-політичні реалії.

1) Адміністративно-територіальний устрій:

а) адміністративно-територіальні одиниці;

б) населені пункти;

в) деталі населеного пункту.

2) Органи і носії влади:

а) органи влади;

б) носії влади.

3) Громадсько-політичне життя:

а) політична діяльність та діячі;

б) патріотичні та громадські рухи (і їх діячі);

в) соціальні явища та рухи (і їх представники);

г) звання, ступені, титули, форми звертань;

г) установи;

д) навчальні заклади та культурні установи;

е) спільноти й касти (та їхні члени);

є) станові знаки й символи.

4) Військові реалії:

а) підрозділи;

б) зброя;

в) обмундирування;

г) військовослужбовці (і командири)

(Цит. Удовіченко, 2016. сс. 60-61).

Наведена вище класифікація, будучи заснованою на предметному принципі, дозволяє комплексно охопити різноманітні реалії, представлені у «Вечорах на хуторі біля Диканьки» та «Миргороді». Саме відповідно до цієї схеми в подальших розділах буде здійснено класифікацію мовних одиниць, що репрезентують українські реалії.

3.3. Реалії у «Вечорах на хуторі біля Диканьки» та «Миргороді» у контексті предметного принципу класифікації

Відповідно до предметного принципу С. Влахова і С. Флорина, реалії у творах «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород» класифіковані таким чином (далі реалії будуть подаватися українською мовою на основі зазначених вище українських перекладів Гоголя, але в дужках буде зазначатися оригінал російською, з якого й здійснювався переклад китайською. Одночасно в квадратних дужках наводитимуться пропозиції щодо перекладу китайською мовою, запропоновані авторкою даного дослідження.):

3.3.1. Географічні реалії

1) Назви об'єктів фізичної географії: Солоне озеро (Соленое озеро) [盐湖, 指克里米亚半岛北部的海湾 Сиваш, 亦可以音译做锡瓦什湾], степ (степь) [草原/旷野].

2) Назви ендеміків: верба (верба) [柳树], волошка (волошка) [矢车菊, 这种花经常出现在乌克兰的民歌中, 同时也是乌克兰手工刺绣工艺的常见元素, 常被绣于乌克兰传统服饰上], дрік (дрок) [金雀花], калина (калина) [红莓花], нечуй-вітер (нечуй-витер) [山柳菊], осокір (осокорь) [黑杨树, осокір 经常出现在乌克兰民歌中, 在乌克兰文化中常用来形容女性形象, 因此, 果戈理将该词汇当作阴性, 故有 надречная осокорь 的描述], вишня Шпанка [欧洲甜樱桃, 樱桃在乌克兰常用来酿制叫做 вишнева наливка 的果酒, 烈度可达 40-50 度]

Волошка: в українському світосприйнятті волошка стала символом простоти й ніжності. Здавна її оспівували в піснях, а синій волошковий цвіт був популярним елементом в орнаментах народної вишивки (SPADOK.ORG.UA, 2020).

Волошку часто згадують у фольклорі: «Ой ви, очі волошкові...». Окрім естетичного значення, широко застосовується в народній медицині як цілюща рослина.

Нечуйвітер: магічна трава у слов'янському фольклорі, яка зазвичай росте взимку на берегах водойм. Назва *нечуйвітер* походить від особливості цієї рослини: її короткий життєвий цикл не дозволяє їй «відчути вітер». У традиційній слов'янській медицині нечуйвітер використовувався як лікарський засіб, а також мав застосування в кулінарії.

3.3.2. Етнографічні реалії

1) Побутові реалії

а) їжа, напої тощо.

Їжа: борщ (борщ) [甜菜汤\红菜汤], бублик (бублик) [面包圈], булка (булка) [白面包], буряк (бурак) [煮红菜头: 乌克兰人常将红菜头去皮煮熟, 或者作为主食食用 (类似于煮土豆), 或者切丁制作沙拉], буханець (буханец) [小麦面包], вареник (вареник) [乌克兰饺子: 乌克兰传统美食, 常见馅料有土豆泥、圆白菜、口蘑混合肉馅等咸口的, 还有各种各样的浆果 (樱桃最为常见) 等甜口的, 食用时可浇上黄油和酸奶油], верчик (вертычки) [麻花条状面包], галушка (галушка) [面疙瘩: 该食物在乌克兰和波兰较为常见, 形状类似于饺子, 制作时可以加馅料也可以不加], гречаник (гречаник) [荞麦面包], книш (книш) [克尼什面包: 通常为圆形或花瓣状, 内有土豆、圆白菜或洋葱等作为馅料, 是乌克兰的日常主食之一], корж (корж) [小麦面烙饼], коровай (коровай) [大圆面包\婚礼仪式面包: 是乌克兰婚礼传统的重要组成部分, 象征着新家庭幸福美满], куліш (кулиш) [肉米粥: 用小米、猪肉、猪油、洋葱等制成, 是乌克兰哥萨克行军时非常喜爱的食物之一], кутя (кутья) [蜜饭: 类似中国的八宝粥, 吃的时候可以加蜂蜜, 表示来年生活更甜蜜美好。在乌克兰, 每年圣诞节之前需吃斋饭, 之后可以吃蜜饭, 叫做 голодная кутя], лемішка (лемишка) [麦粉粥: 将干荞麦粉倒入沸水中并不停搅拌后制成的浓稠粥, 源自乌克兰语“犁(леміш)”], мак (мак) [罂粟籽: 小米大小, 黑色颗粒状, 在烤面包时可以加在面包里面, 也可以撒在表面], маківник(маковник)

[罌粟籽面包], медовик (медовик) [蜜糖姜饼], мнишки (мнишки) [乳渣饼], паляниця (паляниця) [大圆面包], пампушка (пампушка) [小面包: 乌克兰常见面包种类之一, 分甜咸两种口味, 咸口的可以搭配蒜汁和红菜汤一起食用], пиріг (пирог) [馅饼: 常用复数, 外观漂亮, 节日时食用], пундики (пундики) [炸甜饼: 在乌克兰饮食文化中, 有时会搭配炒猪肉丁], саламаха (саламата) [荞麦粥], сало (сало) [盐渍肥肉: 东斯拉夫传统菜肴, 尤其受乌克兰哥萨克喜爱, 因其热量高且不易变质, 哥萨克喜欢在行军时携带], Паска (Пасха) [复活节奶渣糕], сластьони (сластёна) [油炸甜点心], сирники (сырники) [奶渣饼], сусулька (сусулька) [面包棒: 形状类似冰柱(сосулька)的面包制品], товченички (товченички) [肉丸子], шишки весільні (шишки свадебные) [喜事面包].

Напої: брага (брага) [麦芽酒], варенуха (варенуха) [加香料酿制成的伏特加酒], горілка (водка) [伏特加酒], виморозки (выморозки) [经冰冻脱水的酒], горілка (горелка) [烧酒], кисіль (кисель) [果汁羹], наливка (наливка) [果子露酒], настоянка (настойка) [药酒], оковита (пенник) [烧酒\粮食酒: 古语, 指优质的粮食酒], сивуха (сивуха) [白酒], сирівець (сыровец) [粮食克瓦斯酒], узвар (узвар) [水果干果汁: 将晒干的水果加水和糖煮成的甜果汁, 乌克兰通常在节日时喝],.

Побутові заклади громадського харчування тощо: шинок (шинок) [小酒馆];

б) одяг, включно з взуттям, головними уборами, зачісками, прикрасами тощо.

Одежа: бекеша (бекеша) [皮袄], бешмет (бешмет) [紧身衣], жилет (жилет) [短坎肩], жупан (жупан) [短上衣], онуча (онуча\завертка) [包脚布: 哥萨克行军时裹在脚上和小腿上的布, 相当于袜子], кожух (кожух) [皮袄], плахта (плахта) [宽幅羊毛裹身裙: 乌克兰传统民族服装, 女性通常在节日时穿着, 是一片长度可达 4 米的颜色鲜艳的格子羊毛布, 可裹在腰部穿着, 类似中国的马面裙], запаска (запаска) [围裙: 乌克兰女性平时做家务时穿着, 相较于 плахта 更窄, 象征着乌克兰妇女非常勤劳], свитка (свитка) [长袍], шаровари (шаровары) [灯笼裤: 来自土耳其, 后逐渐成为哥萨克的标志性服饰], шуба [大氅], юпка (юбка) [罩裙].

Взуття: черевики (черевики) [鞋子: 乌克兰语, 源自古语肚子(черев), 因为乌克兰以前做鞋常用动物肚子上的皮];

Головні убори: кораблик (кораблик) [船形帽: 通常由已婚的贵族女性戴], намітка (намитка) [头巾: 通常由已婚的妇女包在头上, 类似于软帽], очіпок (очипок) [包发帽: 通常由已婚的妇女包在头上].

Прикраси: дукат (дукат) [古钱币项链\杜卡特项链], хрест (крест) [十字: 杜卡特项链上的十字装饰元素], рушник (рушник) [礼仪长巾: 乌克兰传统婚礼的重要组成部分, 可以是纯白的, 有时会带有红色或黑色的刺绣花纹。通常放在 коравай 面包下面, 还可以用来绑新婚男女的胳膊, 或者新婚男女站在上面, 象征美好的未来之路。功能类似于藏族的哈达].

Тканини: паволока (паволока) [绫罗绸缎], смушка (смушка) [(黑)羊羔皮: 常用来制作帽子].

Зачіски: оселедець (оселедец) [一小绺头发: 专指哥萨克发型, 较 чуб 更长], чуб (чуб) [额发: 可能是指小男孩/农民的发型, 也可能是哥萨克的标志性发型], чуприна (чуприна) [额发: 也是哥萨克标志性发型, 但指自然蓄成, 且发量较多].

в) Житло, меблі, посуд та ін. начиння.

Житло (споруда): хата (хата) [农舍: 与俄式农舍多以木头为原材料不同, 乌克兰的 хата 由土坯建成, 更加保暖], курінь (курень) [库伦/营房: 哥萨克居住的营房], клуня (гумно) [粮仓: 人也可以居住];

Меблі: лежанка [与炉子相连的火炕: 在东斯拉夫国家常见, 材料是粘土, 与室内的火炉相连接, 保温性强, 可睡在上面];

Посуд та інше начиння: гаман (гаман) [烟荷包: 既可以放钱, 也可以放烟丝], макітра (макитра) [陶罐: 乌克兰语, 词根为乌克兰语的 мак (罌粟籽) 和 терти (研磨), 也是其用途之一], макогін (макогон) [木杵: 与 макітра (陶罐) 配合使用, 用来研磨罌粟籽、小米等], ріжок (рожок) [烟盒: 古语, 牛角状, 可以用来放烟丝];

г) транспорт, засоби пересування та їхні «водії»:

Транспорт, засоби пересування: віз (воз) [大车\货车], чайка (чайка) [帆船 (指一种哥萨克常乘坐的快捷狭长型小船), 源自土耳其语, 和海鸥无关];

2) Праця.

а) Люди праці: броварник (броварник) [酿啤酒的人: 乌克兰语], винокур (винокур) [酿酒师傅], гречкосій (гречкосей) [割荞麦的人: 乌克兰语], жид-відкупщик (жид-откупщик) [犹太承包商], жид-корчмар (жид-корчмар) [犹太酒店老板], кашевар (кашовар) [伙夫: 通常是指哥萨克里的炊事员], мірошник (мельник) [磨坊老板], шинкар (шинкарь) [酒店老板], шинкар-жид (шинкарь-жид) [犹太酒贩子: 犹太人作为外来者, 没有土地, 因此常从事小生意维生], чумак (чумак) [盐粮贩子: 乌克兰语, 是 15-19 世纪乌克兰的一种常见职业, 将盐、粮食和鱼等货物用牛车运往集市售卖];

б) знаряддя праці: гребінь (гребень) [棉线梳].

3) Мистецтво й культура.

а) Музика і танці: гопак (гопак) [霍帕克舞: 乌克兰传统民间舞蹈], горлиця (горлиця) [霍尔里察舞: 乌克兰传统民间舞蹈, 本意为“斑鸠鸟”这种鸟成双成对出现, 因此该舞蹈通常由一对年轻男女表演, 主题多为爱情], козачок (козачок) [哥萨克舞], тропак [特罗帕克舞: 与霍帕克舞的表现形式很接近];

б) музичні інструменти: бандура (бандура) [班杜拉琴: 乌克兰传统乐器], бубна (бубна) [铃鼓], кобза [科布扎琴: 乌克兰传统乐器, 与班杜拉琴相似, 主要区别在于琴弦数量不同], сопілка (сопилка) [芦笛], торбан (турбан) [托尔班琴: 乌克兰传统乐器, 与班杜拉琴相似], цимбала [扬琴: 乌克兰传统民间乐器];

в) фольклор й інші предмети мистецтв: (народна) дума ((народная) дума) [叙事民谣];

г) виконавці: бандурист (бандурист) [弹奏班杜拉琴的 (盲人) 乐师];

г) звичаї, ритуали: колядка (колядка) [圣诞节祝祷歌: 乌克兰传统节日的表现形式之一, 圣诞节前夜唱], щедрівки (щедровки) [贺年小调: 新年前夜唱的歌曲];

д) свята: Івана Купала (Ивана Купала) [伊万·库巴拉节], Петрівка (Петрів день)

((Петровка (Петров день)) [圣彼得节], Покрова (Покров) [圣母帡幪节], Пилипівка (Филипповка) [贝利比斋日];

е) ігри: вертеп (вертеп) [木偶戏箱], (козацька) каша ((козацькая) каша) [“一锅粥”游戏];

ж) культові будівлі та предмети: печера Київська (пещера Киевская) [基辅洞窟修道院].

4) Етнічні об'єкти.

а) етніми: лях (лях) [波兰人], козак (казак\козак) [哥萨克], турчин (турчин) [土耳其人];

б) прізвиська, зазвичай жартівливі або образливі: жид (жид) [犹太佬], жидівка (жидовка) [犹太女老板], кацап (кацап) [俄罗斯佬], москаль (москаль) [俄国佬\俄国兵: 该词汇本身指沙俄时期的士兵, 但随着俄乌间关系的转变, 该词在政治层面具有贬义];

в) назви за місцем проживання: запорожець (запорожец) [扎波罗热人], кримці (крымцы) [克里米亚人].

5) Одиниці вимірювання та гроші:

а) одиниці вимірювання: аршин (аршин) [尺\阿尔申: 古斯拉夫词], верста (верста) [里\维尔斯塔: 古斯拉夫词], вершка (вершка) [寸\维尔什卡: 古斯拉夫词], сажень (сажень) [丈\萨仁: 古斯拉夫词];

б) грошові одиниці: гривня (гривна) [戈比], дукат (дукат) [杜卡特金币], карбованець (карбованец) [银币].

3.3.3. Суспільно-політичні реалії

1) Адміністративно-територіальний.

а) адміністративно-територіальні одиниці:

Гетьманщина [赫特曼公国\哥萨克(酋长)国: 在浦洛基所著《欧洲之门》中, 将这段历史时期翻译为哥萨克国, 既指一段由哥萨克实际自治的历史阶段, 同时又指被哥萨克统治的基辅、布拉茨拉夫和切尔尼戈夫三个省(浦洛基, 2019, с.

145)], уділ (удел) [封地：封建时代的概念，指大公分封给自己儿子的土地]；губернія (губерния) [省], губернський (губернский) [省城], Малоросія (Малоросия) [小俄罗斯]；

б) населені пункти: Запоріжжя (Запорожье) [查波罗什营地], хутір (хутор) [农庄].

2) Органи та носії влади.

а) органи влади: громада (громада) [村社大会], рада (рада) [哥萨克的集会：指可以集中讨论并决策的集会。可追溯至古罗斯时期的 Віче (群众大会)，在此影响下，16世纪哥萨克议会的传统在乌克兰逐渐形成。直到17世纪初，在扎波罗热军队中，总军事委员会(загальновійськова рада)一直是哥萨克的主要权力机构。与之并行的还有长老会 (старшинська рада, 仅由哥萨克精英组成)]；

б) носії влади: воєвода (воевода) [总督], війт (войт) [村长], писар (писарь) [文书], волосний писар (волосной писарь) [乡文书], полковий писар (полковой писарь) [(哥萨克)兵团的书记], старшина (старшина) [长老].

3) Громадсько-політичне життя.

а) Форми звертань: батько (батько) [老爷：乌克兰语，仆从对贵族的敬称], (червона) калинонько ((красная) калиночка) [美丽的宝贝儿：乌克兰文化中对女性的爱称，在乌克兰文化中，червоний(красный) 有美丽的含义], кум (кум) [干爹：乌克兰语，对给孩子施洗的教父的称呼，且用来称呼人时需变成乌克兰语法中的呼格 куме), пан (пан) [老爷：乌克兰语，用来称呼人时需变成乌克兰语法中的呼格 пане], панночка (панночка) [小姐：乌克兰语，用来称呼人时需变成乌克兰语法中的呼格 панночко], панич (паныч) [少爷：乌克兰语，用来称呼人时需变成乌克兰语法中的呼格 паниче], рибко моя (рыбка моя) [我的宝贝儿：乌克兰文化中对心爱之人的爱称].

б) Навчальні заклади та культурні установи: бурса (бурса) [神学校].

в) Становища й касты (та їхні члени): власник (владелец) [庄园主：古语，拥有土地的人], міщанин (мещанин) [小市民：在乌克兰文化概念中，指聚居在可

以做小生意区域的人群，而非欧洲城邦概念中的市民], шляхетство (шляхетство) [波兰贵族阶层], шляхтич (шляхтич) [波兰贵族：大部分情况下指波兰的小贵族，但要看语境，有时仅仅指贵族，而不一定时波兰人].

г) Станові знаки та символи: булава (булава) [权杖], бунчук (бунчук) [令杖：象征哥萨克权力的令杖，顶端有金球，金球下装饰有马鬃，类似中国古代军队中的旌旗], палиця (палица) [令杖：既可以指哥萨克使用的木棒制成的简易武器，又可以指哥萨克首领用来进行体罚的刑杖，是权力的象征], хоругва (хоругвь) [战旗].

г) Інші: бурсак (бурсак) [神学校学生], титло (словотитло) [教会斯拉夫文的略语符号, 用于避讳某些词汇，表达对上帝的尊重]

4) Військові реалії.

а) підрозділи: курінь (курень) [分队], полк (полк) [联队\团：分为骑兵团、步兵团], Січ (Сечь) [锡奇/营地：最初指 16 世纪哥萨克在第聂伯河险滩以南的岛屿上修筑的设防定居点，该名称源自用于防御的栅栏(засіка) (浦洛基, 2019, с. 114)，之后用于泛指哥萨克的行政军事中心，其中最有名的是扎波罗热锡奇(Запорізька Січ)];

б) зброя: шабля (сабля) [马刀：源自土耳其，后成为哥萨克常用武器];

в) оборонна споруда: засіка (засека) [鹿砦：用木头做成的防御工事，Січ 即源于该词];

г) обмундирування: козакин (казакин) [哥萨克短袄], козацький жупан (козацький жупан) [哥萨克短外衣], козацька шапка (козацькая шапка) [哥萨克式帽子], козацька зброя (козацькая зброя) [哥萨克的全副盔甲], козацька свитка (козацькая свитка) [哥萨克短上衣];

г) військовослужбовці (і командири): бунчужний (бунчужный) [权杖官：负责保管哥萨克首领权杖 (бунчук) 的专职军官], гайдук (гайдук) [轻装士兵], гетьман (гетман) [赫特曼\统领：乌克兰哥萨克军队中的统领], довбиш (довбиш) [扎波罗热西奇的鼓手：乌克兰语，历史上指哥萨克军事组织中的鼓手，具有相对重要的职

能, 参与法庭判决的执行], *осаул* (*есаул*) [哥萨克军的大尉], *компанійця* (*компанеец*) [哥萨克轻骑兵团], *кошовий отаман* (*кошевой атаман*) [哥萨克统领: 又被称作赫特曼(*гетман*)], *реєстровий козак* (*рейстровый казак*) [在册哥萨克: 随着哥萨克人数的不断增长, 波兰立陶宛王国在 16 世纪末颁布命令, 哥萨克需登记在册, 以控制哥萨克人的发展, 同时, 在册的哥萨克享有一定的特权, 例如免税、土地权和自治权, 但相应的他们需要服兵役], *сотник* (*сотник*) [百人长], *сердюк* (*сердюк*) [哥萨克步兵], *хорунжий* [掌旗官: 来自乌克兰词汇战旗(*хоругва*)].

Окрім вищезазначених слів-реалій, що мають чітко виражену українську культурну окрасу, у збірках оповідань Гоголя «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород» існує велика кількість реалій, які важко зрозуміти китайському читачеві. Ці реалії можна умовно поділити на такі основні категорії:

- 1) Лінгвістичні реалії – реалії, написані Гоголем українською мовою;
- 2) Східнослов'янські реалії – реалії, спільні для більшості східнослов'янських країн, включаючи Україну;
- 3) Європейські реалії – реалії, спільні для більшості східнослов'янських країн, включаючи Україну;
- 4) Зовнішні реалії – реалії, запозичені в Україну з інших країн.

Нижче наведено список цих слів для ознайомлення читачів і перекладачів з метою подальшого вивчення.

1) Лінгвістичні реалії

байрак (*байрак*) [小山丘, 俄语为 *буерак*], *кисляк* (*кислый молочок*) [酸牛奶, 源自乌克兰词汇 *кисляк*, 指家庭自制的酸奶], *сорочка* (*сорочка*) [衬衫, 乌克兰语, 俄语为 *рубашка*], *черевики* (*черевики*) [鞋子, 乌克兰语, 俄语中没有这个词], *капелюха* (*капелюха*) [带护耳的帽子, 乌克兰语], *намисто* (*монисто*) [项圈, 乌克兰语也写作 *намисто*, 对应俄语的 *бусы*], *баклага* (*баклага*) [酒瓶, 鸟语, 俄语是 *фляга*], *каганець* (*каганец*) [油灯, 乌克兰语], *кухоль* (*кухоль*) [酒坛子, 乌克兰语, 俄语是 *кружка*], *лембик* (*лембик*) [甑, 蒸馏器, 乌克兰语], *люлька* (*люлька*) [摇篮

/烟斗，乌克兰语中只有烟斗的意思], макітра (макитра) [陶罐，乌克兰语为 макітра], тавлінка (тавлінка) [鼻烟匣，现代俄语中的 табакерка], чарка (чарка) [酒盅，乌克兰语], бричка (бричка) [四轮轻便半蓬马车，乌克兰语], ридван (колымага) [四轮封闭马车，古语], кухмістр (кухмистр) [厨师，源自德语，宫廷厨师，类似于中国的御厨], наймит (наймыт) [男佣人，来自乌克兰语 наймит], наймичка (наймычка) [女佣人，来自乌克兰语 наймичка], овчарь (овчар) [牧羊人，来自乌克兰语 овчарь], пивник (пивник) [酿啤酒的人，乌克兰语，也是卖啤酒的人], ятка (ятка) [货摊，乌克兰语], церковний співак (церковный песельник) [为教堂唱圣歌和颂扬查波罗什人业绩的教堂合唱队的歌手们], лисий дідько (лысый дидько) [秃顶的爷爷（魔鬼的别称），дидько 来自乌克兰语 дідько], чернець (чернец) [隐修士，源自乌克兰语 чернець], титар (титар) [教堂庶务，乌克兰语], бусурман (бусурман) [伊斯兰教徒], покут (покут) [位于挂圣像画的神圣一角的正下方的上席，主人坐的地方，词根为乌克兰语的 покуть], риза (облачение) [法衣，旧词], підкоморій (подкоморий) [领地划界公证人，法官].

2) Східнослов'янські реалії

млинець (блин) [煎饼，多数东斯拉夫食用的一种小薄饼], калач (калач) [挂锁形白面包，东斯拉夫文化中的仪式用面包], сметан (сметан) [酸奶油，广泛食用于东斯拉夫国家], квас (квас) [克瓦斯，多数东斯拉夫国家都会制作], капот (капот) [宽大的女士长袍，便服，男女都可穿，从法语传入俄语，又传到乌克兰], кунтуш (кунтуш) [长袍，波利王朝], шуба (шуба) [大氅，源自阿拉伯语], очіпок (чепец) [包发帽，俄罗斯，乌克兰女性都戴], китайка (китайка) [棉布/绫罗绸缎，词根为中国], світлиця (светлица) [正房，光线好的地方，俄国贵族多有这样的房间], хором и(хоромы) [住宅 устар, 建筑群，贵族居住，词根为 храм, 表示屋顶], береста (береста) [白桦树皮，俄罗斯，白俄罗斯常用其制作家具，在白俄罗斯有一个城市叫 Брест, 命名和白桦树有关], піч (печь) [火炉，东斯拉夫国家，包括东欧很多国家流行在屋内砌炉子，不过，乌克兰的炉子会画很多花卉图案，也可能会贴瓷砖装饰，且能够更好的保暖], запічок (запечье) [后灶，炉子的组成部分，可以放一

些餐具，比如陶罐], лежанка (лежанка) [与炉子相连的火炕], табакерка (табакерка) [鼻烟壶，波兰语，乌克兰语是 тютюн], душа (душа) [农奴，沙俄时期], косар (косарь) [割草人], холоп (холоп) [奴仆，古语，与 раб 的区别是，холоп 不是商品], акафист (акафист) [赞美诗], утренья (заутреня) [晨祷], кант (кант) [唱赞美诗], обідня (обедня) [日祷], відхідна (отходная) [安魂祈祷], славити Христа (славить Христа) [颂赞基督，与节日相关，表示特殊的祝福形式], тризна (тризна) [祭奠], тісна баба (тесная баба) [挤椅子的游戏], яга (яга) [老妖婆], знахар (знахарь) [巫医，多神教时期], архієрей (архиерей) [大主教], архімандрит (архимандрит) [神学校校长], дяк (дьяк) [教堂执事，最低等的神父], диякон (дьякон) [助祭，最低等的神父], ієрей (иерей) [教士], ігумен (игумен) [（修道院的）长老], пономар (пономарь) [教堂工友], поп (поп) [神父], протопіп (протопоп) [大司祭], схимник (схимник) [苦行僧], православний (православный) [东正教徒], православ'я (православие) [东正教], угодник Божий (угодник Божий) [上帝的侍者], купол (купол) [圆顶], лавра (лавра) [大修道院], образі (образа) [圣像画（复）], оклад (оклад) [圣像衣饰], Часослов (Часослов) [祈祷书], підрядник (подрясник) [袈裟], воскресіння (воскресение) [复活节], копійка (копейка) [戈比], п'ятак (пятак) [五戈比], синиця (синица) [五卢布], червонець (червонец) [三卢布的金币，古斯拉夫], сход (сходка) [村社大会，旧俄], Великоросія (Великороссия) [大俄罗斯], губернія (губерния) [省], Малоросія (Малороссия) [小俄罗斯], околиця (околоток) [方圆百里], десятник(десятский) [乡里的甲长，农村的警察，低于 городничий], комісар (комиссар) [沙俄波兰税务官], наглядач (надзиратель) [警察分局局长，沙俄], стряпчий (стряпчий) [司法稽查官，沙俄], палата (палата) [议院，沙俄], дворянин (дворянин) [贵族，沙俄], дворянство (дворянство) [贵族，沙俄], дядько (дядька) [贵族家的男仆人，沙俄], мужик (мужик) [庄稼人，沙俄，有农奴的涵义和贬义], поміщик (помещик) [地主，沙俄], жезл (жезл) [麾标，古斯拉夫语], зерцало (зерцало) [守法镜，沙俄，彼得大帝时期的], пастирська митра (пастырская митра) [金冠], кашкет (фуражка) [军帽，

沙俄], гусар (гусар) [骠骑兵], денщик (денщик) [勤务兵], драгунські (драгунские) [龙骑兵式的], підпоручик (подпоручик) [少尉], полковник (полковник) [团长], поручик (поручик) [中尉], прапорщик (прапорщик) [准尉官衔], секунд-майор (секунд-майор) [准少校];

3) Європейські реалії

ікра (икра) [鱼子酱], таратайка (таратайка) [轻便双轮马车], пряник (пряник) [蜜糖姜饼], сир (сыр) [奶酪], пунш (пунш) [潘趣酒], орендар-жид (арендатор-жид) [经租土地的犹太人], виночерпій (виночерпий) [司酒官, 类似现代的侍酒师], жнець (жнец) [刈禾人], дзвонар (звонарь) [撞钟人, 教堂内负责撞钟的人, 不一定是神父, 类似于中国寺庙里和尚承担的职能], ловчий (ловчий) [狩猎师], псар (псарь) [管猎狗的人], плугатар (плугарь) [犁地的人], цирульник (цирюльник) [理发师, 来自希腊语-波兰语, 最开始是 хirurg (外科医生) 的意思], літаври (литавры) [皮鼓], орган (орган) [管风琴], алілуя (аллилуйя) [(去唱诗班唱) 哈利路亚, 欧洲], паломництво (богомолье) [朝圣], панахида (панихида) [超度], піст (пост) [斋戒], хрестини (крестини) [洗礼仪式], молебень (молебен) [祷告仪式], бабка (бабка) [游戏用的骨头, 欧洲], верте (вертеп) [木偶戏箱, 乌克兰], дурня (дурак) [“傻瓜”纸牌游戏], мельника (мельника) [“磨坊主”纸牌游戏], грати в скраклі — щось, ніби кеглі (крагли — род кеглей) [九柱游戏], гравці в банк (ігроки в банк) [一种纸牌游戏, 模拟银行], Петіт-уверт (петит-уверт) [皮替特-乌未尔特 (petite- Ouvert 纸牌游戏的术语)], відьма (ведьма) [妖精, 类似巫婆, 指有特殊能力的人, 通常有尾巴, 乘坐扫帚飞, 如果不喜欢谁, 就会夜里去他家挤牛奶, 导致牛生病, 也可以让人生病], гном (гном) [地精, 在欧洲文化中指住在森林地下的精灵, 德国文化中较多], чаклун (колдун) [巫师, 魔法家], русалка (русалка) [女落水鬼], сатана (сатана) [魔鬼], Філемон і Бавкіда (Филемон и Бавкида) [菲利蒙和巴夫基德 (希腊神话中一对恩爱夫妻)], чорт (черт) [小鬼, 撒旦或撒旦的仆人, 邪恶的力量], чудовисько (чудовище) [恶魔], картезіанський чернець (картезианський монах) [夏特勒斯教团的僧侣], католик (католик) [天主教徒], клірошанин (клирошанин) [唱诗

班僧侶, 词根 крилос], хрещені (крещеные) [基督徒], монах (монах) [僧侶], свята (святые) [圣徒, 对比较穷的人称呼, 也可能是做好事的基督徒], священник (священник) [神甫], ангели Божі (ангелы божии) [上帝的天使], антихрист (антихрист) [反基督的人], апостол (апостол) [使徒(行传)], боговідступник (богоотступник) [背神叛教的人], Божа Матір (Божья Матерь) [圣母], великомучениця (великомученица) [大殉教者], євангеліст (евангелист) [使徒], ікона (икона) [圣像], іновірець (иноверец) [异教徒], молитва (молитва) [祈祷], недовірк (недоверк) [邪教徒], писання Луки (писание Луки) [路加福音书], проповідь (проповедь) [布道], Трійця\свята неділя (Троица) [三位一体], Дитя Святе (дитя святое) [圣子], Страшний суд (Страшный суд) [末日审判], Христос (Христос) [基督], християнство (христианство) [基督教], християн (христианин) [基督徒], язичник (язычник) [异教徒], олтарь (алтарь) [祭坛], іконостас (иконостас) [圣壁], кадило (кадило) [长链手提香炉], келія (келья) [禅室], хрест (крест) [十字\十字架], кропило (кропило) [洒圣水的刷子], крилас (крылос) [唱诗班席位], лампадка (лампадка) [长明灯], нало (налой) [读经台], мантия (мантия) [袈裟\僧袍], молитовник (молитвенник) [祈祷书, 祈祷时诵读的既定文本, 不可自由发挥], монастир (монастырь) [修道院], паникадило (паникадило) [圣灯], риза (риза) [法衣, 节日祈祷的时候穿], свята вода (святая вода) [圣水], Святе Письмо (Святое Писание) [圣书], церква (церковь) [教堂], храм (храм) [教堂], неділя (воскресный день) [礼拜日], понеділок (понедельник) [礼拜一 (西俗, 礼拜一是不吉利的日子)], іменини (именины) [命名日], Страсний четвер (страстной четверг) [星期四受难日, 耶稣复活节前的一整周内, 每天都有相应的受难经历, 且受难的程度逐渐加重, 最受难的一天是周五], міський магістрат (городовой магистрат) [市政厅], сенат (сенат) [元老院], засідателі (заседатель) [陪审官], трибун (трибун) [古罗马的护民官], сенатор (сенатор) [参议员], барон (барон) [男爵], граф (граф) [伯爵], князь (князь) [大公], ліктор (ликтор) [护卫\刀斧手], Професори-ченці (профессоры-

монахи) [执教的僧侣], лоза й канчук (лоза и плеть) [柳条和鞭子, 教会老师体罚学生时使用, 类似于戒尺], семінарист (семинарист) [神学校的学生], магнат (магнат) [大地主], алебарда (алебарда) [柄斧], мушкет (мушкет) [毛瑟枪], палаш (палаш) [双刃刀], пищаль (пищаль) [火绳枪], шпага (шпага) [宝剑, 欧洲剑客佩戴], ботфорти (ботфорты) [骑兵皮靴], кольчуга (кольчуга) [锁子甲], кольчужник (кольчужник) [铠甲兵], лати (латы) [铠甲], погон (погон) [肩章], карабінер (карабинер) [骑兵枪射手];

4) Зовнішні реалії

Декохт (декохт) [药酒 (来自拉丁语)]; пунш (пунш) [潘趣酒(来自拉丁语)], самовар (самовар) [茶饮, 俄罗斯和土耳其茶饮文化], каптан (кафтан) [长襟上衣, 来自土耳其语], панталони (панталони) [裤子, 欧洲男性穿的窄腿裤], шалі (шали) [披肩, 来自波斯语], чекмень (чекмень) [短袄, 源自高加索地区]; ковпак (колпак) [尖顶圆帽, 突厥语], чалма (чалма) [缠头, 印度, 阿拉伯, 突厥文化中的有魔法的人物形象的标志], ярмулка (яломок\еломок\ермолка) [犹太圆形便帽, 立陶宛], галун (галун) [金银边饰, 常用于军装/礼服, 多流行于欧洲], позумент (позумент) [金银绦带, 从德语传入俄语, 后进入乌克兰语, 指皇宫仆人服饰上的装饰], темляк (темляк) [刀穗, 突厥语], китайка (нанка)[南京土布], киндяк (киндяк) [丝绸, 土耳其, 指马上用的装饰], габа (габа) [（土耳其）呢绒], глек (кувшин) [细颈的罐子], козлы екіпажа (козли) [驭手座, 马车前车夫的专座], форејтор (форејтор) [前导驭手], англійський серп (английский серп) [英国制的镰刀], мазурка (мазурка) [玛祖卡舞, 波兰舞蹈], краков'як (краковяк) [克拉科维克舞, 波兰舞蹈], саван (саван) [白色的布, 犹太人祈祷的时候裹在身上], пейсики (пейсы) [辫子 (古时犹太人有梳辫子的习惯)], ксьондз (ксендз) [波兰天主教教士], готичне вікно (готическое окно) [哥特式窗户, 天主教], костьол (костел) [天主教堂], мечеть (мечеть) [清真寺, 穆斯林教堂], приступка, щоб схилити коліна під час молитви. (ступенька для преклонения колен во время молитвы) [祷告时下跪用的踏脚], каплиця (часовня) [小礼拜堂], шабашувати щосуботи (шабашовать по субботам) [过安息日, шабашовать 源自古犹太语, 意为休息], злотий (злотый) [兹罗提, 波

利王朝], реал (реал) [西班牙金币], цехін (цехин) [威尼斯金币], сейм (сейм) [议会, 波利王朝], султан (султан) [土耳其苏丹], domine [先生, 拉丁文], Ванюша (Ванюша) [小名瓦纽沙, 名称的指小表爱形式, 源自俄语], орда (орда) [鞑靼军队, 大帐汗国], аркан (аркан) [套马索, 土耳其], табор (табор) [营地], паша (паша) [土耳其将军], яничар (янычар) [土耳其士兵, 非土耳其本地士兵投降兵组成的兵团].

Реалії, виявлені в повістях «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород», мають дві характерні риси.

- 1) Вони демонструють мовну диверсифікацію: частина лексичних одиниць представлена українськими словами, тоді як інша частина — російськомовними термінами.
- 2) Далеко не всі ці слова несуть яскраво виражене українське національно-культурне та історичне забарвлення. Багато є загальновідомими для сусідніх з Україною регіонів, а також для інших європейських країн і народів.

З огляду на культурну дистанцію та лінгвістичні відмінності між країнами вихідної та перекладної мов, для китайських читачів, мова яких належать до іншої мовної родини та культурного ареалу, ці лексичні одиниці, як видається, можуть бути класифіковані як українські реалії.

Повісті «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород» — це літературні твори, створені майже двісті років тому. Багато історичних реалій у них уже здаються архаїчними навіть сучасним українцям, не говорячи вже про китайських читачів, які живуть на Далекому Сході. Крім того, з моменту публікації першого повного перекладу повісті «Миргород» китайською мовою минуло майже 90 років. За цей час китайське суспільство та китайська мова зазнали величезних змін, а сприйняття перекладачами та читачами іноземних реалій значно змінилося. Теорія перекладознавства також безперервно вдосконалювалася та розвивалася.

Сукупність цих факторів детермінувала те, що виконані китайськими перекладачами в різні періоди переклади, мають різні особливості та спірні питання,

які будуть проаналізовані в Розділі 4 на конкретних прикладах. У зв'язку зі значною кількістю реалій в оригінальних текстах «Вечорів на хуторі біля Диканьки» та «Миргорода», а також з огляду на велику кількість китайських перекладів, статистичний матеріал набув значного обсягу. Тому авторка включила його до структури дисертації у вигляді додатка. У Розділі 4 для аналізу буде обрано найбільш репрезентативні приклади відповідно до додатка 1.

Висновки до розділу 3

У повістях «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород» міститься значна кількість лексичних одиниць, насичених українським національно-культурним колоритом, які можуть бути визначені терміном *реалії*. «Реалії» не лише слугують ключем до декодування національної ідентичності в літературному дискурсі, але й являють собою епістемологічний портал для пізнання унікальності української культури в її діяхронічному та синхронічному вимірах.

У процесі систематизації та аналізу реалій у «Вечорах» та «Миргороді» та їхніх перекладів у різних виданнях було виявлено, що китайські переклади реалій у різні періоди зазнали глибокого впливу соціально-історичних змін і є варіативними. Для виявлення кореляції між ними необхідно: 1) Провести статистичний аналіз «реалій» в оригінальних текстах М. Гоголя; 2) Зіставити вихідні реалії з їх перекладами в різних версіях.

У даній роботі проаналізовано реалії в оригінальних текстах «Вечерів» та «Миргороду» та їхні переклади в 10 китайських виданнях, опублікованих з 1936 по 2020 роки. Визначення реалій дано згідно з працею С. Влахова та С. Флоріна. Класифікація проведена за предметним принципом С. Влахова та С. Флоріна. Реалії в творах поділені на три категорії:

(1) Географічні реалії представлені:

- 1) Назви об'єктів фізичної географії, в тому числі й метеорології.
- 2) Назви географічних об'єктів, пов'язаних з людською діяльністю.
- 3) Назви ендеміків.

(2) Етнографічні реалії охоплюють:

- 1) Побутові реалії.
- 2) Працю.
- 3) Мистецтво та культуру.
- 4) Етнічні об'єкти.
- 5) Одиниці вимірювання та гроші.

(3) Суспільно-політичні реалії репрезентують:

- 1) Адміністративно-територіальний устрій.
- 2) Органи і носії влади.
- 3) Громадсько-політичне життя.
- 4) Військові реалії.

З огляду на віддаленість української та китайської культур варто очікувати також, що особливу складність для китайських перекладачів становитиме необхідність вирізнити саме українські реалії на ширшому тлі загально-європейських реалій, які для китайських читачів так само будуть реаліями.

Відповідно до класифікаційних критеріїв реалій, розроблених С. Влаховим і С. Флоріном, нами здійснено ідентифікацію способів передачі реалій китайською мовою в 10 виданнях, результати чого систематизовані в Додатку 1. Цей додаток служить джерелом конкретних прикладів для аналізу в Розділі 4, формує корпус реалій оригінальних текстів повістей та їх перекладних відповідників, створює верифіковану доказову базу для дослідження кореляції між перекладацькою репрезентацією реалій у творах «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород», еволюцією китайської мови та соціокультурними трансформаціями в Китаї.

РОЗДІЛ 4. СЛОВА-РЕАЛІЇ В ПОВІСТЯХ «ВЕЧОРИ НА ХУТОРІ БІЛЯ ДИКАНЬКИ» ТА «МИРГОРОД»: ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

Як відомо, у перекладознавчих колах слова-реалії розглядаються в межах питання про «неперекладність». Нагадаємо історію цього питання.

Якщо говорити про західний світ, то першим системним дослідженням, де аналізувалися труднощі перекладу слів-реалій, була робота болгарських вчених С. Влахова й С. Флоріна «Неперекладне в перекладі» (1986). Така парадоксальність назви вказує на існування значних проблем у релевантному перекладі реалій, що зумовлює нагальність їх розв'язання. Загалом, обговорюючи проблему «неперекладності» тих чи інших мовних одиниць, вчені традиційно розглядають два аспекти: лінгвістичний (мовний) та екстралінгвістичний (культурний).

У 1950 – 1970-х рр., коли в мовознавстві панувала структуралістська парадигма, більшість лінгвістів намагалися вирішити проблему «неперекладності» через пошук структурних, змістових і функціональних відповідників між мовами. Однак внаслідок еволюції методології та зміни дослідницької парадигми акцент змістився на пошук «коренів» неперекладності, якими були визнані культурні й соціальні чинники, а також на розробку міждисциплінарних підходів задля максимально адекватного відтворення «неперекладних» одиниць.

Одним з перших лінгвістів, хто пов'язав проблему «неперекладності» з впливом соціокультурного контексту, був **Едвард Сепір** (Sapir, Edward). Він писав: «Нема двох таких мов, що були б настільки схожі, аби відображати одну й ту ж соціальну реальність. Світи, в яких живуть різні суспільства – це різні світи, а не один і той самий світ з різними ярликами» (Sapir, 1929, p. 209).

Далі з'явилися дослідження **Дж. К. Кетфорда** (J. C. Catford), який з позицій лінгвістики вирізнив два типи неперекладності (Catford, 1965, pp. 94–99):

- 1) лінгвістична неперекладність (linguistic untranslatability);
- 2) культурна неперекладність (cultural untranslatability).

На його думку, культурна неперекладність виникає через відсутність у цільовій культурі ситуаційних чи предметних відповідників. Кетфорд зазначав, що

культурна неперекладність менш критична, адже допускає застосування адаптивних стратегій (Catford, 1965, p. 99).

Ще один дослідник – **Пітер Ньюмарк** (Peter Newmark) для вирішення проблеми неперекладності запропонував концепції «семантичного перекладу» (semantic translation) та «комунікативного перекладу» (communicative translation). Він також підкреслював важливість екстралінгвістичних чинників – соціальних та культурних контекстів – у подоланні «неперекладності». Це додатково свідчить про важливість і необхідність вивчення перекладу через призму культури.

Згадані вище С. Влахов і С. Флорин зосередились уже здебільшого на екстралінгвістичних чинниках, а саме – впливі культури на переклад. Вони звузили сферу досліджень до підкатегорії лакун і безеквівалентної лексики – слів із яскраво вираженою національною або історичною специфікою, а це саме те, що ми називаємо *реаліями*. Вони виділили дві основні проблеми при передачі реалій у перекладі (Влахов, & Флорін, 1986, с. 89):

- 1) відсутність у МП відповідника (еквівалента, аналога) через відсутність у носіїв цієї мови об'єкта (референта), який це слово-реалія позначає;
- 2) необхідність передавати разом із предметним значенням (семантикою) реалії також і колорит (конотацію) – тобто її національне та історичне забарвлення.

Тож хоча перекладознавці досягли консенсусу щодо самого факту існування «неперекладності» й пишуть про те, що існує багато чинників, які її породжують, однак лінгвісти підкреслюють, що ця «неперекладність» швидше означає «складність у перекладі», а не його абсолютну неможливість: просто рішення потребує застосування спеціальних прийомів. Заради їх напрацювання, вчені намагаються виявити причини «неперекладності» на різних мовних рівнях і пропонують власні принципи й конкретні стратегії перекладу.

У роботі «Неперекладне в перекладі» С. Влахов і С. Флорин також формулюють загальні перекладацькі підходи й конкретні методи. Вони виділяють два основних способи передачі реалій: *транскрипція* й *переклад*, де переклад прагне «чуже» максимально зробити «своїм», а транскрипція навпаки – зберегти

«чуже» засобами «свого» (Влахов, & Флорін, 1986, с. 96).

Коротко нагадаємо основні прийоми перекладу, запропоновані цими вченими, принагідно зазначивши, що в випадку перекладу з китайської мови поняття транслітерації (як різновиду транскрипції у Влахова й Флорина) набуває проблематичності, адже ієрогліф – не літера і в цьому сенсі зазначений прийом може не враховуватись¹².

Отже, способи перекладу (або заміна чи субституція) реалій за Влаховим і Флоріном (Влахов, & Флорін, 1986, с. 99-104):

- неологізм (калька, напівкалька, освоєння, семантичний неологізм);
- заміна реалії реалією;
- приблизний переклад (родо-видова заміна, функціональний аналог);
- контекстуальний переклад.

Ці способи застосовуються, коли транскрипція неможлива. Також зауважимо, що всі способи, запропоновані болгарськими вченими, здебільшого застосовуються до мов індоєвропейської сім'ї, особливо коли йдеться про споріднені мови, що функціонують у близьких культурних ареалах, а пряме їх перенесення на переклад у площині *китайська – українська мови* не завжди виявляється доцільним. Саме тому китайські вчені теж взялися активно досліджувати цю проблему й пропонують власні підходи, засновані на закордонному досвіді та власній практиці перекладу.

Одним з перших питань «культурного дефолту» («cultural default»–文化缺省) – це термін китайської мови, аналогічний терміну «реалія», який обговорювався вище, - розглядав Ван Донфен (王东风). Він виділив 5 способів обробки культурних лакун (王东风, 1997, сс. 56-61):

- 1) додавання коментарів поза текстом – прямий переклад з поясненнями в виносках;
- 2) виділення в тексті – поєднання буквального й смислового перекладу з використанням приміток;

¹² Зауважимо, що транслітерація з системи пін'їнь є транслітерацією з транскрипції, тож іще більше спотворює вихідну форму слова.

- 3) адаптація – заміна культурно-специфічних елементів аналогами з цільової культури;
- 4) видалення – вилучення елементів, що порушують текстову цілісність;
- 5) буквалізм – дослівний переклад без пояснень.

Коли розпочалася ера глобалізації і роль Китаю на світовій арені, зокрема й у культурній площині, посилилась, увага перекладознавців перемістилася на переклад китайських реалій іноземними мовами. До прикладу нагадаємо дискусію навколо перекладу слова 福娃 (талісмани Олімпіади в Пекіні 2008 р.), що відображена в статті Вана Їньцюаня (王银泉) «Дискусія щодо перекладу фува й стратегії перекладу культурно навантаженої лексики» (《“福娃”英译之争与文化负载词的汉英翻译策略》) (王银泉, 2006). Інший дослідник – Джен Деху (郑德虎) в роботі «Поширення китайської культури й переклад культурно навантаженої лексики» (《中国文化走出去与文化负载词的翻译》) запропонував 6 стратегій перекладу таких слів для англомовної аудиторії (郑德虎, 2016):

- 1) транскрипція – відтворення китайських слів за допомогою фонетичної (фонологічної?) транскрипції пін'їнь. Наприклад: 阴阳 – «yin and yang»;
- 2) транскрипція + коментар – оскільки затранскрибована лексика сама по собі часто не зрозуміла іноземній аудиторії, до неї потрібне пояснення. Наприклад: поняття «дао» з трактату Лаодзи;
- 3) буквальний переклад – дослівне відтворення згідно порядку або значення ієрогліфів. Наприклад: 丝绸之路 – «The Silk Road»;
- 4) буквальний переклад + коментар – для максимально повного відтворення значення додаються пояснення. Наприклад: 四大发明 – «The Four Great Inventions (compass, papermaking, gunpowder, printing) »;
- 5) комбінований переклад (транскрипція + переклад). Наприклад: 京剧 – «Peking Opera»;
- 6) смисловий переклад – передача змісту без збереження форми. Наприклад: 中秋节 – «Moon festival».

У цьому дослідженні ми також вивчаємо стратегії перекладу слів-реалій з «Вечорів на хуторі біля Диканьки» та «Миргорода» китайською мовою.

4.1. Стратегії перекладу слів-реалій у збірках «Вечори на хуторі біля Диканьки» й «Миргород»

Аналіз перекладів «Вечорів на хуторі біля Диканьки» і «Миргорода», зроблених у різний час, виявив, що китайські перекладачі активно користувалися методами як транскрипції так і перекладу (в термінології болгарських вчених) і часто доповнювали їх розлогими коментарями. Це зумовлено як значними відмінностями між китайською та українською мовами, так і культурно-історичними особливостями двох регіонів. Зокрема, транскрипція реалій китайською мовою має свої унікальні риси, з яких і розпочнемо огляд конкретних прикладів.

4.1.1. Транскрипція

Як відомо, переважна більшість мов Європи є алфавітними й граматично розвиненими. У них базовою одиницею письма виступає літера, що й формує єдність, яку можна окреслити формулою «форма + звучання». Значення ж слова виявляється через його власну структуру. Оскільки логіка побудови алфавітних систем схожа, то транскрипція здійснюється на одному мовному рівні – на рівні фонем. Наприклад, між англійським та українським словами можлива пряма заміна літер: *fax* – *факс*; *export* – *експорт*.

Завдяки подібності мовних структур і абстрактності форм вираження, західна лінгвістика, вирішуючи завдання перекладу між різними алфавітними мовами, завжди приділяла більше уваги перетворенню мовних форм. Чим ближче дві алфавітних мови, тим легше зберегти формальну єдність при конвертації.

Китайська мова, натомість, належить до семантично орієнтованих мов і її базовою структурною одиницею є ієрогліф (字), який завжди як писемний знак має власне значення. Через такі відмінності в системах кодування, при відтворенні західних мов китайською неможливо використовувати ті ж методи, що застосовуються при перекладах між західними мовами. Хоча в китайській мові існує вже згадана вище транскрипційна система пін'їнь (вона з'явилася під час

мовної реформи у 1950-х рр. XX ст.), вона слугує лише допоміжним інструментом для вивчення вимови ієрогліфа, а сама по собі не здатна виконувати смислотворчу функцію.

Китайські ієрогліфи – це комплексні писемні знаки, які можна описати формулою «форма + звучання + значення» (形式+发音+意义). Коли запозичена з західних мов лексика транскрибується, ієрогліфи використовуються як складові одиниці для фонетичного запису. Тому є вчені, які називають транскрибовані таким чином запозичення *запозиченими словами* (借词) і вважають, що це – «іноземні слова, фонетично адаптовані під китайську мову. Вони не перекладаються еквівалентними китайськими термінами, а сама процедура не є перекладом у повному сенсі слова, адже ієрогліфи використовуються тут як фонетичні символи (孙常叙, 1957, с. 309). Наприклад, 吨 – ton; 扑克 – poker; 哥萨克 – козак; Київ – 基辅. Це щось подібне до лексичного або матеріального запозичення, яке здійснюється не за допомогою підбору корелюючих окремих звуків в акцептуючій мові, а за допомогою фонетично близьких до вихідного слова складів, позначених тими чи тими ієрогліфами.

Дослідники виокремлюють 3 види транскрипції іншомовних слів китайською:

- а) повна транскрипція;
- б) часткова транскрипція + роз'яснення;
- в) фонетико-семантичні каламбури, що надають відтворюваному слову асоціативно близького значення.

Розглянемо докладніше приклади на кожен вид транскрипції з перекладів «Вечорів на хуторі біля Диканьки» й «Миргорода».

Повна транскрипція (完全音译) застосовувалась китайськими перекладачами в наступних випадках:

- імена й топоніми – Філемон і Бавкіда (菲列门和巴芙基达), Запоріжжя (扎波罗什), Київ (基辅);

- слова-реалії, що повністю відсутні в китайській лексиці й не піддаються категоризації – козак (哥萨克), петит-уверт (佩季特-乌维尔特), Січь (谢奇), гетьман (盖特曼), колядка (柯略特基);
- реалії, які можна класифікувати, адже вони вже вкорінилися в китайському суспільстві – квас (克瓦斯)¹³, кофе (咖啡)¹⁴, водка (伏特加)¹⁵;
- грошові одиниці – копійка (戈比), цехін (财亨).

Однак такий спосіб відтворення реалій, як повна транскрипція, посідає невелику частку в практиці перекладу іншомовних слів китайською. Це пов'язано з унікальною ідеографічною природою ієрогліфів, яку ми згадували вище – коли їх використовують для фонетичного запису, вони неодмінно виходять за рамки простих звукових символів, додаючи слову своїх смислових конотацій. Поєднання ніяк не пов'язаних між собою ієрогліфів веде до розмистості смислу, а довгі іншомовні слова в ієрогліфічному записі стають дуже громіздкими, що суперечить традиціям словотворення в китайській мові й ускладнює запам'ятовування. Наприклад, слово *inspiration* спочатку транскрибувалося як 烟士披里纯 (яньшипілічвень), але згодом замінилося на переклад за змістом – 灵感; а слово *proletariat* спочатку передавалося як 普罗列太利亚特 (пулолетайліяте), однак згодом замінилося на 无产阶级 (теж переклад за змістом). Ці приклади до певної міри пояснюють, чому запропонований Лу Сюнем метод «жорсткого перекладу» (硬译法) не отримав поширення.

Враховуючи обмежену ефективність повної транскрипції, китайські перекладачі розробили гнучкішу стратегію – **транскрипція + пояснення в тексті** (音译+文内添注). Беручи до уваги вимову й значення слова, вони частково використовують транскрипцію й доповнюють її ієрогліфами, що вказують на функцію чи властивість речі, створюючи таким чином неологізми з транскрипцією

¹³ Завдяки колоніальному впливу Росії в Китаї наприкінці XIX століття, а також значній присутності російських переселенців, квас проникнув у північно-східні регіони Китаю та Сінцзян, ставши популярним напоєм серед місцевого населення. Сьогодні квас можна придбати у великих містах Китаю, причому є й китайські бренди цього напою.

¹⁴ Каву почали вирощувати в Китаї з кінця XIX століття завдяки французьким місіонерам. У 1930-х роках перші кав'ярні з'явилися в Шанхаї, після чого напій поступово поширився по всій країні.

¹⁵ Водка, як і квас, проникла до Китаю через колоніальний вплив царської Росії на північно-східний регіон.

(音译新词). Наприклад, слово *car* перекладене як 卡车, де 卡(ка) передає звучання, а 车(че – колісний транспорт) вказує на категорію.

У перекладах «Вечорів на хуторі біля Диканьки» й «Миргорода» також було використано цю стратегію, а відповідні слова-реалії можна класифікувати за сферами використання:

- *Їжа та напої* – водка (伏特加酒), пунш (潘趣酒), книш (克尼什面包).
- *Танці* – гопак (高巴克舞), козачок (哥萨克舞), тропак (特罗巴克舞), горлиця (高尔里察舞), мазурка (玛祖卡舞), краков'як (克拉科维娅克舞).
- *Музичні інструменти* – бандура (班杜拉琴), турбана (托尔班琴), цимбала (采巴拉琴).
- *Календарна обрядовість (свята, пости)* – Івана Купала (伊万·库巴拉节¹⁶), Петрівка (Петрів день) (圣彼得节), пилипівка (圣菲利普斋期¹⁷).
- *Етноніми* – цигани (茨冈人), татари (鞑靼人), запорожці (查波罗什人).
- *Інше* – султан (土耳其苏丹), Ванюша (小名瓦纽沙), гетьманщина (黑特曼时代).

Нарешті, **фонетико-семантична каламбуризація** (音-义双关法) передбачає використання ієрогліфів, які не лише фонетично доволі близько передають вимову оригіналу, але й одночасно викликають певні асоціації з денотатом. Тобто, для відтворення іншомовного слова підбирають такі ієрогліфи, які не лише передають звучання, але й формують смисловий зв'язок із вихідним терміном (хоча він і не є ідентичним). Наприклад:

- Utopia (乌托邦), де одне зі значень 乌 – *нереальність*.
- Coca-Cola (可口可乐) – смачний (可口) і радісний (可乐);
- Benz (奔驰) – *стрімкий біг*.

Загалом така стратегія вважається найбільш бажаною, однак її застосування

¹⁶ Зауважимо, що в цій транскрипції не відображено форму родового відмінку, яка у флексивних слов'янських мовах відрізняє назву свята від, власне, імені святого. У цьому випадку можна говорити про мовну (граматичну) реалію, однак ця тема лишається поки що поза межами нашого дослідження.

¹⁷ Очевидно, що ця транскрипція робилася з російської мови, де назва свята записується через «ф» – «Филипповка».

обмежене через випадковість вдалих збігів (і звучання, і сенсу). У перекладах «Вечорів» і «Миргорода» ми знайшли тільки 2 випадки використання цієї стратегії:

1) *Христос* – 基督. Однак ця транскрипція виникла в китайській мові задовго до написання відповідних творів, тож відображає традицію перекладів Біблії в Китаї, а не специфіку голлівських текстів;

2) *курінь*¹⁸ у перекладі Мена Шихваня (1936) передано як 库仑 (де 库(ку) – склад, сховище для зброї й спорядження тощо (汉语大词典, 1989. с. 1231), тобто є перетин із функціями *курень*)¹⁹.

Розглянуті вище приклади застосування різних видів транскрипції в перекладах «Вечорів» і «Миргорода» свідчать про намір китайських перекладачів зберігати національний колорит оригіналу, тож їх можна вважати одним із шляхів входження української культури в китайський контекст. Проте вони не були численними, і в переважній більшості випадків перекладачі все ж намагалися так чи інакше перекласти реалії оригіналу. Тож надалі розглянемо випадки застосування стратегій перекладу.

4.1.2. Переклад реалій (або заміна, субституція)

Способи перекладу реалій, запропоновані С. Влаховим і С. Флорином, становлять сукупність перекладацьких стратегій, що відмінні від транскрипції. Нагадаємо, що болгарські вчені до *перекладу* реалій відносять наступні конкретні методи:

І. Створення неологізмів

а) *калькування* – створення неологізму шляхом буквального послівного перекладу. За визначенням С. Влахова та С. Флоріна, це «запозичення шляхом буквального перекладу (зазвичай частинами) слова чи звороту». Наприклад, англійське слово *skyscraper* перекладається українською *хмарочос* (Влахов, & Флорін, 1986, с. 99). Однак через різницю в мовній структурі між китайською та західними мовами цей метод застосовується китайськими перекладачами з

¹⁸ Військова одиниця на Січі.

¹⁹ На жаль, через багатозначність терміну *курінь* і вузький культурний контекст його застосування, цей варіант відтворення не набув значного поширення.

обмеженням, і в перекладах «Вечорів на хуторі біля Диканьки» та «Миргорода» ми таких прикладів не знайшли.

б) *напівкальки* – це часткове запозичення. Як зазначають болгарські автори, це слова, «що складаються частково зі свого власного матеріалу, а частково – з матеріалу іншомовного слова». Наприклад, *третій рейх* (з нім. *der Dritte Reich*) (Влахов, & Флорін, 1986, с. 99). Цей метод частіше застосовується при перекладі словосполучень, причому та частина, що транскрибується, часто має яскраво виражений історико-культурний колорит.

У «Вечорах» та «Миргороді» більшість реалій, представлених у вигляді словосполучень, перекладені саме за цією схемою. Наприклад, *дамаська кісея* (大马士革薄纱), *картезіанський монах* (夏特勒斯教团僧侣), *кашемірова шаль* (开司米披肩), *Ноев ковчег* (诺亚方舟), *євангеліст Лука* (福音书使徒路加), *чорт Юда* (鬼犹大), *Микола Чудотворець* (创造奇迹的尼古拉²⁰), *писання Луки* (路加福音), *Свята Марія* (圣玛利亚).

в) *освоєння* – це адаптація іншомовної реалії, тобто надання їй форми, властивої рідній мові. Як пишуть С. Влахов і С. Флорін, це «адаптація іншомовної реалії, тобто надання їй на основі іншомовного матеріалу вигляду рідного слова». Наприклад, українське слово *пиріжок* у болгарській мові стає *пирожка* або *перушка*, а *рубль* – *рубла* (Влахов, & Флорін, 1986, с. 100). Однак цей метод також не має застосування при перекладі китайською. По-перше, сусідні країни Заходу часто мають спільний або підданий взаємовпливу культурний контекст, тож одна й та сама реалія може бути присутньою в історії й культурі різних народів, тобто може бути знайома їм. По-друге, деякі мови, наприклад, болгарська, українська й польська, мають багато спільного, що дає змогу використовувати близькі за написанням і звучанням форми для відтворення певної реалії. Однак між західною й китайською культурами різниця радикальна, те ж саме можна сказати й про структури мов, тому стратегія освоєння для перекладу на китайську мову не може бути застосованою.

²⁰ Тут знову ж бачимо, що транскрипція імені святого виконувалась із російської мови («Ніколай»).

г) створення семантичного неологізму – тобто нових слів чи фраз, які передають зміст слова-реалії. На відміну від кальки, такі неологізми не мають етимологічного зв'язку з вихідним словом (Влахов, & Флорін, 1986, с. 100). Цей метод широко використовується при перекладі іншомовних реалій китайською мовою. Зазвичай ієрогліфи, що виражають окремі значення компонентів вихідного слова, комбінуються для створення нового терміна, який був відсутній раніше в китайській мові. У перекладах «Вечорів» і «Миргорода» цей метод також доволі часто використовувався: **виморозка** (冻酒), де 冻 вказує на технологію виготовлення (заморозка), а 酒 – на категорію (алкогольний напій); **желе** (果子冻), де 果子 означає сировину («фрукти»), а 冻 – стан продукту (желе); **кутя** (蜜饭), де 蜜 передає смак меду, а 饭 – категорію (страву з рису); **маковик** (蜜糖姜饼), де 蜜糖姜 описує інгредієнти (мед, цукор, імбир), а 饼 – тип їжі (корж). Подібних прикладів дуже багато, більше можна знайти в Додатку 1.

II. Заміна реалії реалією мови перекладу

Ця стратегія передбачає, що в мові перекладу підшукують реалію, яка в силу часткової близькості значень могла би замінити реалію в мові оригіналу. Зазвичай такі реалії схожі за формою чи функціями, однак така заміна зазвичай має наслідком втрату національного колориту чи викривлення змісту. Попри це, у перекладах «Вечорів» та «Миргороду» ця стратегія застосовується доволі часто і для різних типів реалій. Розглянемо 2 приклади – переклад слова *пампушки* як 馒头 (китайські парові булочки), а також слова *вертички* як 麻花 (жарені «косички» з тіста).

Хоча 馒头 й 麻花 є традиційними стравами китайської кухні (наприклад 馒头 за функціями аналогічна хлібу в західній культурі), між ними й вихідними реаліями спостерігаються значні відмінності як із погляду технології приготування, так і з погляду форми та смаку. Тож такий переклад зберігає лише базову функціональну аналогію (хлібо-булочний виріб) але ігнорує культурну унікальність оригіналу. Нижче представимо фото зазначених страв для порівняння.

Рис. 1. Вигляд «пампушки», «馒头 (маньтова)», «麻花 (махуа)»

Пампушка

馒头 (маньтов)

麻花 (махуа)

На рисунку нижче зображено дівчину з традиційною для східних слов'ян народною стравою – вертички.

Рис. 2. Вертички

Ще один приклад – назву традиційної жіночої прикраси **намисто** (у Гоголя – *монисто*) перекладено як 颈环, 项圈 або 项链. У слов'янських культурах намисто – це *жіноча* нашійна прикраса в вигляді низок монет, перлів, коралів тощо.

Вважається, що в давнину воно не лише розумілося як прикраса, а й могло виконувати практичну функцію «резервного майна» в екстрених ситуаціях. Але китайське слово 项圈 позначає декоративну прикрасу, яку в давнину носили представники шляхти. Її виготовляли з цінних матеріалів – золота, срібла, міді чи нефриту, й вона символізувала статус і заможність. Наприклад, у романі «Сон у червоній вежі» (《红楼梦》) описуються сцени, де головні герої – Дзя Баюю (贾宝玉, чоловік) й Сюе Баочай (薛宝钗, жінка) вдягають таку прикрасу.

Рис. 3. Намисто й 项圈

Намисто

项圈

Як бачимо, між намистом і 项圈 існують значні відмінності – як у матеріалі, з якого їх виготовляють, так і в зовнішньому вигляді, при цьому обидва слова позначають яскраві культурно-історичні реалії. Тож використання методу заміни при перекладі може мати наслідком створення помилкового уявлення в китайських читачів.

Подібних прикладів (заміна реалії реалією) в перекладах «Вечорів» і «Миргорода» багато. Хоча такий метод зручний для перекладача, його недоліки очевидні – культурна інформація, закладена в вихідній реалії, губиться, а реалія, яку використовують на заміну, додає власну культурну інформацію, знайому читачам перекладу, й таким чином у їхньому сприйнятті створюється смислова плутанина.

III. Приблизний переклад

С. Влахов і С. Флорин вважають, що найпопулярнішим перекладацьким прийомом є приблизний переклад реалії. Він часто використовується тому, що має декілька стратегій – спирається або на принцип **родо-видової заміни** (використання терміна ширшого змісту для заміни конкретної реалії), або на **функціональну аналогію** (пошук нейтрального слова з близькою функцією), або ж на **описовий переклад** (опис, роз'яснення, тлумачення). Проте в усіх цих випадках частина культурного колориту реалії втрачається, з чим змушені миритися перекладачі. Розглянемо окремі стратегії докладніше.

а) *родо-видова заміна* – принцип родо-видової заміни дає змогу передати (приблизно) зміст реалії одиницею з ширшим (дуже рідко – вужчим) значенням, ставлячи родові поняття на місце видового» (Влахов, & Флорін, 1986, с. 102). Наприклад, український *коровай* перекладається китайською як 圆面包 (круглий

хліб).

Цей метод часто застосовується при перекладі реалій, пов'язаних із матеріальними об'єктами, зокрема це їжа, одяг, побутові речі тощо. Ще один приклад – слово млинець у більшості китайських перекладів замінюється на 煎饼 (корж).

Таблиця 4. Переклад слова *млинець* у різних виданнях перекладів Гоголя

1936	1955	1994	1996	1999	1999	2002	2012
孟十还	满涛	杨衍松	吴增和	王家兴	陈建华	陈恩冬	刘淑梅
煎饼	煎饼/油饼	煎饼	煎饼	煎饼	煎饼	油饼	煎饼

Однак 煎饼 у різних регіонах Китаю готують по-різному, вони можуть бути солодкими або солоними, а в якості основи може використовуватися не лише пшеничне борошно. Таким чином, китайський термін означає всі страви, які зроблені за схожою технологією й мають подібну форму. Тож для уточнення конкретного виду страви додаються означення. Наприклад, 山东煎饼 містить вказівку на регіон Шаньдон (山东), а 荞麦煎饼 – на вид борошна (荞麦 – гречка). Однак у слов'янській культурі *млинець* зазвичай має фіксований рецепт (може бути на дріжджах чи без, на воді або молоці) (наприклад, пшеничне борошно, якщо не зазначено інше), має солодкий смак.

Інший приклад – коли слово *черевики* перекладають як 鞋子 (взуття, чоботи). У цьому випадку також маємо родо-видову заміну – адже ширша категорія 鞋子 замінює *черевики*. Це спрощує розуміння, але пригашує культурно-історичні нюанси оригіналу.

Таблиця 5. Переклад слова *черевики* у різних виданнях перекладів Гоголя

1955	1994	1999	2002	2012	2014
满涛	杨衍松	白春仁	何茂正	刘淑梅	乔振绪
鞋子	鞋子	平底鞋	鞋子	鞋子	鞋子

б) функціональний аналог.

У визначенні С. Влахова й С. Флорина, функціональний аналог близький до методу заміни реалії реалією, однак акцент переноситься на функціональну роль реалії оригіналу. Наприклад, міроніми *верста* й *миля* перекладаються як 里

(приблизно пів кілометра). І хоча цей китайський термін позначає довжину іншу, ніж верста чи миля, за функціональним призначенням (позначати довжину) вони збігаються.

Ще один приклад застосування такого методу – переклад назв музичних інструментів. Зазвичай ці назви в перекладі замінюються на більш нейтральні терміни: **бандура** – 四弦琴 (чотириструнний музичний інструмент) або 六弦琴 (шестиструнний музичний інструмент); **кобза** – 八弦琴 (восьмиструнний музичний інструмент); **сопілка** – 笛子 (флейта). Такі переклади зберігають функціональну схожість, однак нівелюють культурну унікальність оригіналу. Більше того, такий переклад є неточним. Як бачимо з наведеного нижче малюнка, і бандура, і кобза мають значно більше струн, аніж 4, 6 чи 8 – насправді обидва інструменти є багатострунними.

Рис.4. Українські музичні інструменти

Кобза

бандура

в) опис, роз'яснення, тлумачення.

Цей метод застосовується тоді, коли неможливо відтворити реалію іншими способами (зокрема й транскрипцією), і в китайській мові взагалі відсутні аналогічні поняття або культурні явища. Найчастіше це стосується абстрактних концепцій, релігійних або побутових звичаїв. До прикладу візьмемо українське слово *колядка* й утворене від нього дієслово *колядувати* – цей звичай як ритуальний

і нині зберігається в Україні в багатьох селах, а також подекуди відроджується в містах. Однак для китайського читача, не знайомого з китайською культурою, він виглядає дуже абстрактно, тож переклад цих слів потребує пояснення й докладного коментаря.

Таблиця 6. Варіанти перекладу слів «*колядувати*» й «*колядка*» в різних виданнях.

1955 满涛	唱“柯略特基” (докладніше див. примітку на стор. 104) /唱歌拜节 (с 112)
1994 杨衍松	唱圣诞节祝祷歌 (докладніше див. примітку на стор. 69)
1999 王家兴	唱“科利加达/唱祝歌”
1999 白春仁	联唱; 唱歌
2002 何茂正	唱“柯略特基 (圣诞节前夜人民挨家挨户到别人家窗前唱祝福歌)” (докладніше див. примітку на стор. 116)
2012 刘淑梅	唱圣诞节祝祷歌 (докладніше див. примітку на стор. 27)
2014 乔振绪	走家串户去唱祝节歌 (докладніше див. примітку на стор. 109)
2016 王尊贤	唱圣诞颂歌 (докладніше див. примітку на стор. 40)

Інші приклади використання описового методу з розлогими коментарями такі: традиційна гра *тісна баба* й соціально-політичний термін *зерцало* (докладніше див. у Додатку І).

IV. Контекстуальний переклад

С. Влахов і С. Флорин підкреслюють, що «термін *контекстуальний переклад* зазвичай протиставляють *словниковому перекладу*, вказуючи, таким чином, на відповідники, які слово може мати в контексті на відміну від тих, що зазначені в словнику» (Влахов, & Флорін, 1986, с. 104).

Наприклад, слово *шишки* (хлібо-булочний виріб ритуального характеру, призначений для споживання на весіллі) перекладено як *喜事面包* (хліб для радісної події). Тут перекладач додав уточнення – *喜事* (радісна подія)²¹, спираючись на контекст – опис весільного обряду, однак вказівку на особливості форми (схожість до шишки) таким чином відтворити не вдалося. Вислів *пуститися вприсядку* відтворено як *跳蹲步舞* (танок із присіданнями).

Типовим прикладом контекстуального перекладу також є інтерпретація терміна *церковний співак* (у Гоголя – *песельник*). У різних перекладах значення

²¹ У китайській мові під цим словосполученням мається на увазі весілля.

слова *церковний* розширюється за рахунок контексту, який конкретизує мету й місце застосування цього «песельника»:

І місяць, зійшовши, довго ще бачив юрби музик, які проходили по вулицях з бандурами, турбанами, круглими балалайками, та церковних співаків, яких держали на Січі співати в церкві та славити запорозькі діла. (Гоголь, 2008, с. 50).

Таблиця 7. Переклад слова *церковний співак* (у Гоголя – песельник) у різних виданнях перекладів Гоголя

1936 孟十还	1955 满涛	1996 吴增和	1999 陈建华	2002 冯玉律
专为在教堂里唱歌和颂扬扎波罗基人的功绩而留在希池的教堂中的歌者	被谢奇留下为教堂唱圣歌和颂扬查波罗什人的功绩的合唱队歌手	为演唱教堂歌曲和歌颂扎波罗热人的业绩而由谢奇供养的歌手	教堂合唱队的歌手	为教堂唱圣歌和颂扬查波罗什人业绩的教堂合唱队的歌手们

Інший приклад – фраза, «що лежав на столі» (про покійника), передана різними перекладачами наступним чином:

Таблиця 8. Переклад фрази — «що лежав на столі» у різних виданнях перекладів Гоголя

1999 陈建华	2002 陈恩冬	2012 刘淑梅
躺在挺尸桌上	横在桌板上	直挺挺地躺在桌上

Як бачимо, пропонуючи варіант перекладу *躺在挺尸桌上* (досл. що лежить на столі для покійників), у першому випадку перекладач вербалізує інформацію про призначення стола – *挺尸桌* (стіл для трупа), додаючи до слова *стіл* специфічний семантичний відтінок (місце для небіжчика).

У другому випадку – *横在桌板上* (що лежить впоперек на столі) – використання ієрогліфа *横* (впоперек, горизонтально) створює асоціацію з китайським висловом *横死* (насильницька смерть).

У третьому варіанті – *直挺挺地躺在桌上* (протягнувшись на столі, заніміти) – прикметник *直挺挺* (прямий, застиглий) також асоціюється з посмертним станом тіла.

Таким чином, як бачимо, кожний перекладач, спираючись на контекст, розширює семантику ключового слова стіл через культурно обумовлені деталі, адаптуючи фразу для сприйняття китайським читачем.

4.1.3. Особливості перекладацьких стратегій у китайських перекладах «Вечорів на хуторі біля Диканьки» й «Миргорода»

1) Пріоритет перекладу над транскрипцією. Стратегії, що були запропоновані С. Флориним і С. Влаховим були напрацьовані для західних мов, що користуються алфавітним письмом, тож не завжди їх можна застосувати до практики перекладу на китайську мову з її ідеографічним письмом. Саме тому китайські дослідники, такі як Ван Донфен і Джен Деху, напрацьовуючи методи перекладу реалій між китайською й західними мовами, підкреслювали важливість коментарів – як у випадку транскрипції, так і при дослівному перекладі. Є багато слів, які легко транскрибуються між алфавітними мовами, але при перекладі на китайську потребують комбінованого підходу (переклад + опис) і мають наступні особливості:

Власне питомі морфеми китайської мови є виключно односкладовими, а ієрогліфічне письмо по суті фіксує морфеми-склади на рівні окремих знаків. Ця особливість китайської мовної системи сформувала у її носіїв стійке уявлення про те, що кожен склад і кожен ієрогліф мають власне значення. Як наслідок, при запозиченні іншомовних елементів спостерігається небажання використовувати китайські склади та ієрогліфи виключно як фонетичні символи, позбавлені смислу. Це пояснює неприйняття повних фонетичних запозичень (кальок) та тенденцію до їх витіснення семантичними кальками. Зазначена тенденція є прямим віддзеркаленням впливу національного менталітету на процес асиміляції запозиченої лексики (葛本仪主编, 2003, с. 75).

2) Залежність обсягу коментарів від ступеня «незнайомості» реалії. Аналіз перекладів «Вечорів» і «Миргорода» показав, що чим менше реалія знайома китайському читачеві, тим розлогішим буде до неї коментар – і це не залежить від методу перекладу (транскрипція чи переклад). Цю тенденцію можна простежити на таких прикладах: традиційний український одяг – *плахта* й *запaska*; професії –

чумак; побутові речі – *макогон*; ігри – *тісна баба*; персонажі грецької міфології – *Філемон* і *Бавкида*; соціально-політичні терміни – *бунчужний*, *зерцало*, *Січ* (докладніше див. Додаток І).

На нашу думку, ця тенденція пов'язана зі значними відмінностями в культурі й структурі мов. І хоча тут маємо проблему надлишковості коментарів, яка давно обговорюється в перекладознавстві, - адже занадто докладні примітки перетворюють текст на «словник», ускладнюючи читання й зменшуючи задоволення від сприйняття художнього твору, - слід пам'ятати, що занадто спрощений переклад позбавляє текст культурної глибини, а читача – можливості познайомитися з іншою культурою. Тож пошук балансу між докладністю й лаконічністю лишається складним завданням для перекладачів.

3) Прагнення мінімізувати позатекстові примітки шляхом додавання пояснень у самому тексті. Щоб уникнути «енциклопедичності», перекладачі активно використовують контекстуальні уточнення – додають визначення або епітети безпосередньо в тексті. Це призводить до того, що одне слово в оригіналі перетворюється на цілу розгорнуту фразу з уточненнями в перекладі. Приклади можна побачити в Таблиці 9.

Таблиця 9. Переклади слова *варенуха* у різних виданнях перекладів Гоголя.

1955	1994	1999	1999	2002	2012	2014	2016
满涛	杨衍松	王家兴	白春仁	何茂正	刘淑梅	乔振绪	王尊贤
混合香料酒	香料熬制的白酒	熬炼成的伏特加	甜酒	混合香料酒	以香料熬制的伏特加	加香料酿制成的伏特加酒	混合香料酒

Інші приклади: *ковпак* (椭圆形无边帽子), *очіпок* (花洋布的头巾/印花布头巾), *каре́та* (四轮轿式马), *жнець* (割麦子的农民), *церковний співак* (被谢奇留下为教堂唱圣歌和颂扬查波罗什人的功绩的合唱队歌手), *словотитло* (教会斯拉夫文的略语符). Докладніше про них – у Додатку І.

Зазначені особливості були виявлені шляхом зіставного аналізу перекладів різних періодів. Якщо розглядати ці тексти в діяхронії, то виявляється, що підходи до перекладу реалій у різні періоди закономірно змінювалися залежно від соціального контексту й історичного розвитку. Це відображає еволюцію

перекладацьких стратегій, що була зумовлена зрушеннями в мовних нормах та сприйнятті культур. Докладніше цю проблематику буде розглянуто в наступному підрозділі.

4.2. Особливості й проблеми перекладу реалій у «Вечорах на хуторі біля Диканьки» й «Миргорода»

У цілому, в перекладах реалій із зазначених двох збірок, що виконувалися в різні періоди, спостерігаються закономірні зміни, тісно пов'язані з соціально-історичним контекстом Китаю. Іншими словами, ступінь модернізації китайського суспільства безпосередньо впливав на способи відтворення реалій у перекладах, що особливо яскраво виявляється в еволюції перекладацьких стратегій.

З початку масового перекладу західних праць (особливо літератури) й донині перекладацька діяльність сильно вплинула як на китайське суспільство в цілому, так і на модернізацію китайської літератури й мови. Після першої Опіумної війни китайці активно використовували переклад як інструмент запозичення передових ідей Заходу. Тоді, завдяки відкритості, Китай пережив декілька «хвиль перекладів», серед яких визначальною вважається перекладацька активність у період *Руху за нову культуру*. Цей рух радикально вплинув на модернізацію китайської мови, а переклади не лише збагатили її новими термінами, концепціями й знаннями, але й сприяли діалогу з іншими культурами.

З початком політики *реформ і відкритості* модернізація всіх сфер життя Китаю поглиблювалася, і в цей же час набирала обертів глобалізація, тож способи культурного обміну змінювалися – від пасивного засвоєння до активного діалогу й синтезу. Ця динаміка відображає 2 ключові зміни:

- 1) рутинізація іншомовних реалій. Багато понять і об'єктів, що були чужими китайському суспільству ще століття тому, зробилися частиною повсякденного життя китайців. До прикладу, західні реалії, пов'язані з технологіями чи соціальними інститутами, втратили свою екзотичність. Назвемо таке освоєння рутинізацією.
- 2) акцент на культурну специфіку. В умовах подолання культурної дистанції з Заходом, у Китаї зріс інтерес до унікальних національних рис багатьох

інших країн, але тут китайське суспільство постало перед новим викликом – розрізнення культурних особливостей близьких народів (наприклад слов'ян).

Процес переходу від чужого до знайомого добре простежується і в способах трансляції реалій з «Вечорів» та «Миргорода» в різні періоди. Розглянемо докладніше приклади.

4.2.1. Загальні характеристики китайських перекладів «Вечорів» і «Миргорода».

У підрозділі 2.3.1 було розглянуто історію перекладів повістей «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород» у Китаї та складено Таблицю 2, яка узагальнює інформацію про використані у дослідженні китайські переклади (включно з назвами творів, іменами перекладачів, видавництвами та роками видання). Перед проведенням статистичного аналізу відтворення реалій у цих перекладах **виокремимо** загальні особливості перекладацьких практик, що відображають еволюцію китайської літератури та суспільних змін.

Серед перекладачів **Мен Шихвань** став першим, хто перекладав твори Гоголя безпосередньо з оригіналу. Його повний переклад «Миргорода», виданий у 1936 році та перевиданий у 1948 і 1953 роках, має дві ключові особливості:

- 1) вертикальну верстку тексту із поєднанням спрощених і традиційних ієрогліфів, що ускладнювало читання;
- 2) наявність великої кількості коментарів.

Ці особливості зумовлені історичним періодом, у якому працював перекладач. На той час у Китаї зберігалися традиційні стандарти верстки з переважним використанням вертикального набору тексту. Крім того, епоха, коли Мен Шихвань здійснював переклад (1930-ті роки), збіглася з перехідним етапом від веньянь до байхуа в китайській мові, що пояснює змішане використання традиційних і спрощених ієрогліфів.

Щодо великої кількості коментарів, то вона пояснюється двома чинниками. По-перше, Мен Шихвань був першим, хто здійснив повний переклад «Миргорода», тому він не мав змоги орієнтуватися на попередні перекладацькі рішення. По-друге,

тодішня китайська аудиторія мала низький рівень обізнаності з іноземними культурними реаліями. Ці обставини спонукали перекладача до особливої ретельності, яка виявилася в докладному коментаторському апараті.

Мань Тао вважається одним із найкращих перекладачів Гоголя в Китаї. У 1950-х роках Мань Тао почав перекладати твори М. Гоголя. У 1954 році він завершив переклад «Вечорів на хуторі біля Диканьки», які були опубліковані в лютому 1955 року видавництвом «Народна література» (人民文学出版社). У 1963 році він завершив повний переклад «Миргорода», проте через політичну боротьбу того часу публікацію було відкладено. Після смерті Мань Тао у 1978 році роботу над «Вибраними творами Гоголя» (《果戈理选集》) продовжив його двоюрідний брат Сю Ціндао. У 1983 році це видання було опубліковане; до нього увійшли переклади повістей «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород», які виконав Мань Тао.

Аналіз перекладів Мань Тао, опублікованих у різні періоди, виявляє низку характерних особливостей. У першому виданні «Вечорів на хуторі біля Диканьки» (1955) використовувалася вертикальна верстка з поєднанням традиційних і спрощених ієрогліфів. У подальших виданнях перейшли на горизонтальну верстку та повністю спрощену графіку. Крім того, збільшилася кількість ілюстрацій: якщо в ранньому перекладі був лише автопортрет М. Гоголя, то у «Вибраних творах Гоголя» (1983) з'явилися численні зображення, які візуалізують український світ гоголівських творів. На відміну від перекладів Мен Шихваня, роботи Мань Тао містять аналітичні післямови до кожної повісті. Це дає змогу читачам краще зрозуміти текст через інтерпретацію перекладача, створюючи своєрідний діалог між ним і читацькою аудиторією.

Переклади творів М. Гоголя, виконані Мань Тао, не лише відзначаються високою точністю, а й максимально відтворюють тон, атмосферу й стиль оригіналу. У колі вчених, які вивчали творчість М. Гоголя його нарікли «людиною, яка майстерно передає дух М. Гоголя» (李今, 2009, с. 247).

Після Мань Тао протягом тривалого часу не було перекладачів, які б

самостійно завершили повний переклад повістей «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород». Після 90-х років окремі переклади публікувалися у збірках, що включали вибрані оповідання разом з іншими творами М. Гоголя (детальніше див. Таблицю 1). Повні переклади обох збірників здійснили лише Чень Дзяньхва, Бай Чвеньжень та Цяо Дженьсю. Серед них переклади Цяо Дженьсюя вирізняються тим, що добре зберігають гумористичний та яскравий стиль Гоголя, наближаючи текст до сприйняття сучасних читачів.

Наприклад, в оповіданні «Сорочинський ярмарок» є опис мачухи героїні. Тут чітко видно, що переклад Мань Тао зберігає риси епохи, в якій його було виконано, тоді як Цяо Дженьсю використовує сучасніші мовні конструкції:

*що рябіла, мов шахівниця, і в ситцьовім **барвистім** очінку, що надавав якоїсь особливої **поважності** її червоному повному обличчю...* (Гоголь, 2008, с. 38).

(她) 头上戴着花洋布的头巾, 给她胖胖的红脸蛋带来特别的**威仪**。(满涛, 1955, сс. 11-12)

她头上戴一顶印花布帽子, 这给她那红红的胖脸蛋儿增添了几分**霸气**。(乔振绪, 2014, с. 12)

Загалом особливості перекладів різних періодів відображають кілька важливих змін у китайському літературному полі й навіть у суспільстві.

- 1) **По-перше, це еволюція друкарства.** Під впливом західних стандартів китайські книжкові видання перейшли від традиційної вертикальної верстки до горизонтальної, що ознаменувало зміну поліграфічних традицій.
- 2) **По-друге, це реформа писемності.** Змішане використання традиційних і спрощених ієрогліфів, характерне для середини ХХ ст., після 1980-х років поступилося повному переходу на спрощену писемність, що відображає етапи реформи китайської мови.
- 3) **По-третє, це стилістичні зміни.** Еволюція мови перекладів демонструє поступову модернізацію китайської літературної мови. У перекладах Цяо Дженьсюя (2014) чітко простежується орієнтація на молодіжну аудиторію через використання актуальної лексики та сучасних мовних конструкцій.

Крім того, на відміну від Мань Тао, більшість пізніших перекладачів поєднували перекладацьку діяльність із викладацькою роботою у вищих навчальних закладах. Через це переклади часто створювалися під тиском академічних вимог, що негативно позначалося на стабільності їхньої якості.

4.2.2. Скорочення помилок у перекладах

Зіставлення перекладів з різних видань «Вечорів» і «Миргорода» китайською мовою виявило, що у версії Мена Шихваня (перша версія) містилася значна кількість помилок, які надалі були виправлені. Розглянемо приклади.

У різних перекладах слово *буханці* було перекладене так, як зазначено в Таблиці 10. Як бачимо, переклад Мена Шихваня 麻花²² є геть помилковим. Інші перекладачі вже користувалися словом 面包 (хліб), додаючи пояснення: *маленький, пшеничний, маленький чорний або білий*. Цікаво, що в українській мові слово *буханець* є лічильним і може стосуватися як білого, так і чорного хліба, як пшеничного, так і приготовленого з інших видів борошна. Тож не відомо, чим керувалися Чень Еньдон та Цяо Дженсю, уточнюючи колір хліба.

Таблиця 10. Переклад слова *буханці* у різних виданнях перекладів Гоголя

1936	1955	1999	1999	2002	2002	2014
孟十还	满涛	白春仁	陈建华	何茂正	陈恩冬	乔振绪
麻花	小麦面包/小面包	小麦面包	小面包	小麦面包	小黑面包	白面包

Окрім того, Мен Шихвань переклав слово *калач* як 干饼 (досл. сухий корж), що не є точним. Наступні перекладачі виправляли цю неточність у різний спосіб – або через родо-видову заміну, або через опис форми за аналогією, або ж додаючи пояснення в коментарях:

Таблиця 11. Переклади слова *калач* у різних виданнях перекладів Гоголя

1936	1955	1996	1999	1999	2002	2002
孟十还	满涛	吴增和	白春仁	陈建华	何茂正	陈恩冬
干饼	点心(注释: 农忙时在午饭和晚饭中间吃的一顿小食)/圆弧形面包	圆面包	白面包	锁形的白面包	点心(注释: 农忙时在午饭和晚饭中间吃的一顿小食)	挂锁形白面包

І, як бачимо з Таблиці 11, в розумінні того, що таке калач, перекладачі

²² Махва – хлібо-булочний виріб у китайській кулінарії, дещо схожий на український хмиз.

розділилися на 2 «табори» - *десерт* або *хліб* (круглий, білий чи білий у формі замочка). Очевидно, прихильники першого варіанту виходили з функцій цього виробу – зазвичай калачі солодкі, а другі – з форми. (укр визначення калача!) Однак, справді, це точно не сухий корж.

КАЛАЧ, а, ч. Білий хліб особливої форми, випечений із крученого й переплетеного тіста (Словник української мови) .

Ще більше «не пощастило» вареникам, адже це слово з неточностями перекладали, крім Мена Шихваня, також і Мань Тао, і Бай Чвеньджень, і Чень Еньдон, і Льов Шумей. Хоча, порівняно з Менем, подальші переклади все ж виглядають точнішими. Отже, вперше китайцям представили цю страву через аналогію з сирним пирогом (*乳酪饼*) та пудингом (*布丁*)!

Таблиця 12. Переклад слова *вареники* у різних виданнях перекладів Гоголя

1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松	1999 王家兴	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 冯玉律	2002 陈恩冬	2012 刘淑梅	2014 乔振绪	2016 王尊贤
乳酪饼 /乳酪/ 布丁	凝乳面包/甜馅儿饺子	甜馅儿饺子	甜馅儿饺子	果酱/甜饺	甜馅点心/果酱饺子/奶渣饺子	甜馅儿饺子	甜陷饺子	甜陷饺子/甜饼	凝乳面卷/甜馅儿饺子	甜馅儿饺子	甜馅儿饺子

Загалом, у перекладах Мена Шихваня більшість помилок була пов'язана саме з кулінарною лексикою, і, окрім уже розглянутих вище, можна додати ще наступні:

пастила – *果浆* (фруктовий сироп), пізніше виправлено на *果泥软糕/水果软糕* (фруктова паста);

- *пиріжок* – *包子* (баодзи, китайські парові булочки), виправлено на *馅饼* (коржі з начинкою);
- *сметана* – *酸乳皮* (кислі вершки, досл. «шкірка» на кислому молоці), виправлено на *酸奶油* (сучасне позначення сметани).

Деякі помилки були виправлені лише в нещодавніх перекладах. Наприклад, у Таблиці 13 наводиться переклад реалії *хустка*.

Таблиця 13. Переклад слова *хустка* у різних виданнях перекладів Гоголя.

1955 满涛	1999 白春仁	2002 何茂正	2014 乔振绪
手帕	手帕	手帕	头巾

Як бачимо, до 2014 р. це слово перекладали як «носова хустинка», і тільки Цяо Дженсю виправив на *хустку*.

На нашу думку, розглянуті вище помилки перекладу були зумовлені двома основними чинниками. Суб'єктивно – це недостатньо глибоке розуміння перекладачем відповідних реалій, адже хоча перекладачі й володіли мовою оригіналу, однак рівень володіння був, очевидно, різним; окрім того, в них не було досвіду тривалого проживання в Україні, тож вони не мали контакту з реаліями, пов'язаними з українською національною історією та культурою. Об'єктивно – це відмінності суспільно-політичної ситуації в різні періоди в самому Китаї, коли працювали різні перекладачі, і це ставило перед ними різні завдання. Наприклад, Мен Шихвань, який перекладав «Миргород» у 1930-х рр., діяв в епоху, коли іноземна культура тільки починала масово проникати в Китай через переклади, тож багато іноземних понять ще не мали закріплених відповідників у китайській мові. Оскільки він був першим китайським перекладачем, який працював безпосередньо з оригіналом, то перед ним постала необхідність зробити першу спробу ознайомити китайського читача з великою кількістю українських реалій, і окремих помилок тут уникнути було важко. Пізніше, Мань Тао, завдяки глибокому знанню мови, заклав міцну основу для якісних перекладів, тож його творчість стала орієнтиром для наступних поколінь перекладачів.

4.2.3. Поступова стандартизація відповідників для українських реалій

Через значні розбіжності в харчових звичках, одязі, тощо, а також через велику географічну відстань між Китаєм і Заходом, багато звичних на Заході харчових продуктів чи предметів побуту були геть незнайомі китайцям початку ХХ ст. Однак разом із модернізацією китайського суспільства й поглибленням міжнародних контактів, розуміння зовнішнього світу зростало, а сприйняття іноземних культурних явищ трансформувалося від «чужого» до «знайомого».

Порівняльний аналіз засвідчив, що перші перекладачі частіше використовували метод заміни реалії реалією, намагаючись подолати когнітивні лакуни. Вони замінювали іноземні реалії аналогами з китайської культури, аби полегшити таким чином розуміння й сприйняття цих реалій китайськими читачами.

Однак поки торгівельно-культурний обмін між країнами зростав, а ще додався Інтернет, що відкрило доступ до інформації про закордонні реалії, китайці почали знайомитися з цими реаліями на власному досвіді, або через фільми, зображення й тексти, що дало змогу перекладачам поступово «відновити» першопочатковий вигляд цих реалій, що призвело до створення семантичних неологізмів.

Коли перекладацька практика почала зростати, у сучасній китайській мові сформувалися певні норми найменування іноземних реалій. Спочатку одну реалію могли перекладати кількома варіантами, наприклад, слово *шоколад* перекладалося і як 巧克力, і як 朱古力, але сьогодні закріпився варіант 巧克力. Інший приклад – слово *миля*, спочатку воно перекладалося як 英里, але пізніше за стандартне прийняли написання 英里. У перекладах реалій з «Вечорів» і «Миргорода» також спостерігається перехід від різнорідних варіантів до одного стандартного.

Також слід зауважити, що історично культури різних європейських країн впливали одна на іншу, тож багато українських реалій мають певні аналоги в інших європейських країнах. А збільшення обсягу перекладної літератури, відтворення таких реалій китайською мовою поступово уніфікувалося і, зрештою, закріпилося у вигляді норми.

Приклад 1. *Бублик (面包圈)*

Бублик – це круглий крендель із заварного тіста, що має форму кільця (Словник української мови). В українській кулінарній традиції його зазвичай посипають маком. Як типовий елемент української кухні, бублик неодноразово згадується у «Вечорах» та «Миргороді»:

Перекупки, сидючи на базарі, завжди затуляли руками своїми пироги, бублики, насіння гарбузове, як орлиці дітей своїх, коли тільки помічали де прохожого бурсака. (Гоголь, 2008, с. 36).

Ринок у цей час звичайно тільки починав ворухитись, і торговки, з бубликами, булками, гарбузовим насінням і маківниками, смикали одна з-перед одної за поли тих, у кого поли були з тонкого сукна або якої-небудь бавовняної матерії. (Гоголь, 2008, с. 127).

У різних перекладах китайською мовою слово-реалія *бублик* передавалося по-різному. Розглянемо варіанти в Таблиці 14.

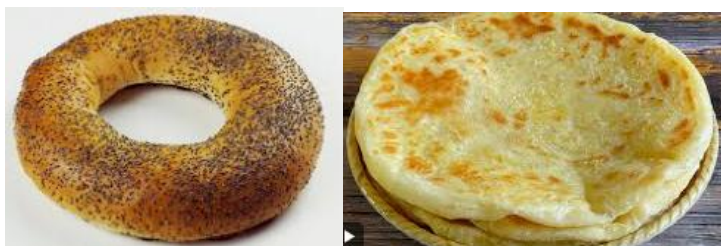
Таблиця 14. Переклад слова *бублик* у різних виданнях перекладів Гоголя

1936 孟十还	1955 满涛 1994 杨衍松 1996 吴增和 1999 王家兴	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正 2002 冯玉律 2002 陈恩冬 2012 刘淑梅	2014 乔振绪
干 饼 / 饼 干 (сухий корж\печиво)	面包圈 (хліб у формі кільця)	小圆面包/小面包/ 面包圈 (хліб у формі кільця\ маленький хліб)	面包卷/面包 圈 (хліб у формі кільця)	面包圈 (хліб у формі кільця)	面包圈(儿) (хліб у формі кільця)

У перекладі Мена Шихваня реалія *бублик* була замінена китайським словом 饼 (корж), з варіантами 饼干 (печиво) й 干饼 (сухий корж). Як пам'ятаємо, калач Мен Шихвань також перекладав як 干饼. На нашу думку, така стратегія була зумовлена відсутністю в китайській культурі аналогів цієї реалії, і, як наслідок, лакуною в мовній системі. Оскільки Мен Шихвань був піонером у перекладах творів української тематики, то він обрав функціонально близькі терміни китайської кухні, щоб забезпечити сприйняття тексту читачами, хоча не виключаємо й недостатнє розуміння перекладачем специфіки цих продуктів.

Згідно «Великого словника китайської мови» (《汉语大词典》), 饼 визначається як «виріб із борошна, що випікається або готується на пару..., пізніше – переважно пласкі вироби круглої форми з пшеничного або рисового борошна» (汉语大词典, 1993, с. 538). Однак українські бублики, хоча теж виготовляються з борошна, відрізняються від китайських 饼 як технологією приготування, так і формою – вони пласкі й без дірки посередині.

Рис. 5. Бублик і 饼

бублик

饼

У подальшому перекладачі відмовились від заміни бублика на 饼, а натомість почали використовувати словосполучення з компонентом 面包 (хліб), найчастіше – 面包圈 (хліб у формі кільця). Цікаво, що слово вперше з'явилося в есеї Мао Двеня (茅盾) «Аналіз тривоги молоді» (《青年苦闷的分析》, 1930), написаному в той самий період, коли Мен Шихвань перекладав «Миргород». На той час хліб і хлібо-булочні вироби в цілому ще не були поширені в китайському суспільстві.

Можливо, Мен Шихвань уникав слова 面包 через його малознайомість широкому загалу або хвилювався, що читачі не зрозуміють, що таке 面包 і 面包圈. Однак після запровадження політики реформ і відкритості та з приходом великої кількості іноземних харчових компаній, які популяризували західну випічку, хліб став звичним продуктом у Китаї. До цього з хлібом трохи були знайомі мешканці півночі Китаю завдяки контактам з Російською імперією та емігрантами звідти. На позначення цього виробу на півночі функціонувало слово 列巴, що є фонетичним запозиченням від «хліб». Це надало змогу пізнішим перекладачам обрати більш точний відповідник 面包圈, у якому поєднуються родові поняття – хліб (面包) і вказівка на форму – кільце (圈), що зробило це слово інтуїтивно зрозумілим для читачів.

Приклад 2. *Князь* – 大公

Таблиця 15. Переклад слова *князь* у різних виданнях перекладів Гоголя

1936	1955	1996	1999	1999	2002	2002	2014	2020
孟十还	满涛	吴增和	白春仁	陈建华	何茂正	冯玉律	乔振绪	侯丹
君主	王公	王公	公爵	王公	王公	王公贵族	大公	大公

Із Таблиці 15. Видно, що при перекладі слова *князь* спочатку також застосовувався метод заміни, а в сучасній китайській мові для його відтворення вже створили семантичний неологізм 大公 (великий князь). В українських словниках це слово визначається як «голова роду, племені або союзу племен, що звичайно стояв на чолі військової дружини, а з розвитком феодалізму – вождь війська та правитель князівства».(Словник української мови).

Виходячи з функцій князя, деякі перекладачі використовували китайські

терміни 君主 (монарх), 王公 (князь), 公爵 (герцог). І хоча ці терміни близькі за значенням, вони мають відмінності в семантиці обсягу влади й обов'язках. У пізніших перекладах творів Гоголя слово князь стабільно відтворюється як 大公. Слід зауважити, що в сучасній китайській мові знову актуалізувалося значення слова 大公 (князь) як «голова європейської держави», тоді як у давньокитайській мові воно означало «найвища справедливість» (汉语大词典, 1986, с. 1328). У процесі безперервного розвитку китайської мови, а також із поширенням у Китаї концепції 公国 (князівство), запозиченої з європейської феодальної системи, термін князь почав перекладатися саме як 大公, що наразі є стандартним перекладом цього слова.

Подібні процеси спостерігаються і в перекладах інших реалій:

- *пиріг (пиріжок)* – спочатку 包子/馒头 (парові булочки), нині 馅饼 (пиріжок з начинкою);
- *бандура* – спочатку 六弦琴/四弦琴 (шестиструнний/чотириструнний музичний інструмент), нині 班杜拉琴 (транскрипція + інструмент);
- *архієрей* – спочатку 僧正 (буддійський наставник), нині 主教/大主教/高级僧侣 (єпископ / архієпископ / священнослужитель найвищого сану).

Інші приклади можна також побачити в **Додатку І**.

4.2.4. Встановлення стандартів транскрипції та формування конвенцій

Через значні культурні розбіжності між Китаєм та іншими країнами, багато реалій не знаходять відповідників у китайській мові. Це особливо актуально для власних імен і топонімів, для відтворення яких неможливо створити неологізми, тож перекладачі вимушені звертатися до транскрипції.

Однак у Китаї спочатку не було єдиного стандарту для транскрипції іншомовних слів. Перекладачі зазвичай самі підбирали ієрогліфи, які, на їхню суб'єктивну думку, приблизно відтворювали звучання вихідного слова, використовуючи їх як фонетичні символи для транскрипції. Це призводило до хаосу в перекладі. По-перше, в ранніх перекладах поєднання ієрогліфів у транскрипції

часто було немилозвучним, або й узагалі важким для вимови. Це було пов'язано з тим, що транскрипція великої кількості запозичених слів сприяла появі нових ієрогліфів і слів, наприклад, 咖啡 (кава), 嘍啉 (пиримідін), 唛啉 (індол), 英哩 (миля), 狮子 (лев, пізніше замінене на 獅子 тощо. По-друге, при перекладі довгих слів повністю ігнорувалася така риса китайської мови як тяжіння до одно- і двоскладовості. Наприклад, слово *inspiration* так і транскрибували як 烟士披里纯. По-третє, для одних і тих самих іншомовних слів використовувалися різні варіанти транскрипції, як у вищенаведеному прикладі про *шоколад* (巧克力 і 朱古力).

Зі збільшенням перекладацької практики, фахівці з іноземних мов усе більше усвідомлювали необхідність уніфікації стандартів транскрипції. Показово, що у «Великому російсько-китайському словнику» (《大俄汉词典》), укладеному Хейлондзяньським університетом і опублікованому в 1985 р., ще не було «Таблиці російсько-китайської транскрипції» (俄语汉语译音表), але в допрацьованому виданні 2001 р. вона вже є, так само, як і зворотня «Таблиця китайсько-російської транскрипції (пін'їнь)» (汉语拼音俄语译音表), які встановили єдиний стандарт транскрипції між російською й китайською мовами. Під впливом цього стандарту транскрипція слів російської мови поступово стандартизувалася.

Розглянемо до прикладу яких змін зазнала транскрипція слова *Січ* (див. Таблицю 16), яке зрештою закріпилося в китайській мові як 谢奇.

Як видно з таблиці 16, лише Мен Шихвань, передавши слово *Січ* транслітерацією як 希池 (*xīchí* – *січи*), наблизився до оригінальної української вимови. Більшість же перекладачів віддали перевагу варіанту 谢奇 (*xiéqí* – *сеці*), що ґрунтується на російськомовному відповіднику *Сечь*.

Це явище яскраво демонструє дві речі: по-перше, неточність, властиву транслітерації українських реалій через російську мову, а по-друге – нагальну необхідність розробки та впровадження «Таблиці українсько-китайської транскрипції» (乌克兰语汉语译音表) та «Таблиці китайсько-української транскрипції (пін'їнь)» (汉语拼音乌克兰语译音表).

Таблиця 16. Транскрибування слова *Ci*

1936 孟十还	1955 满涛; 1994 杨衍松; 1996 吴增和; 1999 王家兴	1999 白春仁	1999 陈建华; 2002 何茂正	2002 冯玉律	2012 刘淑梅	2014 乔振绪	2016 王尊贤; 2020 侯丹
希池	谢奇	索奇 /赛切	谢奇	营地	谢奇	谢奇 /营地	谢奇

Однак лишаються приклади транскрипцій, які, хоча й не відповідають стандартам, все ж закріпилися завдяки масовому вжитку. У Таблиці 17 наведено випадок із словом *запорожець*.

Таблиця 17. Транскрипція слова *запорожець*

1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松 1996 吴增和	1999 王家兴	1999 白春仁 1999 陈建华	2002 年及之后的其他译者
扎 泡 罗 基 人	查波罗什人/扎波罗什人	扎波罗热人	扎 波 罗 热 人	扎波罗什人	查波罗什人

Як бачимо, в Мена Шихваня – перший варіант транскрипції – вийшло не дуже милозвучне слово, але Мань Тао його вдосконалив. І хоча згідно стандартів потрібно було би писати 扎波罗热人, але обидва варіанти транскрипції з версії Маня Тао вплинули на наступних перекладачів, тож слово закріпилося в такому вигляді (навіть відповідна сторінка в 百度百科 (китайська онлайн енциклопедія) використовує варіант 查波罗什人).

Інший приклад – варіації транскрибування назви річки Дніпро. Спочатку перекладачі, схоже, керувалися особистими вподобаннями при виборі ієрогліфів для транскрипції. Варіант Мена Шихваня (尼 胞 尔 河) збігався із сучасною транскрипцією назви країни Непал (尼 泊 尔) у китайській мові, тому не зберігся. Варіант Маня Тао (德 聂 泊 河/德 聂 伯 河) був доволі близьким до загальноприйнятого нині (第 聂 伯 河). І хоча, якщо керуватися зазначеною вище таблицею стандартів, слід було би писати 德 聂 普 尔 河, більшість перекладачів віддали перевагу варіанту 第 聂 伯 河.

Таблиця 18. Транскрипція назви *Дніпро*

1936 孟十还	1955 满涛	1996 年及之后的其他译者
尼胞尔河 (нібаоерхе)	德聂泊河/德聂伯河 (денебохе)	第聂伯河 (дінебохе)

Першопочаткові тексти перекладів також вплинули на транскрипцію деяких термінів. Тут важливо розуміти, що велика кількість ранніх перекладів у Китаї виконувалися не з оригіналу, а з англійських, німецьких чи японських версій, що призводило до значних розбіжностей у передачі реалій. Наприклад, перекладачі початку ХХ ст., такі як Лу Сюнь, не володіли російською мовою, тож працювали через мови-посередниці (німецьку, англійську, японську), через що транскрипції власних імен та топонімів суттєво відхилялися від оригіналу. Навіть прізвище Гоголя транскрибували по різному: 鄂戈理 (鲁迅, 1907), 郭哥里 (耿济之, 1921), 歌郭里 (郑振铎, 1923), 郭歌尔 (韩侍桁, 1934)! Мен Шихвань як перший перекладач, який працював безпосередньо з оригіналом, запропонував багато новаторських ідей стосовно способів транскрибування тих чи інших слів, однак багато його пропозицій були відкинуті пізнішими перекладачами. Тим не менше, деякі раніші транскрипції прижилися завдяки широкому розповсюдженню навіть після введення стандартів.

Це явище простежується також у перекладах імен та топонімів з «Вечорів» та «Миргорода». Наприклад, слово *козак* перекладено як 哥萨克. Вперше цей варіант трапляється в книзі «Історія козацької експансії на Схід» (《可萨克东方侵略史》, 1902), що була перекладена китайською з японської версії ще до введення стандартів, згідно яких слід було би писати 科扎克, однак раніший варіант зберігся, оскільки встиг закріпитися в свідомості читачів (上海作新社, 1902).

Інший приклад – слово *водка*²³, яке нині уніфіковано пишеться як 伏特加(酒), хоча згідно стандартної транскрипції правильно було би 沃德卡(酒). Цікаво, що в раніших перекладах траплявся також варіант 伏特卡(酒), однак із часом саме 伏特

²³ Зауважимо, що в українській мові є таке слово поряд із словом горілка, однак воно позначає напій, виготовлений за іншою технологією, ніж горілка.

加 зробилося загальноприйнятим завдяки масовому використанню.

Таблиця 19. Варіанти транскрибування слова *водка*.

1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松; 1996 吴增和; 1999 王家兴; 1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正; 2002 陈恩冬 2012 刘淑梅; 2014 乔振绪 2016 王尊贤; 2020 侯丹
伏特卡酒	伏特加/伏特加酒/ 伏特卡酒	伏特加(酒)	伏特加酒/ 伏特卡酒	伏特加(酒)

У перекладах «Вечорів» та «Миргорода» трапляються випадки, коли транскрипція слів-реалій зазнала впливу опосередкованого перекладу (з інших мов). Це пов'язано з тим, що деякі реалії (для китайців) поширені в багатьох європейських країнах, при цьому вимова відповідних слів має незначні відмінності. Наприклад, слова *пунш* і *пуншика* згідно правил транскрипції слід передавати як 蓬什 або 蓬希卡. Однак, за винятком Мена Шихваня, який використовував варіант 朋斯酒, інші перекладачі або вдавалися до описового перекладу, або уніфікували транскрипцію як 潘趣酒. Останній варіант, очевидно, виник під впливом англійського *Punch* і став загальноприйнятим.

Таблиця 20. Варіанти транскрибування слова *пунш*.

1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松	1996 吴增和	1999 王家兴; 1999 陈建华; 2002 陈恩冬; 2012 刘淑梅
朋斯酒(一种用香料调制的五味酒)	混合酒	潘趣酒(用果汁、香料、茶、酒等掺和而成的混合饮料)	混合饮料	潘趣酒

4.2.5. «Жорсткий переклад» - особливості застосування.

Аналіз різних перекладів «Вечорів» та «Миргорода» засвідчує, що Мен Шихвань як піонер у цій справі перебував під сильним впливом концепції «жорсткого перекладу» (тобто такого, який в українській перекладознавчій традиції прийнято називати *буквальним*). У китайській перекладознавчій традиції він був запропонований Лу Сюнем. З 1903 по 1935 рр. Лу Сюнь активно займався перекладацькою діяльністю, і саме в цей період китайська мова зазнала радикальних змін. Вчені на чолі з Лу Сюнем прагнули через переклади західних книжок посунути давньокитайську мову *веньянь* як літературну з провідних

позицій у суспільній практиці й замінити її на загальнозрозумілу мову *байхуа*, вбачаючи в ній інструмент трансформації суспільства. Саме в цьому контексті боротьби між двома версіями китайської мови – писемною й усною – для відтворення іншомовних реалій Лу Сюнь і запропонував метод «жорсткого перекладу».

На його думку, «жорстким» слід вважати «переклад чітко по правилах, речення за реченням, а то й слово за словом» (鲁迅, 2005, с. 204). Для нього це був, з одного боку, експеримент з реформування китайської мови, а з іншого – необхідність, продиктована практичними потребами. «Жорсткий переклад» на практиці проявлявся по-різному, наприклад, якщо говорити про лексичний рівень, то для реалій, що повністю відсутні в китайській культурі, застосовувалась транскрипція.

Твердження про необхідність «жорсткого перекладу» по суті було пов'язане з відсутністю в китайській мові відповідних концепцій і аналогів у соціальному житті, тож аби зберегти смисл оригінальних термінів, перекладачам доводилося вдаватися до такого методу. Наприклад, під час *Руху за нову культуру* розгорнулася широка дискусія про переклад слова **Democracy**. Дехто з вчених пропонували такі варіанти, як: 民本主义, 民主主义, 民治主义, 民主. Однак Чень Дусюв (陈独秀) наполягав на варіанті *德谟克拉西*, адже вважав, що коли пошириться розуміння суті *democracy*, фонетичне відтворення як *德谟克拉西* повністю відповідатиме змісту вихідного терміна. Однак цей метод викликав багато сумнівів, навіть сам Лу Сюнь відзначав його «розмитість» і «штучність». Складність сприйняття «фонетично буквальних перекладів» (逐字音译) пов'язана з величезною різницею між китайською мовою як ієрогліфічною й західними алфавітними мовами, адже внаслідок такої транскрипції утворюються громіздкі слова, що суперечать структурі традиційних китайських лексем, ускладнюючи їх запам'ятовування.

Попри критику метода «жорсткого перекладу», запропонованого Лу Сюнем, його підхід зіграв позитивну роль у модернізації китайської мови й суспільства, а також викликав значний резонанс у свій час. Мен Шихвань, який був міцно пов'язаний із Лу Сюнем, при перекладі «Миргорода» частково керувався саме

методом «жорсткого перекладу», що проявляється в активному використанні транскрипції. Наприклад, *аршин* (阿尔伸), *верста* (威尔斯特\维尔斯特), *кварта* (克乌尔特), *копійка* (戈贝克), *цехін* (财亨) тощо.

Однак метод Мена Шихваня дещо відрізнявся від «жорсткого перекладу» Лу Сюня, що мав «наси́льницький» характер і доводив до крайнощів, зокрема й мав наслідком безпідставне створення слів (硬造). А Мен Шихвань, вдаючись до «жорсткого перекладу», зазвичай додавав ще коментарі з роз'ясненнями, завдяки чому отримував текст, більш зрозумілий читачам, і в цьому полягав компроміс у його підході.

Приклад 1. Киселик

Таблиця 21. Переклад слова *киселик* у різних виданнях перекладів Гоголя

1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松	1996 吴增和	1999 王家兴	1999 陈建华; 2002 何茂正; 2002 陈恩冬	2012 刘淑梅	2020 侯丹
克 泻 尔 (用粉、酒、水果汁和糖调汁的液体食物)	麦 粉羹	果羹	牛 奶 果 汁羹	果羹	果汁羹	果羹	水果冻

Приклад 2. Кошовий

Таблиця 22. Переклад слова *кошовий* у різних виданнях перекладів Гоголя

1936 孟十还	1955 满涛	1996 吴增和	1999 陈建华	2002 冯玉律
柯赛乌(一个所在地的全部的哥萨克营房的最高首领) (транскрипція: кесайу)	团长 (голова групи)	统领 (командир)	首领 (голова)	统领 (командир)

Сам по собі «жорсткий переклад», без пояснень, виявлявся непрактичним, особливо в художній літературі. Наприклад, якщо прибрати коментар до слова 克泻尔 (киселик), читач міг лише здогадатися з контексту, що це – їжа, але її форма, смак та інші особливості лишалися незрозумілими. Наступні перекладачі після Мена Шихваня віддавали перевагу більш доступним (для читача) методам: заміну реалії реалією й створення неологізму. Хоча це призводило до часткової втрати культурного колориту, але такі прийоми полегшували сприйняття й підвищували читабельність текстів. Цікаво, що в науково-технічній сфері «жорсткий переклад»

виявився більш стійким - вимоги до точності в передачі термінології й заборона на втрати інформації зробили тут буквальну транскрипцію прийнятною.

4.2.6. Спрощення в перекладі

Порівняльний аналіз різних китайських перекладів повістей з «Вечорів» та «Миргорода», розкриває стійку тенденцію до спрощення у відтворенні культурних реалій. Найбільш показовим виявом цієї тенденції може слугувати послідовне скорочення обсягу коментарів із поясненнями в пізніших версіях перекладу.

По-перше, модернізація китайської мови й поглиблення міжкультурної взаємодії призвели до асиміляції багатьох реалій, які раніше сприймалися як екзотичні, а підвищення пізнавальних можливостей читачів знизило необхідність у коментарях та поясненнях. Можна помітити, що в перекладах Мена Шихваня реалії часто супроводжувалися розлогими коментарями, тоді як у пізніших перекладах їх відтворення ставало дедалі лаконічніше.

Приклад 1. Готичне вікно.

Таблиця 23. Переклад словосполучення *готичне вікно* у різних виданнях перекладів Гоголя

1936 孟十还	1955 满涛	1996 吴增和; 1999 陈建华; 2002 冯玉律
“哥德”式的窗户(起于哥德族, 十六世纪顷最风行的一种建筑形式, 窗户上端是尖形的, 现在的教堂大半还多采用这种形式)	哥 特 式 的 窗 户	哥特式窗户

Збільшення числа китайців, які навчалися, працювали чи мандрували за кордоном, призвело до того, що населення Китаю краще познайомилось із європейськими архітектурними стилями, більше того, деякі з цих стилів певним чином вплинули на побудову нових споруд у період стрімкого розростання китайської інфраструктури. Такі стилі, як романський, готичний чи бароко, поступово ставали зрозумілими широким масам у Китаї.

Приклад 2. Копійка

Таблиця 24. Переклад слова *копійка*

1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松	1996 吴增和	1999 王家兴	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正 2002 冯玉律 2014 乔振绪
戈贝克(俄国铜币名称, 每戈贝克等于中国钱一分)	戈 比 / 一文钱	戈比	一文钱	卢布	戈比	一文钱	戈比

Поширення інформації про грошові одиниці різних країн було безпосередньо пов'язане зі збільшенням товарообігу між Китаєм та іншими країнами, а також із зростанням числа людей, які виїжджали за кордон у мандрівки чи на навчання. Тож раніше незнайомі китайцям грошові одиниці, такі як *фунт, франк, рубль чи ліра*, перестали бути екзотичними, вже не потребували коментарів у перекладі, а їх написання – усталилося, що ми й бачимо в Таблиці 25.

Приклад 3. Хоровод

Таблиця 25. Переклад слово *хоровод*

1955	1994	1999	2002	2014	2016
满涛	杨衍松	白春仁	何茂正	乔振绪	王尊贤
环圈舞	圆圈舞(斯拉夫民族的一种民间集体舞, 人们唱着歌围成圆圈转着跳, 又称环舞、轮舞)	圆圈舞	环圈舞	圆圈舞	圆圈舞

Останніми роками, завдяки посиленню культурного обміну між Китаєм та іншими країнами, Китай відвідала велика кількість іноземних танцювальних колективів. Водночас збільшилася кількість китайців, що побували за кордоном, а ЗМІ почали широко висвітлювати різні зарубіжні форми мистецтва. Тож такі види мистецької діяльності, як балет чи хоровод, поступово зробилися зрозумілими для більшості китайців.

По-друге, спрощення понять про деякі реалії при перекладі відбувається без шкоди для загального розуміння тексту. Зазвичай це стосується реалій, які можна передати за допомогою заміни близькими по смислу термінами або за рахунок створення семантичних неологізмів. Мета таких спрощень – збільшення читацької аудиторії. Перекладач свідомо спрощує текст, враховуючи доступність перекладу для розуміння носіями цільової мови, легкість читання й технічну складність відповідної лінгвістичної трансформації, що особливо стосується реалій з високою культурною заангажованістю. Коли приймається рішення про скорочення коментарів, то ключовим критерієм лишається хоча б розуміння на рівні авторського задуму.

Приклад 1. Сотник

Таблиця 26. Переклад слова *сотник*

1936 孟十还	百人长/百人长(是哥萨克军队的长官，初时他的权力仅是指挥一个由百人组成的队伍，但到后来这队伍的数额便增加到不止一百了)
1955 满涛	中尉/百人长
1994 杨衍松	百人长
1996 吴增和	中尉
1999 王家兴	哥萨克中尉
1999 白春仁	百户长/百人长
1999 陈建华	百人长(哥萨克军队中相当于连长的军官)
2002 何茂正	百人长
2002 冯玉律	中尉
2002 陈恩冬	百人长
2012 刘淑梅	哥萨克中尉
2014 乔振绪	百户长/百人长
2016 王尊贤	百人长

Як відомо, в Давньому Китаї існувала військова посада 百夫长, що означало «командир, який очолює загін приблизно зі ста осіб» (汉语大词典, 1991, с. 221). Був також варіант 百户长 (сотник домогосподарств), хоча реальна кількість підлеглих не завжди досягала 100 осіб. Дехто з перекладачів відтворює цю реалію (сотник) як 百人长 або 百户长, що, хоча й відрізняється від поняття *сотник* у деталях, однак зберігає функціональну подібність, а це дає змогу оминати пояснення, оскільки читачі й так легко зрозуміють суть.

Приклад 2. Ліктор

Для відтворення цього слова використовували методи заміни та створення неологізму.

Таблиця 27. Переклад слова *ліктор*

1936 孟十还	1955 满涛	1996 吴增和	1999 陈建华	2002 冯玉律
副班长(原字为“执刑官”，是古罗马的官吏，司砍杀与拷打囚人之职。但据原书注释(文中亦可看出)，这个字在这里当“班长的助手”解，故改为今译。)	学监	执 法 学 生	执法生(旧时神学院里代神甫鞭答学生的人)	执法生

Мен Шихвань переклав слово *ліктор* як 副班长 (заступник командира), але додав пояснення, усвідомлюючи цю неточність. Мань Тао обрав слово 学监

(наглядач у школі), хоча в китайській мові це слово означає «особу, яка наглядала за учнями в старих школах» (汉语大词典, 1989, с. 49), що далеко не відповідає функціям ліктора. Пізніші перекладачі створили семантичний неологізм – 执法生 (студент, що застосовує правові методи), об'єднавши 执法 (застосування права), що є вказівкою на функцію, та 生 (студент), що вказує на статус особи. Цей приклад ілюструє ключову перевагу китайської мови – комбінація ієрогліфів дозволяє створювати точні неологізми без додаткових пояснень.

Ще одним прикладом спрощеного перекладу є **використання означень для заміни розлогих коментарів**. До прикладу можна розглянути переклад словоформи *ксьондзи* (Таблиця 28).

— *Слухайте!., ще не те розкажу: і ксьондзи їздять тепер по всій Україні в таратайках. Та не те лихо, що в таратайках, а те лихо, що запрягають уже не коней, а просто православних християн.* (Гоголь, 2008, с. 53).

Таблиця 28. Переклад словоформи *ксьондзи*

1936 孟十还	1955 满涛	1996 吴增和	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 冯玉律	2014 乔振绪	2020 侯丹
加特力教的僧侣(“加特力教”是罗马系的基督教, 为波兰人所信奉, 俄罗斯和哥萨克所信奉的是希腊系的基督教, 在俄国统称”正教”, 即正统派之谓也)	天主教僧侣们/波兰牧师/神父	波兰的天主教教士	波兰主教/天主教教士	波兰天主教的教士	波兰的天主教教士/神甫	天主教士	波兰天主教士	波兰天主教神甫

У перекладі Мена Шивхана щодо слово *ксьондзи* додано розширений коментар, що детально пояснює значення цього слова. У міру популяризації концепції католицизму в китайській мові та культурі, пізніші переклади вже не містять таких детальних приміток, натомість використовуються визначення на кшталт 天主教的 (католицький) або 波兰天主教(的) (польський католицький) для семантичного уточнення.

Нарешті, трапляється спрощення власного значення слова, яке перекладач використовує в перекладі. Так відбулося з деякими надто специфічними термінами,

які поступово замінилися більш зрозумілими і широковживаними аналогами з повсякденного життя. Наприклад, переклад слова *губка* еволюціонував від 蕈菌²⁴ до 木耳\蘑菇²⁵.

Інший приклад – переклад слова *лембик*.

Таблиця 29. Переклад слова *лембик* у різних виданнях перекладів Гоголя

1936	1955	1994	1996	1999	1999	2002	2012	2020
孟十还	满涛	杨衍松	吴增和	王家兴	陈建华	陈恩冬	刘淑梅	侯丹
钵	酒甌	甌	壶	甌	滤壶	甌	甌	蒸馏器

Оскільки ієрогліфи 钵\酒甌\甌 мало використовуються в сучасній китайській мові й асоціюються з давнім начинням, то пізніше з'явилися варіанти перекладу, такі як 滤壶\蒸馏器 (чайник з фільтром, дистилятор).

Подібні приклади наводимо нижче:

- *Черпак*: 饮马的戽斗 → 给马喝水的勺子 (ківш для напування коней)
- *козли*: 驭手座 → 座位 (сидіння)
- *форейтор*: 驭手 → 车夫 (кучер)
- *токарь*: 匠人 → 旋工\车工 (токарь)

Загалом, від Мена Шихваня і до Хова Даня, тобто від першого видання «Миргорода» в 1936 р. і донині, китайські переклади «Вечорів на хуторі біля Диканьки» й «Миргорода» постійно змінювалися, і ці зміни відбувалися одночасно з соціальним розвитком Китаю, радикальними мовними змінами й розвитком теорії перекладу. Найновіші роботи демонструють тенденцію до стандартизації й підвищення точності, при цьому, з підвищенням обізнаності китайських читачів щодо закордонних реалій, в останніх перекладах спостерігається тенденція до спрощення висловлювань.

Попри те, що наразі існує вже велика кількість китайських перекладів повістей Гоголя зі збірок «Вечори на хуторі біля Диканьки» й «Миргород», якість яких поступово підвищувалась, ми вважаємо, що відтворення культурних реалій в них ще потребує подальшого перегляду та вдосконалення. Хоча ці повісті були написані

²⁴ Давня назва великих грибів у Китаї, включала гриби в сучасному розумінні, гливи тощо.

²⁵ Сучасна назва грибів

російською мовою, частина українських реалій у них зберігає автентичну українську вимову, тож, виконуючи транскрипцію цих реалій, варто орієнтуватися саме на неї.

4.3. Основні принципи відтворення реалій у перекладах Гоголя китайською мовою

Практика перекладу засвідчує, що, відтворюючи реалії, перекладачеві слід дотримуватися кількох ключових принципів. **По-перше**, перекладач повинен добре розуміти соціально-історичний і культурний контекст твору. Без чіткого усвідомлення цього тла, під час перекладу реалії може відбутися ненавмисна втрата або викривлення її національно-історичного колориту. **По-друге**, слід завжди дотримуватися принципу відповідності оригіналу й намагатися якнайточніше відтворити сенс реалії оригіналу. Але навіть за умов володіння мовою на найвищому рівні й знання історико-культурного контексту, перекладачі іноді скорочують або адаптують зміст під впливом особистих стильових уподобань або об'єктивних обмежень, що завжди позбавляє переклад автентичності. **По-третє**, необхідно враховувати вплив соціальних змін на мовні норми. Перекладач існує в певному суспільному середовищі, і слід враховувати, що китайська мова за останнє століття зазнала радикальних змін, зокрема писемна мова еволюціонувала від веньянь до байхуа і далі - до сучасної китайської мови.

Отже, усі ці принципи безпосередньо зумовлюють загальну якість і стиль перекладу, окреслюючи межі відповідальності перекладача перед вихідним текстом і читачем.

4.3.1. Вимога до перекладача щодо глибокого розуміння соціально-історичного та культурного контексту оригіналу

Цілком очевидно, що для перекладу літературного твору недостатньо просто володіти мовою оригінального твору: необхідно ще глибоко розуміти соціально-історичний і культурний контекст створення твору. А для того, щоб безпосередньо і всебічно познайомитись із країною, окрім вивчення мови й читання її літератури, слід також проводити польові дослідження, навчання на місці й навіть проживати там певний час.

Китай та Україна географічно віддалені одна від одної, а контакти між ними довгий час відбувалися за посередництва третіх країн, зокрема, якщо брати нещодавній період, у рамках китайсько-радянського співробітництва. Безпосередні обміни в сфері освіти та культури між Китаєм та Україною почалися після розпаду СРСР, однак досить тривалий час розвивалися доволі повільно. І тільки на початку XXI ст. кількість китайських студентів, які приїздили навчатися в Україну, почала поступово збільшуватися, при цьому більшість з них навчалися власним коштом. Після запуску ініціативи «Пояс і Шлях» (一帶一路政策, 2013 р.) стрімко збільшилась кількість китайських студентів, які направлялися в Україну за державними програмами, а торгівельне співробітництво між країнами теж розширилося, що сприяло зростанню взаєморозуміння між мешканцями України й Китаю.

Безпосередні культурні обміни між Китаєм і Україною теж почалися доволі пізно, а в радянський період вони відбувалися лише в межах китайсько-радянської взаємодії. Серед вчених, хто одним з перших зробив значний внесок у культурний діалог між країнами, виокремлюється постать Ге Баоцюаня (戈宝权). Він відвідав Київ у 1987 р. і на запрошення Спілки письменників України відвідав будинок-музей Тараса Шевченка, а також зустрівся з українськими літераторами. За підтримки Спілки письменників України та синолога Івана Чирка в 1990 р. в Китаї було опубліковано переклад «Обраних віршів Тараса Шевченка» (《谢甫琴科诗选》), виконаний Ге Баоцюанем безпосередньо з української мови. Це видання можна вважати першим у Китаї, що спиралося на україномовний оригінал і містило розлогі коментарі до національно-культурної лексики (Li Haiying, 2024).

Окрім того, деякі вчені з самого початку знайомились із Україною через треті країни. Зокрема в 1990 р. професор Джен Шупу (郑述谱) в співробітництві з канадськими колегами вперше опублікував «Українсько-китайський словник» (《乌克兰语汉语词典》, 1990), завдяки чому були заповнені певні прогалини в цій галузі в Китаї.

Але з іншого боку, під впливом СРСР, китайські вчені тривалий час включали

вивчення України в рамки «совєтології» (苏联研究). Ця усталена парадигма мислення обмежувала сприйняття України в китайському академічному товаристві. Навіть фахівці, що вивчали українську мову, мали лише поверхові знання з української культури і часто плутали її або з білоруською, або з російською.

Окрім радянського спадку, складність самої української культури теж створює перешкоди для китайських дослідників. Нині ми розуміємо, що Україна, розташована із західного краю Євразійського степу, століттями слугувала «брамою Європи», а також своєрідним містком між Європою й Азією, сприяючи обміну народами, товарами, ідеями. Як зазначає С. Плохій, «кожна імперія претендувала на українські землі й багатства, залишаючи свій слід в ландшафті й у менталітеті населення, формуючи унікальну прикордонну ідентичність і етнос» (Ploky, 2015, р. ххі).

Таким чином, сукупний вплив географічної віддаленості, інерції совєтологічних парадигм і складної полікультурної природи українського суспільства сформувало багатовимірну систему бар'єрів – як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру – для досліджень України в Китаї. Ця методологічна обмеженість закономірно виявилась у неточностях відтворення культурних реалій, зокрема, при перекладі гоголівських повістей «Вечори на хуторі біля Диканьки» й «Миргород».

Найбільш репрезентативні приклади таких неточностей спостерігаються в галузі кулінарної лексики:

*Вона плела плітки, і їла зранку **варені буряки**, і дуже добре лаялась.....* (Гоголь, 2008, с 176.)

她喜欢搬弄是非，每天早上都要喝菜汤，骂起街来堪称盖世无双.....(刘淑梅译, 2012, 98).

Тут «**варені буряки**» означають саме окремо варені буряки, однак більше половини перекладачів помилково відтворили це як 菜汤 (овочевий суп), сплутавши цю страву з борщем. Хоча буряк, дійсно, кладеться в борщ, однак з нього можуть готуватися й різні інші страви, зокрема його можуть подавати окремо у

вареному вигляді. Тож ця помилка наочно демонструє наслідки недостатньої обізнаності в культурно-побутовому національному контексті.

Таблиця 30. Переклад словосполучення *варені буряки* китайською мовою різними перекладачами.

1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松	1996 吴增和	1999 王家兴	1999 陈建华	2002 陈恩冬	2012 刘淑梅
腌咸的红 菜头	煮熟的甜 菜根	煮好的混合 菜汤	煮熟的红 甜菜	菜汤	煮熟的红 甜菜	热菜汤	菜汤

Що стосується перекладу грошової одиниці гривні, то тут, на нашу думку, також потрібне обговорення й певні виправлення. *Гривня* у стародавній Русі – срібний злиток вагою близько фунта, який служив основною грошовою одиницею. (Словник української мови) *Гривня* – це грошова одиниця, що широко використовувалась у княжу добу в східнослов'янському регіоні. Історичні гривні найчастіше виготовлялися зі срібла, причому їхня форма й вага варіювалися залежно від регіону й епохи. У 1996 р. гривня була затверджена як офіційна валюта України, еквівалентна китайському юаню (元).

Таблиця 31. Варіанти перекладу слова *гривня* китайською

1955 满涛	1994 杨衍松	1999 王家兴	1999 白春仁	2002 何茂正	2012 刘淑梅	2014 乔振绪	2016 王尊贤
戈比	银币(旧俄货币, 一 银币为十戈比)	戈比 银 币	戈比	戈比	银币	戈比	戈比

З Таблиці 32 видно, що в більшості перекладів *гривню* відтворено як 戈比 (копійка), і так само власне відтворюється й *копійка* (戈比).

Таблиця 32. Варіанти перекладу слова *копійка* китайською.

1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松	1996 吴增和	1999 王家兴	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正 2002 冯玉律 2014 乔振绪
戈贝克(俄国铜币 名称, 每戈贝克等 于中国钱一分)	戈比 / 一文钱	戈比	一文钱	卢布	戈比	一文钱	戈比

Як відомо, копійка також була грошовою одиницею княжої доби, причому 100 копійок дорівнювали 1 гривні, у плані вираження це має бути еквівалентне

китайським словосполученням 一分钱 і 一元钱. Нині копійка є розмінною монетою не лише для гривні, але й для рубля, тож переклад слова *гривня* в творах Гоголя, як 戈比 вважаємо некоректним. Помилковим також є коментар Яна Янсона про те, що «одна срібна монета дорівнює 10 копійкам». На нашу думку, найкраще в цьому випадку скористатися фонетичною транскрипцією й відтворити гривню як (乌克兰) 格里夫纳, або, враховуючи історичний склад монети (срібло), перекладати як 银币.

4.3.2. Вимога дотримуватися принципу відповідності для відтворення смислу реалій

Китайський перекладач Янь Фу, працюючи над перекладом «Теорії еволюції» (《天演论》, англ. *Evolution and Ethics*) Томаса Генрі Гекслі (Thomas Henry Huxley), сформулював три ключових принципи перекладу: **відповідність, ясність, краса** (信、达、雅). Із них *відповідність* (або *точність*) поставлено на перше місце як головний критерій. Для забезпечення точності, перекладач повинен досконало володіти мовою й глибоко розуміти соціально-історичний та культурний контексти. Однак навіть за дотримання цих умов суб'єктивний підхід перекладача лишається важливим чинником, що впливає на результати перекладу. По-різному проставляючи акценти, перекладач може скорочувати чи адаптувати зміст, що викривлює оригінал і порушує принцип відповідності.

Типовим для цієї проблеми є приклад з повісті «Вечір на Івана Купала», де описується традиційне українське весілля:

*полякові дали під ніс дулю, та й заварили весілля: напекли **шишок**, понашивали **рушників** та **хусток**, викотили бочку **горілки**; посадили за стіл молодих; розрізали **коровай**; заграли на **бандурах, цимбалах, сопілках, кобзах** — і почалося... (Гоголь, 2008, с. 70).*

У цьому короткому уривку міститься ціла низка культурно-специфічної лексики (реалій), пов'язаних з одягом, їжею та традиційними музичними інструментами. Наведемо нижче декілька варіантів перекладу цього уривку в різних перекладачів:

“他们用冷言冷语把波兰人打发走开，接着就举行婚礼；他们烤好了**喜事面**

包，缝好了手巾和手帕，搬出了大桶的烧酒；让新郎新娘坐在桌子前面；切开了大圆面包；四弦琴、琵琶、笛子、八弦琴一齐吹奏起来——于是欢乐开始了” (满涛, 1983, с. 55).

“事不宜迟，回绝了波兰人就办起了喜事。烤了许多面包，织了许多面巾和手帕，准备了大桶白酒，把新人安排就座，切好面包，弹起琴弦，喜筵便开始了……” (白春仁, 1999, с. 56).

“他们用冷嘲热讽把波兰人打发走了，接着就举行婚礼：他们烤好了面包，缝好了手巾手帕，搬出来一大桶烧酒，叫新郎新娘坐在桌子前面，切开了大圆面包，把四弦琴、笛子、八弦琴一齐吹奏起来——欢欢乐乐的婚礼开始了……” (何茂正, 2002, с. 55).

“事不宜迟，他们把一无所获的波兰人打发走了以后，就赶紧张罗着办喜事。他们烤好了婚礼用的小圆面包，缝好了面巾和头巾，搬出一大桶酒，让一对新人入了席，切开一个圆面包，四弦琴、扬琴、横笛等乐器开始奏响，于是热闹的婚礼开始了……” (乔振绪, 2014, с. 51).

Очевидно, що в перекладах Бая Чвеньжєня й Хе Маоджєна (何茂正) принцип відповідності порушений дуже сильно, смисл культурних реалій у їхніх роботах майже повністю втрачено. Обидва перекладача застосовували стратегію родовидової заміни, використовуючи загальні іменники китайської мови для відтворення реалій, або здійснюючи підміну конкретних понять універсальними, або спрощуючи зміст. Зокрема, обидва перекладача передали *шіїшки* як 面包 (хліб), позбавивши термін зв'язку з ритуальною їжею.

Бай Чвеньжєнь звів до купи чотири різних музичних інструментів (бандури, цимбали, сопілки, кобзи), передавши їх загальним поняттям 琴弦 (струнні музичні інструменти), що знищило не лише культурну специфіку, але й яскраву образність сцени. Хоча такі спрощення не заважають читанню, вони розмивають уявлення китайських читачів про українське весілля та мають наслідком втрату образів, навантажених культурною інформацією.

Найбільш точним виявився переклад Маня Тао. Він відтворив *шіїшки* як 喜事

面包, де до слова *хліб* додав пояснення 喜事 (святковий), що дозволило обійтися без пояснення. Однак і цей варіант не ідеальний, адже реалія, яку неможливо пояснити в тексті чи в примітках, все ж втрачає український колорит.

Ще один приклад спрощення реалії – переклад слова *курінь*, яке є багатозначним.

- 1) Легка будівля, сторожка (на городах, баштанах і т. ін.).
- 2) Вбоге житло.
- 3) *іст.* Окрема частина запорізького козацького війська.
- 4) *іст.* Житло козаків, що складали таку частину війська.
- 5) *іст.* У період громадянської війни.

(Словник української мови)

Це слово може позначати як архітектурну споруду – житло запорізьких козаків, так і структурну одиницю Запорізької Січі, де кожний курінь мав власного керівника (отамана) і отримував його ім'я. Як ми знаємо, реєстрові козаки приписувалися до конкретного куреня, а в бою полк формувався з 3-4 куренів. Загальнопоширена інформація з Вікіпедії про курінь така: «У 16-18 ст. військово-адміністративна одиниця Запорізької Січі, що складалася з кількох сот козаків. Назви куренів походили від своїх отаманів-засновників або від міст, звідки вийшли перші запорожці» (Вікіпедія, 2025).

Відтак, переклад слова *курінь* повинен варіюватися залежно від контексту. Наведемо до прикладу переклад Маня Тао:

Дід насадив баштан понад самим шляхом і перейшов жити в курінь; взяв і нас із собою горобців та сорок ганяти з баштана. (Гоголь, 2008, с. 207).

爷爷在大路旁边种了一片瓜田，就移住到窝棚里去了；把我们也带了过去，叫我们从瓜田里赶掉麻雀和喜鹊。(满涛, 1983, с. 245).

Замість колишніх уділів, дрібних городків, наповнених псарями й ловчими, замість ворогуючих і торгуючих містами дрібних князів виникли грізні селища, курені й околиці, об'єднані спільною небезпекою й ненавистю проти нехристиянських хижаків. (Гоголь, 2008, с. 31).

再没有从前的封地，充斥着养狗人和猎师的小城镇，再没有小王公们的互相仇视和互通贸易的城镇，却产生了被共同的危难和对非基督教掠夺者的憎恨联结起来的凶悍的村庄、**营舍**和外廓。(满涛, 1983, с. 292).

Січ складалася з шістдесяти з чимось куренів, що дуже схожі були на окремі незалежні республіки, а ще більше були схожі на школу й бурсу дітей, які живуть на всьому готовому. (Гоголь, 2008, с. 46).

谢奇由六十多个支营队所组成，这些支营队很像一些分离的、独立的共和国，更像是把一群随时听候调度的孩子聚集在一起的学校和神学校。(满涛, 1983, с. 313).

Представимо також варіанти перекладу слова *курінь* у різних перекладачів (див. Таблицю 33):

Таблиця 33. Варіанти перекладу слова *курінь*

1936 孟十还	1955 满涛	1996 吴增和	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 冯玉律	2014 乔振绪
哥萨克的营房(哥萨克的营房, 和之后的“营部”同, 意思是“哥萨克的小房”, 因为每座房子里住一队哥萨克, 所以也就用作一队哥萨克军队的代名词, 这是一种特有的组织, 无平常译法, 实则应音译“库仑”)营部	窝棚 / 营舍 / 支营队	营舍/分队	窝棚	营房/营垒/分队	窝棚	营房/营	草棚

Як бачимо, Мен Шихвань здійснив докладне дослідження слова *курінь*, і в основному тексті переклав його як 哥萨克的营房 (казарми козаків) і 营部 (штаб), а в примітках запропонував використовувати транскрипцію 库仑. Дослідницький підхід Мена Шихваня до перекладу цього терміна відображає його увагу до національно-культурного колориту, закладеного в слові *курінь*, що засновується на визнанні куреня як складової частини культури українських козаків. Інші перекладачі обмежились перекладами на зразок 营舍 (казарми) чи 分队 (загін), через що читачам лишилася невідомою унікальна соціальна організація козаків, а також вони втратили можливість по-справжньому осмислити створений Гоголем образ Тараса Бульба як козака й героя та заховану в ньому національну ідентичність

4.3.3. Вимога враховувати вплив соціальних змін на мовні норми

Одне з відгалужень лінгвістики – соціолінгвістика – розглядає мову як соціальне явище й підкреслює, що соціальність (社会性) є однією з фундаментальних характеристик мови, адже остання не тільки відображає суспільство, але й здатна впливати на нього, при цьому мова ще й виконує прогностичну функцію щодо соціальних змін. Оскільки мова не існує поза суспільством, її вивчення потребує аналізу взаємозв'язку між соціальними факторами й мовною еволюцією.

За останні 100 років китайське суспільство пережило 3 історичних трансформації: 1) період від Сінхайської революції (辛亥革命, 1911) до Руху 4 травня (1919); 2) період від заснування КНР (1949) до «культурної революції» (1978); 3) період від початку політики реформ і відкритості (1978) і до нині.(文献支撑) Кожен із цих періодів характеризувався масштабними соціальними зрушеннями, які вплинули на розвиток китайської мови – письмова мова поступово еволюціонувала від класичної мови *веньянь* до сучасної китайської мови, відбулися радикальні зміни в граматиці, лексиці й стилістичних нормах.

Оскільки мова й суспільство тісно пов'язані, соціальні зміни постійно впливають на розвиток мови, тому при перекладі літературних творів перекладач повинен обов'язково враховувати їх вплив на норми китайської мови.

Діахронічний аналіз перекладних текстів різних історичних періодів надає унікальну можливість простежити вплив суспільства на мову. Зокрема, на матеріалі китайських перекладів гоголівських повістей «Вечори на хуторі біля Диканьки» й «Миргород» чітко виявляється кореляція між етапами соціального розвитку й еволюцією мови. Перші спроби перекладу цих повістей з'явилися в період Руху за нову культуру в Китаї, канонічний переклад Маня Тао був завершений після заснування КНР, а поява численних перекладів-інтерпретацій відбулася в умовах реформ і відкритості (з 1980-х рр. і до нашого часу). Всі переклади «Вечорів» і «Миргорода», в який би період вони не були створені, досі становлять велику наукову цінність, адже вони слугують переконливою ілюстрацією тези про те, що

під впливом соціокультурних чинників відбувалася діахронічна трансформація лінгвістичних норм, і особливий інтерес в цьому контексті становить історія підходів до відтворення культурних реалій.

Типовим прикладом описаної ситуації є переклад терміна *царициний кучер* (у Гоголя – *царицыный* ²⁶ *кучер*). У ранніх перекладах слово «царицыный» відтворювалося як 御\御前 (той, що належить цариці) – у китайській мові цей ієрогліф «раніше використовувався як вказівка на шанобливе ставлення до дій або речей, що належали імператору» (汉语大词典, 1989, с. 1022). Однак із падінням династії Цін (1912 р.) і поступовим відходом епохи монархії в історію, використання ієрогліфа 御 в усному мовленні суттєво зменшилося, тож перекладачі Цяо Дженсью й Ван Дзвеньсянь обрали більш сучасний і загальновживаний термін 皇家 (королівський, імператорський).

Таблиця 34. Переклади словосполучення *царицыный кучер* китайською

1955 满涛	1994 杨衍松	1999 白春仁	2002 何茂正	2014 乔振绪	2016 王尊贤
御马夫	御马夫	御前车夫	御马夫	皇家车夫	皇家车夫

Ще один гарний приклад впливу соціальних змін на мову – це переклад слова *очіпок* (див. Таблицю 35).

Таблиця 35. Переклади слова *очіпок* китайською

1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 陈恩冬	2012 刘淑梅	2014 乔振绪
软帽	花洋布的头巾/印花布头巾/头巾	印花布做的彩帽	印花布的彩色帽/印花布帽	包发帽	印花布女帽	帽子	花洋布做成的头巾/印花头巾	印花布帽子

Як бачимо, Мань Тао й Льов Шумень використали ієрогліф 洋, який означає *іноземний, закордонний* (汉语大词典, 1900, с. 1182). Словом 洋布 «давніше називали виткане механічним способом полотно (рівненьку тканину), яке протиставлялося витканому в ручну «сільському» полотну (土布, груба тканина)»

²⁶ Зазначимо, що таке формулювання очевидно суперечить нормам російської мови, й зайвий раз підтверджує, що для Гоголя вона не була рідною, і він міг припускатися помилок. Тож з мовної точки зору це висловлювання може розглядатися теж як реалія (українізм?), тільки граматична. В українському перекладознавстві це явище вивчала Р. П. Зорівчак, однак воно виходить за рамки цього дослідження, присвяченого культурним реаліям, тож ми не будемо розглядати його докладніше.

Окрім значення іноземний, ієрогліф 洋 також мав значення *модерний, просунутий* (на відміну від 土 *сільського*) (???). Він широко використовувався в період, коли Китай відставав від західних країн за рівнем розвитку, тож запозичував велику кількість іноземних речей, які вважалися «передовими», просунутими. Наприклад, 洋人 (іноземці), 洋火 (сірники), 洋装 (європейський одяг), 洋房 (заміський будинок європейського типу) – усі ці слова містили певне емоційне забарвлення (іноземний – значить кращий). Однак постійний розвиток і модернізація китайського суспільства збільшували впевненість простих китайців у собі, тож подібні слова з емоційним забарвленням поступово замінювалися на більш нейтральні терміни – люди частіше почали використовувати 外国人, 火柴, 西装 и 别墅.

При перекладі слова *очіпок* спочатку використовувався ієрогліф 洋, однак згодом більшість перекладачів обирали 印花布帽子/头巾 (шапка / хустина з набивної тканини), що почасти пов'язане з поширенням індустриальної технології набивання малюнку.

Окремої уваги заслуговує питання китайського перекладу історичного топоніма «*Малоросія*».

Історична назва «Мала Русь» (Малоросія) для України змінювало свої значення в різні епохи, що докладно роз'яснив видатний український історик Михайло Грушевський в роботі «Велика, Мала й Біла Русь» (Грушевський, 1917, сс. 1-2). «Мала Русь» і «Велика Русь» спочатку використовувалися в церковній термінології, причому «мала» передбачала значення «колыска народів» - території, де сформувалася етнічна ідентичність, а «велика» означала землі, пізніше доєднані до держави, що збільшувалась. В імперський період термін *Малоросія* зазнав цілеспрямованої семантичної реконструкції в рамках політики колоніального дискурсу. Його концептуальне наповнення було штучно зведено до дихотомії «молодшого брата» й «васальної території», що інституціонально нівелювало культурну автохтонність українського етносу й історичні передумови національної державності.

Фактично, в різні історичні періоди і в різних регіонах для українців фіксувалися різні номінації. Про це пише С. Плохій: «Українці мали різні назви залежно від періоду й регіону: русини в Польщі, рутени в імперії Габсбургів і малороси в Російській імперії» (Ploky, 2015, р. xxiii). Окрім того, географічні кордони, що відповідали цим термінам, теж змінювалися з часом. Ось що пише з цього приводу Вікіпедія: «Термін «Малоросія» штучно поширювався російським царизмом на українські землі незважаючи на те, що українці самі не використовували цю назву для свого етноніму та своєї території» (维基百科). Щоби позбутися нав'язаної царизмом концепції «васальної території», Україна відмовилася від цього терміна в самоназві, віддавши перевагу назві *Україна*, що сприяло формуванню сучасної національної ідентичності.

Свідоме конструювання української національної ідентичності бере початок у середині XIX ст., але китайські академічні кола почали приділяти увагу цьому питанню лише в XIX ст. ? У 2009 р., до 200-річчя з дня народження Гоголя, суперечка між Україною й Росією про національну приналежність Гоголя вперше потрапила у китайські новини (罗屿, 2009). А в 2014 р., коли в Україні відбулася Революція гідності, яка впливає на суспільно-політичну ситуацію в Україні й донині, у перекладі «Вечорів на хуторі біля Диканьки» (《乡村夜话》), виконаному Цяо Дженсью й опублікованому в тому ж році, термін Малоросія був перекладений як 乌克兰 (Україна). Такий вибір відображає багато чинників, зокрема міжнародний контекст і сприйняття читачів, що враховував перекладач.

Таблиця 36. Переклад слова *Малоросія* китайською

1936 孟十还; 1955 满涛; 1994 杨衍松; 1996 吴增和	1999 王家兴	1999 白春仁; 2002 何茂正; 2002 陈恩冬; 2012 刘淑梅	2014 乔振绪	2020 侯丹
小俄罗斯	小俄罗斯(旧时对乌克兰的称呼)	小俄罗斯	乌克兰 (Україна)	小俄罗斯

Малоросія як історичний термін містить величезний шар культурної, історичної й географічної інформації, тож проста виноска на зразок «旧时对乌克兰

的称呼» (стара назва України) не здатна відтворити її всю. Більше того, у китайському контексті слова 小 (малий) і 大 (великий) у словосполученнях 小俄罗斯 (Малоросія) й 大俄罗斯 (Великоросія) мимоволі викликають у читача асоціації з ієрархією, де для «малого» передбачено підлеглий статус. У вищенаведеному описі (旧时对乌克兰的称呼) слово 乌克兰 стосується сучасної держави, чії кордони відрізняються від тих, що окреслювали історичну Малоросію. Тож на нашу думку, у випадку перекладу терміна Малоросія як 小俄罗斯, необхідно в післямові до твору, в якому це слово трапляється, докладно роз'яснити читачам його походження, еволюцію його значення й вказати географічні регіони, які він охоплює.

Висновки до розділу 4

Проблема «неперекладності» особливо гостро виявляється при перекладі культурно-специфічних реалій, насичених історико-культурним колоритом. Спочатку перекладознавці намагалися вирішити цю проблему на рівні структури мови, змісту й функціональних трансформацій. Однак після «культурного повороту» в перекладознавстві акцент змістився на пошук коренів неперекладності в позамовних чинниках – культурних і соціальних, - а також на розробку міждисциплінарних рішень.

Тож було узгоджено вважати, що неперекладність не означає неможливість перекладу, а, швидше, нелегість його здійснення, що потребує спеціальних методів. Узагальнюючи стратегії, запропоновані різними дослідниками, можна виділити 2 основних підходи – транскрипцію й переклад, в межах кожного з яких розгортаються вже певні конкретні способи.

Китайські перекладачі, працюючи над реаліями в творах Гоголя «Вечори на хуторі біля Диканьки» й «Миргород» також спираються на ці методи, однак через значні структурні й культурні відмінності між мовами, їхні стратегії набувають унікальних рис.

У випадку використання транскрипції для відтворення реалій в повістях

Гоголя перекладачі використовують китайські ієрогліфи суто з фонетичною метою – на позначення схожих за вимовою складів, а не букв, як у західних мовах. Транскрипція поділяється на 3 типи: 1) повна транскрипція; 2) часткова транскрипція + пояснення; 3) фонетико-семантичний каламбур, де ієрогліфи, підібрані за звучанням, також здатні викликати асоціації з вихідним значенням.

Аналіз перекладів повістей Гоголя виявив, що китайські перекладачі, спираючись на стратегії С. Влахова й С. Флорина, частіше використовують наступні: 1) напівкальку; 2) семантичний неологізм; 3) заміну реалії вихідної мови реалією мови перекладу; 4) приблизний переклад; 5) контекстуальний переклад. Порівняльний аналіз різних версій перекладу виявляє наступні закономірності щодо вибору методу відтворення реалій:

- 1) метод транскрипції використовується нечасто, перевага віддається власне перекладу;
- 2) реалії часто супроводжуються коментарями з поясненнями, причому чим менше знайома ця реалія китайським читачам, тим докладніше пояснення;
- 3) прагнення мінімізувати примітки поза текстом, завдяки додаванням пояснень в середині тексту.

Різні китайські переклади також мають низку проблем. Оскільки видання відбувалися з розбіжностями (іноді великими) в часі, то підходи до перекладу одних і тих самих реалій змінювалися, і це було тісно пов'язане з соціальними змінами в Китаї – китайське суспільство швидко модернізувалося і це безпосередньо впливало на форму текстів. Ці зміни проявилися в наступному: 1) поступове скорочення помилок у перекладі; 2) підвищення стандартизації у відтворенні реалій; 3) встановлення норм транскрипції власних імен і формування усталених відповідників; 4) спроби використання «дослівного перекладу» й, зрештою, відмова від нього; 5) явище спрощення (інформації) в перекладах.

Загалом, стратегії перекладу реалій в цих повістях еволюціонували паралельно з розвитком китайського суспільства, радикальними мовними змінами й прогресом теорії перекладу. Сучасні переклади демонструють тенденцію до стандартизації й підвищення точності, а в останніх версіях спостерігається спрощення лексики,

пов'язане з розширенням знань китайських читачів.

Однак, незалежно від обраної перекладачем стратегії, необхідно дотримуватися таких базових принципів, як глибоке розуміння соціально-історичного й культурного контексту твору; дотримання принципу «відповідності» оригіналу для точного відтворення смислу реалії; врахування впливу соціальних змін на мовні норми. Ці принципи безпосередньо визначають якість і стиль перекладу, а також відображають відповідальність перекладача. Якісний переклад можна створити тільки за умов дотримання цих принципів і підбору адекватних стратегій, що відповідають запитам суспільства. У такому перекладі максимально буде збережено смисл і цінність реалій оригіналу.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Переклад є невіддільним складником мовної діяльності – як процесом, так і результатом передачі змісту іншою мовою. Він виконує функцію ключового каналу міжкультурної комунікації. Через відмінності в географічному середовищі, історичному розвитку, соціальних звичаях, моделях поведінки та мовних традиціях кожна мова відображає унікальну національну культуру й історичну пам'ять. Ці чинники ускладнюють процес перекладу, зокрема на лексичному рівні, де виникає необхідність відтворення слів, насичених національно-культурними особливостями (мовним колоритом). Саме такі одиниці в цій роботі позначені терміном *реалія*.

У першому розділі представлений історичний контекст виникнення проблеми реалій у китайському перекладознавстві та актуальний стан її вивчення як лінгвокультурного феномена у глобальному науковому дискурсі. У китайському контексті поява цієї проблеми зумовлена процесами соціальної модернізації та мовної трансформації. Діахронічний аналіз передачі реалій у літературних творах становить унікальний дослідницький ракурс для спостереження за еволюцією процесів модернізації у китайському суспільстві.

Після Англо-китайської війни 1840 року, в межах *моделі «удар-відповідь»* (англ. Impact-response model), у китайському суспільстві розпочався процес модернізації. Під впливом ідей вестернізації, на тлі масштабних соціальних трансформацій, китайська мова та література також зазнали суттєвого оновлення. Було перекладено велику кількість іноземних творів, причому **реалії з різних культурних контекстів**, які проникли до Китаю через переклади, не лише збагатили китайську мову новими лексичними одиницями, а й викликали **потужний культурно-ідеологічний резонанс**.

Поява нових слів і реалій у повсякденному житті і письмовій культурі Китаю на тлі соціального та інтелектуального поступу, відбила досвід модернізації китайського суспільства та стимулювала подальші реформи. Отже, **переклад іноземної літератури, трансформація китайської мови й формування**

китайської сучасної літератури були взаємопов'язаними й взаємозумовленими процесами, які розгорталися на фоні національної модернізації. Питання реалій у перекладі постало саме в цьому історичному контексті й згодом стало предметом академічного осмислення. Його вивчення дає змогу **реконструювати хід модернізації Китаю** через призму мовних та культурних змін.

Крім того, переклад не лише сприяв оновленню та збагаченню китайської мови (особливо в лексичному та граматичному аспектах), а й вплинув на становлення у сучасній китайській літературі нових жанрів та змістів. Переклади художніх творів мають суттєвий вплив на мислення носіїв мови перекладу, виформовуючи нові поняття та розширюючи горизонти свідомості. Мова як інструмент комунікації та мислення, має значну «владу» у формуванні людської свідомості та поведінки. **З одного боку**, переклад розширив знання Китаю про зовнішній світ, створивши матеріальну основу для формування «сучасного» способу мислення. **З іншого** – стрімкий потік неологізмів, які проникали у китайську мову через переклад, породив лінгвістичну дилему: як досягти балансу між внутрішнім і зовнішнім культурним контекстом.

Через глибокі відмінності між китайською та західною культурами питання передачі культурних елементів у перекладі іноземних творів (особливо класичної літератури) тривалий час залишалося ключовим для китайського перекладознавства й лінгвістики. Саме тому лексика з культурно-історичною специфікою (тобто реалії) як найбільш динамічний шар мови, стала об'єктом пильної уваги дослідників.

З 1950-х років, у міру становлення й розвитку перекладознавства, вчені намагалися пояснити цю проблему крізь призму понять *еквівалентності (equivalence)* та *перекладності (translatability)*. Саме в цей період відбувся перехід від лінгвістичного до культурного підходу в перекладознавчих дослідженнях. У процесі визначення та класифікації даного явища в науковий обіг увійшли терміни *лакуна*, *безеквівалентна лексика* та *реалія* - для позначення культурно-мовних «пробілів» у перекладі.

З огляду на різницю у дослідницьких підходах і методологіях, ці поняття

відрізняються як за змістом, так і за семантичним обсягом. На основі аналізу західних і китайських джерел, присвячених поняттям «лакуна», «безеквівалентна лексика» та «реалія», можна зробити такі висновки:

Подібності між зазначеними поняттями:

- 1) **Зв'язок з мовою та культурою.** Усі три терміни тісно пов'язані з діалектикою між мовною системою та позамовними чинниками (концептами й предметною реальністю). Дослідження, що розпочиналися в межах лінгвістичної перекладацької парадигми, поступово перейшли до культурно заангажованої, яка акцентує функційну роль цих явищ у міжкультурній комунікації. Поглиблення культурного підходу в межах перекладознавства сприяло фокусуванню уваги науковців до екстралінгвістичних аспектів перекладу.
- 2) **Практичні труднощі перекладу.** Явища, які описуються цими термінами, створюють значні труднощі для перекладачів, зокрема: а) пошук «відповідних еквівалентів» як лексичних, так і референтних; б) вибір перекладацьких стратегій щодо різних типів перекладацьких завдань; в) дилема між «доместикацією» (адаптацією) та «форенізацією» (збереженням оригінальної «іншомовності») у стилістичному оформленні перекладу.
- 3) **Міждисциплінарність у дослідженні перекладу.** У сучасних дослідженнях спостерігається відхід від суто лінгвістичного або культурологічного підходу. Натомість простежується тенденція до міждисциплінарного синтезу, що поєднує методи когнітивістики, психології, біології та навіть генетики з метою глибшого розуміння причин виникнення перекладознавчих проблем і пошуку ефективних рішень.

Відмінності між вище зазначеними поняттями:

- 1) **Терміни охоплюють різний обсяг понять.** Ці терміни охоплюють неоднакові за семантичним обсягом мовні явища, що зумовлено як регіональними та часовими особливостями їхнього виникнення, так і дослідницькими підходами. Для трьох загальновживаних термінів

простежується така ієрархія: **лакуни** > **безеквівалентна лексика** > **реалії**. Реалії є підкатегорією безеквівалентної лексики – це слова або словосполучення, які найбільш яскраво відображають мовно-культурну специфіку певної мовної спільноти. Водночас, до безеквівалентної лексики, крім реалій, належать також власні імена, терміни, вигуки, аббревіатури, ономатопеї тощо. Найширше поняття – **лакуна**, яка може бути не лише мовною, а й культурною, когнітивною або ж комплексною, що виникає на межі мови, культури та понять.

- 2) Різний дослідницький фокус.** Безеквівалентна лексика, що базується на перекладознавчій концепції еквівалентності, зосереджена на пошуку відповідників у перекладі. Концепція лакун наголошує на виявленні міжмовних і міжкультурних відмінностей та способах їх подолання. Деякі дослідники підкреслюють взаємозв'язок між лакунами та безеквівалентною лексикою: лакуна в одній культурі породжує безеквівалентність в іншій. Натомість реалії існують незалежно від перекладу чи контрастивного аналізу. Їх концептуалізація не потребує обов'язкового зіставлення мов. Кожна мова має унікальну систему реалій, що відображає її культурно-історичну специфіку.

На думку авторки, відмінності в обсязі термінів та дослідницьких підходах зумовлені глибинними розбіжностями між базовою методологією перекладацьких парадигм. Вибір теоретичної рамки часто визначається мовно-культурною належністю дослідника, а також глобальним контекстом певної історичної епохи. Так, дослідники з західним лінгвокультурним бекграундом зазвичай зосереджуються на концепції «еквівалентності», тоді як науковці, що належать до слов'янської або китайської шкіл частіше віддають перевагу терміну *лакуна*.

У контексті культурного повороту в сучасному перекладознавстві концепція «реалій» набуває нової актуальності, зміщуючи акценти з «відмінностей» на «суб'єктність» і «екзистенційність» культури. Ця концепція підкреслює матеріальність, екзистенційність та суб'єктність культури, демонструючи, що

національна мова й культура виявляють свою сутність не лише у процесі зіставлення та порівняння. Історичні трансформації, соціальні зрушення, процеси модернізації суспільства можуть бути відображені і в межах однієї мови – зокрема, через еволюцію перекладу *реалій*.

Авторка обґрунтовано обирає термін *реалія* для цілей цього дослідження з таких причин:

- 1) **Теоретична вкоріненість.** Термін *реалія* поширений в східноєвропейській академічній традиції, спирається на розвинену теоретичну базу і не є повністю чужим для західного наукового дискурсу. Як уже зазначалося, це усталене поняття у сучасній школі перекладознавства, що продовжує зберігати актуальність.
- 2) **Концептуальна конкретність.** На відміну від дещо розмитих термінів, як-от non-equivalent lexis, lacuna, lexical gap, culture-loaded word чи culture-specific items, концепція «реалій» чітко позначає конкретний клас лексичних одиниць (здебільшого словосполучень), які мають яскраво виражене етноісторичне та культурне забарвленнє.
- 3) **Відсутність у китайській науково-лінгвістичній традиції.** У східноазійській академічній традиції, зокрема в Китаї, спостерігається відсутність системного впровадження цієї концепції. Авторка прагне привернути увагу китайських дослідників до потенціалу поняття «реалія» як аналітичного інструменту для глибшого осмислення культурно-мовних феноменів.
- 4) **Сучасна релевантність.** Попри порівняно давнє походження, концепція «реалій» залишається науково релевантною в умовах культурного повороту. Вона є особливо корисною при аналізі культурно маркованої лексики у художньому перекладі.

У другому розділі авторка систематизувала об'єкти даного дослідження – переклад та вивчення творчості Гоголя, зокрема повістей «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород» у Кита.

М.В. Гоголь народився в Україні і провів там все своє дитинство та шкільні

роки. Його повісті «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород» становлять яскравий лінгвокультурний феномен, насичений лексикою, що відображає унікальні риси української національної культури та історичного досвіду. Ці твори слугують цінним джерелом для дослідження соціокультурного життя та національної ідентичності України.

Гоголь присутній у китайському літературному просторі доволі давно – його твори почали перекладатися китайською мовою на початку ХХ ст., коли Китай ступив на шлях модернізації. Відтоді й почалися дослідження його творчості, які безперервно поглиблювалися й удосконалювалися. Постійні публікації перекладів, монографій, статей і дисертацій, присвячених творчості цього письменника, а також різноманіття підходів і методів у дослідженнях свідчать про формування в Китаї повноцінного *гоголезнавства*. Таким чином, гоголезнавство в Китаї виділяє два основних напрями: 1) перекладознавчий та 2) літературознавчий.

У рамках першого напрямку зроблено наступне:

- 1) на перекладах творів Гоголя в Китаї виросла ціла плеяда перекладачів, чия майстерність зростала разом із посиленням фахової підготовки в цій галузі й поглибленням розуміння зовнішнього світу Китаєм. Серед видатних перекладачів творів Гоголя назовемо насамперед Лу Сюня й Маня Тао;
- 2) кардинальна зміна цілей перекладу – якщо у 1920-ті рр. вибір творів для перекладу визначався соціально-політичним контекстом, тобто на порядку денному стояли просвітительські, антиімперіалістичні чи антикорупційні завдання, то після запровадження *політики реформ і відкритості* зросла увага до естетичної цінності, і це реабілітувало ранні романтичні збірки Гоголя.

Щодо літературознавчого напрямку, аналіз китайських досліджень за останнє століття допоміг виявити наступні етапи еволюції китайського гоголезнавства: «перше знайомство – навчання шляхом наслідування – дисиміляція – повернення до суто літературознавчого аналізу. Важливі зрушення на цих етапах були такі:

- 1) зміщення акценту з соціально-політичних функцій на художню цінність творів;

- 2) рух наукової парадигми від «революційних» засад до «літературних», що відбувався під впливом західних дослідницьких методів, які почали проникати в китайські академічні кола під впливом *політики реформ і відкритості*. Щодо змісту й методів дослідження у працях, опублікованих у різні історичні періоди, то можна простежити зміни в двох аспектах: по-перше, зміст постійно урізноманітнювався, з іншого боку, критичний реалізм, який був єдиним предметом вивчення на початку дослідження гоголівської спадщини, зрештою зійшов з першого місця і перестав бути єдиним питанням дослідження у творах Гоголя. По-друге, методи досліджень ставали більш науковими й міждисциплінарними, китайські вчені подолали обмеження «класового підходу» в аналізі, засвоїли багато зарубіжних теорій і методів, що дало змогу урізноманітнити й збагатити результати досліджень;
- 3) окрім того, китайські вчені почали приділяти більше уваги відповідності академічних досліджень актуальному порядку денному на міжнародній арені. Зокрема, суперечка між Росією й Україною про національну приналежність Гоголя, а також Революція гідності, що відбулась в Україні в 2014 р., зумовили нові хвилі інтересу до творчості Гоголя в академічних колах у Китаї.

Що стосується поточного стану перекладів і досліджень збірок «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород», то наразі існує вже багато версій їх перекладів китайською мовою, що охоплюють часовий проміжок майже в 90 років: при цьому стиль викладу в кожному перекладі та лексичне відтворення мають свої особливості. У наш час дослідження цих двох збірок розгортаються в основному за двома напрямками:

- 1) релігійні погляди Гоголя;
- 2) містицизм у його творах;
- 3) наративні структури збірок;
- 4) українські елементи в збірках;
- 5) національний характер творів й ідентичність автора.

Проте художні тексти цього автора відрізняються складністю й глибиною смислів, тож окрім особистого стилю письменника, слід також приділяти ретельну увагу етнокультурним елементам у його художній мові, особливо лексичним одиницям із культурною специфікою. Перекладачі часто стикаються з труднощами під час пошуку еквівалентів для таких одиниць у рідній мові, тому це явище привернуло увагу фахівців з огляду на велику кількість перекладів іноземної літератури й розвиток перекладознавства в Китаї.

«Вечори на хуторі біля Диканьки» й «Миргород» можна вважати класичними зразками творів, насичених етнокультурною специфікою. Гоголь використовував багато лексичних одиниць, які відображають культурно-історичні особливості життя українського народу, і це робить їх (твори) важливим джерелом інформації для вивчення соціокультурного життя й національної ідентичності українців. У зв'язку з цим, дослідження слів-реалій у перекладах цих творів китайською мовою набуває особливого значення.

Варто зазначити, що поява різних версій перекладів цих збірок була синхронізована з процесами модернізації в китайському суспільстві й трансформації китайської мови. Вважаємо, що аналіз способів перекладу реалій у різних версіях надасть можливість простежити еволюцію китайського сприйняття зовнішнього світу в контексті процесів модернізації й напрацювати рекомендації для вдосконалення перекладацьких стратегій.

У третьому розділі коротко викладаються методи статистичного аналізу та критерії класифікації реалій у «Вечорах на хуторі біля Диканьки» та «Миргороді». Представлено визначення та класифікаційну систему реалій, запропоновані С. Влаховим і С. Флоріним. На основі предметного принципу здійснено систематизацію лексичних одиниць-реалій у оригінальних текстах збірників.

У повістях «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород» міститься значна кількість лексичних одиниць, насичених українським національно-культурним колоритом, які можуть бути визначені терміном «реалії». «Реалії» не лише слугують ключем до декодування національної ідентичності в літературному дискурсі, але й являють собою епістемологічний портал для пізнання унікальності української

культури в її діяхронічному та синхронічному вимірах.

У процесі систематизації та аналізу реалій у «Вечорах» та «Миргороді» та їхніх перекладів у різних виданнях було виявлено, що китайські переклади реалій у різні історичні періоди зазнали глибокого впливу соціально-історичних змін. Для виявлення кореляції між ними необхідно: 1) Провести статистичний аналіз «реалій» у оригінальних текстах збірників; 2) Зіставити їх із перекладами в різних версіях.

У даній роботі проаналізовано реалії в оригінальних текстах «Вечерів» та «Миргороду» та їхні переклади в 10 китайських виданнях, опублікованих з 1936 по 2020 роки. Класифікація проведена за предметним принципом С. Влахова та С. Флоріна. Реалії в творах поділені на три категорії:

1) Географічні реалії

вміщують:

- а) Назви об'єктів фізичної географії, в тому числі і метеорології.
- б) Назви географічних об'єктів, пов'язаних з людською діяльністю.
- в) Назви ендеміків.

2) Етнографічні реалії.

вміщують:

- 1) Побутові реалії;
- 2) Працю;
- 3) Мистецтво та культуру;
- 4) Етнічні об'єкти;
- 5) Одиниці вимірювання та гроші.

3) Суспільно-політичні реалії.

вміщують:

- 1) Адміністративно-територіальний устрій;
- 2) Органи і носії влади;
- 3) Громадсько-політичне життя;
- 4) Військові реалії;

Не всі реалії володіють виключною приналежністю до української

національної культури, що проявляється у двох аспектах:

- 1) Частина реалій представлена власне українськими лексичними одиницями, тоді як інші написані російськими літерами.
- 2) Багато лексичних одиниць позбавлені яскраво вираженої української національно-культурної чи історичної специфіки, будучи спільним надбанням країн Східної Європи та інших європейських народів.

Однак з позиції дистанції між вихідною та приймаючою культурами, для китайських читачів, що належать до іншої мовної родини та культурного ареалу, усі зазначені лексичні одиниці мають однаковий ступінь культурної маркованості та можуть бути систематизовані як українські реалії в рамках перекладацького аналізу.

Відповідно до класифікаційних критеріїв реалій, розроблених С. Влаховим і С. Флоріном, нами здійснено ідентифікацію способів передачі реалій китайською мовою в 10 виданнях, результати якої систематизовані в Додатку 1. Цей додаток служить джерелом конкретних прикладів для аналізу в Розділі 4, формує корпус даних реалій оригінальних текстів повістей та їх перекладних відповідників, і створює верифіковану доказову базу для дослідження кореляції між перекладацькою репрезентацією реалій у творах «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород», еволюцією китайської мови та соціокультурними трансформаціями в Китаї.

У четвертому розділі проведено порівняльний аналіз передачі реалій у китайських перекладах, розглядаються стратегії перекладу, які були застосовані різними перекладачами у різні періоди у «Вечорах на хуторі біля Диканьки» та «Миргороді». Основну увагу приділено трьом аспектам: стратегіям перекладу реалій, характеристикам та проблемам, виявленим у перекладах, а також базовим принципам, якими слід керуватися під час передачі реалій перекладачами. Кожен аспект проілюстровано конкретними прикладами.

Китайські перекладачі, працюючи над реаліями в творах Гоголя «Вечори на хуторі біля Диканьки» й «Миргород» спираються на підходи – транскрипцію й переклад, однак через значні структурні й культурні відмінності між мовами, їхні стратегії набувають унікальних рис.

У випадку використання транскрипції для відтворення реалій в повістях Гоголя перекладачі використовують китайські ієрогліфи суто з фонетичною метою – на позначення схожих за вимовою складів, а не букв, як у західних мовах. Транскрипція поділяється на 3 типи: 1) повна транскрипція; 2) часткова транскрипція + пояснення; 3) фонетико-семантичний каламбур, де ієрогліфи, підібрані за звучанням, також здатні викликати асоціації з вихідним значенням.

Аналіз перекладів повістей Гоголя виявив, що китайські перекладачі, спираючись на стратегії С. Влахова й С. Флорина, частіше використовують наступні: 1) напівкальку; 2) семантичний неологізм; 3) заміну реалією мови перекладу; 4) приблизний переклад; 5) контекстуальний переклад. Порівняльний аналіз різних версій перекладу виявляє наступні закономірності щодо вибору методу відтворення реалій:

- 1) метод транскрипції використовується нечасто, перевага віддається власне перекладу;
- 2) реалії часто супроводжуються коментарями з поясненнями, причому чим менше знайома ця реалія китайським читачам, тим докладніше пояснення;
- 3) прагнення мінімізувати примітки поза текстом, завдяки додаванням пояснень в середині тексту.

Різні китайські переклади також мають низку проблем. Оскільки видання відбувалися з розбіжностями (іноді великими) в часі, то підходи до перекладу одних і тих самих реалій змінювалися, і це було тісно пов'язане з соціальними змінами в Китаї – китайське суспільство швидко модернізувалося і це безпосередньо впливало на форму текстів. Ці зміни проявилися в наступному: 1) поступове скорочення помилок у перекладі; 2) підвищення стандартизації у відтворенні реалій; 3) встановлення норм транскрипції власних імен і формування усталених відповідників; 4) спроби використання «дослівного перекладу» й, зрештою, відмова від нього; 5) явище спрощення (інформації) в перекладах.

Загалом, стратегії перекладу реалій в цих повістях еволюціонували паралельно з розвитком китайського суспільства, радикальними мовними змінами й прогресом теорії перекладу. Сучасні переклади демонструють тенденцію до стандартизації й

підвищення точності, а в останніх версіях спостерігається спрощення лексики, пов'язане з розширенням знань китайських читачів.

Однак, незалежно від обраної перекладачем стратегії, необхідно дотримуватися таких базових принципів, як глибоке розуміння соціально-історичного й культурного контексту твору; дотримання принципу «відповідності» оригіналу для точного відтворення смислу реалії; врахування впливу соціальних змін на мовні норми. Ці принципи безпосередньо визначають якість і стиль перекладу, а також відображають відповідальність перекладача. Якісний переклад можна створити тільки якщо дотримуватися цих принципів і підбирати адекватні стратегії, що відповідають запитам суспільства. У такому перекладі максимально буде збережено смисл і цінність реалій оригіналу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Влахов С., Флорин С. (1986). *Непереводимое в переводе*. Москва. Международные отношения.
2. Герцовська Н. О. (2014). Реалія як лінгвістичне явище. *Сучасні дослідження з іноземної філології*, Вип. 12, 36-42.
3. Гоголь М.В. (2008). *Зібрання творів: у 7 т. Т. 1: Вечори на хуторі біля Диканьки*. (Жулинський М.Г. та ін., Eds.). К.: Наук, думка.
4. Гоголь М.В. (2008). *Зібрання творів: у 7 т. Т. 2: Миргород*. (Жулинський М.Г. та ін., Eds.). К.: Наук, думка.
5. Грушевський М. *Велика, Мала і Біла Русь*. 1917. Кн. 1-2.
6. Дячук, Л., Довженко, І. (2022). Національно маркована лексика українського медіадискурсу: специфіка її відтворення в англійському перекладі. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*, Т. 33(72), № 1(2), 72-77.
7. Думчак, І. (2014). Особливості перекладу реалій та лакун у романі Марини Левицької «Історія тракторів по-українськи». *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. Серія : Філологічна, Вип. 45, 237-239.
8. Зорівчак, Р. П. (1989). *Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози)*. Видавництво Львівського університету.
9. Іванілова, В. О. (2017). Структурні та семантичні особливості реалій на матеріалі повісті М. О. Булгакова «Собаче серце». *Типологія мовних значень у діяхронічному та зіставному аспектах*, Вип. 33-34, 68-77.
10. Іванілова, В. О. (2018). Реалії в художньому тексті: перекласти не можна опустити. *Типологія мовних значень у діяхронічному та зіставному аспектах*, Вип. 35-36, 70-80.
11. Кіяниця, К. Ю. (2017). *Відтворення українських історичних реалій у німецькомовних художніх перекладах XX – поч. XXI століття*. [Дис. Канд. Київський національний університет імені Тараса Шевченка].

- [illegible]

37. Kluckhohn, C., & Kelly, W.H. (1945). *The concept of culture*. In R. Linton (ed.). *The Science of Man in the World Culture*. Columbia University Press.
38. Kubicek, Paul. (2008). *The History of Ukraine*. Westport, Connecticut • London: Greenwood Press.
39. Kroeber, A. L., & Kluckhohn, C. (1952). *Culture: a critical review of concepts and definitions*. Random House.
40. Nida, E.A. (1964). *Toward a Science of Translating*. LEIDEN. E. J. BRILL.
41. Newmark, Peter. (1988). *A Textbook of Translation*. Prentice Hall.
42. Nord, C. (1997). *Translation as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained*. Manchester, St Jerome.
43. Pedersen, J. (2011). *Subtitling Norms for Television: An Exploration Focusing on Extralinguistic Cultural References*. Amsterdam, John Benjamins.
44. Plochy, S. (2015). *The Gates of Europe: A History of Ukraine*. Basic Books.
45. Teng Ssu-yu., & Fairbank J. K. (1973). *China's Response To The West: A Documentary Survey, 1839-1923*. Harvard University Press.
46. Tsien, Tsuen-Hsuein. (1952). *Western Impact on China Through Translation – A BIBLIOGRAPHICAL STUDY* [Dis. A. M, Chicago, The university of Chicago].
47. Vinay Jean-Paul., & Darbelnet J. (1958). *Stylistique comparee du fraicais et de l'anglais*. Didier.
48. Weber, M. (1946). *From Max Weber Essays in Sociology*. Oxford university press.
49. YouTube. (2020).
https://www.youtube.com/playlist?list=PL1PP_OaYvIQU6GztlSoNqejtmQoymDK9H
50. 巴人. (1959). 果戈理—封建制度的掘墓人. *世界文学*, 4, 123-129.
51. 百度百科. (Ed.). (n.d.).
<https://baike.baidu.com/item/%E6%9F%A5%E6%B3%A2%E7%BD%97%E4%BB%80%E4%BA%BA%E5%86%99%E4%BF%A1%E7%BB%99%E8%8B%8F%E4%B8%B9%E7%8E%8B/8657188> (дата звернення: 29.07.2025)
52. 包慧南, & 包昂. (2004). *中国文化与汉英翻译*. 外文出版社.

53. 曹靖华. (1952). 果戈理百年忌. 人民日报. <https://rmrb.online/simple/?t80928.html> (дата звернення: 25.04.2025).
54. 常敬宇. (1995). 汉语词汇与文化. 北京大学出版社.
55. 陈福康. (1992). 中国译学理论史稿. 上海外语教育出版社.
56. 程慧. (2016). 比较视野下的果戈理讽刺风格研究. [硕士论文, 西安外国语大学].
57. 邓小平. (1979). 邓小平在中国文学艺术工作者第四次代表大会上的祝词. https://www.qstheory.cn/books/2019-07/31/c_1119484755_35.htm (дата звернення: 25.04.2025)
58. 丁赛伦. (2021). 果戈理的乌克兰小说研究 [硕士论文, 浙江大学].
59. 丁子江. (2022). 现代哲学实在论的缘起、演变与革新. 差异, 2, 3-29.
60. 冯玉律. (1993). 词语的文化内涵与翻译(上). 外国语(上海外国语学院学报), 1, 69-74.
61. 冯玉律. (1993). 词语的文化内涵与翻译(下). 外国语(上海外国语学院学报). 1, 69-76+37.
62. 费孝通. (2003). 关于“文化自觉”的一些自白. 学术研究, 7, 5-9.
63. 冈泽秀虎. 韩侍桁译. (1937). 郭果尔研究. 中华书局.
64. 高长舒. (1983). 鲁迅与果戈理. 外国文学研究, 4, 128-131.
65. 葛本仪.(Ed.). (2003) 汉语词汇学. 山东大学出版社.
66. 葛囡囡. (2014). 从语言学视角谈语言和文化的关系. 语文学刊, 23, 33-35.
67. 耿济之. (1981). 俄国四大文学家合传. In: 茅盾. (ed.) 俄国文学研究·小说月报. 12 (号外). 书目文献出版社.
68. 顾冬梅. (2008). 果戈理作品中的异化主题研究 [硕士论文, 南京师范大学].
69. 郭歌尔. 韩侍桁译. (1934). 塔拉斯·布尔巴. 商务印书馆.
70. 郭歌里. 李秉之译. (1934) 俄罗斯名著二集. 亚东图书馆.
71. 果戈理. 孟十还译. (1937). 五月之夜. 上海北雁出版社.
72. 郭果尔. 萧华清译. (1934). 郭果尔短篇小说集. 新垦书店.
73. 果戈理. 耿济之译. (1941). 巡按使及其他. 文化生活出版社.

74. 果戈理. 乔振绪译. (2013). *死魂灵*. 漓江出版社.
75. 果戈理. 乔振绪译. (2014). *乡村夜话*. 漓江出版社.
76. 果戈理. 乔振绪译. (2016). *果戈理经典中短篇小说六篇*. 漓江出版社.
77. 果戈理. 满涛译. (1955). *狄康卡近乡夜话*. 人民文学出版社.
78. 果戈理. 满涛&许庆道译. (1983). *果戈理选集*. 人民文学出版社.
79. 果戈理. 周启超主编. (1999). *果戈理全集*. 安徽文艺出版社.
80. 果戈理. 沈念驹主编. (2002). *果戈理作品全集*. 河北教育出版社.
81. 果戈理. 刘淑梅译. (2012). *果戈理中短篇小说集*. 北方文学出版社.
82. 果戈理. 白春仁译. (1999). *狄康卡近乡夜话*. 安徽文艺出版社.
83. 韩长经. (1961). 鲁迅论俄国批判的现实主义文学. *文史哲*, 2, 33-40.
84. 韩长经. (1963). 鲁迅早期思想所受俄国古典文学的影响. *山东大学学报(语言文学版)*, S7, 68-80.
85. 汉语大词典(1989). 实在. 摘自《汉语大词典·第三卷》(1th ed., p. 1662).
86. 汉语大词典(1989). 库. 摘自《汉语大词典·第三卷》(1th ed., p. 1231).
87. 汉语大词典(1993). 饼. 摘自《汉语大词典·第十二卷》(1th ed., p. 538).
88. 汉语大词典(1986). 大公. 摘自《汉语大词典·第二卷》(1th ed., p. 1328).
89. 汉语大词典(1991). 百夫长. 摘自《汉语大词典·第八卷》(1th ed., p. 221).
90. 汉语大词典(1989). 学监. 摘自《汉语大词典·第四卷》(1th ed., p. 49).
91. 汉语大词典(1989). 御\御前. 摘自《汉语大词典·第三卷》(1th ed., p. 1022).
92. 汉语大词典(1990). 洋. 摘自《汉语大词典·第五卷》(1th ed., p. 1182).
93. 赫拉普钦科·米. 刘逢祺&张捷译. (2021). *尼古拉·果戈理*. 上海译文出版社.
94. 侯丹. (2014). 二十一世纪果戈理学的发展. *外国文学动态*, 6, 51-54.
95. 侯丹. (2016). 从《狄康卡近乡夜话》到《死魂灵》——论果戈理作品中“人民性”的演化与深入. *学习与探索*, 9, 133-136.
96. 胡开宝. (2006). 论异化与《新世纪汉英大词典》中文化限定词的翻译. *外语教学*, 1, 55-56.

97. 胡适. (1998). *胡适文集·2*. 北京大学出版社.
98. 胡文仲. (1999). *跨文化交接学概论*. 外语教学与研究出版社.
99. 胡学星. (2010). 试析果戈理喜剧的叙事模式. *戏剧文学*, 8, 68-71.
100. 金亚娜. (2009). 果戈理的别样“现实主义”及成因. *外语学刊*, 6, 177-182.
101. 克冰. (1994). 果戈理与魔幻现实主义. *内蒙古师范大学学报(哲学社会科学版)*, 23(3), 46-53
102. 孔朝晖. (2015). 从乡村到城市:果戈理的现代性叙事. *俄罗斯文艺*, 4, 10-18.
103. 寇志明&黄乔生. (2002). 鲁迅与果戈理. *鲁迅研究月刊*, 7, 29-36.
104. 李今. (2009). *三四十年代俄苏卷*. In: 杨义. (Ed.). *二十世纪中国翻译文学史*. 百花文艺出版社.
105. 李金涛. (2009). *《狄康卡近郊夜话》与故事形态学* [硕士论文, 首都师范大学].
106. 李林波. (2005). 回顾与反思——在中国翻译学的建设之路上. *外语教学*, 6, 79-82.
107. 李向东. (1993). 俄语篇章理解中的空缺及解决方法. *中国俄语教学*, 3, 3-7.
108. 李向东., & 杨秀杰., & 陈戈. (2015). *当代俄罗斯语言与文化研究*. 北京大学出版社.
109. 立野信之. 鲁迅译. (2014). *果戈理私观*. In: *《译文》第一卷第一期*. 中央编译出版社.
110. 李宇辉. (2005). *《狄康卡近乡夜话》中的魔鬼形象*. *洛阳师范学院学报*, 24(6), 79-81.
111. 李宇辉. (2016). 宗教神秘主义在《狄康卡近乡夜话》中的体现. *名作欣赏*, 6, 118-121.
112. 连丽丽. (2008). *果戈理的象征世界* [硕士论文, 黑龙江大学].
113. 廖七一. (2000). *当代西方翻译理论探索*. 译林出版社.
114. 林精华. (2019). 果戈理的尴尬:“乌克兰作家”或“俄罗斯文学”? *外国文学评论*, 3, 214-239.

115. 刘宏. (2005). 跨文化交际中的空缺现象与文化观念研究. *外语与外语教学*, 7, 37-41.
116. 刘洪波. (2003). 从宗教情结到宗教的道德探索——漫谈宗教道德语境下的果戈理创作. *国外文学*, 2, 84-91.
117. 刘宓庆. (2005). *新编当代翻译理论*. 中国对外翻译出版公司.
118. 卢汉阳. (2023). 实在论还是唯心论?——评关于维特根斯坦语言哲学的一场论争. *外语学刊*, 6, 120-124.
119. 鲁迅. (2005). *鲁迅全集·第1卷*. 人民文学出版社.
120. 鲁迅. (2005). *鲁迅全集·第4卷*. 人民文学出版社.
121. 鲁迅. (2005). *鲁迅全集·第13卷*. 人民文学出版社.
122. 鲁迅. (2008). *鲁迅译文全集·第7卷*. 福建教育出版社.
123. 陆耀东. (1962). 论《呐喊》《彷徨》的几个艺术特色. *武汉大学学报(人文科学)*, 2, 50-63.
124. 罗常培. (1950). *语言与文化*. 语文出版社.
125. 罗荣渠. (2023). *现代化新论——世界与中国的现代化进程*. 商务印书馆.
126. 罗屿. (2009). 抢夺果戈里：文学无国界，但作家有国籍. *新世纪周刊*.
<https://news.sina.com.cn/w/2009-04-28/103317704936.shtml> (дата звернення: 02.08.2025)
127. 梅立崇. (1993). 汉语国俗词语刍议. *世界汉语教学*, 1, 33-38.
128. 孟十还. (1935) 果戈理论. *文学*. Vol. 5. № 1.
129. 穆雷. (1999). *中国翻译教学研究*. 上海外语教育出版社.
130. 茅盾. (1981). *茅盾文艺杂论集上集*. 上海文艺出版社.
131. 纳博科夫·符. 刘佳林译. (2010). *尼古拉·果戈理*. 广西师范大学出版社.
132. 南冰. (2011). 果戈理小说中的怪诞研究 [硕士论文, 湘潭大学].
133. 尼科年珂·安娜. (2005). 果戈理与鲁迅:民族“文化英雄”的赞颂者. *北华大学学报(社会科学版)*, 3, 17-20.
134. 潘国民. (1987). 大型俄汉词典中对不同类型词的处理. *现代外语*, 4, 46-49+54.

135. 潘文国. (2001). 语言的定义. *华东师范大学学报(哲学社会科学版)*, 1, 97-108+128.
136. 彭克巽. (1959). 纪念伟大的俄罗斯作家果戈理诞生一百五十周年. *北京大学学报(人文科学)*, 2, 123-130.
137. 彭甄. (2006). 果戈理《涅瓦大街》叙事结构解析. *国外文学*, 4, 109-113.
138. 浦洛基. 曾毅译. (2019). *欧洲之门: 乌克兰 2000 年史*. 中信出版集团.
139. 钱敏汝. (1997). 跨文化经济交际及其对外语教学的意义. *外语教学与研究*, 4, 45-51.
140. 钱钟书. (1985). 林纾的翻译. *中国翻译*, 11, 2-10.
141. 钱中文. (1980). *果戈理及其讽刺艺术*. 上海文艺出版社.
142. 琴. (1959). 果戈里诞生一百五十周年——首都文艺界将举行纪念会. *戏剧报*, 6, 13.
143. 瞿秋白. (1989). 瞿秋白文集·文学编·第三卷. 人民文学出版社.
144. 斯捷潘诺夫·尼. 张达三., & 刘健鸣译. (1984). *果戈理传*. 黑龙江人民出版社.
145. 司亚萍. (2014). 果戈理的叙事艺术研究 [硕士论文, 南京师范大学].
146. 苏鑫鑫. (2018). 《狄康卡近乡夜》话叙事艺术研究 [硕士论文, 南京师范大学].
147. 索绪尔·德·费尔迪南. (2001). *普通语言学教程*. 外语教学与研究出版社.
148. 孙常叙. (1957). *汉语词汇*. 吉林人民出版社.
149. 孙宜学. (2002). 论果戈理创作中的怪诞因素. *同济大学学报(社会科学版)*, 13(3), 96-101.
150. 孙玉华. (1990). 含泪的笑——浅谈果戈理史诗《死魂灵》创作中的讽刺艺术特点. *外语与外语教学*, 5, 45-49.
151. 谭载喜. (1982). 翻译中的语义对比试析. *中国翻译*, 1, 6-10.
152. 陶悦, 王永祥. (2018). 果戈理《外套》的文化符号学观照. *俄罗斯文艺*, 4, 134-139.
153. 田大畏. (2010). 果戈理作品的早期中文译本(一九二〇——一九四九). *世界文学*, 1, 267-279.

154. 王德春. (1991). 国俗语义学和《汉语国俗词典》. 辞书研究, 6, 8-16.
155. 王东风. (1997). 文化缺省与翻译中的连贯重构. 外国语(上海外国语大学学报), 6, 56-61.
156. 王克勤. (1952). 纪四大文化名人纪念展览会. 世界知识, 18, 22.
157. 汪海霞. (2004). 身背十字架的道路——果戈理的晚期作品及其思想探索 [博士论文, 上海外国语大学].
158. 王还. (1987). 由编汉语汉英双解词典看到的词典释义问题. 世界汉语教学, 1, 7-10.
159. 王力. (1957). 汉语史稿(上). 科学出版社.
160. 王力. (1990). 王力文集·第十一卷. 山东教育出版社.
161. 王宁. (2009, 2022). 翻译研究的文化转向. 清华大学出版社.
162. 王小璜. (1998). 论果戈理的讽刺艺术. 外国文学研究, 20 (4), 121-123.
163. 王银泉. (2006). “福娃”英译之争与文化负载词的汉英翻译策略. 中国翻译, 27 (03), 74-76.
164. 王志耕. (1990). 果戈理在中国的八十年历程. 外国文学研究, 2, 96-101.
165. 魏列萨耶夫. 蓝英年译. (1980). 果戈理是怎样写作的. 天津人民出版社.
166. 戏剧报. (1954). 近五年来苏联戏剧在我国演出统计. 戏剧报, 10, 33-35
167. 谢天振. (2018). 当代外国翻译学. 南开大学出版社.
168. 谢天振. (2018). 译介学导论. 北京大学出版社.
169. 许国璋. (1980). Culturally loaded words and English language teaching. 现代外国语, 4, 19-25.
170. 许国璋. (1986). 语言的定义、功能、起源. 外语教学与研究, 2, 15-22.
171. 徐贺. (2015). 果戈理早期魔幻现实主义作品的叙事结构研究 [硕士论文, 东北林业大学].
172. 许钧. (2023). 翻译与现代汉语建设. 英语研究, 1, 12-20.
173. 杨仕章. (2001). 苏、俄翻译理论中等值思想的演变. 中国俄语教学, 1, 47-53.
174. 袁晚禾., & 陈殿兴. (Eds.). (1993). 果戈理评论集. 复旦大学出版社.

175. 余均涛. (2023). 符号域视阈下《狄康卡近乡夜话》的浪漫主义诗学问题 [硕士论文, 北京外国语大学].
176. 于明清. (2001). 果戈理作品中的神秘主义 [硕士论文, 黑龙江大学].
177. 翟业军. (2014). “救救儿子”还是“救救孩子”?——果戈理、鲁迅《狂人日记》对照记. 鲁迅研究月刊, 2, 51-57.
178. 张经浩. (1999). 翻译学: 一个未圆且难圆的梦. 外语与外语教学, 10, 44-48.
179. 张南峰. (2004). 艾克西拉的文化专有项翻译策略评介. 中国翻译, 1, 20-25.
180. 振甫. (1959). 鲁迅《狂人日记》的思想意义. 语文学习, 4, 6-7.
181. 郑德虎. (2016). 中国文化走出去与文化负载词的翻译. 上海翻译, 2, 53-56.
182. 郑振铎. (1981). 俄国文学史略. In: 茅盾. (ed.) 俄国文学研究·小说月报, 14 (6), 书目文献出版社.
183. 郑述谱. (Ed.). (1990). 乌克兰语汉语词典. 商务印书馆.
184. 周启付. (1981). 鲁迅与翻译. 外语学刊, 4, 68-72.
185. 周扬. (1984). 周扬文集. 人民文学出版社.
186. 庄智象. (2007). 我国翻译专业建设—问题与对策 [博士论文, 上海外国语大学].
187. 作新社译. (1902). 可萨克东方侵略史. 上海作新社.

ДОДАТОК 1.

(1) Географічні реалії.

№	реалія	1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨 衍 松	1996 吴增和	1999 王家兴	1999 白 春 仁	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 冯 玉 律	2002 陈恩冬	2012 刘 淑 梅	2014 乔 振 绪	2020 侯丹
Назви об'єктів фізичної географії														
	соленое озеро		盐湖				盐湖		盐湖				盐湖	盐湖
	степь	草原	草 原 / 旷 野	草原	草原		草原	草原	旷野	草原		草原	旷野	
Назви ендеміків														
	верба	柳树/杨柳	柳 树 / 杨 柳	柳树	柳/柳树	柳树		柳树/杨柳		柳树	柳树	柳树		柳树
	волошка	矢车菊	矢车菊		矢车菊			矢车菌		矢 车 菊				
	дрок	金雀枝	金雀花		金雀花			金雀花		金 雀 花				
	калина	紫果酱/白榛 (white hazel tree 又名雪球 花)	蔓 越 橘 / 白球花		荚果花		花草	蔓越橘/荚 蒾(一种开 白球花的 植物)	白 色 的 草 莓 花 儿	红 莓 花	白球花		草 (寸 草 不 生)	花
	нечуй- вистер	奈其维-维特 尔花(一种植 物的名称， 属于菊科)	山柳菊	山 柳 菊	山柳菊	山柳菊		山柳菊			山柳菊	山 柳 菊		待 确 定
	осокорь	黑杨树	白杨		杨树			白杨树		黑 杨 树				
	шпанская вишня	四瓣樱	黑樱桃	欧 洲 甜 樱 桃	欧 洲 甜 樱桃	甜 樱 桃 树		樱桃树			甜 樱 桃 树	欧 洲 甜 樱 桃		西 班 牙 樱 桃树

(2) Етнографічні реалії.

1) побутові реалії – їжа

№	реалія	1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松	1996 吴增和	1999 王家兴	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 冯玉律	2002 陈恩冬	2012 刘淑梅	2014 乔振绪	2016 王 尊 王 贤	2020 侯丹
	борщ	菜汤	甜菜汤	红甜菜汤	甜菜汤	汤/甜菜汤	汤	菜汤	甜菜汤		甜菜汤	红甜菜汤/甜菜汤	热菜汤/红菜汤	红甜菜汤	
	бублик	干饼/饼干	面包圈	面包圈	面包圈	面包圈	小圆面包/面包圈	面包卷/面包圈	面包圈	面包圈	面包圈	面包圈	面包圈/面包圈儿		
	булка	面包圈	白面包					小白面包		白面包	白面包				
	бурак	腌咸的红菜头	甜菜根	混合菜汤	红甜菜	菜汤		红甜菜			菜汤	菜汤			
	буханец	麻花	小麦面包/小面包				小麦面包	小面包	小麦面包		小黑面包		白面包		
	вареник	乳酪饼/乳酪/布丁	凝乳面包/甜馅儿饺子	甜馅儿饺子		甜馅儿饺子	果酱(错译)/甜饺	甜馅点心/果酱饺子/奶渣饺子.	甜馅儿饺子	甜陷饺子	甜陷饺子/甜饼	凝乳面卷/甜馅儿饺子	甜馅儿饺子	甜馅儿子	
	вертычки	小面包	麻花					麻花			麻花条				
	галушка	未译/汤团	(小麦)团子/汤团	面团子/面疙瘩/面丸子	面疙瘩	面疙瘩	面疙瘩汤/面团子/面疙瘩	面疙瘩汤/面疙瘩	面疙瘩/汤团	面疙瘩/疙瘩糊	面疙瘩	面团子/(小麦)团子/面疙瘩	面疙瘩/面丸子/面丸子汤	面疙瘩	面疙瘩
	гречаник		荞麦面包	荞麦面包		荞麦米馅的包子	荞麦面包		荞麦面包			荞麦面包	荞麦面包	荞麦面包	
	калач	干饼	点心(注释:农忙时在午饭和晚饭中间吃的一顿小食)/圆弧形面包		圆面包		白面包	锁形的白面包	点心(注释:农忙时在午饭和晚饭中间吃的一顿小食)	挂锁形白面包			未译		

	кисель	克 泻 尔 (用粉、 酒、水果 汁和糖调 汁的液体 食物)	麦粉羹	果羹	牛 奶 果 汁羹	果羹		果汁羹	果汁羹		果汁羹	果羹			水 果 冻
	книш	面 包 卷 / 面包圈	馒 头 / 油 煎 点心	小 白 面 包/白面 包	白面包	克尼什面 包(一种 乌克兰白 面包)白 面包	面包/抹 奶 油 的 面包	面包/小 白面包	馒 头 / 油 煎面包		精 白 面 包/小麦 做的甜 饼	小白面包/ 克尼什面 包(一种乌 克兰白面 包)	白面包 /面包	白 面 包	
	корж		小麦粉烧饼	烙饼		烙饼	小 麦 面 烙饼		小麦粉烧 饼			烙饼	烤饼	烙饼	
	коровай		大 圆 面 包 / 大 圆 面 包 (底下的皮 里 包 着 钱 币)				面包		大圆面包/ 大圆面包 (底 下 的 皮里包着 钱币)				圆 面 包 /面包		圆面包 (和 钱 币一起 烤 出 来)
	кулиш	稀麦粥	油粥		粥			稀粥		油粥					
	кутья	丧饭	蜜 饭 (一 种 用蜂蜜和葡 萄干煮成的 饭, 是在圣 诞节前的斋 戒日吃的)	蜜饭	蜜粥	蜜饭	热蜜粥/ 麦粥/蜜 饭	蜜粥	蜜饭 (圣 诞节前吃 的一种用 蜂蜜和葡 萄干做的 饭)		蜜饭	蜜 饭 (乌 克兰信习 俗, 圣诞 节前夕以 蜜饭招待 客人)	蜜 粥 / 蜜饭	蜜饭	蜜粥
	лемишка		麦粉粥				荞麦饼		麦粉粥				荞 麦 面 饼		荞 麦 饼
	мак	罂粟	罂 粟 花 / 罂 粟	罂粟花/ 罂粟	罂粟	罂粟	罂 粟 花 / 罂粟	罂粟	罂 粟 花 / 罂粟		罂粟	罂 粟 花 / 罂粟	罂 粟 花 \罂粟	/罂粟	
	маковник	罂 粟 面 包	罂粟馅点心					罂 粟 面 包		罂 粟 蜜 饼					
	медовик	糖 姜 (薑) 饼	蜜姜饼		蜜 糖 饼 干			蜜姜饼		蜜 糖 姜 饼					
	мнишки	干酪	凝乳饼	乳渣饼	凝乳饼	乳渣饼		乳 渣 馅 饼			乳 渣 馅 饼	乳渣饼			乳 渣 饼

	паляница	小面包	白面包 / 扁面包 / 小面包	大圆面包		大圆白面包	小面包 / 小扁面包	面包	白面包 / 扁面包	大圆面包	大圆白面包	大圆面包	圆面包	大圆面包	
	пампушка	油煎饼	油煎饼 / 馒头	小圆面包	甜面包		小面饼	面饼	油煎饼	馒头		油煎饼	面饼		
	пирог	馒头 / 包子	馅饼 / 糕	馅饼 / 大蛋糕	馅饼 / 馅饼	馅饼 / 蛋糕	馅饼	馅饼	馅饼 / 饼	馅饼	馅饼	馅饼	馅儿饼	馅饼	馅儿饼
	пундики	甜品	甜品		甜玩意儿			甜点心		甜食					
	саламата	粥 / 荞麦粉	谷粉粥 /		谷粉粥 / 荞麦面粥 / 荞面粥			荞麦粥		面糊 / 奶油粥 / 面粉粥					
	сало	肥油	猪油薄片 / 脂肪 / 猪油	脂油	油脂	脂油 / 腌猪油	脂油 / 黄油	肥肉 / 猪油	猪油薄片 / 脂肪		油 / 猪油	脂油	黄油 / 油脂	油脂	猪油
	пасха	圣复活节	乳渣糕		甜奶渣糕			甜奶渣糕		复活节奶渣糕					
	сластёна	甜食	油炸蜜汁点心	油炸饼	蜜饼	蜜饼	面包	蜜饼	油炸蜜汁点心		蜜饼	蜜饼	蜜饼		
	сырники		凝乳煎饼	乳渣馅饼		乳渣馅饼	奶渣馅饼		乳渣馅饼				乳渣馅儿饼		
	сусулька	面包棒	面粉卷					棍子面包			面卷				
	товченики		馅儿饼	馅饼儿			肉馅疙瘩		馅儿饼			馅饼	米团子		
	пишки свадебные		喜事面包				面包		面包				婚礼用的小圆面包		

1) побутові реалії - напої тощо

№	реалія	1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松	1996 吴增和	1999 王家兴	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 冯玉律	2002 陈恩冬	2012 刘淑梅	2014 乔振绪	2016 王尊贤	2020 侯丹
	брага		麦芽酒/麦芽汁	家酿啤酒/家酿酒糟		家 酿 啤 酒	家酿酒		麦 芽 酒 / 麦芽汁			家酿啤酒	啤 酒 / 家酿酒糟		
	варенуха		混合香料酒	香料熬制的白酒		熬 炼 成 的 伏 特 加	甜酒		(吃)混合香料酒			以香料熬制的伏特加	加 香 料 酿 制 成 的 伏 特 加 酒	混 合 料 香 酒	
	водка	伏 特 卡 酒	酒/伏特加/伏特加酒/伏特卡酒	伏特加/伏特加酒	伏 特 加	伏 特 加 / 伏 特 加 酒	伏特加/酒	伏 特 加 酒 / 伏 特 卡 酒	酒 / 伏 特 加 / 伏 特 加 酒	酒	伏 特 加 酒	伏特加	酒/伏特加/伏特加酒	伏 特 加	伏 特 加 酒 / 伏 特 加
	выморозка		冻火酒	冻 酒 (注 释: 一 种 经 冷 冻 脱 水 的 酒)		冻 酒 (注 释: 一 种 经 冷 冻 兑 水 的 酒)	烈性酒		经冰冻脱水的酒				纯度酒		
	горелка	麦酒	烧酒/白酒		烧 酒 / 烈 酒 / 白酒		白酒/乌克兰白酒	酒/烧酒	烧酒	白 酒 / 酒	酒		酒/伏特加酒		伏 特 加 酒
	наливка	果酒	甜酒	果酒	露酒	浸酒		果 子 露 酒			甜酒	果酒			果 子 露 酒
	настойка		果子烈酒	浸酒		露酒	药酒		果子酒				露酒		
	пенник		烈性火酒								烧酒				
	сивуха	淡 酒 / 麦酒	烧酒/白酒	烧酒	酒		未 译 / 白 酒	土烧酒	烧 酒 / 白 酒	杂 醇 酒 / 白 酒		烧酒	白酒/酒		
	сировец		烧酒				汽酒		烧酒				酒		
	узвар	砂糖煮的 (水果) 干	稀果汁	稀甜羹	甜羹	甜羹		(水 果) 干羹			甜羹	稀甜羹			甜羹
побутові заклади громадського харчування та ін.															
	шинок		酒店/小酒店	酒店/小酒店		小酒馆	酒馆		酒 店 / 小 酒店			酒店/小酒店	酒馆/小酒馆	小 酒 馆	

1) Побутові реалії - одяг, включно з взуттям

№	реалія	1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松	1996 吴增和	1999 王家兴	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 冯玉律	2002 陈恩冬	2012 刘淑梅	2014 乔振绪	2016 王尊贤	2020 侯丹
	бекеша	皮袄	皮袄	皮袄	皮 大 衣	短大衣		皮大衣			皮袄	皮袄			
	дукаг		古钱/古钱 颈饰/钱串	杜卡特钱 币(一种古 威尼斯金 币, 可用 作衣饰/古 钱串颈饰		古钱	圆 币 / 杜 卡 特 金 币 / 项牌 / 古币		古 钱 做 的 颈 饰 / 古 钱 颈 饰 / 钱 串			杜卡特钱币 (注释: 一种 古威尼斯的 金币, 可用 作衣饰、颈 饰/古钱颈饰	金 色 的 钱 串 / 古 钱 币 / 钱 串 / 钱 币 串	钱串/古钱 币颈饰	
	жилет	背心	背心/坎肩	背心/坎肩	西 装 背心	背 心 / 坎 肩	坎肩	坎肩	背心/坎肩		背心	/坎肩/西装 背心	坎肩	坎肩	
	жупан		短袄	短上衣		短上衣	上 衣 / 短 袄		短袄			短上衣	褂子/长 褂/短上 衣	短上衣	
	завертка	绳索	捻凿		裹 脚 布			包布		包 脚 布					
	кожух	皮袄	裘衣/毛皮 外套/裘皮	羊皮袄	翻毛羊 皮袄	羊皮袄	皮袄	羊皮袄	裘皮大衣/毛 皮外套/裘皮	羊 皮 袍		羊皮袄	皮袄/羊 皮袄	羊皮大衣	羊 皮 袄
	колпак		椭圆形无边 帽子	尖顶圆帽		尖 顶 圆 帽	白帽		椭圆形无边 帽子			尖顶圆帽	尖 顶 帽 子	尖顶帽	
	корабли к		船形帽				螺 形 帽 / 船形帽		船形帽				帽 子 像 只小船/ 船形帽		船 形 小帽
	крест		十字架	十字架		十字架	十字架		十字架			十字架	十字架	十字架	
	монисто		颈环/项圈	项圈		项圈	项 圈 / 项 链		颈环/项圈/ 项链			项圈	项 圈 / 项 链儿	项圈/项链	项链
	намитка		头巾	盖布		头巾	盖头		头巾			头巾	头巾	头巾	
	онуча	裹腿	裹脚布					包脚布			裹 脚 布				
	очипок	软帽	花洋布的头 巾/印花布 头巾/头巾	印花布做 的彩帽			印花布的 彩色帽 / 印花布帽	包发帽	印 花 布 女 帽		帽子	花 洋 布 做 成的头巾 / 印花头巾	印 花 布 帽子		

	плахта	裙子	后幅(小俄罗斯妇人穿的裙子是用两块儿东西拼成的, 腰际用一根带把它们系在一起, 前面的叫“前幅”, 后面的叫“后幅”)(裙子)	华丽裙子/(厚方格)花布裙子	花裙子	厚条布裙\厚方格的花布裙	格布裙	裙子	裙子, 后幅(小俄罗斯妇女穿的裙子用两块儿布料拼成, 腰间用一根带子把它们系在一起, 前面的叫“前幅”, 后面的叫“后幅”)\厚方格花布裙子.		花布裙子	后幅(小俄罗斯女人穿的裙子是用两块儿东西拼成的, 腰间用一根带把它们系在一起, 前面的叫“前幅”, 后面的叫“后幅”)\厚方格的花布裙子	花格布裙子\毛料方格裙	厚条纹花布筒裙	
	запаска	裙子	前幅	由两幅毛布缝成的裙子	用前后两幅毛布缝成的裙子	双幅裙		围裙			毛布裙子	用前后两幅毛布缝成的裙子			
	рушник		手巾				面巾/帕		手巾				面巾/手巾		(丝)巾
	свитка	外套/衣服/小袄	罩衫/褂子/长褂	一领长袍/长袍子/短外衣	衣服/长衫	长袍	长袍/袍/袍子/上衣/外套/皮袄	外套/衣裳/长褂	罩衫/袍子	袍子/长袍	长袍	长袍/长衫	长褂/褂子/衣服/长袍	外衣(斯维特袍(乌克兰人的男女敞怀长袍, 用家织的天然色或红色(节日的颜色)呢子缝制)	
	шаровары	裤子	灯笼裤	灯笼裤	灯笼裤	灯笼裤	灯笼裤	灯笼裤	灯笼裤	灯笼裤		灯笼裤	灯笼裤	灯笼裤	灯笼裤
	шуба		大氅	皮大衣		呢挂面皮袄	皮袄		毛皮新大氅			皮大衣	毛皮大衣	毛皮大衣	
	юбка		罩裙/裙子	罩上...裙子/裙子		裙子	裙子		罩裙/裙子			罩上...裙子	罩裙/裙子	罩裙	
	черевики		鞋	鞋		高跟鞋	鞋		鞋子			鞋	高跟儿靴	鞋	

1) Побутові реалії – ткани.

№	реалія	1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松	1996 吴增和	1999 王家兴	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 冯玉律	2002 陈恩冬	2012 刘淑梅
	паволока	锦巾(用金丝或银丝缠的丝织物，为披在僧侣法衣上的东西)	绫 罗 绸 缎		绫 罗 绸 缎			绫 罗 绸 缎		绫 罗 绸 缎		
	смушка	羊皮	(黑)羔皮/羊羔皮	羊羔皮子	羊羔皮	羔皮	(黑)羔皮	羊皮	(黑)羊羔皮/羊羔皮		小 羊 羔 皮	羊 羔 皮 子

1) Побутові реалії - зачіски.

№	реалія	1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松	1996 吴增和	1999 王家兴	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 陈恩冬	2012 刘淑梅	2014 乔振绪	2016 王尊贤
	оселедец	一条发辫	长额发/一绺头发/一缕长发	一 小 绺 脑 门 上 留 下 的 头发		一 小 绺 头发	头顶这绺头发/长毛/发卷/一小绺头发	一绺长长的头发	脑门上留着的那绺长发/一绺头发/一缕长发	一小绺头发	一小绺头发	头发/头顶上的一绺头发	长发
	чуб	额发/一缕长发(在学生时代的人都梳着这种样式的头发-译者)	额发/发辫/长额发(旧时乌克兰人的一种头发式样，头顶剃光，留一从头发在脑门上)	额发	额发(旧时乌克兰人的习俗，把头剃光，只在脑门上留一绺长发，我们姑译之为额发)	额发	头发/额发	(那)绺头发(旧时哥萨克人的一种发式)	额上的头发/发辫/额发	额发	额发	头发/一绺长发	头发/额发
	чуприна		额发	头发			头发		额发			头发	头发

1)Побутові реалії - житло

№	реалія	1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松	1996 吴增和	1999 王家兴	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 冯玉律	2002 陈恩冬	2012 刘淑梅	2014 乔振绪	2016 王尊贤	2020 侯丹
	курень	哥萨克的营房(哥萨克的营房，和之后的“营部”同，意思是“哥萨克的小房”，因为每座房子里住一队哥萨克，所以也就用作一队哥萨克军队的代名词，这是一种特有的组织，无平常译法，实则应音译“库仑”)营部	窝 棚 / 营 舍 / 支营队		营 舍 / 分队		窝棚	营 房 / 营 垒 / 分队	窝棚	营 房 / 营			草棚		

	мельница	水车场	制粉厂 / 水车 / 磨坊	磨坊 / 水磨坊	磨坊	磨坊	风车 / 水磨	磨坊	水车 / 磨坊		磨坊	磨坊 / 水磨坊	水车/磨坊	磨坊	磨坊
	хата	小房	屋子 / 村舍 / 农家	小屋			小屋 / 农家	农舍	屋子 / 小屋 / 村舍		农户		房子/屋子/农舍	农舍	房子 / 农舍
	гумно		粮仓				粮囤		粮仓				谷仓		

1) Побутові реалії - меблі, посуд тощо

№	реалія	1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松	1996 吴增和	1999 王家兴	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 陈恩冬	2012 刘淑梅	2014 乔振绪	2016 王尊贤	2020 侯丹
	лежанка	暖炕	暖炕/暖炉	暖炕	与炉子相连的火炕	暖炕	火炕 / 长椅	火炕	暖炕	暖炕	暖炕	火炕/暖炕/热炕头	炕 / 暖炕	
	гаман		袋囊				火镰 腰包		烟荷包			荷包		
	макитра		瓦盆	陶罐			瓦罐		陶缸		瓦盆	花盆		
	макогон		木杵 (乌克兰有一种习俗，过完了圣诞节前的斋戒日之后，不用再吃蜜饭了，于是举行一种仪式，把蜜饭倒掉，同时开放火枪，热热闹闹的闹一阵)				未译		木杵(乌克兰有一种习俗，过完圣诞节前的斋戒日之后，就不再吃蜜饭了，于是举行一种仪式，鸣放火枪，热热闹闹地把蜜饭倒掉)			木杵 (正文添：那会儿的农民因为没有火枪和火药，常常用木杵击打墙壁达到驱邪的目的)		
	рожок		鼻烟匣				烟盒		烟盒			烟盒		

1) Побутові реалії - г) транспорт, засоби пересування

№	реалія	1936 孟十还	1955 满涛	1996 吴增和	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 冯玉律	2014 乔振绪
	воз		货车		大车		货车		大车
	(казацкая) чайка	哥萨克的海鸥(是哥萨克用的一种轻快的小帆船)	哥萨克的货船	哥萨克式的帆船		“哥萨克海鸥”(指一种快捷的狭长型小船)		船只	

2) Праця - люди праці, знаряддя праці

№	реалія	1936 孟 十 还	1955 满涛	1994 杨衍松	1996 吴增和	1999 王 家 兴	1999 白春仁	1999 陈 建 华	2002 何茂正	2002 冯 玉 律	2002 陈 恩 冬	2012 刘淑梅	2014 乔振绪	2016 王 尊 贤
	броварник	酿 啤 酒 的 人	酿蜜酒的人		做 葡 萄 酒的			酿 蜜 酒 的 人		酿 酒 的人				
	винокур		酿酒师傅	酿酒工			酿 酒 的 人		酿酒师傅				酿酒师傅	酿 酒 师傅
	гречкосеи	割 荞 麦 的 人	割荞麦的人		割 荞 麦 的			割 麦 的		种 荞 麦 的 人				
	жид-откупщик		犹太包工头	犹太承包商		犹 太 承 商	犹 太 人 专卖商		犹太包工头				做生意的犹太人	
	жид-корчмар	犹 太 店主	犹太酒店老板					犹 太 老板			犹 太 老板			
	кашевар	厨手	炊事员		炊事员			伙夫		炊 事 员				
	шинкаръ		酒店老板				酒 店 老 板		酒店老板				酒馆老板	
	шинкаръ-жид	犹 太 商人	犹太酒贩子		酒贩子- 犹太人			犹 太 酒 子		犹 太 酒 子				
	чумак		载满盐和鱼的牛车/鱼车上的农民/赶集农民/赶集的人	盐粮贩子(旧时乌克兰农民用牛车向克里米亚贩运粮食和农产品，回来时贩运盐和鱼)			贩 盐 贩 鱼 的 货 车/盐粮 贩子/商 贩		载满盐和鱼的牛车/盐粮贩子/赶集的农民/赶集的人			盐粮贩子(旧时乌克兰农民用牛车向克里米亚贩运粮食和农产品，回来时则贩运盐和鱼)	拉着盐、鱼和各种货物的牛车/贩卖盐和鱼的商贩/赶集的农民/贩运粮、盐的商人/客商	
	гребень		梳棉机				刷毛机		梳栉(zhi)				纺线机	

3) Мистецтво та культура – танці

№	реалія	1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松	1996 吴增和	1999 王家兴	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 冯玉律	2002 陈恩冬	2012 刘淑梅	2014 乔振绪	2016 王尊贤	2020 侯丹
	гопак	跳舞	戈帕克舞/高巴克舞	戈帕克舞(一种活泼、粗犷的乌克兰民间舞蹈)	戈帕克舞		未译, 指舞蹈/鲜明的舞步/果拍克/乌克兰舞	戈帕克舞(乌克兰一种民间舞, 粗犷活泼)	哥巴克舞/高巴克舞	戈帕克舞		戈帕克舞(是一种活泼而粗犷的乌克兰民间舞蹈)	乌克兰民间舞/戈帕克舞/跳舞	戈帕克舞	
	горлиця		乌克兰舞/高尔里察舞				乌克兰舞		高尔里察舞				跳舞/乌克兰舞		乌克兰舞
	козачок	哥萨克舞	哥萨克舞	哥萨克舞	哥萨克舞	卡扎乔克舞(源于哥萨克人的一种速度逐渐加快的民间舞蹈)	跑跳/像个哥萨克	哥萨克舞	哥萨克舞	哥萨克舞		卡扎乔克舞(源于哥萨克人的一种速度逐渐加快的民间舞蹈)	哥萨克舞/哥萨克们	哥萨克舞	
	тропак	跳舞/特洛巴克(南俄的一种乡村跳舞)	特列帕克舞/特罗巴克舞		特列帕克舞		舞	特罗帕克舞(俄罗斯一种顿足跳的民间舞)(特罗帕克舞为一种顿足跳的民间舞蹈)	特罗巴克舞	特列帕克舞	特列帕克舞		顿足舞		

3) Мистецтво та культура - музичні інструменти, фольклор та інші мистецтва, виконавці:

№	реалія	1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松	1996 吴增和	1999 王家兴	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 冯玉律	2002 陈恩冬	2012 刘淑梅	2014 乔振绪	2016 王尊贤	2020 侯丹
	бандура	六弦琴/四弦琴	四弦琴/多弦琴	班杜拉琴(乌克兰等地的一种民间弹拨乐器)	班杜拉琴		琴/吉他/板都拉弦琴	四弦琴	四弦琴/班杜拉琴	班杜拉琴			四弦琴/六弦琴/琴	班杜拉琴	班杜拉琴
	бубна	手鼓/小鼓	羯鼓/小鼓	铃鼓	铃鼓	铃鼓	铃鼓	铃鼓/小鼓	羯鼓		铃鼓/鼓	铃鼓	铃鼓		手鼓/铃鼓
	кобза		八弦琴				弦琴		八弦琴				六弦琴		

	сопилка		笛子				芦笛		笛子				笛子/横笛		
	турбана	手鼓(周围镶有铜铃, 拿在手里或摇或瞧的小鼓)	羯鼓		托尔班琴			未译		托尔班琴					
	цимбала		琵琶 / 饶钹				琴 / 采拉巴琴		未译/饶钹				扬琴		扬琴
	народная дума	民谣	叙事民谣		民歌			民谣		叙事民谣					
	бандурист	弹六弦琴的乐者/四弦琴奏者	弹唱人 / 弹奏多弦琴的乐师		弹班拉的杜琴人		老盲乞丐	弹四弦乐的琴师	弹唱人	弹奏班拉的杜琴的乐师			盲人乐师		班拉的杜琴师

3) Мистецтво та культура - звичаї, ритуали

№	реалія	1955 满涛	1994 杨衍松	1996 吴增和	1999 王家兴	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 冯玉律	2012 刘淑梅	2014 乔振绪	2016 王尊贤
	колядовать	唱“柯略特基”详见 104 页注释/唱歌拜节(112 页)	唱圣诞节祝祷歌(详见注释 69 页)		唱“科利加达”/唱祝歌	联唱; 唱歌		倡“柯略特基”(圣诞节前夜人民挨家挨户到别人家窗前唱祝福歌, 详见注释 116 页)		唱圣诞节祝祷歌(详见注释 27 页)	走家串户去唱祝歌(详见 109 页注释)	唱圣诞颂歌(详见 40 页注释)
	колядка	“柯略特基”	圣诞节祝祷歌		唱“科利亚达”	唱唱闹闹		“柯略特基”		圣诞节祝祷歌	圣诞节的歌曲	圣诞颂歌
	щедровки	贺年歌	贺年的小曲	贺年歌	《施舍人》(这是新年前夕唱的歌, 不是圣诞节歌曲)	除夕之夜的贺年歌	贺年的小曲	除夕之夜唱的歌曲	贺年小调			

3) Мистецтво та культура – свят

№	реалія	1936 孟十还	1994 杨衍松	1999 王家兴	1999 白春仁	2002 何茂正	2012 刘淑梅	2014 乔振绪	2016 王尊贤
	Ивана Купала	圣约翰节(圣约翰节在俄历六月二十四日，约在夏至前后)			伊万·库巴尔日(是民间节日，在俄历6月24日)	伊万·库巴拉节		圣约翰节	
	Петровка (Петров день)	圣彼得节	圣彼得节	圣彼得节(东正教会节日，俄历六月二十九日)	彼得罗夫日	圣彼得节(圣彼得节在俄历六月二十九日)	圣彼得节	彼得节	圣彼得节
	покров	圣母节	圣母节		圣母节	圣母节		圣母节	圣母饼幪节(东正教的圣母饼幪节在俄历10月1日)
	филипповка	圣菲利普斋期(注释：这是指从俄历十一月十四日开始算起的四十天的斋期)	圣菲利普斋期(注释：东正教习俗，从俄历十一月十四日开始算起，共四十天斋戒期)	圣菲利普斋期(注释：指从俄历十一月十四日开始算起的四十天的斋期)	菲利普斋日	圣诞节前斋戒期(注释：这是指从俄历十一月十四日开始算起的四十天的斋戒期)		圣诞节	

3) Мистецтво та культура – ігри

№	реалія	1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松	1996 吴增和	1999 王家兴	1999 陈建华	2002 陈恩冬	2012 刘淑梅
	вертеп	洞穴(是一种木头做的箱子，里面装置着耶稣在洞穴里降生时的情形的画景，乌克兰人把这叫做“箱子”，每到圣诞节，常有小学生背着它各家去走。这种风俗是从波兰的加特利教传到乌克兰，是一种宗教的宣传品)/箱子(这箱子是类似西洋镜似的东西，里面可以演出许多花样)	傀儡戏箱	木偶戏箱	大箱木偶戏	用来表演木偶戏的大箱子	木偶戏/演出的木偶戏	木偶戏箱	演出木偶戏的大箱子

3) Мистецтво та культура - культові будівлі та предмети

№	реалія	1936 孟十还	1955 满涛	1996 吴增和	1999 陈建华	2002 冯玉律
	пещера Киевская	基辅的洞穴	基辅的岩窟	基辅的岩洞	基辅的岩穴	基辅的洞穴(指基辅洞穴修道院，创建于十一世纪)

3) Мистецтво та культура - інші

№	реалія	1936 孟十还	1955 满涛	1996 吴增和	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 冯玉律	2014 乔振绪	2020 侯丹
	унія	结盟、希腊教与罗马教的并合	宗教合并	教会合并		统一/宗教的合并		宗教合并(指十七世纪波兰国王强迫信仰东正教的乌克兰和白俄罗斯居民归并到罗马天主教会中去, 从而引起剧烈的反抗)		
	униат		宗教合同派(详见6章 175 页注释)		合并教(6 章 191 页注释)		宗教合同派(详见6章 179 页注释)		合并派教徒	东仪天主教徒

4) Етнічні об'єкти (етнічні) - етноніми

№	реалія	1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松	1996 吴增和	1999 王家兴	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 冯玉律	2012 刘淑梅	2014 乔振绪	2016 王尊贤	2020 侯丹
	лях	波兰人	波兰人		波兰人		波兰人	波兰人	波兰人	波兰人		波兰人		波兰人
	козак		哥萨克	哥萨克		哥萨克	哥萨克		哥萨克		哥萨克	哥萨克	哥萨克	
	турчин		土耳其人	土耳其人		土耳其人	土耳其人		土耳其人		土耳其人	土耳其人	土耳其人	

4) Етнічні об'єкти (етнічні) - прізвиська – здебільшого жартівливі або образливі

№	реалія	1955 满涛	1994 杨衍松	1996 吴增和	1999 王家兴	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 冯玉律	2012 刘淑梅	2014 乔振绪	2016 王尊贤
	жид	犹太人	犹太人	犹太人		犹太人	犹太人	犹太人	犹太人	犹太人	犹太人	
	жидовка	犹太女人	犹太女老板		卖酒的犹太女人	犹太女人/酒馆女老板		犹太女人		犹太女老板	犹太女人/酒馆女老板	吝啬鬼女老板/抠门儿的女老板
	кацап	大俄罗斯人	俄罗斯佬		俄罗斯人	俄罗斯人		大俄罗斯人			俄罗斯人	
	москаль	俄罗斯人 / 大俄罗斯人	俄罗斯佬(旧时乌克兰人、白俄罗斯人。波兰人对俄罗斯人的一种蔑称)			俄罗斯人		大俄罗斯人/莫斯卡理(乌克兰人对俄罗斯人的蔑称)/狗杂种(сучий москаль)/大俄罗斯人/俄罗斯人		俄罗斯佬(对俄罗斯人的一种蔑称)	俄罗斯人	莫斯科佬

4) Етнічні об'єкти (етнічні) - в) назви осіб за місцем проживання.

№	реалія	1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松	1996 吴增和	1999 王家兴	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 冯玉律	2012 刘淑梅	2014 乔振绪	2016 王尊贤
	запороже ц	扎 泡 罗 基人	查 波 罗 什 人/扎波罗 什人	扎 波 罗 热人	扎 波 罗 热 人 (指扎波罗热 营地的哥萨 克)	扎 波 罗 热 - 谢 奇	扎 波 罗 什 人/扎波罗 什	扎 波 罗 什人	查 波 罗 什人	查波罗 什人	扎波罗热人/ 扎波罗热-谢 奇的哥萨克	扎 波 罗 热人	扎 波 罗 热人
	крымцы		克 里 米 亚 人	克 里 米 亚人		克 里 米 亚人	克 里 米 亚 人		克 里 米 亚人		克 里 米 亚 人	克 里 米 亚人	克 里 木 人

5) Міри і гроші - одиниці мір:

№	реалія	1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松	1996 吴增和	1999 王家兴	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何 茂 正	2002 冯 玉 律	2002 陈 恩 冬	2012 刘淑梅	2014 乔 振 绪	2016 王 尊 贤	2020 侯丹
	аршин	阿 尔 伸 (俄 尺, 约中国尺 二尺半)	俄尺	俄 尺 (注 释, 旧俄 长 度 单 位, 约 合 0.71 公尺)/ 俄尺(俄度 量单位, 等 于 0.71 公尺)	俄尺	俄 尺 (注 释, 一 俄尺约 合 0.71 米)	一米高/ 尺	俄尺	俄尺		俄尺	俄尺(俄 度 量 单 位, 等 于 0.71 公尺)	两尺	俄尺	
	верста	威 尔 斯 特 (俄 里, 每威尔 斯特等于三千 五百英尺) / 维 尔斯特(俄里 名, 每俄里等 于中国市里 二里余)	俄里	俄里(1 俄 里 等 于 1.06 公里)	俄里(此 处 指 新 俄 里, 等 于 1.06 公里)	里 / 俄 里	俄里/里	俄里/里	俄里	俄里	俄里	俄 里 (1 俄 里 等 于 1.06 公里)	里 / 俄 里		俄 里 / 俄里(1 俄 里 等 于 1.0668 公里)
	вершка		俄寸				寸		俄寸				寸		
	сажень	七尺(高)	俄丈		俄 丈 (1 俄 丈 等 于 2.134 米)		(百)步	俄丈(俄国 旧 长 度 单 位, 等 于 2.134 米)	俄丈	俄丈			(百)米		百丈

5) Міри і гроші – грошові одиниці:

№	реалія	1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松	1996 吴增和	1999 王家兴	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 冯玉律	2002 陈恩冬	2012 刘淑梅	2014 乔振绪	2016 王尊贤
	гривна		戈比	银币(旧俄货币, 一银币为十戈比)		戈比银币	戈比		戈比			银币	戈比	戈比
	дукат	古钱	古钱/金银钱币		威尼斯金币\威尼斯古金币			古钱		(古代)威尼斯的金币/杜卡特金币				
	карбованец	银币	银币	古钱币	银币	古钱币		银币			银币	银币		

(3) Суспільно-політичні реалії.

1) Адміністративно-територіальний устр - адміністративно-територіальні одиниці:

№	реалія	1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松	1996 吴增和	1999 王家兴	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 冯玉律	2002 陈恩冬	2012 刘淑梅	2014 乔振绪	2016 王尊贤	2020 侯丹
	Гетьманщина		统帅				黑特曼时代.						军队头领		时代
	губерния		县/省	省		都城	省/省城		未译/省			省	省	省	
	губернский		京城	都城		都城	省城		省			都城	省城	都会	
	Малороссия	小俄罗斯	小俄罗斯	小俄罗斯	小俄罗斯	小俄罗斯(注释: 旧时对乌克兰的称呼)	小俄罗斯		小俄罗斯		小俄罗斯	小俄罗斯	乌克兰		小俄罗斯
	удел	采地(为王侯所有的土地或译“封地”)	封地		封地			封地		封邑					

1) Адміністративно-територіальний устр - населені пункти:

№	реалія	1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松	1996 吴增和	1999 王家兴	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 冯玉律	2014 乔振绪	2020 侯丹
	Запорожье	扎波罗基(Zaporozhtsy, 这个字 的原意是“在激流旁边”, 乃乌 克兰的哥萨克族的一组, 因为 初时住在尼胞尔河上的多树的 岛屿间, 就得了这个名称。这 种组织兴起于十六世纪, 它的 目的是在防御鞑靼人和波兰人 的侵袭, 维护正教, 迄凯塞琳 第二的时代, 逐被消灭)	查波罗什/扎 波罗什		扎波罗热(乌 克兰第聂伯 河石滩以下 地区, 16-18 世纪为哥萨 克营地所在 地)		扎波罗什	扎波 罗 什(旧时 哥 萨 克 的 一 种 团 体 组 织)	查波罗 什	查 波 罗 什 营地	扎 波 罗 什	
	хутор	农场	村落/小村落/ 村庄/村子	田庄	村子	村子	村子/村庄/ 庄园/老家	村子	村子/村 落/村庄	村子	村 子 / 家乡	农庄

2) Органи і носії влади - органи влади

№	реалія	1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松	1996 吴增和	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 冯玉律	2014 乔振绪	2016 王尊贤
	громада		村会	村社大会		团体开会		村会		村社大会	村社大会
	рада	哥萨克的集会	会议		群众大会		聚会		集会		

2) Органи і носії влади - носії влади

№	реалія	1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松	1996 吴增和	1999 王家兴	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 冯玉律	2002 陈恩冬	2012 刘淑梅	2014 乔振绪	2016 王尊贤	2020 侯丹
	воевода	总督/州长 /司令官	总督		军政长官			总督		省长					
	войт	村长	村长	村长	村长	村长		村长			村长	村长			村长
	писарь	书记	司书/书 记	文书	文书		文书	书 记 员	文书	司书			文书	文书	
	волостно й писарь		乡书记	乡 文 书		乡 文 书	司书/乡文 书/村文书		乡文书			乡 文 书	乡 文 书	乡 文 书	
	полковой писарь		团 队 里 的书记				团部的文 书		团 队 里 的文书				军团的 文书		
	старшина	长老	长老		哥萨克的公 职人员/头领			长老		首领					

3) Громадсько-політичне життя - форми звертань

№	реалія	1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松	1996 吴增和	1999 王家兴	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 冯玉律	2002 陈恩冬	2012 刘淑梅	2014 乔振绪	2016 王尊贤	2020 侯丹
	батько		老爷子	老爷		老爷	大人		老爷			老爷	老爷, 财主	老爷	
	калиночка		小白球花	小红梅花儿			美人		小白球花				我的宝贝	小红莓花儿	
	кум		老哥们 / 兄弟 / 教父	教父 / 干亲家 (旧俄习俗, 孩子生下来在教堂受洗时认的干亲家 (通常为友人), 男的称教父, 女的称教母) / 老哥		大哥	干亲家 / 亲家		老哥们 / 教父 / 兄弟 / 大哥			教父 / 干亲家 / 老友 / 老弟 (在旧俄习俗中, 孩子刚出生时在教堂受洗时认的干亲家, 男的称为教父, 女的称为教母) / 老哥	老哥 / 干亲家 / 老兄 / 教父	老兄 / 干亲家	
	пан	地主 / 绅士	地主 / 主人 / 地主老爷 / 先生	先生	领主		老爷 / 先生	地主 / 老爷	老爷 / 先生	地主	老爷		先生 / 老爷	先生	老爷
	панночка		小姑娘	小姐			小姐		小姑娘				姑娘	小姐	
	паныч		小东家 / 青年绅士	少爷		少爷	老爷		小东家 / 年轻绅士				少爷		
	рыбка моя		我的小鱼儿	我的小鱼儿			我的鱼儿		我亲爱的小鱼儿				我的宝贝	我的宝贝儿	

3) Громадсько-політичне життя - навчальні заклади та культурні установи

№	реалія	1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松	1996 吴增和	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 冯玉律	2012 刘淑梅	2014 乔振绪
	бурса	神学院	神学校	神学校	宗教寄宿学校	教会学校	神学校	神学校	神学校	神学校	宗教寄宿学校
	бурсак	神学院学生	神学校学生		宗教寄宿学校的学生		神学校学生		神学校学生		
	словотитло		教会斯拉夫文的略语符号			缩写字		教会斯拉夫文的略语符号			略语符号

3) Громадсько-політичне життя - спільноти й касти (та їхні члени)

№	реалія	1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松	1996 吴增和	1999 王家兴	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 冯玉律	2014 乔振绪	2020 侯丹
	владетель	庄主	庄园主	庄园主	庄园主	庄园主		庄园主				庄园主
	мещанин		买卖人	小市民		小市民	普通人		小市民		老百姓	
	шляхетство		贵族				贵族		贵族		贵族	贵族
	шляхтич	波兰贵族	上流绅士/贵族		波兰小贵族		小贵族	波兰贵族	波兰贵族	波兰贵族	波兰贵族	小贵族

3) Громадсько-політичне життя - станові знаки і символи

№	реалія	1936 孟十还	1955 满涛	1996 吴增和	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 冯玉律	2014 乔振绪	2020 侯丹
	булава		权杖		圆锤权标		权杖		权杖	权杖
	бунчук	帅旌	令杖	权杖		权杖		令杖		
	палица	令杖(上端有一个粗而圆的头，在古代会充武器，到后来被哥萨克采用为最高的政权的标志)	狼牙棒	狼牙棒		令槌		顶端装着镀金的银球的权杖		
	хоругвь	军旗	军旗	战旗		战旗		战旗		

4) Військові реалії - підрозділи

№	реалія	1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松	1996 吴增和	1999 王家兴	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 冯玉律	2012 刘淑梅	2014 乔振绪	2016 王尊贤	2020 侯丹
	курень	营部	营舍		分队			分队		营房				
	полк	联队	联队		军团			联队		团队				
	Сечь (Запорожская Сечь)	希池(Syetch,这个名字是从“森林的防御”那个意义中出来的，是一种纯然的军队组织，也既是扎波罗基的大本营；它分成许多的“营部”，每营部都有一个头目——阿特慢。独身生活是希池的严律，结了婚的人加入这里，也不准把他的妻室带来。这个团体因为环境的关系，常从一个地方迁到别个地方。直到凯塞琳第二的时代，才随着扎波罗基被废除了。)	谢奇(第聂伯和下游的查波罗什哥萨克组织单位) 查波罗什的谢奇	谢奇	谢奇(16-18 世纪乌克兰哥萨克的组织，地处扎波罗热，故亦称扎波罗热-谢奇或找波罗热营地。其主要堡垒称谢奇，故得名。1654 年以前称为哥萨克“共和”，最高机构为营地拉达，受哥萨克统领领导。后来划分成许多独立分队，同克里木鞑靼人，土耳其人以及波兰和乌克兰的封建主打过仗。扎波罗热营地在 16-17 世纪乌克兰人民的解放斗争中起过重要作用)	谢奇	索奇/赛切 (注释：指哥萨克人在扎波罗什地区的独立组织)	谢奇(哥萨克的一种自治的军事组织，为查波罗什的大本营)	谢奇(第聂伯和下游查波罗什哥萨克自治组织) 查波罗什营地	营地 查波罗什营地	谢奇	谢奇/营地	谢奇	谢奇(扎波罗什哥萨克建立的营地，是扎波罗什哥萨克的军事和行政中心)

4) Військові реалії - зброя й оборонна споруда

№	реалія	1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松	1996 吴增和	1999 王家兴	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 冯玉律	2002 陈恩冬	2012 刘淑梅	2014 乔振绪	2016 王尊贤	2020 侯丹
	сабля	剑	剑/马刀	马刀	马刀	马刀	马刀	马刀 / 军刀	马刀 / 宝剑	马刀	马刀	马刀	马刀	马刀	尖刀
	засека	防御林(藉以遮蔽敌人视线的小树林)	鹿砦		鹿砦		鹿寨	鹿砦	鹿砦	鹿砦			障碍		鹿寨

4) Військові реалії - обмундирування

№	реалія	1936 孟十还	1955 满涛	1996 吴增和	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 冯玉律
	казакин	哥萨克衣服	短袄	背后带有褶皱的立领上衣	立领短袄		短袄

4) Військові реалії - військовослужбовці (і командири)

№	реалія	1936 孟十还	1955 满涛	1994 杨衍松	1996 吴增和	1999 王家兴	1999 白春仁	1999 陈建华	2002 何茂正	2002 冯玉律	2002 陈恩冬	2012 刘淑梅	2014 乔振绪	2016 王尊贤	2020 侯丹
	бунчужный	帅旌官(是译者杜撰的名词, 因为中文里找不到一个相当的称谓。这里官职近于中国的“监印官”, 但所司的不是“印”, 而是一支表示职权“棒子”似的的东西, 暂名之曰“帅旌”, 同句中的“总副官”一个名词, 搬到中国字面上也很模糊, 这种官职在中国近于中国的“秘书长”或“侍从秘书”)	总令杖官(旧时哥萨克统帅有令杖以标志其职权, 杖上缚有一缕马尾, 执掌这种令杖的官, 姑译为“令杖官”, 而这一类官员中最高负责人, 则译为“总令杖官”)		权杖官			权杖官		总令杖官(旧时哥萨克统领有令杖以标志其职权, 杖上缚有一缕马尾, 执掌这种令杖的称为“令杖官”, 他们中间的负责人称为“总令杖官”)					
	гайдук	轻武装兵	轻装兵		当兵的			当兵的		士兵					
	гетман	首领/海七曼/	统帅/哥萨	盖特曼	统帅/首	哥萨	大首	首领/统	哥萨	统领/首		统帅	统治者/	盖特曼(十	盖特曼(16

		哥萨克统帅	克统帅	(古时候,“盖特曼”是哥萨克军队的首领和乌克兰的统治者)统帅	领	克首 领	领? 执 政大人/ 统帅/执 政官	帅	克统 帅	领/盖特 慢			哥萨克 统领/哥 萨克首 领	五至十八 世纪波兰、乌克兰、立陶宛大公国军队指挥官的头衔)哥萨克首领	世纪末乌克兰哥萨克军队中公选出的首领, 17-18 世纪乌克兰的统治者)
	довбиш	鼓手	鼓手		鼓手			鼓手		鼓手					
	есаул	副官/大尉	副官/哥萨克大尉		副官/大尉		大尉/校尉	侍卫长/副官	哥萨克大尉	副官/大尉			哥萨克军的大尉		大尉
	компанеєц	骑兵团	骑兵团	近卫骑兵团	哥萨克宪兵轻骑兵团	轻骑兵团		骑兵团			骑兵团	近卫骑兵团			哥萨克骑兵团
	Кошевой (атаман)	柯赛乌(一个所在地的全部的哥萨克营房的最高首领)	团长		统领			首领		统领					
	реєстровий казак	义务的登记过的哥萨克	登记过的哥萨克		受雇佣的哥萨克			登记在册的哥萨克		登上花名册的哥萨克					
	сотник	百人长 (是哥萨克军队的长官, 初时他的权力仅是指挥一个由百人组成的队伍, 但到后来这队伍的数额便增加到不止一百了)	中尉/百人长	百人长	中尉	哥萨克 中尉	百户长/百人长	百人长 (哥萨克军队中相当于连长的军官)	百人长	中尉	百人长	哥萨克 中尉	百户长/百人长	百人长	
	сердюк		士兵				卫队		哥萨克士兵				士兵		哥萨克步兵
	хорунжий	旗手	旗官/旗手		旗手			旗官/旗手		掌旗官					